

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXIX

GASPAR FELIU I MONTFORT

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

LA CLERECIA CATALANA
DURANT EL TRIENNI LIBERAL

PREMI NICOLAU D'OLWER, 1969

BARCELONA

1972

**LA CLERECIA CATALANA
DURANT EL TRIENNI LIBERAL**

This One

G4PR-87Y-ZNOX

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXIX

GASPAR FELIU I MONTFORT

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

**LA CLERECIA CATALANA
DURANT EL TRIENNI LIBERAL**

PREMI NICOLAU D'OLWER 1969

BARCELONA

1972

JACINT PUGET I MUNT †
HA CONTRIBUTIT GENEROSAMENT
A L'EDICIÓ D'AQUEST ESTUDI

DIPÒSIT LEGAL. B. 19749 - 1972

És propietat de la Fundació Palma Guillén de Nicolau

A proposta d'una ponència formada pels senyors Jordi Rubió i Balaguer i Agustí Duran i Sanpere, designats per la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT, Ramon Aramon i Serra, designat per la Secció Filològica de l'INSTITUT, Josep M. Font i Rius, designat per la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i Ferran Cuito, designat pel Patronat de la Fundació Palma Guillén de Nicolau, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 18 d'abril de 1969, acordà per unanimitat de concedir el IV Premi Nicolau d'Olwer al senyor Gaspar Feliu i Montfort pel seu estudi *El clero en Cataluña durante el trienio liberal*.

En la sessió plenària del dia 20 de novembre de 1970 l'INSTITUT prengué l'acord de publicar aquest treball.

PREFACI

Aquesta obra havia d'ésser, en el meu pensament, el captitol introductor d'un estudi més general sobre l'anticlericalisme del segle XIX a Catalunya. A partir, però, dels meus primers contactes amb les fonts i amb la bibliografia sobre el tema, em trobava davant un moment bàsic per a tota l'evolució posterior de les relacions entre l'estament eclesiàstic i el conjunt de la societat i dels poders públics de l'època. Més encara: en els quatre anys escassos del Trienni Liberal es presentaven, com en un resum, tots els problemes i tots els intents de solució, tant per la banda liberal com per la reaccionària, amb l'avantatge de l'existència d'un element que pràcticament desapareix després fins als nostres dies: el clergat progressista, disposat a inserir l'Església en el món de la seva època, i desitjós de fer-ho.

En una primera redacció, que fou la que optà al Premi Nicolau d'Olwer de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, les meves recerques s'orientaven preferentment vers la recerca dels primers brots d'anticlericalisme, sobretot a través de la premsa barcelonina; l'exposició dels fets i les diferents posicions dels eclesiàstics servien només de contrapunt. Però la Ponència que, amb una benevolència que regracio als seus membres, proposava a l'INSTITUT la concessió del premi al meu treball, em recomanava que profunditzés en l'estudi de l'estament clerical, sobretot mitjançant la investigació en els arxius eclesiàstics del Principat.

L'obra ha canviat, amb això, de punt de mira, i crec que hi ha sortit guanyant. Tot i continuar centrada en les diferents maneres d'entendre el paper de l'Església dins la societat, fa remarcar les tendències i les tensions existents dins l'estament eclesiàstic i les raons d'interessos creats, d'una banda, i la improvisació, l'excés de radicalisme i sobretot d'uniformisme, en definitiva la manca de coneixement suficient de la realitat, de l'altra, que entrebancaren i feren fracassar les mesures preses pels liberals en l'àmbit eclesiàstic. I intenta de posar en relleu, també, la manca total de flexibilitat i de visió de la reacció ferrandina i dels elements eclesiàstics ultres, co-

mençant per la mateixa Roma, per a aprofitar llur tornada al poder per dur a terme les reformes necessàries que haurien pogut evitar pitjors mals posteriors; si més no, que haurien evitat de convertir l'Església en un motiu de divisió i en una excusa de repetides guerres civils.

Des d'un altre punt de vista, l'obra ha perdut també barcelonisme, que és una temptació fàcil, però massa sovint també una necessitat indefugible, en la tasca d'historiador del nostre país.

Han fet possible aquest llibre l'ajuda i la col·laboració desinteressada de molta gent. Citaré en primer lloc mossèn Josep Bardés, que m'encarrilà cap al tema, i el professor Carlos Seco, que l'acollí a la Universitat. En el meu pelegrinatge pels arxius de Catalunya he contret també molts deutes: amb monsenyor Eduard Junyent, mossèn Antoni Pladevall i la senyoreta Ignàsia Costa, a Vic; amb mossèn Tomàs Marquès, mossèn Jaume Nogué, mossèn Josep Riera, i el senyor Lluís Batlle i Prats, a Girona; amb mossèn Xavier Ricomà i mossèn Josep Ramon, a Tarragona; amb els senyors Josep Lladonosa, Josep A. Tarragó i Josep Tortosa i la senyora C. Pérez de Puertas, a Lleida, i també amb don Felipe Sánchez, arxiveter de la Catedral, malgrat que el Capítol només em permetés l'accés a l'arxiu una hora cada dia; amb mossèn Lluís Sardà i el senyor Joan Sansa, a la Seu d'Urgell; i amb el doctor Antoni Llorens, a Solsona, el qual portà la seva amabilitat fins al punt de posar a la meua disposició les seves investigacions inèdites. En l'únic lloc on no vaig tenir sort fou a Tortosa, d'on no vaig assolir que em fos contestada cap carta, ni per part dels arxius eclesiàstics, ni per part del municipal.

Un agraïment semblant dec als arxius i biblioteques de Barcelona, sobretot a l'Arxiu Històric de la Ciutat — que és on he treballat més —, i també als arxius de la Catedral i del Bisbat, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a les biblioteques de Catalunya i de la Universitat; em cal recordar especialment els noms del professor Pere Voltes i Bou, dels senyors Joan F. Cabestany i Fort i Jaume Sobrequès i Callicó, de mossèn Àngel Fàbrega, mossèn Josep Bausells, mossèn Josep Sanabre i mossèn Leandre Niqui.

Haig d'agrair també als amics Jaume Torras, Albert Manent, Mercè Jiménez de Homs, Rosa Samaranch i Agustí Vilà, diverses ajudes en l'elaboració d'aquesta obra.

Menció molt especial mereixen el senyor Miquel Coll i Alentorn i el pare Miquel Batllori, que m'honoraren amb una atenta lectura del manuscrit, acompanyada de sàvies indicacions.

Després de tants vots de gràcies, sigui'm permès de manifestar també el meu desplaer pel fet que dos coneguts professors numeraris de la secció d'Història de la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona, considerant res nullius l'exemplar d'una primera versió d'aquest treball dipositat a la

Universitat com a tesina de llicenciatura, l'hagin aprofitat a bastament com de collita pròpia, en dues obres publicades recentment.

Es per a mi un honor molt gran que l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, que coronà el meu estudi amb el Premi Nicolau d'Olwer, hagi acordat d'incloure'l en la sèrie de «Memòries» de la seva Secció Històrico-Arqueològica. Accepti l'INSTITUT, i també el seu secretari general, senyor Ramon Aramon i Serra, sota la direcció del qual ha estat feta l'edició, el testimoniatge de la meua reconeixença.

Finalment, voldria recordar, amb dolor i amb agraïment, que la revisió lingüística d'aquest llibre fou un dels darrers treballs del malaguanyat Eduard Artells (a. C. s.). La seva tasca, que la mort no li permeté de dur totalment a terme, ha estat completada, amb el mateix amor i la mateixa eficiència, pel senyor Josep Llobera.

A tots, altra vegada, moltes gràcies!

Mollerussa, desembre de 1971.

I

L'ESGLÉSIA DE L'ANTIC RÈGIM

L'Església del segle XVIII estava ancorada en els seus privilegis i en les seves riqueses, els quals, bé que li donaven seguretat i benestar, també li impedièn de moure's. Conscients molts dels seus membres, i a vegades el conjunt d'ells, de la necessitat de reformar-la, hi havia massa interessos creats, massa legalisme, massa prevencions i sobretot massa recel per part dels grups directius de Roma perquè fos possible ni tan sols de plantejar un seriós examen de consciència.

En el cas d'Espanya, s'hi afegia encara el temor a l'Estat, regalista i despòtic, i a la Inquisició, que, bé que decadent, continuava vetllant perquè ningú no s'apartés del camí fressat.

Tot això feia assemblar l'Església a un edifici sumptuós amenaçat de ruïna, però en el qual ningú no vol veure el perill perquè en tocar una sola pedra podria esfondrar-se tot.

A) NOMBRE I DISTRIBUCIÓ DE LA CLERECIA

A pesar d'haver perdut gairebé el 65 % dels seus efectius des del començament del segle XVIII, l'estament eclesiàstic espanyol era molt nombros. Les xifres varien molt segons que comptem o no la munió de llecs, novicis, acòlits, cantors, ermitans, etc., que vivien de l'Església,¹ però les podem arrodonir cap als 150.000 individus; segons el cens del 1768, els eclesiàstics formaven el 2,2 % de la població del país, bé que amb tendència a disminuir, tendència accentuada per la guerra de la Indepen-

1. Segons xifres recollides pel «Const. tucional» del 15 de juny de 1827, núm. 166, d'un total de 148.242 individus eclesiàstics, 55.102, o sigui més d'una tercera part, pertanyien a aquests grups.

dència i que persistia el 1820, malgrat la forta afluència d'aspirants a la vida religiosa que es féu notar després del restabliment de Ferran VII com a rei absolut el 1814.²

Quant a convents, Canga Argüelles, en el seu *Diccionario de Hacienda*, dóna per al 1800 un total de 2.390 cases religioses d'ambdós sexes, habitades per 59.768 religiosos i 33.360 monges.³ El 1820, comptant només els convents i monestirs masculins, hi havia a Espanya 1.709 convents que reunien 25.254 religiosos ordenats *in sacris*.

Reduint-nos a Catalunya, l'estudi de Josep Iglésies sobre el cens de Floridablanca (1787) ens permet de donar per a aquesta data les següents xifres generals: 6.264 eclesiàstics seculars, 4.116 regulars i 1.249 religioses.⁴ El 1800 (dades de Canga Argüelles) eren 7.526 seculars, 5.876 regulars i 1.620 religioses; el 1820, les xifres recollides per Crespi eren més baixes: 6.657 seculars, 4.544 regulars i 1.250 religioses; aquest personal atenia 2.738 parròquies, 257 cases de religiosos, 284 convents de monges i 73 hospitals.⁵

A més a més, hi havia a Catalunya 1 arquebisbe i 7 bisbes, amb els 8 corresponents capítols de canonges; 18 col·legiates, 22 abadies amb drets quasi-episcopals, un Gran Priorat (de l'orde de Sant Joan de Jerusalem) i 16 comandes de l'orde de Malta.

A Catalunya, igual que a la resta d'Espanya, aquest nombrós personal eclesiàstic estava molt mal repartit, tant localment com en les seves funcions; són constants les queixes dels contemporanis per la manca de sacerdots destinats a les missions parroquials: només una sisena part del clergat tenia cura d'ànimes i, a excepció de Catalunya, faltaven rectors a tot Espanya.⁶

2. Vegeu QUIN, *Memoirs*, 112.

3. CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*, article «Conventos», I, 295. D'aquesta obra, n'hi ha en curs una reedició, obra de l'Institut de Estudios Fiscales del Ministeri de Finances. El vol. I ha aparegut el 1968.

4. IGLÉSIES, *Cens de Floridablanca*, 12 i 46.

5. CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*, «Conventos», I, 295. — CRESPI, *Diario*. Una sèrie de dades disperses m'han permès de refer aproximadament el nombre de religiosos que tenien el 1820 els monestirs de Catalunya i alguns convents, la majoria d'ells de Barcelona. Vegeu aquestes dades a l'Apèndix I.

6. A l'Arxiu Diocesà de Girona, en el lligall *Reales Órdenes. Comunicaciones y circulares del gobierno*, 1816-1831, he trobat una descripció de l'estructura eclesiàstica de la diòcesi el resum de la qual crec que pot ésser molt il·lustratiu:

Catedral de Girona: bisbe, 36 canongies (4 de vacants), 85 beneficiats (Canga Argüelles parla només de 14 canonges). *Col·legiata de Sant Feliu de Girona*: abat, 10 canongies (4 de vacants), 26 beneficiats. *Col·legiata de Besalú*: 1 prior, 5 canongies (una de vacant), 6 beneficiats. *Col·legiata de Vilabertran*: 1 arxiprest (vacant), 12 canonges (6 de vacants), 7 beneficiats. *Col·legiata de Lledó*: 1 prior, 3 canonges. *Col·legiata d'Ullà*: 1 prior, 3 canonges (1 vacant), 2 beneficiats.

Comunitats de beneficiats d'alguns pobles (nombre de membres): Amer, 3; Arenys

També la distribució era molt irregular: mentre que a l'arxidiòcesi de Toledo hi havia una parròquia per cada 227 veïns, a Extremadura n'hi havia una per cada 1.040.⁷ Per contra, algunes poblacions concentraven una gran quantitat de clergues: Valladolid, Burgos, Toledo, Orense, Pamplona, Alcalá de Henares, Talavera de la Reina, Logroño, Sevilla — on només els dominicans eren ja més de 600⁸ —, Saragossa — amb 349 beneficiats entre el Pilar i la Seu — o el poble de Fuente del Maestre, a Extremadura — que per a 1.300 habitants tenia 70 sacerdots i dos convents.

A Catalunya la situació no arribava a aquests extrems, a pesar dels vint-i-quatre convents de Barcelona, dels set de Vic, dels sis de Tortosa o de Castelló d'Empúries, dels cinc de Cervera, o bé dels alts percentatges de clerecia que representaven per a Solsona els 52 membres de la catedral i els quatre convents, o la situació molt similar en què es trobava la Seu d'Urgell.⁹

B) ELS BÉNS DE L'ESGLÉSIA

Tema molt discutit, però que ens és mal conegut per manca d'estudis suficients, és el de la riquesa de l'Església espanyola. Mentre no hi haurà un estudi seriós de la desamortització, ignorarem quina era la importància real de la riquesa rústica i urbana de la clerecia, especialment la regular. Tot i això, gràcies als treballs de Dom Àngel M. Vergés i de Josep M. Recasens, coneixem,¹⁰ bé que imperfectament, els béns i les rendes dels dos grans monestirs catalans: Montserrat i Poblet.

L'administració montserratina distingia unes «rendes majors» que li

de Mar, 11; Banyoles, 10; Besalú, 6; Camprodon, 13; Canet de Mar, 8; Castelló d'Empúries, 21; Calella, 9; Figueres, 20; Sant Pere de Galligans (Girona), 7; Hostalric, 6; la Bisbal, 15; Olot, 20; Palafrugell, 5; Palamós, 6; Peralada, 8; Pineda, 9; Pals, 4; Sant Llorenç de la Muga, 4; Sant Feliu de Guíxols, 14; Torroella de Montgrí, 17. Altres poblacions, 200.

Rectors; 431; vicaris, 80.

Resumint: 617 clergues amb beneficis, i només 511 amb càrrecs parroquials.

Heus ací també el nombre de beneficiats d'algunes esglésies del bisbat de Barcelona: Catedral: 27 canonges i 36 beneficiats; Santa Maria del Mar: 14 beneficiats; Pi: 12; Sants Just i Pastor, 10; Sant Pere de les Puelles, 19; Piera, 12; Vilafranca del Penedès, 10; Terrassa, 7; l'Arboç, 6.

7. ARTOLA, *Orígenes*, I, 34.

8. ARTOLA, *Orígenes*, I, 38; «Constitucional», 24 de juliol de 1821, núm. 125; CUENCA, *Inguanzo*, 25; DESDEVIZES, *Espagne*, 41-43.

9. «Diario de Barcelona», 23 d'abril de 1821, núm. 113.

10. ÀNGEL M. VERGÉS, *L'economia de Montserrat de 1815 a 1835*, estudi inèdit, que es conserva mecanografiat en el Seminari d'Història de la Facultat de Ciències Econòmiques de Barcelona, juntament amb altres treballs del temps del professor Vicens i Vives; JOSEP M. RECASENS I COMES, *Les rendes del monestir de Poblet a l'arquebisbat de Tarragona a finals del segle XVIII*, «I Colloqui del Monaquisme català» (Santes Creus 1967), 297-307.

proporcionava la senyoria (reduïda pràcticament al cobrament de delmes i censos) d'Esparreguera, Olesa, Camps i Fonollosa, Santa Cecília i Marganell, Quadra de Malcavaller, Odena i Esgarriades, Collbató, el Bruc i la Guàrdia, Sant Pere dels Arquells, Vallmanya, Monistrol, Sant Pere de Riudebitlles, Artesa de Segre, Castells de la Segarra i Guardiola; l'«extraordinari de rendes», format per arrendaments de drets i possessions més dispersos (molins, herbes, lloguers de locals) a diverses poblacions, i un tercer apartat, «extraordinaris», que recollia el producte de les possessions de propietat directa i l'explotació de l'hostal i els serveis del monestir. Les entrades en diners foren de l'ordre de 112.305 lliures els anys 1815-18 i de 135.824 en el quadrienni 1829-32 (les dades de 1819-28 són emmascarades per les complicacions que el Trienni comportà al monestir); també les entrades en espècie tenen una tendència a augmentar. Com que manca una separació suficient entre les diverses partides i no hi són comptabilitzats els productes obtinguts i consumits directament, em sembla que això és tot el que en podem dir.

Quant a Poblet, l'estudi de Recasens es basa en dades per al repartiment de l'*Excusado* (impost que gravava els delmes i primícies) del final del segle XVIII. Deixant de banda els béns fora de l'arquebisbat de Tarragona (com els nombrosos que Poblet posseïa al regne de València), el monestir mantenia el domini senyorial sobre la baronia de Prenafeta (quatre pobles i uns 30 km²), la de la Segarra (sis pobles i uns 80 km²), la de Poblet (onze pobles i gairebé 300 km²), la d'Algerri (cinc pobles i sis termes, en total uns 140 km²), la d'Urgell (onze pobles i nou termes, uns 140 km²) i la de les Garrigues (set pobles i quatre termes, uns 135 km²).

Ultra aquests dominis senyorials sobre uns 825 km², Poblet posseïa drets a una part dels delmes de cinc pobles més, la hisenda del monestir — conjunt de terres més pròximes al cenobi i conreada directament sota la direcció dels monjos — i altres propietats disperses (molins, cases, censos),

En conjunt, els ingressos en metàl·lic del monestir sumaven, el 1796, unes 28.500 lliures, i el 1799, 32.500.

Tot i la utilitat evident d'aquestes dades, resten per resoldre una sèrie de problemes força més complicats, com són el rendiment que les comunitats obtenien de l'explotació de llurs possessions, la part que s'enduien els arrendataris dels cobraments, i altres intermediaris, i la relació entre aquestes rendes i les necessitats de les comunitats respectives.

La riquesa del clergat procedia de quatre fonts principals:¹¹ les possessions territorials, els delmes, els drets eclesiàstics i les donacions. La senyoria eclesiàstica s'estenia a 3.148 pobles a tot Espanya; a Catalunya,

11. DESDEVIZES, *Espagne*, 45-51, 115-118; CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*, «Clero», I, 209.

segons el cens de Floridablanca, de 2.454 entitats de població, 668 eren de senyoria eclesiàstica.¹² Pierre Vilar, interpretant les dades del cadastre d'Ensenada,¹³ arriba a la conclusió que a mitjan segle XVIII la clerecia detenia a la Corona de Castella el 24 % del producte brut de la terra, el 10 % del producte de la ramaderia, el 44 % de les rendes immobiliàries, senyoriales i delmes, el 73 % del censos i hipoteques, i gairebé el 10 % del producte del comerç i de la indústria: en conjunt, devia representar d'una cinquena a una sisena part de la renda nacional.

Els delmes i primícies, impostos en principi eclesiàstics, eren calculats en uns 700 milions de rals, però els drets adquirits per molts senyors laics sobre els delmes i les terces reials (part proporcional que anava a parar a les finances reials), rebaixaven molt els ingressos dels eclesiàstics: segons el marquès de la Corona, fiscal del Consell Suprem de Finances, el 1765 els eclesiàstics perceberen, per raó de llurs delmes, poc més de 164 milions de rals de billó, mentre que els laics n'obtenien 352 milions.¹⁴ Calia, encara, descomptar la part que restava a mans dels arrendataris, car generalment el cobrament dels delmes era arrendat.

La suma que rebien els eclesiàstics per llurs funcions (misses, bateigs, funerals) i les quantitats recollides pels mendicants fan de molt mal calcular: les elucubracions teòriques sobre aquest particular (Canga Argüelles, per exemple), no hi ha dubte que pequen per excés. Més difícil és encara l'avaluació de la riquesa atresorada; les grans esglésies havien reunit al llarg dels temps riquíssims objectes d'orfebreria on l'or, l'argent, les pedres precioses i el treball dels artistes havien estat acumulats i donaven la impressió de tresors inesgotables. L'ur valor real era, però, menor que llur aparença. Cada vegada (Guerra Gran del 1793, guerra de la Independència) que hom volgué aprofitar aquesta riquesa per a monedar-la, els resultats foren migrats i decebedors. Ultra la pèrdua del valor artístic, moltes vegades l'argent dels objectes sagrats resultava d'un aliatge molt baix.¹⁵

En parlar de la riquesa de l'Església cal no oblidar la part de les seves rendes que anaven a parar a mans de l'Estat en concepte d'impostos: la clerecia catalana pagava tots els impostos reials; la d'Aragó, l'alcabala; la de València, a partir del 1737, una tercera part del valor

12. IGLÉSIES, *Cens de Floridablanca*. Dades obtingudes sumant el total i els conceptes «Senyoriu abadal, eclesiàstic i d'Ordres» del quadre de la pàg. 12.

13. PIERRE VILAR, *Structures de la société espagnole vers 1750: Quelques leçons du Cadastre de la Ensenada*, «Mélanges à la mémoire de Jean Sarrailh», 425-447.

14. CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*, «Clero», I, 209.

15. DESDEVIZES, *Espagne*, 53. — CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*, «Alhajas de oro y plata de las iglesias»: «Dejándose el gobierno llevar de la exageración de los cálculos que sobre ello se hacían, se valió de este recurso por creerle cuantioso, y experimentó los efectos de su pequeña importancia» (I, 30).

de les noves adquisicions; la de Castella, l'impost dels *millones*, i tota la clerecia en general era subjecta als drets de mesada, mitja annata, terces, casa excusada i subsidi; el rei detenia, de més a més, els beneficis vacants i el dret de despulla (dret als béns mobles) a la mort dels bisbes.¹⁶ Ultra això, hi havia les donacions gratuïtes i els préstecs forçats; la catatròfica situació financera d'Espanya al final del XVIII féu que els reis acudissin cada cop més sovint i amb més exigències a les arques del clergat; de més a més, el 1799, Carles IV obtingué de Pius VI el dret a vendre tots els béns immobles dels hospitals, hospicis, confraries i obres pies, i, més tard, una setena part de tots els béns eclesiàstics, i a capitalitzar-los en vals reials al 3 %. Aquests vals sofriren una ràpida devaluació per la insol·lència de l'Estat, i els eclesiàstics espanyols guardaren un mal record de l'operació.

Tant com mal conegudes ens són les rendes eclesiàstiques, estem certs de llur desigual distribució. Canga Argüelles, en l'article *Canongías*, dóna una estadística completa de les rendes dels bisbes, canòniques i col·legiates de tot Espanya l'any 1802; bé que cal concedir un ample marge d'error, segurament per excés, en les xifres absolutes, hom pot apreciar les enormes diferències que existien en les rendes: les de l'arquebisbe de Toledo, el prelat més ric de la cristiandat, arribaven als 11 milions de rals, mentre que el bisbe més pobre, el de Jaca, havia d'acontentar-se amb 50.000. Sembla, però, que aquests càlculs són molt exagerats; un document oficial de cap al 1800 estima les rendes de Toledo en 3,5 milions de rals, les de Santiago en 1,5, i les de València en 1,36.¹⁷ En l'estimació de Canga Argüelles (útil almenys en termes comparatius) passaven del milió, ultra les esmentades, Sevilla, Còrdova, Conca, Jaén, Cartagena, Osma, Màlaga, Granada, Barcelona i Saragossa. Les rendes dels bisbes catalans eren: Barcelona, 1.030.000; Tarragona, 620.000; Tortosa, 600.000; Lleida, 380.000; Girona, 250.000; Urgell, 180.000; Solsona, 155.000, i Vic, 150.000.

Coneixem també les rendes dels monjos de Sant Cugat fixades l'any 1808: 70.000 rals l'abat, entre 6.800 i 4.400 les diferents dignitats, 2.800 els simples monjos. Les rendes totals del monestir s'avaluaven en 161.280 rals.¹⁸ El valor de les canongies de Barcelona era calculat en 1.500 lliures, però només en rendiren 700 el 1814 i 900 el 1816.¹⁹

16. DESDEVIZES, *Espagne*, 115.

17. I encara sobre aquests ingressos bruts caldria descomptar pensions i altres càrregues que gravaven les mitres: la de Barcelona havia recollit el 1819 catorze mil lliures pel dret de còps i vuit mil pels delmes d'alguns pobles; però aquestes rendes eren gravades amb unes quinze mil lliures: restaven reduïdes a $\frac{1}{4}$ part. Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Copiador de cartas que comensa en lo agost de 1819 y fineix en juny de 1825*, data 7 de juliol de 1820 (naturalment, el bisbe tenia altres ingressos.)

18. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 481-2.

19. ACB, *Copiador de cartas, 1818-1825*, fol. 250^v, 265 i 354.

Al costat de les grandioses rendes de bisbes, canonges i dignitats, hi havia rectors i vicaris rurals veritablement pobres,²⁰ que veien com fins i tot els delmes de llurs parròquies anaven a parar a mans estranyes, mentre que ells malvivien amb els drets d'estola; molts no arribaven a cobrar la còngrua mínima de 600 rals (un obrer mitjà barcelonès en guanyava cap a 2.000). I entre els regulars, vora els grans monestirs de rendes abundants, els abats dels quals disposaven de carrossa i lacais, hi havia frares mendicants que s'havien de mantenir amb les almoines que arreplegaven anant de poble en poble. I no faltaven monestirs els abats dels quals feien vida de grans senyors, mentre que les rendes assignades als monjos eren molt limitades.

Cal afegir que els instituts religiosos foren per regla general pledejadors incansables i pèssims administradors; els arrendataris dels drets i els jornalers s'enduien a vegades tots els guanys,²¹ i sempre una gran part. D'altra banda, ja des del final del segle XVIII molts pagesos es negaren a pagar les servituds feudals o els censos, com succeí amb alguns súbdits de Poblet.²²

La guerra agreujà aquestes condicions: moltes terres foren arrasades o no pogueren ésser conreades; el edificis serviren sovint de caserna i molts restaren malmesos; els diners disponibles foren esmerçats a ajudar les comunitats disperses, a sostenir els guerrillers o a apaivagar la rapacitat dels francesos. Sobretot l'argent de les esglésies fou, d'una banda i d'altra,

20. Aquest curiós inventari és una bona mostra de les estretors econòmiques d'un rector de poble: «Exacta inventari dels mobles de don Joan Batlle, rector de la Mota. Quarto primero. Llit ab dos llansols, màrfega, matalàs, cotxa panada y dos coxins, dos cadiras y escont. Quarto secundo. Dos llit, lo un provist de màrfega, dos llansols i cotxa dolenta y lo altre no hi ha res. Quarto tertio. Un llit ab màrfega, un llansol y borraja. Sala. Una taula y sinch cadiras novas. Graner. Dos canats de cañas dolents, blat groser, ordí y besas alguns tres cortans poch mes o menos y sis forchs de cebas. Cuina. Pastera, dos taulas y tres cadiras dolents, mortar de coure amb mà de ferro, una llumanera panada, un llum, dos sadasos de passar farina, una paiella, grasellas patitas, una ganibeta per tallar pa. Saller. Una bota de bot y altres de mig bot. Entrada. Un porch, una forca de puas dolenta, un tramach y dos cadiras dolentas y una destral dolenta. Cort. Una burra vestida ab albarda, galotxas, brida y alforjas. Llibres. Vint y nou. Per no saber de escriurer lo senyor regidor firmo jo lo econom Francisco Frigola, regidor. Ignaci Sarats, tastimoni. Miquel Company, testimoni. Concuerta con su original al que queda cosido en seguida. Jo doi fe. Francisco Burch Doms» (ADG, *Querelae*, 11 d'octubre de 1822).

21. A Sant Jeroni de la Murtra, per exemple, examinat el rendiment d'unes terres que el monestir havia decidit de conrear directament, es trobà una pèrdua de 1694 lliures, 2 sous, 1 diner. CUYÀS, *Murtra*, 113.

22. Menàrguens sostenia des del 1763 un plet per a alliberar-se de la senyoria de Poblet; fallat el 1799 a favor del poble, el monestir el tornà a replantejar el 1817; les diferències motivaren que, en definitiva, de 63 censalistes de Poblet, solament 27 pagaren alguna cosa entre 1802 i 1809. Tampoc no pagaren res els 9 censalistes de Valls, ni els de Vimbodí i l'Espluga. El 1815 Verdú es negà a pagar al monestir els drets sobre les olives, i el 1816 es negaren a pagar els delmes al monestir els pobles de la Fulliola, Tornabous, Boldú, Butsènit, Bellmunt i Granyanella. TODA, *Poblet*, 123-4, 133.

la finançadora de la guerra. Només a Barcelona els francesos en recolliren, el 1810, 7.642 unces²³ i, a part l'ajuda que reberen o es prengueren els guerrillers, consten importants donatius al govern de Cadis del cardenal de Borbó, arquebisbe de Toledo, dels bisbes de Conca, Plasència i Àvila, i de l'abat d'Alcalá la Real.²⁴ De més a més, calgué esmerçar fortes sumes per a refer els edificis i poder-los tornar a habitar, així com per a endegar de nou els conreus, mentre les rendes continuaven baixes a causa dels estralls de la guerra.²⁵

En definitiva, l'Església espanyola, a l'adveniment del Trienni, era rica i necessitada alhora: les seves possessions eren fabuloses, però proporcionaven uns rendiments mínims, tancades com estaven en gran part sota dos capítols intocables: mans mortes i tresors de les esglésies. La diferència entre la vistosa façana aparent i la magra realitat²⁶ contribuí no poc a la tibantor entre la clerecia i els liberals.

C) LES RELACIONS AMB ROMA

De més a més, les rendes de l'Església espanyola havien de satisfer les apetències sempre creixents de les dues institucions de les quals aquella depenia: Madrid i Roma. Tant la cort regalista de Madrid, de la qual ja hem parlat, com l'avidesa dels curials romans, pretenien, cada una pel seu compte, disposar de les rendes eclesiàstiques d'Espanya. En part, l'Església espanyola devia la conservació de moltes de les seves rendes a la rivalitat mútua entre ambdues corts.

A mitjan segle XVIII, Roma, amb les seves tres-centes esglésies, 25 seminaris, 240 convents masculins i 73 de femenins, atesos tots ells per 6.000 eclesiàstics, s'havia convertit en la capital dels funcionaris i dels pidolaires. Els funcionaris, uns 30.000, obtenien generalment els oficis de la cúria per mitjà de compra o traspassos; la mendicitat s'havia convertit en una carrera lucrativa i jerarquitzada: els millors punts eren també objecte de venda o traspàs. En aquestes condicions, qualsevol intent de reforma era ofegat per la quantitat d'interessos creats que se li oposaven.²⁷ Aquesta esplendor material corresponia a una situació moral de

23. 281,561 kg.

24. VILLAPADIerna, *Episcopado*, 279-280.

25. Vegeu *infra* G, 2, a.

26. Davant un préstec forçós demanat pel Cap Polític, el Capítol de la Catedral de Barcelona no pot reunir, l'agost de 1822, més de 300 o 400 duros.

27. Segneixó OLARCHEA, *Relaciones hispano-romanas*, 55, 63.

luxe i de fruïció que, afegida al paper de potència política, feia difícil de reconèixer en Roma el seu paper bàsic de centre religiós del catolicisme. L'ambició i l'avarícia hi eren les passions dominants, i no hi mancaven els cardenals amb amants més o menys conegudes. Cada elecció papal centrava intrigues diplomàtiques, rivalitats polítiques, enemistats de grups, compromisos inconfessables.²⁸

Les relacions entre Espanya i la Santa Seu es regularen durant la segona meitat del segle XVIII pel Concordat del 1753, firmat per Benet XIV i Ferran VI a instàncies del ministre Carvajal. El concordat fou un triomf del regalisme espanyol, per a l'obtenció del qual hom no reparà en els mitjans: intrigues, subornaments i amenaces²⁹ es confabularen en l'obtenció d'un document que tenia més de pacte polític i financer que no pas d'ordenament religiós. A canvi de 310.000 escuts romans (uns 6.200.000 rals) el Papa traspassava al rei d'Espanya els drets de patronat que posseïa sobre molts càrrecs i beneficis eclesiàstics del país (que concedia moltes vegades a estrangers), i els drets d'annates, espolis i vacants, i convertia en perpetu, a la lliure disposició del rei, l'impost de la Butlla de la Croada.³⁰ D'aquesta manera la cort de Madrid aconseguia de tenir a les seves mans l'Església espanyola i apartar Roma dels afers interns del país.

La influència romana a Espanya es basà en endavant en els ordes religiosos, especialment els jesuïtes, que per la mateixa raó es guanyaren l'animadversió dels polítics il·lustrats de Madrid, regalistes en gran majoria, els quals no pararen fins a obtenir-ne l'exili i la posterior abolicció. Fou un altre triomf de l'absolutisme total, polític i religiós dels monarques il·lustrats.

Però, amb Concordat o sense, amb jesuïtes o sense, les sumes que sortien d'Espanya cap a Roma continuaven essent molt elevades; en temps de Felip V havien sortit en dos mesos cap a la Cúria, només de l'arquebisbat de Sevilla, 80.000 ducats d'or; cap a 1780-86, pel sol concepte de precs particulars sortien quantitats pròximes als 150.000 escuts anuals;³¹

28. El diplomàtic espanyol Azara, que coneixia bé Roma, creia fàcil d'obtenir l'extinció de la Companyia de Jesús: segons ell, molts cardenals estarien disposats a pagar aquest preu per l'elevació al solí pontifici (SARRAILH, *España ilustrada*, 625). El diplomàtic espanyol Pizarro, no gens suspecte, d'altra banda, d'antiromanisme, escriu: «a Roma no debia enviarse por negociador (...) si no un oficial de Inválidos honrado, allí el que discute está perdido, y sólo debe hablarse a los ojos y a las manos» (PIZZARRO: *Memorias*, 80).

29. El Concordat costà a Espanya 150.000 escuts (uns 3 milions de rals), repartits entre el plenipotenciari Valenti, el datari Millo, el Papa i la seva nipota.

30. DESDEVIZES, *Espagne*, 103-104.

31. Dispenses per a dir missa amb solideu, i perquè una monja pugui tenir minyona dins el convent; indult per a sortir del convent per a anar a prendre els

per dispenses beneficials, la xifra era superior a 1.100.000 escuts, i per butlles de consagració de bisbes, 1.300.000 rals. La cort de Madrid desitjava de retenir aquesta sagnia d'or i allunyar encara més Roma de l'Església espanyola. Així pot ésser explicat que el Consell de Castella sufragués l'any 1766 la troducció del *Febronius*; les doctrines conciliaristes i episcopalistes del bisbe auxiliar de Hildesheim permetien als reis de tutelar l'Església del país, forjar-se un episcopat nacional addicte i alliberar-se de les exigències monetàries de Roma i de la seva intromissió en la política espanyola.³² No estava només descontent el govern; també els bisbes feren arribar repetidament llurs queixes i llurs protestes a Roma.³³

L'intent màxim per a afuixar els llaços amb Roma el representà l'anomenat *cisma d'Urquijo*. La idea havia estat madurada per homes que, com Urquijo, Roda o Azara, coneixien bé la Cúria Romana i en menyspreaven els vicis i la rapacitat;³⁴ es tractava, d'antuvi, de resoldre els afers eclesiàstics sense sortir d'Espanya, o almenys sense treure'n diners; el cavall de batalla era, ja feia temps, la permissió que els bisbes resolguessin les reserves matrimoniales;³⁵ però tot de cop la qüestió assolí un matís polític: Napoleó assetjava Roma; la por d'un papa dominat per l'emperador o d'una llarga temporada de seu vacant (Pius VI estava greument malalt i es preveia molt difícil la reunió d'un conclave), acabaren de decidir el govern espanyol. Pel decret de 15 de setembre de 1799, la paternitat del qual fou atribuïda a Espiga i Gadea,³⁶ hom manava a les autoritats eclesiàstiques que, *sede vacante*, es fessin càrrec de llurs antigues prerrogatives en matèria de dispenses; l'elecció i confirmació dels bisbes quedava encomanada al rei. L'episcopat espanyol, beneficiari teòric del decret, respongué fredament, àdhuc en els membres tinguts per

banys, i dispensa per a ordenar-se malgrat ésser borni... Vegeu OLAECHEA, *Relaciones hispano-romanas*, 398.

32. OLAECHEA, *Relaciones hispano-romanas*, 403.

33. L'arquebisbe de Burgos protestà el 1768, els bisbes de Salamanca i Barcelona el 1799, el de Barbastre el 1800.

34. En paraules d'Azara: «Yo (...) no soy un defensor de la Corte romana, créed-melo, porque sé que ella no tiene gran cosa que ver con la esencia de la religión» (OLAECHEA, *Relaciones hispano-romanas*, 486).

35. La qüestió era important, sobretot perquè les relacions de parentiu que necessitaven dispensa de Roma s'estenien fins al quart grau: en pobles petits o en regions de vida isolada, gairebé tothom resultava parent. D'un sol bisbat foren demanades, entre el 4 de gener de 1799 i el 26 de febrer de 1782, un total de 1666 dispenses amb un cost total de 617.109 rals, 5 maravedisos. Per a tota aquesta qüestió vegeu l'article de LUIS SIERRA, *La restitución de las reservas pontificias sobre impedimentos matrimoniales en la correspondencia Godoy-Azara*, publicat en la revista «Hispania», XX, 111-113.

36. Vegeu *infra* V, C, 1, a.

jansenistes:³⁷ el decret amb prou feines tingué partidaris³⁸ i es convertí en paper moll amb la ràpida elecció de Pius VII.

D) SITUACIÓ DE LA CLERECIA

L'estament eclesiàstic a la fi del segle XVIII i al començament del XIX es distingia pel seu nombre, les seves riqueses i la mala repartició d'uns i altres, font en gran part de la seva ineficàcia com a classe; d'altra banda, una gran part de la clerecia patia de dos defectes principals, origen de molts d'altres: manca de vocació i manca d'instrucció. Eren molts els eclesiàstics que accedien a l'estat religiós per aprofitar, cadascú al seu nivell (de l'arquebisbe de Toledo, que era a final de segle un infant reial, fins al darrer llec del darrer convent) les quantioses rendes de l'Església. Deixant de banda els casos evidentment existents d'autèntica vocació religiosa, tots aquells qui estaven mancats dels mitjans materials necessaris per a dur a terme llurs ambicions, trobaven refugi en l'estat eclesiàstic: qui es volia dedicar a les lletres o a la política o a la vida fàcil i sense preocupacions, els pares amb més fills que rendes, etc., tots cercaven la solució en el patrimoni de l'Església. En aquestes condicions no és gens estrany que tothom estigués més atent als privilegis que no pas a les obligacions, la majoria de les vegades ben minses. L'actuació parroquial era considerada només com a mal menor i restava a mans d'aquells qui per llurs coneixements intel·lectuals o llurs relacions familiars o personals no podien accedir a d'altres càrrecs; aquest clergat parroquial inculte, mal considerat i mal pagat, sovint tarat per la seva inclinació al

37. No es tracta pas del jansenisme pròpiament tal, sinó d'un corrent posterior que, abandonades les idees dogmàtiques del primer jansenisme, aprofitava d'aquest el rigor i l'austeritat i, en xocar amb la cúria de Roma i amb els seus defensors, els jesuïtes, s'havia convertit en antijesuïtica i episcopalista, atansant-se així al regalisme, i predicava el retorn a la simplicitat i a l'austeritat de la primitiva Església. Ja el 1668 el cardenal Aguirre distingia tres grups motejats de jansenistes: els qui sostenien les cinc proposicions condemnades per l'Església; els zelosos de la bona moral i de les regles severes de disciplina; i tots aquells qui per alguna raó s'oposaven als jesuïtes. Vegeu LUCIEN CREYSSENS, *Le Jansénisme: Considérations historiques préliminaires à sa notion*, «Analecta Gregoriana» 71 (1954), 7; E. APPOLIS, *Les jansénistes espagnols* (Bordeaux 1966); M. MIGUÉLEZ, *Jansenismo y regalismo en España* (Valladolid 1895); ISIDORO DE VILLAPADIERNA, *El Jansenismo español y las Cortes de Cádiz*, «Analecta Gregoriana», núm. 71 (Roma 1954), págs. 271-303; ARTOLA, *Orígenes*, pròleg, pàgs. XXI-XXII; HERR, *España XVIII*, cap. II.

38. Es mostraren molt favorables al decret d'Urquijo els arquebisbes de Burgos (l'inquisidor general Arce) i Saragossa (P. Joaquim Company, general dels franciscans) i els bisbes de Mallorca i Barcelona. En feren ús i concediren dispenses matrimonials reservades a Roma els bisbes de Granada, Tuy, Guadix, Màlaga, Salamanca, Astorga, Barbastre i Tarragona (BASILIO DE RUBÍ, *Inter graviores*, 68 i 55). Vegeu *infra*, III, A.

vi, al joc o a les dones, atenia més o menys bé les necessitats espirituals dels feligresos. Però la majoria dels eclesiàstics i la majoria de les rendes eren repartits entre els monestirs i convents, capítols, canòniques i beneficis. Dels beneficiats, els ordenats amb títols de beneficis simples, capellanies, aniversaris i memòries pies, sense cap obligació, o molt poques (una missa diària, o setmanal, algun cop només una missa l'any), a vegades també amb molt poques rendes, constituïen sovint un veritable escàndol tant per llur atribució (molts cops eren concedits a infants³⁹ o a gent ignorant i eren presa fàcil de parents de bisbes o de ministres), com per la vida de llurs obtentors, que sovint no tenia res de religiosa.

Al començament del 1820, el bisbe de Cadis, Javier de Cienfuegos y Jovellanos, manava en una pastoral als eclesiàstics que vestissin talarment, sense adreços; que no assistissin a teatres, curses de braus, cafès ni passeigs públics; que no fumessin a les sagristies ni en altres dependències de les esglésies;⁴⁰ per aquells mateixos dies el nou bisbe de Lleida repetia els mateixos conceptes, i afegia

«que en los paseos públicos, en las ferias y romerías no acompañen a mujeres y que en todas partes procedan con toda la gravedad propia de su estado, evitando toda familiaridad con personas de conducta poco edificante, y la entrada en casas donde pueda darse que decir».⁴¹

La situació no era pas millor als convents: els grans monestirs eren moltes vegades en realitat col·legiats canònicals com els de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense, on cada membre vivia en casa separada i gaudia de les seves rendes;⁴² una declaració a l'hora de la mort reconeixent que els béns que havien fruit en propietat en vida pertanyien al monestir bastava per a salvar el vot de pobresa. D'aquesta manera, sobretot els abats, vivien luxosament; com expressa la sàtira del P. Alvarado (*El Filósofo Rancio*), completament lliure de velleïtats liberals o *filojansenistes*: «los pueblos atónitos a presencia de este fenómeno que a nadie le cabe en la cabeza, a saber, un mendicante con coche, lacayo y palacio».⁴³ Els altres ordes religiosos vivien en comunitat, però el peculi

39. «Deseosos mis padres de empezar a formar mi suerte (...) explorado en cuanto permitía la edad [13 anys] sobre mi inclinación a la devoción y recogimiento, me obtuvieron en 1783 un pingüe beneficio llamado *la sacristía de Guayaquil*, cuyo valor ascendía a dos mil duros, y me ordené de cuatro grados y tonsura, sufriendo el examen necesario, para el cual preparé en pocos días» (PIZARRO, *Memorias*, I, 7).

40. Publicada al «Diario de Barcelona», 10 de gener de 1820, núm. 10.

41. SIMÓN ANTONIO DE RENTERÍA Y REYES, *A los eclesiásticos de nuestro obispado*, 10 de gener de 1820.

42. Vegeu *supra*, B, el cas de Sant Cugat.

43. Citat per URQUINAONA, *Congregación Apostólica*, 311-312.

personal,⁴⁴ les freqüents estades fora del convent i altres subterfugis anul·laven també en la pràctica el vot de pobresa. Dins el convent hom observava generalment la regla, però sense un rigor excessiu⁴⁵ i sense que els religiosos tinguessin massa obligacions, salvat els que tenien càrrecs dins la comunitat. Altres passaven llargues temporades servint parròquies dependents del monestir, ajudant els rectors o bé predicant, sobretot durant la quaresma.⁴⁶ Quant als llecs, la majoria dels quals havien entrat al convent per fugir d'unes condicions de vida més precàries, eren molt sovint motiu de preocupació dels superiors per llur poc amor al treball i a la vida religiosa.⁴⁷

Resten encara alguns altres abusos provinents d'anacròniques reminiscències: al principi del segle XIX Poblet cobrava encara 70 lliures anuals a la vila de Verdú per redempció del dret de *pernada* (que cal no confondre amb el *ius primae noctis*); el capítol de la Catedral d'Oviedo exigia l'expedient de *limpieza de sangre* per a prendre possessió de les seves prebendes.⁴⁸

La instrucció del clergat, salvant certament honroses i importants excepcions, era molt deficitària. Algunes diòcesis no havien establert encara el 1820 els seminaris conciliaris instituïts en el Concili de Trento; i en tot cas, els absurds mètodes d'ensenyament utilitzats feien impossible un aprenentatge amb fruit;⁴⁹ els qui feien més arribaven a saber de memòria unes quantes idees, a les quals s'adherien feroçment, amb un menyspreu total per la raó i per les idees d'altri (en aquest aspecte les crítiques del P. Isla en el *Fray Gerundio* caricaturen magistralment el tema).

Però, tot i ésser continuades les disputes doctrinals, sovint ferotges, entre les diverses escoles,⁵⁰ l'afecció més arrelada entre la clerecia de l'antic règim era la discussió i el plet. Totes les classes eclesiàstiques entraven en la roda fatal, que en el millor dels casos paralitzava llargament els

44. En general, els frares rebien com a peculi personal el producte dels sermons i d'un nombre determinat de misses la setmana (de 3 a 5 segons la categoria, al convent dels carmelites calçats de Barcelona, per exemple), i es podia incrementar amb les almoines que rebés particularment el frare. Vegeu BARRAQUER, *Religiosos*, I, 402.

45. Vegeu, per exemple, CUYÀS, *Murtra*, 44, 62; els monjos decideixen (7 de febrer de 1762) de no utilitzar les dispenses per a menjar carn durant alguns dies de quaresma; per contra, no prescindeixen d'altres petits luxes, com tenir el beure en fresc o la cèlebre xocolata, el *vici* més estès entre l'estament eclesiàstic a tots els seus nivells.

46. El cas màxim el representen els franciscans d'Escornalbou (missioners), que sortien a predicar l'endemà de Sant Francesc (4 d'octubre) i, enllaçant els sermons d'advent amb els de quaresma, no tornaven al convent fins passat Pasqua.

47. DESDEVIZES, *Espagne*, 26; SILVERIO, *Historia del Carmen*, 98.

48. TORENO, *Historia*, 356; CUENCA, *Inguanzo*, 14.

49. DESDEVIZES, *Espagne*, pàgs. XVI-XVII.

50. Dominicans i agustins disputaven a Sevilla durant la guerra de la Independència sobre el significat de la paraula *lúbrica* (CUENCA, *Iglesia sevillana*, 149-150).

afers i molts cops acabava arruinant, darrera litigis inacabables, àdhuc els mateixos guanyadors. Pledejaven els canonges amb el bisbe i entre ells; els monestirs amb el bisbe, l'abat o altres monestirs; els ordes religiosos uns amb altres; els beneficiats contra els rectors i els rectors contra els convents, per raons econòmiques, de jurisdicció o de preeminència; i tots ells com a senyors o perceptors de drets, contra els pobles o els altres senyors o perceptors.

Recordem alguns casos: A Barcelona tant els carmelitans com els agustins pretenien d'anar a la dreta en les cerimònies religioses en què concorrien ambdues comunitats; els rectors de Barcelona i els convents de la ciutat disputaven pel dret que aquests reclamaven de fer funerals dins llurs esglésies.⁵¹ La mateixa qüestió enfrontà durant més de quaranta anys (començà el 1756 i no s'havia resolt encara el 1796) el rector de Badalona amb el veí monestir de Sant Jeroni de la Murtra;⁵² el bisbe de Vic reclamava el seu predomini sobre la canònica de Manresa, que li era negat per aquesta;⁵³ la Seu d'Urgell mantenia una disputa secular sobre els delmes del Marquesat; els monestirs de Ripoll i Sant Cugat pledejaven amb llurs abats; el poble de Banyoles contra el monestir, i Menàrguens contra Poblet.

E) INTENTS DE REFORMA

La necessitat de reformar l'Església espanyola, bé que només era sentida com a veritablement urgent entre alguns nuclis il·lustrats, es feia en alguns moments tan general que àdhuc el conspirador absolutista Vinuesa⁵⁴ pensava en la necessitat de reunir un concili nacional; d'una manera o una altra, aquesta necessitat, patentitzada pel grup capdavanter dels il·lustrats setcentistes (Jovellanos, Forner, Feijoo, el P. Isla, l'arquebisbe Fèlix Amat), apareix en la majoria d'informacions enviades pels bisbes i capítols com a preparatòries de les Corts de Cadis.⁵⁵ Però els interessos creats, el recel entre les corts de Madrid i de Roma, la impossibilitat d'aquesta d'impulsar una reforma sense abans reformar-se ella mateixa i el temor al jansenisme i més tard al filosofisme i a la Revolució Francesa, im-

51. El plet fou fallat a favor dels rectors davant el tribunal diocesà de Barcelona i a favor dels convents en les apellacions a Tarragona i davant la nunciatura de Madrid.

52. CUYÀS, *Murtra*, 22 i 101.

53. Vegeu AEV, *Correspondència*, diverses cartes el novembre-desembre de 1823; el vicari general de la seu vacant de Vic, Marià Roig i Coll, fa alliberar i portar a Vic el canonge liberal de Manresa, Joan Soldevila, que el seu paborde Andreu O'Rijau havia tancat al convent dels caputxins de Manresa i es disposava a fer dur fora de Catalunya.

54. Vegeu *infra*, II, D.

55. ARTOLA, *Orígenes*, II, 117-240.

possibilitaven o aïllaven els intents de reforma. Certament, l'Estat sortí al pas dels abusos més flagrants, bé que no sempre amb èxit: Ferran VI prohibí als religiosos de viure fora del claustre, vagant d'un lloc a l'altre; Carles III hagué de repetir l'ordre, també sense massa sort. El mateix rei manà, el 1770, que, a efectes de servei militar, no fossin comptats com a religiosos els criats dels convents, baldament els hagués estat imposat l'hàbit de llec o de donat, si doncs la imposició no era anterior en dos mesos a l'ordre de recluta, «por la sospecha de fraude que esto induce»;⁵⁶ el 1790 foren prohibides les rifes i vendes que hom feia a la porta de les esglésies bé que la celebració d'aquestes rifes continuava al començament del Trienni.⁵⁷

Hi hagué també alguns intents de reforma impulsats per eclesiàstics, especialment a Catalunya, però sempre en un camp reduït i amb uns resultats més reduïts encara. Recordem primerament l'obra del bisbe Climent a Barcelona, el qual per alguns anys aconseguí de convertir les processons en actes de pietat i no en teatres ambulants, i dictà unes normes de reforma per a los monges dominicans del convent dels Àngels, bé que les dites normes són, sobretot, una descripció dels nombrosos punts en els quals les antigues regles eren conculcades.⁵⁸ El 1780 dos monjos de Poblet, Antoni Mas i Joaquim Casanovas, presentaren un pla per a reformar totalment la institució monàstica adequant-la als nous temps. Es tractava de vendre els béns dels monestirs i mantenir amb el producte uns seminaris en els quals els monjos, en nombre d'un centenar per cada casa, es dedicuessin a l'estudi i a una vida més activa.⁵⁹ L'intent no arribà a terme, però fou font de disputes internes al monestir fins al 1792. Reformes a les respectives diòcesis, però sostingudes només per l'empenta de llurs propugnadors, foren també portades a terme pel bisbe de Sigüenza, Juan Díaz de la Guerra (1777-1800), i per fra Agustín Abad y Lasierra, bisbe de Barbastre (1790-1813).⁶⁰

Un intent alhora de reforma eclesiàstica y de política regalista de l'Estat espanyol, el representa la butlla *Inter graviores*, que sotmetia els religiosos espanyols a un superior nacional. Aquest, durant sis anys, era general de tot l'orde, i durant sis altres anys, en què el general era un estranger, actuava com a delegat per als afers d'Espanya.⁶¹

56. Reial Ordre de 1770, paràgraf xxviii.

57. El «Diario de Barcelona» acostumava a publicar les curioses ressenyes d'aquestes rifes.

58. SARRAILH, *España ilustrada*, 637-638; i l'opuscle del mateix autor, *La crise religieuse en Espagne à la fin du XVIIIe siècle* (Oxford 1951).

59. TODA, *Poblet*, 9-12.

60. DESDEVIZES, *Espagne*, 57-58 i 76-77.

61. La butlla i les seves repercussions han estat estudiades pel P. BASILI DE RUBÍ en el seu treball, ja citat, *Inter graviores*.

F) LA GUERRA

1) *Participació de la clerecia*

Damunt aquesta Església, terrenalment rica i espiritualment empo-
brida, poderosa però intranquil·la, cada cop més conscient de la necessitat
de reformar-se, però impotent per a fer-ho, les notícies de la Revolució
Francesca actuaren com un revulsiu i serviren de catalitzador. La serenitat
objectiva d'un Jovellanos tingué molt pocs seguidors. La majoria s'aferrà
a ulls clucs al sistema antic, a la seguretat, sense entrar a distingir allò
que era bo d'allò que necessitava reformes.

La invasió francesa tancà les últimes esclatxes. La defensa del Tron
i de l'Altar fou unànime.⁶² La clerecia s'abocà a la lluita amb totes les
seves armes, que no eren poques. A tots els nivells els membres d'ambdós
clergats animaren la lluita contra el francès, alhora invasor, revolucionari
i irreligiós. Bé que els bisbes defugien sovint la lluita (gairebé tots els de
Catalunya acabaren refugiant-se a les Balears) i no es mostraren massa
generosos, com tampoc els canonges,⁶³ a mesura que hom va baixant en
l'escala social del clergat augmenta l'ardor i el despreniment dels eclesiàs-
tics: el rector d'Alcarràs i el de Bell-lloc donen més que la majoria de
cauonges de Lleida; l'Església en conjunt es converteix en general en la
finançadora de la guerra: cedeix diners, argent, àdhuc les campanes. Les di-
verses juntes abunden sempre en eclesiàsics,⁶⁴ amb noms tan distingits,
a Catalunya, com l'ardiaca Espiga, el futur arquebisbe Creus, el comissari
de la Inquisició Joan Rodó o fra Josep Domingo Martí. Al mateix temps,
el clergat és als llocs de perill aconsellant, servint de missatger, prenent el
fusell o dirigint la guerrilla.⁶⁵ Contra aquesta empenta vibrant i mera-
vellosa, els noms dels pocs eclesiàsics francesitzats amb prou feines comp-
ten: alguns intellectuals més o menys valuosos com a pensadors, però
de poc arrelament popular, com Fèlix Amat o el canonge Llorente.

62. El fenomen fou particularment clar a la Catalunya de la guerra contra la revo-
lució, la *guerra gran*, per més que el seu principal apòstol fos el caputxí andalús fra
Diego José de Cádiz amb el seu llibret *El soldado católico en guerra de religión*.

63. DESDEVIZES, *Junie*, 154-55, 169-75.

64. DESDEVIZES, *Junie*, 20-54.

65. De les vuit companyies formades a Girona durant l'últim setge, els regulars
en formaven una i els seculars una altra.

2) *Les Corts de Cadis*

Per això la major part de la clerecia espanyola reaccionà tan desfavorablement quan les Corts de Cadis l'obligaren a renunciar a algunes prerrogatives i implantaren reformes que, ultra no concordar amb les idees que havien empès molts eclesiàstics a la lluita, deixaven endevinar novetats que podien semblar infiltracions del costat francès i, portades a terme prescindint de Roma, podien ésser o semblar anticànòniques, i com a tals en tot cas foren presentades per llurs detractors. La convocatòria de les corts fou rebuda, però, amb complaença. La política espanyola del regnat de Carles IV havia estat tan desgraciada (dictadura de Godoy, intrigues de Ferran VII, abdicació de Baiona, «cisma» d'Urquijo), que l'anunci d'una reunió de corts, encarregades alhora de la direcció de la lluita contra la invasió i de l'endegament del país,⁶⁴ era vista com a necessària i convenient.

Gràcies a les consultes que en tal ocasió foren fetes, coneixem l'opinió dels capítols catedralicis i dels bisbes espanyols sobre la situació religiosa del país i les mesures que la podrien millorar.⁶⁷ En general, els eclesiàstics consultats pensen en les antigues corts per estaments, però ampliant la representació de l'estament popular. La finalitat de les corts hauria d'ésser, en el pensament de la majoria, donar al país unes regles fixes de govern que impedissin la reproducció de fenòmens de «vergonya nacional» com l'època de Godoy. Al mateix temps, com ja hem dit, hom insisteix en la necessitat de convocar concilis diocesans, provincials i nacionals per a la reforma de la disciplina i l'organització eclesiàstiques. Parlen molt clarament sobre l'afer el bisbe de Conca i els capítols de Lleida, Tortosa i Ciudad Rodrigo. Els punts principals que hauria d'abraçar aquesta reforma són: la Inquisició, la repartició de les rendes eclesiàstiques, la reforma o extinció de patronats, vicaries castrenses i furs eclesiàstics particulars, i sobretot la reforma de l'estament regular.⁶⁸ Al costat d'aquests informes que mostren esperits oberts i ànsies de reforma, n'hi ha d'altres de dictats per l'egoisme i la gasiveria, que es queixen de les contribucions de guerra imposades al clergat, o reclamen la intangibilitat dels béns eclesiàstics o de la Inquisició.⁶⁹

66. Molts eclesiàstics demanaren que les corts fossin acompanyades d'un concili nacional.

67. Vegeu amplis extractes d'aquestes consultes en ARTOLA, *Orígenes*, II.

68. Sotmetre d'alguna manera els monjos als bisbes, limitar el nombre de religiosos a les possibilitats de cada casa i millorar la instrucció dels freres, reduïda a «un compendio de moral y algunos libros o cartapacios predicables», segons l'opinió del capítol d'Oriola, que resumeix bastant bé el pensament comú sobre la matèria. ARTOLA, *Orígenes*, II, 228-231.

69. Bisbes d'Oriola, Terol, Albarrassí i Lleida principalment.

Aquesta contraposició de tendències que veiem sorgir en els informes s'anà aprofundint durant el transcurs de les corts,⁷⁰ fins a culminar en lluita oberta, dins i fora de l'assemblea, lluita en la qual la major part de la clerecia espanyola s'oposà virulentament als partidaris de les noves doctrines, d'altra banda també clergues molts d'ells.⁷¹ L'estament eclesiàstic s'escindí, doncs, a Cadis en dos nuclis contraposats: d'una banda, Muñoz Torrero, Gallego, Oliveros, Martínez Marina, Espiga, Villanueva, Ruiz de Fadrón... partidaris d'una reforma més o menys radical; enfront d'ells Quevedo, Inguanzo, Ostolaza, Simón López, Creus, Riesco... defensors a ultrança de l'ordre existent. Com diu Artola,

«correspondió a la Iglesia española el papel decisivo de la defensa del Antiguo Régimen (...) la Iglesia, especialmente sus dignidades y los regulares, librará una constante y tenaz lucha por condenar cuanto en Cádiz se hacía».⁷²

Foren, en efecte, principalment eclesiàstics els qui defensaren l'Antic Règim en les discussions sobre la sobirania nacional, la llibertat d'impremta, l'abolició de senyories, el vot de Santiago, la supressió de la Inquisició o l'anunci de la reforma de regulars.

A la positura reaccionària de part de la clerecia⁷² s'afegiren una sèrie de fets, aliens en principi a l'obra de les corts, però que acabaren d'enverinar l'ambient, com la negativa del bisbe d'Orense a jurar la Constitució, la lluita entorn del *Diccionario Crítico Burlesco* de Bartolomé José Gallardo, les intrigues del nunci monsenyor Gravina, les baralles i els atacs mutus en la premsa i en fullets,⁷⁴ l'actuació de l'espècie d'anticorts que formaven els bisbes refugiats a Mallorca,⁷⁵ dedicats a protestar obertament

70. És impossible de fer ací la història de la qüestió religiosa a les Corts, que ens allargaria excessivament. Sobre aquest particular hom pot veure SOLÍS, *El Cádiz de las Cortes*, sobretot a les pàgines 296-363, i també VILLAPADIerna, *Episcopado*; MARCELINO MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los Heterodoxos españoles*, VI-VII; TORENO, *Historia*; VÉLEZ, *Apología del Altar y el Trono*; HERRERO, *Pensamiento reaccionario*, 259-363.

71. Una tercera part dels diputats de la primera assemblea gaditana eren eclesiàstics, i cinc d'ells bisbes.

72. ARTOLA, *Orígenes*, I, 448.

73. Referint-se als franciscans de Catalunya, diu un d'ells, el P. Aragonés: «nunca dejaron de clamar (...) contra aquellos decretos que tocaban a las cosas eclesiásticas, como eran las suspensiones de beneficios, la disminución del número de los ministros sagrados, la ocupación de sus rentas, supresión de conventos, reforma de frailes, limitación de la libertad eclesiástica, coartación o más bien aniquilación de su inmunidad, tanto personal como real». ARAGONÉS, *Frayles Franciscos*, III, 92; la generalització és excessiva, però possiblement era vàlida a nivell de majoria.

74. Vegeu SOLÍS, *Cádiz de las Cortes*, cap. v.

75. Romualdo Mon y Velarde, arquebisbe de Tarragona; Jerónimo M. de Torres, bisbe de Lleida; Antonio José Salinas, de Tortosa; Pablo de Azara, de Barcelona; Francisco de la Dueña y Cisneros, d'Urgell; Blas Alvarez, de Terol; Veremundo Arias Tejeiro,

per la política religiosa de les corts i a fer una oberta apologia de l'Antic Règim, àdhuc en els seus detalls menys defensables;⁷⁶ tot això produí que només dos bisbes, el de Mallorca (Bernat Nadal i Crespi) i el de Canàries (Manuel Verdugo), felicitessin les corts per la implantació del sistema constitucional,⁷⁷ mentre que la majoria de bisbes i capítols, en especial els de la meitat nord d'Espanya, demanaren el restabliment de la Inquisició⁷⁸ i s'oposaren que el decret de dissolució fos llegit a les esglésies; a Mallorca algun predicador afirmà des de la trona que tenia a punt 4.000 punyals per a acabar amb els enemics de la fe catòlica (naturalment, els liberals), mentre el P. Traggia predicava l'excomunió contra tots els qui tenien alguna cosa a veure amb el periòdic liberal *Aurora Patriòtica Mallorquina*.⁷⁹

G) LA RESTAURACIÓ

La clerecia conservadora, derrotada a les corts, posà totes les seves esperances en la tornada de Ferran VII i s'ocupà a preparar el retorn de l'Antic Règim.⁸⁰ El rei, que segurament compregué de seguida la poca base que tenia realment la regència constitucional i que no desitjava de veure coartada per ningú la seva autoritat,⁸¹ actuà des del primer moment amb un sobirà menyspreu envers la regència que li havia conservat el tron. Arribat a València, la representació dels *Perses*, favorable al retorn a l'absolutisme reial, i les espases d'Elío i d'Eguía, permeteren al rei de declarar «nulos y de ningún valor ni efecto, ahora ni en tiempo alguno, como si no hubiesen pasado jamás tales actos», tota l'obra de les corts i de la regència.

La major part dels eclesiàstics espanyols reberen joiosament la nova

de Pamplona, i José Ximénez, de Cartagena. Per a la situació a Mallorca, reducte absolutista durant la guerra, vegeu OLIVER, *Mallorca*.

76. *Instrucció pastoral, 1813*. Per exemple, defensa així els clergues ordenats a títol de patrimoni: «los mismos bienes que hacen los Párrocos en el distrito de sus Parroquias los extienden, los perfeccionan y los aumentan en las casas particulares aquellos Eclesiásticos» (pàg. 36), i califica els *Grandes* de Espanya de «ilustres personajes, tan beneméritos de nuestro aprecio como acreedores al de la nación entera. Las nobles prendas que los caracterizan, los rasgos de generosidad y beneficencia que los distinguen, sus grandes liberalidades ...» (pàg. 20).

77. El de Canàries, juntament amb el de Barbastre (Abad y Lasierra) i altres nou eclesiàstics manifestaren a les corts llur alegria per l'abolició de la Inquisició.

78. Fins el 19 de gener de 1813 havien demanat el restabliment de la Inquisició 22 bisbes i 30 capítols catedralicis.

79. OLIVER, *Mallorca*, 572 i 607. Per a la situació a Sevilla, vegeu CUENCA, *La iglesia sevillana*.

80. Vegeu CUENCA, *Iglesia y Estado*, 412.

81. «Ferran VII només sap que ell és rei i que el rei ho ha d'ésser tot». Crec retrair fidelment FERRAN SOLDEVILA, *Historia de España*, VI (2.ª ed., 1954), 368.

del retorn a l'antic sistema,⁸² i molts cregueren que calia lligar definitivament la sort de l'Església a la de la monarquia absoluta, compromentent així el seu futur desenvolupament.⁸³

La destrucció dels símbols constitucionals fou festa grossa per a molts clergues: el P. Strauch, futur bisbe de Vic, es féu cèlebre a Mallorca per la seva actuació en la destrucció de la làpida de la Constitució;⁸⁴ a Sant Cugat, entre l'arrencament de la làpida (al matí) i la crema de la Constitució (a la tarda) els monjos oferiren a les autoritats un abundós banquet.⁸⁵ Al mateix temps abundaven els sermons ditiràmics sobre les virtuts del *nou Constantí*, que arribà a ésser comparat amb Moisès i saludat alhora i d'una manera conjunta com a senyor absolut temporal i salvador de l'Església.⁸⁶

I hi hagué eclesiàstics que no dubtaren a lligar-se a les accions més odioses de la restauració ferrandista: el P. Alvarado (*el Filósofo Rancio*), acusant els liberals des del seu periòdic *Atalaya de la Mancha*, de preparar un pla revolucionari i republicà, donà peu a la detenció dels diputats, contra els quals declararen alguns eclesiàstics que s'havien assegut amb ells a les corts, com Inguanzo, Ros Medrano i Ostolaza. Al mateix temps la Inquisició esdevenia gairebé exclusivament un instrument de repressió política: d'una banda, incloïa entre els llibres prohibits la Constitució i el Diari de Corts; d'altra banda, obria un expedient per heretgia als presos polítics.

82. «En los instantes mismos del mayor de los peligros aparece como milagrosamente en medio de su pueblo fiel nuestro deseado Rey y amado Soberano y con él la paz, la tranquilidad y el gozo de todos sus buenos vasallos» (ARIAS TEJEIRO, *Carta Pastoral de 1814*, citat per CUENCA, *Arias Teijeiro*). Com diu VILLAPADIerna, *Episcopado*, 335: «La Iglesia no vió prueba alguna convincente de la bondad y el progreso del sistema liberal y siguió aferrada al absolutismo político de un rey que llevaba el título de Majestad Católica, a la ideología de una monarquía de derecho divino y a la firme creencia de la salvación del Altar por la proclamación de la legitimidad absoluta».

83. «Se puede deducir (...) como la restauración religiosa debería desembocar también en una restauración del respeto sacro sentido por los antepasados hacia la Monarquía. Como la conquista espiritual de las almas debería ir acompañada, para ser perdurable y armónica, de una conquista política. Tal era, según el Obispo pamplonica, el deseo de la Providencia, que encontraba su más perfecta expresión en el ordenamiento social que la guerra había convulsionado». (CUENCA *Arias Teijeiro*, 348).

84. *Infra*, V, B.

85. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 494.

86. «Señor, el cabildo de vuestra Santa Iglesia Metropolitana tiene el singular placer y dulce consuelo de renovar a los R. P. de V. M. sus ardientes votos de sacrificarse en debido obsequio de V. R. M., (...) única privativa y exclusivamente para defender la justa causa del rey nuestro Señor, el Señor D. Fernando VII, que Dios guarde de muchos años, como la cristiandad ha menester y especialmente la Iglesia de España cruelmente perseguida por los filósofos del día» (Discurs de recepció del Capítol de València al rei, 18 d'abril de 1814, citat per PINTOS VIEITES, *Fernando VII*, 75-76).

La fidelitat de l'església a l'antic règim i la por a qualsevol canvi es posaren ben de manifest en la consulta feta el 1816 sobre la conveniència de concedir una amnistia: sobre un total de 53 bisbes, 17 s'hi mostraven completament contraris; 9 pensaven que es podien concedir alguns indults; 17 eren partidaris d'una amnistia amb limitacions; 5 demanaven que les limitacions fossin mínimes; i només uns altres 5 acceptaven una amnistia total.⁸⁷ L'any següent, davant l'aixecament de Lacy, el bisbe de Barcelona Pablo de Schar donà una nova mostra d'adhesió al règim absolut proporcionant al capità general Castaños 5.000 duros que li feien falta per a pagar les mesades endarrerides dels soldats i impedir així que es possessin sota les ordres del cap liberal.

1) Els nous bisbes

L'aliança de l'Altar i el Tron fou segellada amb la creació d'una promoció de bisbes, escollits entre els homes més addictes a les idees del moment. La importància d'aquests nomenaments és màxima per l'actuació de la majoria d'ells enfront del sistema constitucional durant el *Trienni Liberal*⁸⁸ i la primera guerra carlina. El 1814 fou elevat a la seu metropolitana de València el bisbe de Pamplona fra Veremundo Arias Tejeiro, O.S.B., un dels bisbes refugiats a Mallorca i més tard diputat a les corts ordinàries. El canonge d'Oviedo Pedro de Inguanzo,⁸⁹ que ni tan solament era sacerdot quan fou nomenat bisbe, però que s'havia distingit a les Corts de Cadis per la seva intransigent i documentada defensa del dret de l'Església sobre els béns eclesiàstics, fou nomenat bisbe de Zamora. La seu de Tortosa fou ocupada pel canonge de Santiago, Manuel Ros Medrano, home zelós, però violent i d'idees antiquades, actiu defensor de l'antic règim a les corts, de les quals fou expulsat per la seva *Carta Misiva*, que impugnava l'absolució de Bartolomé José Gallardo.⁹⁰ El mateix any foren nomenats per a les diòcesis de Solsona i Osma, respectivament, Manuel Benito y Tabernero i Juan de Cavia y González. El 1815 foren dotades tres

87. Vegeu PINTOS VIEITES, *Fernando VII*, 201. En conjunt la positura dels bisbes era bastant més intransigent que no pas la dels capitans generals. Dels bisbes catalans, els de Barcelona, Vic, Girona, Tarragona i Solsona es mostraven partidaris de l'amnistia amb restriccions, que el de Girona aclareix que havien d'ésser abundants; el d'Urgell perdonaria els liberals, però no als francesitzats, mentre que el de Tortosa era contrari a tota amnistia.

88. Crisi de la qual molts d'ells sortiren de nou ascendits en jerarquia i rendes; vegeu *infra*, VIII, E.

89. José Manuel Cuenca ha escrit la biografia d'Inguanzo, obra ja repetidament citada.

90. Vegeu *infra* V, B.

sens vacants: la de Tarassona, donada a l'inquisidor general Jerónimo de Castellón y Salas; la de Menorca, que obtingué el català Jaume Creus i Martí,⁹¹ distingit també a Cadis pel seu absolutisme; i la d'Oriola, per a la qual fou nomenat l'oratorià Simón López, també obertament contrari a les corts i que més endavant qualificà el sistema constitucional de «absurdo fabuloso».⁹² No menys absolutista era el franciscà fra Ramon Strauch i Vidal, nomenat el 1816 bisbe de Vic, que s'havia distingit a Palma pels seus atacs al liberalisme,⁹³ i encara potser superava l'un i l'altre el nou bisbe de Ceuta (1817), el caputxí fra Rafael de Vélez, el qual, bé que no fou diputat a Cadis, seguí molt de prop l'assemblea i es donà a conèixer amb la seva *Apología del Altar y el Trono*.⁹⁴ El mateix any fou elevat a la mitra d'Urgell Bernardo Francés Caballero, i finalment, el 1819, foren nomenats Juan Miguel Pérez González per a Girona, Simón Antonio de Rentería y Reyes per a Lleida, Francisco Javier Cienfuegos y Jovellanos per a Cadis, i Pedro González Vallejo per a Mallorca; per què aquest darrer, decididament liberal, fou elegit en aquell moment, no ho he pogut esbrinar. No fou sol el rei a premiar la fidelitat a l'antic règim: el bisbe d'Orense, Pedro de Quevedo y Quintana, símbol vivent de l'oposició a les corts,⁹⁵ fou nomenat cardenal el 1816.

2) L'Església restaurada

a) Pèrdues materials. — A pesar de la recuperació de tots els antics privilegis i de la protecció reial, l'Església es trobà molt afectada, materialment i moralment, pels anys de la guerra. Com ja he dit, els diners i l'argent de les corporacions religioses finançaren en gran mesura les despeses de la guerra; de més a més, els convents serviren de

91. Ramon Salas i Oliveras ha escrit una encomiàstica, però poc aprofundida obra sobre Creus: *Biografía de l'Excm. i Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, arquebisbe de Tarragona (1760-1825)* (Mataró 1961).

92. Simón López publicà a València el 1809 una obra titulada *Despertador Cristiano-político*, amb un subtítol aclaridor: «Se manifiesta por los autores del trastorno de la Iglesia y de la Monarquía, son los Filósofos franco-masones; se descubren las artes diabólicas de que se valen y se apuntan los medios para atajar sus progresos».

93. Vegeu *infra* V, B.

94. En el pròleg defineix d'aquesta manera la funció reial: «El príncipe es el ministro de Dios. A su nombre rige los pueblos que le están sujetos: por su orden administra la justicia: por su espresa voluntad establece las leyes. El es el ungido del Señor».

95. Obligat a jurar la Constitució, declarà que, «dejos de obligarme con juramento a hacer que subsista esta Constitución, dispuesto y pronto a ejecutar lo que prescribe, me reservo y protesto proceder por medios legítimos y de derecho a que sean atendidos los derechos legítimos de que no desisto» (citat per VILLAPADIerna, *Episcopado*, 305).

caserna, i a vegades, de baluart; i sovint sofriren devastacions, incendis o arrasaments.⁹⁶ Un informe intern redactat pels dominicans el 1818⁹⁷ ens assabenta de les elevades quantitats, en argent i en metàl·lic, lliurades pels convents: el de Santa Caterina de Barcel·lona valora les pèrdues en 40.000 rals i més de 30 roves d'argent; per a pagar els impostos havia de vendre les collites. El convent de Puigcerdà perdé 2.000 duros, més totes les despeses fetes en reparacions abans de la guerra, ja que calia tornar a adobar el convent. El de l'Anunciació de Girona cedí 1.314 unces d'argent (43,8 kg.); el d'Urgell pagava també les contribucions en espècie i venent l'argent que havia restat a les esglésies. La comunitat d'agustins calçats de Guissona demana, el febrer de 1820, que no sigui embargada pel deute del subsidi dels anys 1808-1816 «a causa de no alcanzar en estos míseros años sino unos medios muy escasos para su subsistencia». El deute que la comunitat no pot pagar puja a 18 lliures, 11 sous i 5 diners.⁹⁸

D'altra banda, durant la guerra poques corporacions religioses pogueren fruir de llurs rendes; i tampoc no fou fàcil de recuperar-les després del 1814: moltes havien estat recollides pels francesos o pels guerrillers i, de més a més, eren exigides damunt una pagesia encara més arruïnada que els convents. Els seculars, les pèrdues dels quals semblen menors, es trobaren el 1814 amb augmentos impositius, mesura obligada davant la misèria general del país, però mal rebuda. Cal afegir la disminució del nombre d'eclesiàstics, sobretot de regulars, que comportà la guerra. Les morts violentes, la declarada enemistat dels francesos envers els regulars, les inclemències i els sobresalts de la lluita, que obligaren els religiosos a deixar els convents i sovint a fugir precipitadament, hom pot dir que feren desaparèixer la gent d'edat de les comunitats: cenyint-nos a l'Orde de Predicadors, entre el 1808 i el 1825 perdé a la província d'Aragó (l'antiga Corona d'Aragó) gairebé una quarta part dels seus frares i monges, i entre el 1815 i el 1818 el nombre dels que moriren fou el doble del dels que prengueren l'hàbit;⁹⁹ el monestir de Sant Cugat, que comptava amb 21 religiosos el 1808, només en tenia 16 el 1815;¹⁰⁰ per als carmelites descalços,

96. Segons el P. Aragonés, la situació dels convents franciscans de Catalunya el 1814 era la següent: «Figueras, desmantelado; luego el de Gerona, desolado; el de Jesús extramuros de Barcelona, arrasado; los de dentro de la misma Ciudad, en poder de los enemigos todavía, y medio demolidos; el de Villafranca muy malparado; el de Tarragona, hecho un montón de ruinas; los de Monblanch y S. Salvio presentaban aun desde lejos, los estragos de sus respectivos incendios» (ARAGONÉS, *Frayles Franciscos*, xv, 33).

97. RAIS-NAVARRO, *Historia de la provincia de Aragón*.

98. ACU, *Papers solters del s. XIX, Anys 1820-1823, Cartes*. Carta dels Agustins calçats de Guissona, de data 23-11-1820.

99. RAIS-NAVARRO, *Historia de la provincia de Aragón*, I, apèndix 1.

100. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 473-4 i 496.

llur historiador Silverio de Santa Teresa creu que les baixes durant la guerra, per morts o prevaricacions, foren d'una tercera part del total de religiosos.¹⁰¹

b) Pèrdues morals. — Més important, però, que el descens del nombre de religiosos i les pèrdues materials sofertes, fou el descens moral provocat per la guerra. El canvi de vida que la lluita imposà als religiosos féu que molts d'ells es neguessin a tornar als convents; alguns servien capellanies, parròquies o altres beneficis eclesiàstics (mestres, organistes) i desitjaven de considerar-se secularitzats, malgrat una reial ordre del 16 de març de 1816 que obligava a tornar al claustre els religiosos que no ho haguessin fet encara, i amenaçava amb fer intervenir la força pública contra aquells que no hi tornessin voluntàriament; molts religiosos acudien directament a Roma i obtenien, mitjançant diners, llur secularització; foren els anomenats «clergues romans». Els que tornaren al claustre no sempre es readaptaren a la vida antiga, i més d'un cop foren causa de maldecaps per als superiors i desavinences en les comunitats. El general dels carmelites descalços es queixava, en una carta a les seves comunitats (25 de juny de 1815), de les continuades peticions de secularització i de les demandes per a abandonar temporalment els convents per a prendre banys o visitar la família, que rebia. El 18 d'octubre del mateix any es queixava que alguns religiosos tinguessin rellotges d'argent, juguessin — i fort — a cartes, guardessin xocolata a les cel·les,¹⁰² vestissin delicadament i es neguessin a predicar si hom no els cedia part de l'almoïna per a tabac o licors.

Respecte als seculars, el pitjor mal fou segurament la simonia i la sollicitació i acumulació de rendes eclesiàstiques per a compensar mèrits de guerra o d'anticonstitucionalisme, fins al punt que el mateix 1814 el ministeri de Gràcia i Justícia hagué de publicar una circular en la qual manava sortir de Madrid i tornar a llurs residències tots els prebendats i beneficiats que romanien a la Cort sollicitant de canviar llurs càrrecs per altres de més ben remunerats.¹⁰³

101. SILVERIO, *Historia del Carmen*, XIII, 4.

102. «Como Calzados» afegeix amb un orgullós menyspreu pels seus germans no reformatos; una mostra més de les rivalitats i falta d'amor entre els membres dels diferents ordes. Vegeu per a tot això SILVERIO, *Historia del Carmen*, XIII, 17-19.

103. Anys més tard, els liberals recordaven acrement aquells fets: «como sabandijas hambrientas se agolparon á pretender canongias todos los chorizantes montaraces y estúpidos que mas se habian distinguido en su odio a la Constitución; se dijo que en un solo año se habian provisto cerca de 19.000 plazas, acumulándose muchas de ellas en un solo individuo (...) Ostolaza reunia tantos ingresos anuales como el mas rico propietario y el canónigo obrero de la Catedral de Toledo D. Diego de Arce y Torre gozaba de 21 prebendas». («Indicador», 28 d'octubre de 1822, núm. 261).

Aquest era, dones, l'estat de l'Església espanyola a l'adveniment del *Trienni liberal*: fortament adherida al tron absolut, oficialment i exteriorment brillant com mai, però afeblida pels estralls de la guerra en els seus béns i en els seus homes i amb una absoluta negativa a reconsiderar la seva situació, els seus privilegis i els seus deures dins la societat i el temps que li tocava de viure.

II

EL CONTEXT HISTÒRIC

L'alliberament de Ferran VII i la seva reposició en el tron d'Espanya significà, purament i simplement, la reacció. Les classes que havien sortit derrotades a l'assemblea gaditana (la noblesa i l'Església bàsicament) posaren llur esperança que el retorn del monarca significués alhora el retorn de l'Antic Règim, tot manifestant, potser més per conveniència política que per convicció real, uns tímids desigs de reforma que evitessin la tornada a governs com el de Godoy: aquest és l'anomenat programa dels *Perses*.¹ Però la monarquia restaurada no acceptà res, no volgué comprendre res, no sabé agrair res; Ferran VII no governà a través d'un Godoy, com el seu pare, sinó ajudat per la *camarilla*, reunió informal d'amics personals i no massa recomanables del rei, l'acció dels quals i la del mateix monarca passava per damunt o contradeia les iniciatives dels ministres, sempre exposats a ésser acomiadats sense explicacions i sovint cap a l'exili.² La reorganització institucional del règim absolut fou la principal preocupació del rei, però ni tan sols anà acompanyada d'una reorganització de les finances, l'administració, l'exèrcit o la política exterior: Ferran VII estava massa enfeinat en la repressió contra els liberals,³ en

1. Sobre aquesta època vegeu ARTOLA, *Fernando VII*, capítols VI i VII, i també PINTOS VIEITES, *Fernando VII*, intent, no massa convincent, d'exculpar el rei, i VILLA-URRUTIA, *Fernando VII rey constitucional*, que dedica moltes pàgines als anys 1814-1820, obra feta sense massa rigor, però ben informada, i CUENCA, *Iglesia y Estado*.

2. PINTOS VIEITES (*Fernando VII*) ha volgut exonerar el rei de les seves responsabilitats, però em sembla que les pàgines de PIZARRO (*Memorias*), que fou ministre de Ferran VII, deixen ben clar el veritable poder de la *camarilla* i l'estúpida i interessada actuació del rei. Els ambaixadors estrangers opinaven que la manera millor de cloure un negoci era prometre diners al rei per la seva intercessió.

3. La repressió no fou certament tan dura com la historiografia liberal ha fet creure, però es distingí sobretot per la seva arbitrarietat, cosa que la féu molt més odiosa. D'altra banda sembla que la moderació no vingué pas del caràcter reial, sinó de les pressions de França i sobretot d'Anglaterra.

les escapades nocturnes als baixos fons de Madrid i en els negocis que, a costa de l'Estat, duïen a terme el rei i la *camarilla*.⁴

En aquestes condicions no és estrany que sovintegessin les conspiracions i els intents de retornar al sistema constitucional, ni fa gaire falta acudir només a conjures maçònico-internacionals per a explicar-ho; i si fracassaren les d'Espoz y Mina a Pamplona el 1814, de Porlier a la Corunya el 1815, de Richard (conspiració del «triangle») a Madrid el 1816, de Lacy i Milans del Bosch a Catalunya el 1817, de Vidal i Beltran de Lis a València el 1819, la de Riego l'any següent reeixí, com veurem a continuació, gràcies principalment a la passivitat de les forces absolutistes, descontentes pel desgovern, la duresa en la repressió dels alçaments liberals (sobretot l'afusellament de Lacy i l'actuació d'Elío a València) i l'augment dels impostos.

A) LA INSURRECCIÓ DE RIEGO

La mala política reial havia fet perdre la major part d'Amèrica, que, insurgida el 1808 contra Napoleó, es pacificà en part amb el retorn de Ferran VII, fins a anar separant-se de la seva obediència o mesura que les fosques perspectives de la política espanyola feien augmentar el nombre d'aquells qui creïen arribada l'hora d'emancipar-se de la metròpolis. Cap al 1818 el monarca volgué recobrar amb les armes els territoris que no havia sabut conservar mitjançant la justícia; l'expedició havia de sortir de Cadis, amb soldats forçats i mal equipats, molts dels quals havien estat retinguts després de complir els set anys de servei obligatori; amb oficials triats arbitràriament i obligats a acceptar plaça en l'exèrcit expedicionari o bé a abandonar la carrera de les armes, i amb una esquadra de molts vaixells dels quals hom temia que, un cop carregats, no podrien sortir de la badia sense perill d'enfonsar-se. En aquestes condicions l'expedició era altament impopular, fins al punt que ni el seu mateix cap, el comte de la Bisbal, no la creia possible, i s'estranyava de l'entossudiment del rei a dur-la a terme «aunque se empeñase su Corona»;⁵ era doncs, fàcil d'atreure's l'oficialitat descontenta, la majoria afeccionada a les idees liberals,⁶ amb

4. El més escandalós d'aquests negocis fou la compra d'una esquadra russa que resultà tan corcada que, un cop arribada a Cadis, ningú no s'atreví a fer-la tornar a sortir a la mar; l'afer fou portat directament pel rei, Ugarte i Tatischeff de manera que els ministres d'Estat, Finances i Marina no en saberen res fins que arribà l'hora de pagar.

5. PIZARRO, *Memorias*, 273.

6. «Las ideas liberales se extendían de modo que era rara la persona instruida o bien educada que no se avergonzase de verse confundida con el bando llamado servil. En el Ejército, sobre todo, era donde resaltaba más la diferencia del número y calidad de uno y otro partido» (SANTILLÁN, *Memorias*, 31-32).

la doble promesa de suspendre l'expedició i de restablir el sistema constitucional (sobretot comptant com es comptava amb l'ajuda monetària dels insurgents americans)⁷ i obtenir que les tropes secundessin el moviment; d'altra banda, molts dels oficials creien que el retorn al règim constitucional fóra suficient perquè els territoris americans cessessin en la revolta i retornessin a la unió amb Espanya.

Hom acostuma a atribuir l'organització del *pronunciamiento* a la maçoneria, i, com veurem més endavant, aquest és un lloc comú en els atacs contra la secta. A dir veritat, com a cosa més mal organitzada, romànticament mal organitzada, que la rebel·lió de Cadis, no conec sinó el govern espanyol de l'època, que li permeté de triomfar. El relat de la conspiració i de l'alçament és més digne com a argument de sarsuela que com a mostra d'una organització secreta, terrible i amb ramificacions omnipresents, tal com s'acostuma a presentar la maçoneria de l'època.

Certament, conspirar era una moda, gairebé un mal endèmic de la joventut romàntica, sense que això vulgui dir que faltessin raons per a fer-ho. A la *Provincia independiente masónica de Cádiz* existia, amb el nom de *Soberano Capítulo*, una lògia, presidida per Javier de Istúriz i que es reunia a casa d'aquest, que era en realitat una tertúlia oberta, on els nou vinguts eren admesos sense massa requisits i on els oradors de moda deien mal del govern i parlaven de proclamar la Constitució. Donades les poques garanties que el sistema oferia a l'hora d'organitzar una revolta, fou creat amb aquest fi específic un grup més reservat, anomenat *Taller Sublime*, nom que no fou avalat per l'eficàcia dels seus actes: l'home que s'havia de posar al davant de l'alçament, el general en cap Enrique O'Donnell, comte de la Bisbal, arribat el moment-clau detingué tranquil·lament, en nom del rei, els qui havien d'ésser els seus principals col·laboradors en la insurrecció (8 de juliol de 1819). De tota manera ja he dit que només el desgavell governatiu era superior al desgavell dels conspiradors. Els caps i els oficials detinguts pogueren entrar fàcilment en relació amb els qui no ho havien estat i, abans que els magnífics, però no gens pràctics, oradors del *Taller Sublime*, encapçalats per Antonio Alcalá Galiano, es posessin d'acord sobre la manera de governar Espanya un cop obtingut el poder, el primer de gener de 1820, el comandant Riego i el coronel Quiroga proclamaren a Cabezas de San Juan i a Alcalá de los Gazules, respectivament, el restabliment de la Constitució de Cadis, abolida pel monarca el 1814. Tot seguit, la indecisió de molts i la ineptitud de Quiroga, que no aconseguí d'ocupar Cadis, portaren la causa liberal a la bancarrota. Només Riego, amb el seu batalló, es

7. Vegeu, per a tota aquesta qüestió, ARTOLA, *Fernando VII*, 634-659.

dedicà a recórrer els pobles andalusos proclamant la Constitució; i mentre la fama dels seus fets recorria la Península i atemoria la cort, els seus soldats l'anaven abandonant a poc a poc, de manera que la proclamació de la Constitució a Madrid (9 de març) el trobà a Extremadura, gairebé sol i a punt de refugiar-se a Portugal.

La situació del govern de Ferran VII era tan poc sòlida,⁸ que les escasses notícies de la proclamació de la Constitució i dels fets de Cadis foren suficients perquè les forces liberals locals s'organitzessin més o menys ràpidament (car el terrible *Taller Sublime* no s'havia preocupat d'estendre la xarxa conspiradora) i duguessin a terme una sèrie de pronunciaments en suport de la restauració constitucional. La Constitució fou proclamada primerament a la Corunya el 21 de febrer; després a Oviedo, Múrcia i Saragossa al final de febrer i a la primera de març. Les primeres notícies que tenim de la proclamació de la Constitució a Catalunya són de Vic, el primer de març;⁹ seguí Barcelona el dia 10 i Tarragona, Girona¹⁰ i Mataró, entre el 10 i el 12. Mentrestant, el comte de la Bisbal canvià un cop més de bàndol (encara veurem que ho tornarà a fer), i amb les tropes reunides per a marxar contra els insurgents, proclamà la Constitució a Ocaña. Ja ningú a Madrid no es volgué comprometre en la defensa del

8. «La revolución de 1820, si es cierto que empezó por la rebelión de unos Cuerpos militares con todas las muestras de una insubordinación para evadirse de un servicio peligroso, hubiera venido más tarde con cualquiera otro motivo, porque los directores del partido realista la provocaban, sumiendo a la nación en un estado de abatimiento y de abyección aún más lamentable que el de que salió a costa de sacrificios y de un heroísmo a que ningún pueblo había llegado en los tiempos modernos.» SANTILLÁN (*Memorias*, 74-75). «A ello [a la rebelión de Riego] contribuían las ilusiones liberales, ayudadas por el espectáculo de nuestra calamitosa administración pública, el miedo de las innumerables causas y prisiones políticas que divertían al señor Eguía; el terror de ir a América» (PIZARRO, *Memorias*, 1, 284). Cito aquests testimonis perquè Santillán formava part del cos expedicionari, però no es va adherir a la rebelió, i Pizarro havia estat ministre absolutista fins poc temps abans.

9. Copiem d'un manuscrit sobre el bisbe Strauch (citat en endavant: *Ms. Strauch*) conservat a la biblioteca de l'AEV, secció *Miscel·lània*: «Lo dia primer de Març de 1820 los elements exaltats de Vich forsaren al Sr. Strauch a sortir a la balconada de la casa de la ciutat i a altres autoritats civils i militars, mentres es publicava la Constitució; el bisbe ho volia evitar, recomanant que s'esperessin notícies de Barcelona, i potser d'aquí nasqué (per bé que hi havia prou raons anteriors) l'enemistat entre els liberals vigatans i el bisbe. Aquesta proclamació sorprenentment primerenca, no és testimoniada en el llibre d'Actes corresponent de l'Ajuntament de Vic. Potser la proclamació fou un fet isolat i després s'obrí un compàs d'espera durant el qual l'Ajuntament no es volgué comprometre fent constar en acta l'afer, o potser simplement l'omissió fou deguda al retard del secretari a copiar les actes. Com que en el moment de la proclamació definitiva de la Constitució el secretari fou canviat, ni el vell ni el nou no degueren copiar aquests fets.

10. A Girona, el governador militar i polític es resistia a proclamar la Constitució, fins que es veié forçat a fer-ho el dia 12, a causa d'un avalot popular (Arxiu Municipal de Girona, *Manual de acuerdos*, 1820, fol. 34). El governador, Juan José García de Velasco, intriguà més tard amb Caralt pel restabliment del règim absolut. Vegeu *infra* VI, D.

règim absolut de Ferran VII: ni ell mateix, que s'avingué tranquil·lament a jurar la Constitució.

B) L'EUFÒRIA LIBERAL DELS PRIMERS MOMENTS

Les noves de l'aixecament de l'exèrcit destinat a Amèrica degueren arribar a Barcelona de sotamà i devien ésser comentades entre dubtes i esperances en els cercles liberals de la ciutat. La intranquil·litat sembla haver començat els primers dies del mes (i segurament que fou coneguda la proclamació de la Constitució a Vic), però sembla també que ningú, ni les autoritats ni els liberals, no volia donar un pas en fals. El dia 5 el capità general Castaños, atemorit per l'ambient que es respirava a la ciutat, reuní els prohoms dels gremis i col·legis professionals i, mancat de confiança en les tropes regulars, es voltà d'una guàrdia formada pels odiats *parrots de Cuyàs*.¹¹

Finalment, el dia 9 hom tingué confirmació del triomf dels constitucionals a la Corunya i a Saragossa; el 10, el poble es congregà al pla de Palau enarborant escarapelles i banderes roges, blanques i grogues i demanà a Castaños que proclamés la Constitució;¹² després, la gent es dirigí a l'edifici de la Inquisició, on tiraren a terra les portes i es dedicaren a llençar al carrer llibres i papers, feina que continuaren l'endemà.¹³ El mateix dia Castaños, després de jurar la Constitució, abandonà el seu càrrec, que fou atorgat per aclamació al tinent general Pere Villacampa, que es trobava desterrat a Catalunya. El rei havia jurat el dia 9; el 10, a Cadis, tropes addictes a un sistema que ja no existia, dispararen contra una multitud reunida per a victorejar la Constitució.

Els primers passos del nou règim foren marcats per una eufòria i un optimisme incontenibles, que provocaren el desig d'oblidar totalment el passat;¹⁴ a Barcelona, i també en altres ciutats, després de l'assalt a la

11. Recaptadors de contribucions, en especial del dret de portes, que eren altament impopulars.

12. Segons COUSERGUES, *Observaciones*, els *revolucionaris* de Barcelona s'alçaren al crit de «mori Castaños» i de «mori el bisbe i els seus vicaris»; sense negar que tals crits es poguessin sentir entre la multitud, no sembla pas que presidissin la jornada: el mateix bisbe, en la seva relació dels fets, no ho diu pas. D'altra banda, Cousergues és un reialista francès i escriu el 1823 per justificar la intervenció a Espanya dels *Cent Mil Fills de Sant Lluís*.

13. La Inquisició havia estat abolida a Madrid el dia 9, però la notícia no podia haver arribat encara a Barcelona. El Tribunal ocupava la part de l'antic palau reial corresponent al verger i a la banda del carrer dels Comtes de Barcelona, on encara se'n pot veure l'escut a la paret.

14. «Una total variación política en la que no se derramó ni una sola gota de sangre ni una lágrima; en que los perseguidos, haciendo ostentación de una generosidad sin ejemplo, no recordaban agravios, antes bien proclamaban el olvido de ellos» (MIRAFLORES, *Apuntes históricos*, 46).

Inquisició els processats pogueren conèixer els noms dels qui els havien denunciats, sense que ningú prengués la menor represàlia.¹⁵

El 5 d'abril es reuní a Barcelona la *Junta Provisional de Catalunya*, presidida pel canonge de Lleida Josep d'Espiga i Gadea, el més prestigiós dels diputats liberals catalans de Cadis.¹⁶ Tot anava vent en popa, i l'alegria liberal arribà al seu punt màxim quan hom sabé que també el rei de Nàpols havia jurat la Constitució de Cadis. Hom pot ben dir que molts es cregueren arribats al *paradís liberal*.¹⁷

En llur optimisme els liberals arribaren a creure que, un cop mostrades les formes modernes i racionals de govern i de relació social, tothom s'hi sentiria atret i s'hi adheriria; en gran part la manca de venjances i l'oblit dels fets passats foren deguts a un sentiment de compassió envers la ignorància dels *no-illustrats*.

C) PRIMERS ENFRONTAMENTS

Però l'eufòria constitucional fou d'escassa durada. Els liberals s'hagueren d'adonar aviat que la implantació del nou sistema mitjançant procediments democràtics no fóra empresa fàcil, ja que, gràcies a les noves llibertats, els absolutistes podien conspirar gairebé obertament. Aviat hom veié també que molts pobles continuaven llur vida sense fer cas de la Constitució o que feien el mínim per complir amb la llei;¹⁸ i fou evident el recel i fins i tot l'antipatia d'una gran part del clergat i en especial de la jerarquia respecte a l'obra dels liberals: els bisbes de Cadis i d'Orense exhortaren en els primers moments llurs feligresos contra els revoltats; el de Zamora (Inguanzo) i el de Màlaga (Cañedo) foren bandejats per haver-se negat a jurar la Constitució.¹⁹

15. Ho testimonia persona tan poc favorable als liberals com el canonge BARRAQUER (*Religiosos*, 1, 842).

16. Vegeu *infra* V, C, 1, a.

17. Les característiques d'aquest paradís eren definides pel P. EUDALDO JAUMANDREU, *Oración inaugural*, F. B. 3839. Vegeu part d'aquest discurs a l'Apèndix II.

18. A molts indrets amb prou feines hi hagué canvis en els Ajuntaments, àdhuc en ciutats importants, com Lleida i Vic; a Vic, 4 dels 11 membres de l'Ajuntament constitucional provenien de l'anterior Ajuntament reialista; dos d'ells, Joan Vilabella i Marcia Macià (batlles constitucionals primer i segon el 1820), els tornem a trobar a la *Junta provisional reialista* establerta el 6 de maig de 1823, i també a l'Ajuntament reialista restaurat del 17 del mateix mes. Segons l'exposició que els rectors del bisbat de Solsona enviaren a la regència el 1823 (*Exposición*, Solsona 1823), «muchos pueblos hubo a quienes ni las órdenes terminantes ni las más fieras amenazas pudieron inducirles a prestar el execrable juramento de adhesión al código de la desolación Española»; literatura a part, pot molt ben ésser cert. A molts pobles les làpides manades posar per commemorar la proclamació de la Constitució no eren sinó simples cartells a la paret o sobre fusta, segons circular del Cap Polític de data 8 d'agost de 1821.

19. Per a Catalunya vegeu *infra*, VI, A.

Al cap d'un mes de la instal·lació del *benéfico sistema*, el cap polític²⁰ de Catalunya enviava una circular (9 d'abril) a totes les autoritats eclesiàstiques queixant-se que

«algunos individuos del clero Regular y Secular, olvidados de sus deberes más preciosos, procuran propagar especies anárquicas».

Una setmana després era el vicari general de la diòcesi de Barcelona, Pere-Josep Avellà, qui demanava informació de la conducta dels cartoixans de Montalegre, que eren acusats de dir als pobres, quan els donaven l'almoïna, que preguessin perquè les coses tornessin aviat a l'estat antic;²¹ no sabem la resposta, però sí que ens consta que la Cartoixa era tinguda com un dels principals focus de propaganda absolutista.

Tot això no són sinó conjectures. La primera escaramussa tingué lloc a causa de les eleccions parroquials, primer esglaó per al nomenament de diputats a corts. Els liberals temien que llur obra no fos invalidada (com havia ja passat en la darrera legislatura de la Restauració) en unes corts que s'omplissin de partidaris de l'antic règim, en especial de clergues. De manera que el cap polític de Barcelona, Castellar, mentre per una banda enviava una circular als ajuntaments tot recomanant l'elecció de propietaris, fabricants o comerciants,²² per l'altra es queixava al bisbe que alguns eclesiàstics feien pressió «por medio de ciertos individuos», de cara al nomenament d'electors parroquials; naturalment, l'acusació era extremament imprecisa, i el bisbe la pogué negar sense dificultat.²³ Al mateix temps el «Constitucional», únic diari liberal de moment a Barcelona, inicià una campanya per a apartar la clerecia de les eleccions; el 29 publicava una carta d'un capellà de Girona, segurament falsa, en la qual explicava el predomini del clergat i dels seus partidaris en l'ajuntament gironí; pel maig, i amb motiu de les eleccions a diputats, el mateix diari²⁴ publicava un article titulat *Puntada para los electores*, que mogué un gran renou, i en el qual hom acusava un canonge elector parroquial i, per tant, amb vot en l'elecció de diputats, d'haver estat un dels més actius autors de l'afusellament de la làpida de la Constitució a Tarragona el 1814.

20. Representant màxim del govern a les províncies, corresponent a l'actual governador civil.

21. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 787. Vegeu *infra* VI, A.

22. Circular de 24 d'abril de 1820. Se'n conserva un exemplar entre els papers de l'Ajuntament d'Horta en període de classificació a l'Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, annex de l'Hospital. Citaré els documents procedents d'aquest fons amb la menció (Horta) després de la data o descripció del document.

23. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 661. Després del Trienni, Francesc Font, catedràtic del Seminari de la Seu, es vanava d'haver dirigit els absolutistes de cara a les eleccions municipals. Vegeu *infra* V, C, 2. b.

24. «Constitucional», 21 de maig de 1820, núm. 70.

Insistent en el mateix tema, el dia 24 anunciava que a Burgos hom parlava per a diputats de «inquisidores y otras personas de la misma estofa», i a Valladolid, d'un governador de la diòcesi, un abat, dos rectors i dos capellans.

Almenys a Catalunya, però, l'elecció de diputats resultà més favorable als liberals que no deixaven preveure aquestes inquietuds. L'únic eclesiàstic elegit fou Josep d'Espiga i Gadea, que fou portat per aclamació a la presidència de les corts, el liberalisme del qual era innegable. I si vora seu apareix un Joan de Valle, procurador dels Medinaceli-Cardona a Catalunya i home ja assenyalat com a tradicionalista a les corts de Cadis, quedava ben compensat, entre altres, pel comerciant Guillem Oliver, el fabricant Magí Corominas, el ffsic Desprat i l'ex-professor d'Alcalà Antoni Puigblanch. Semblantment passà a València, on, bé que cinc dels dotze diputats eren eclesiàstics, tres d'ells eren decidits liberals : Joaquim Llorenç Villanueva, Antoni Bernabeu²⁵ i Nicolau Garelli, i els altres dos eren considerats pel «Constitucional» com a dignes del càrrec.

Ja amb anterioritat (29 d'abril) hom havia parlat per primera vegada, des de Madrid, de temptatives contra el règim constitucional i de l'emprisonament d'alguns religiosos per aquesta causa.²⁶ L'11 de maig, el «Constitucional» publicava un violent escrit de la *Confederación Patriótica de Málaga* contra el bisbe i la clerecia d'aquella diòcesi, que el periòdic barceloní glossava amb notes moderadores; els fets imputats en l'escrit resultaren ésser falsos o indemostrables, i el «Constitucional» es veié obligat a publicar una rèplica dels canonges malaguenys; en endavant fou més caute en l'admissió d'escrits forans.

Seguint un costum de l'Antic Règim, fou manat als bisbes que escrivissin pastorals a llurs diocesans en defensa del règim constitucional. La jerarquia espanyola es retratà políticament en aquests escrits, segons la major o menor rapidesa a respondre a l'ordre i el to més o menys favorable utilitzat en la resposta. Alguns bisbes defensaren la Constitució amb l'únic argument que calia acceptar-la perquè l'havia jurada el rei, o convertiren l'exhortació en una invitació al poble a perseverar en el cristianisme i els bons costums, com el bisbe d'Urgell,²⁷ que anomena un sol cop la Constitució, lloa la quietud del poble davant el canvi de règim i aprofita l'ocasió per a queixar-se de la premsa. Però en el retrat de la majoria dels prelats els colors més abundants eren la por i la hipocresia, que culminaren en

25. Autor del fulletó *Juicio histórico-canónico* i un dels eclesiàstics espanyols més malvistos per Roma. Vegeu *infra* IV, F.

26. «Constitucional», 29 d'abril de 1820, núm. 48.

27. BERNARDO FRANCÉS Y CABALLERO, Carta pastoral que comença *Cuando por el deseo...*, datada a Adraent el 28 de maig de 1821.

el cas dels governadors del bisbat de Santander, els quals, darrera la pastoral favorable, enviaren als eclesiàstics una circular desautoritzant-la.²⁸ El «Constitucional» llçà en aquell moment com a decididament pro-liberals les pastorals dels bisbes de Barcelona, Pamplona, Astorga, Eivissa i Tuy i la de l'arquebisbe de Saragossa, així com un sermó de l'arquebisbe de Granada.

Un altre punt de xoc immediat entre la clerecia i l'Estat liberal fou l'econòmic; d'una banda, els liberals tenien pressa per a regularitzar l'estat de les finances i, ni més ni menys que havien fet els governs absolutistes, pensaven de fer-ho a l'esquena de la clerecia;²⁹ d'altra banda, els eclesiàstics, sobretot els més rics, havien experimentat una minva constant de llurs ingressos després de la guerra³⁰ i no s'avenien a perdre els privilegis: des del primer moment trobem cartes dels capítols catalans consultant-se uns amb altres què fer davant la pèrdua del dret a matar bestiar gratuïtament o a rebre una certa quantitat de carn gratuïtament de part dels municipis o davant l'obligació de pagar per llurs ramats els drets de pasturatge; el general dels franciscans, el P. Cirilo Alameda, reclamà que els religiosos continuessin exempts de tota contribució;³¹ la resposta liberal, la podem resumir en la que donà l'Ajuntament de Barcelona al vicari general Avellà:

«el clero se compone de Españoles que por lo mismo no disfrutan de exenciones, y no disfrutándolas deben absolutamente estar sujetos a las mismas cargas de los demás».³²

A Barcelona la disputa es va complicar a causa del repartiment veïnal sobre la propietat, la indústria i el comerç que l'Ajuntament imposà per a substituir l'impopular dret de portes; la clerecia, exempta per regla general del dret de portes, es trobava molt gravada amb el nou dret a causa de les seves possessions urbanes i, dirigida pel vicari general Pere-Josep

28. «Constitucional», 6 de maig de 1820, núm. 55.

29. El *subsidi eclesiàstic*, que mai no havia pujat a 10 milions, s'havia elevat a 30 en els últims anys. Els liberals reclamaren que el clergat pagués immediatament 24 milions dels 44 que devia per endarreriments corresponents als anys 1817-1820 (*Circular de la Comisión Apostólica*, 12 de maig de 1820).

30. Pocs dies després de la instauració del règim constitucional foren demanats diners als monestirs, capítols i juntes de comerç de Catalunya per a sufragar algunes despeses urgents (aquest pidolar per part del govern havia estat constant sota l'Antic Règim); els capítols de Vic, Àger, Ullà i Besalú s'excusaren per falta de fons; el donatiu de Poblet fou rebutjat per insignificant; possiblement era cert que la majoria d'aquestes comunitats no tenien diners a la caixa comuna, cosa que no vol pas dir que no en tinguessin llurs membres.

31. Ho sabem per la circular del cap polític del 6 de juny de 1820 negant-s'hi a causa d'haver quedat abolits tots els privilegis (Horta).

32. AHCB, *Político y representaciones*, 1820, data 15 de setembre de 1820, fol. 137^v.

Avellà, que acusà l'Ajuntament d'incompliment de la Constitució i apel·là al govern, es negà repetidament a pagar-lo.³³

Mentre el problema del dret de portes enverinava a Barcelona les relacions entre l'Ajuntament i l'estament eclesiàstic, es produïren a Madrid nous intents anticonstitucionals coincidents amb l'obertura de les corts, als quals no sembla pas que el rei fos del tot estrany: la mal coneguda conspiració del canonge de Burgos i capellà reial José Manuel Erroz, que sembla que intentava de treure el rei del país o almenys de Madrid per posar-lo al capdavant de tropes absolutistes,³⁴ o l'intent, encara més fosc, d'alguns guàrdies de corps la vigília de l'obertura de les corts (8 de juliol).³⁵

Les corts, però, foren obertes amb tota pompa i, almenys aparentment, amb tota harmonia. Però abans que l'assemblea prengué la primera mesura anticlerical, amb l'expulsió dels jesuïtes (4 d'agost),³⁶ ja arribaven notícies de noves conspiracions, aquest cop a Galícia i a les ordres d'una anomenada *Junta Apostólica*, amb participació de canonges, capellans i frares, i a Navarra, on fou fet presoner el 28 de juliol el canonge Barrio,³⁷ amb dotze homes, sis banderes «y una larga correspondencia con varias corporaciones clericales».³⁸

Després, la premsa i l'opinió pública foren captades pel desenvolupament del debat sobre *Mayorazgos* i vinculacions i els incidents que oposaren el govern i l'exèrcit de l'*Isla* (l'exèrcit expedicionari a Amèrica, encara acantonat vora Cadis i que s'autoconsiderava com a guardià de la Constitució que havia proclamat), incidents que continuaren amb la negativa de Ferran VII a acceptar la dimissió del ministre de l'exèrcit, marquès de las Amarillas; les sorolloses jornades de Riego a Madrid, que motivaren el seu trasllat a Oviedo i el tancament de les *Societats Patriòtiques*; i la

33. AHCB, *Político y representaciones, 1820*, fol. 128, 137 i 329. Per a Avellà, vegeu *infra*, V, C, 2.

34. Els canonges José Manuel Erroz i Francisco Barrio foren condemnats a mort juntament amb tres militars, pel tribunal de primera instància de Burgos, els primers dies de maig de 1822. Conec la notícia pel «Semi-semanario Ilerdense», núm. 2, del 12 de maig de 1822.

35. Vegeu ARTOLA, *Fernando VII*, 676.

36. Els jesuïtes, expulsats d'Espanya el 27 de febrer de 1767 i suprimits per Climent XIV el 21 de juliol de 1773, foren restablerts per Pius VII el 1814 i reclamats als seus estats per Ferran VII el 29 de maig de 1815. Mancats de personal espanyol, repoblaren només les cases de Manresa i Tortosa, on foren ben rebuts. Per contra trobaren dificultats per a establir-se a Barcelona, especialment per part del bisbe Schar, car els antics locals dels jesuïtes (l'església de Betlem i els edificis contigus, que havia ocupat el Col·legi de Cordelles) eren ocupats pel Seminari Conciliar. L'ordre del 4 d'agost de 1820 significava la derogació de la del 1815, donada durant la captivitat del monarca, i el restabliment del decret de Carles III.

37. Vegeu *supra*, n. 34.

38. «Constitucionals», 12 d'agost de 1820, núm. 153.

culminació de tots aquests fets: l'escissió dels liberals en els dos grups d'exaltats i moderats (*veinteañistas* i *doceañistas*).

Quan les corts es tornaren a ocupar de qüestions eclesiàstiques (al final de setembre) es renovaren els intents anticonstitucionals. Mentre l'assemblea abolia el fur eclesiàstic, suprimia la majoria de monestirs i els Ordes Militars, prohibia a l'Església l'adquisició de béns immobles i la col·locació de capitals a cens, reduïa els delmes a la meitat (mig delme), subjectava els regulars als bisbes, prohibia de fundar convents, admetre novicis i imposar els hàbits als ja existents, suprimia els convents que no tinguessin almenys vint religiosos i concedia la secularització a tots els regulars que s'hi volguessin acollir,³⁹ a Múrcia eren trobades al convent dels dominicans unes proclames en les quals hom parlava de fer venir russos i francesos, formar una regència durant la captivitat del rei i matar a punyalades els liberals, tot barrejat, segons la «Miscelánea de Madrid», amb invocacions a la Puríssima Concepció,⁴⁰ i a Barcelona el Cap Polític demanava que els sermons deixessin de fer referència a aspectes polítics.⁴¹ Mentrestant, alguns prelats atacaven gairebé directament el sistema amb llurs escrits, com el vicari general dels caputxins, fra Francisco Solchaga, l'arquebisbe de València (Arias Tejeiro) i els bisbes d'Oriola (Simón López) i de León, que foren bandejats; molts altres prelats feren arribar a les corts les protestes per la política eclesiàstica del govern,⁴² que els bisbes procuraven d'entrebancar negant la secularització als religiosos

39. Vegeu *infra*, IV, D, E i F.

40. «Constitucional», 27 de setembre de 1820, núm. 198. Aquestes notícies les publica el «Constitucional» traient-les de la premsa de Madrid. El 10 d'octubre publica una d'aquestes proclames, datada en el *Cuartel general grande y guerrero*, amb paràgrafs com aquests: «Ah, nobles matritenses, empuñad el agudo cuchillo, que ya llegó aquel deseado momento de lavar con vuestros esforzados brazos el negro borrón criminal cometido en estos días por los que ya conocéis: es menester no dejar uno en vida (...) vuestra suerte apoyada en la protección de la Inmaculada Concepción patrona de las Españas, va a decidir la de toda la Nación». Els fets poden ésser no verídics, però llur influència sobre l'opinió liberal de l'època és innegable.

41. Circular del *Gobierno Político Superior de Cataluña*, de data 18 d'octubre de 1820 (Horta): «será muy conveniente á la Religión y á ellos mismos, el que en sus sermones y pláticas morales observen lo prevenido por las leyes del reino, absteniéndose de entrar en la exploración de puntos políticos, ni de calificar en la Cátedra del Espíritu Santo las operaciones del Gobierno y del Congreso, ni la utilidad ó perjuicios de las leyes fundamentales, procurando al mismo tiempo en otros actos y conversaciones familiares usar de la circunspección y decoro de su carácter».

42. El bisbe d'Urgell anuncia als seus feligresos que ha recorregut al govern contra l'obligació de predicar la Constitució a la missa i recomana als rectors que inculquin les regles principals de la Constitució com de passada, però d'altra banda, els diu: «alzado, cuando sea necesario contener la impiedad y la irreligión, alzad vuestra voz, y fulminad anatema político y religioso al que viviendo en nuestro suelo no quiera conservar pura y sin mezcla alguna de secta heterodoxa la religión Santa de Jesucristo» (Carta pastoral que comença *Aunque por una de nuestras circulares...*, datada a Montgai, el 20 de setembre de 1820).

i refusant de fer-se càrrec dels convents.⁴³ El cop més fort vingué, però, de Roma, amb la carta, veritable reprimenda, de Pius VII al rei, carta que era, en realitat, una condemna del règim.⁴⁴

El rei, després de la bullanga que l'induí a firmar la llei de reforma dels regulars (25 d'octubre de 1820), es retirà a l'Escorial, des d'on devia segurament tenir cura dels seus interessos privats: les gestions que duia a terme entre els absolutistes del país i davant les corts europees perquè vinguessin a «alliberar-lo» i a restablir-lo com a rei absolut. Al mateix temps apareixen al nord les primeres partides: la de Guergué i la del capellà de Foronda; el primer de novembre una part de la cavalleria del regiment de Borbó desertà a Talavera de la Reina i es constituí en partida reialista a les ordres del comandant Gregorio Morales;⁴⁵ abans d'acabar el mes avortà una nova conspiració a Àvila, de resultes de la qual foren detinguts dos canonges i alguns rectors de pobles de vora la ciutat. Mentrestant, José Alvarez de Toledo i l'ex-ambaixador a Roma Vargas Laguna, recorrien les cancelleries europees amb poders personals de Ferran VII.⁴⁶ I encara, si podia quedar algun dubte sobre la positura del monarca, aquest començà una sèrie d'actes hostils a les corts, com l'intent de nomenar arquebisbe de Toledo i primat un anticonstitucional tan assenyalat com l'arquebisbe de València Arias Tejeiro (15 de novembre) i la destitució del capità general de Madrid, Vigodet (16 de novembre); el govern s'oposà a l'ordre, feta contra les normes constitucionals, i reforçà la seva positura amb l'actitud del carrer. El rei, com sempre, fou covard. La crisi acabà amb l'allunyament dels principals consellers privats: el duc d'Alagón i el confessor reial, Damián Sáez,⁴⁷ i la tornada a Madrid del rei, no gens segur que no fos el seu retorn de Varennes. A la capital, no solament hagué d'escoltar el *Trágala*, sinó que, àdhuc veié alçar-se davant seu el fill de Lacy, aclamat com a venjador del seu pare. El cop de força reial havia fracassat totalment. Ferran VII intentà un nou camí per a imposar-se al govern: aliar-se amb els exaltats. Fra Cirilo Alameda y Brea, ministre general dels franciscans, entrà en contacte amb Alcalá Galiano, representant dels exaltats, i tots dos es posaren d'a-

43. Vegeu *infra*, IV, D.

44. La carta del Papa no fou publicada, però era segurament coneguda pels membres del govern i possiblement en tenia notícia l'opinió liberal.

45. Circular del *Gobierno Político Superior* de data 14 de novembre de 1820 (Horta).

46. COMELLAS, *Realistas*, 312-315. De més a més, Vargas Laguna mantenia un gran ascendent sobre Pius VII. Ell i el nunci Giustiniani foren els grans responsables de la política vaticana enfront de l'estat liberal.

47. Després president de la Regència absolutista i bisbe de Tortosa. Organitzador el 1823 de la repressió absolutista, factòtum de la política espanyola en el moment de l'alliberament del rei el 1823, fou aviat nomenat bisbe de Tortosa per a sostreure el rei de la seva influència. Vegeu *infra* VIII, E.

cord en els noms per a un futur govern, que hauria d'ésser presidit per Pizarro, antic ministre de Ferran VII acomiadat i exiliat el 1819 per haver comprès que calia canviar quelcom.⁴⁸

Els exaltats, que havien collaborat amb el govern per reduir la voluntat del rei, no n'havien obtingut altre avantatge que el trasllat de Riego d'Oviedo a la Capitania General d'Aragó, i, per tant, aviat retornaren a l'oposició: a Barcelona se sentí per primera vegada, el 27 de novembre, el crit de *Constitución o muerte*; el 10 de desembre hi hagué un aldarull semblant a Cadis; però la ruptura definitiva es produí a conseqüència del nou tancament (27 de desembre), de les *Tertúlies Patriòtiques* de Madrid, que, d'instrument útil per a mobilitzar l'opinió popular enfront del rei, s'havien convertit per al govern en una font de maldecaps a causa de l'audàcia de llurs discursos i de llurs peticions.

Al mateix temps que la unitat liberal, s'escindia també la maçoneria, l'ala extrema de la qual passà a formar la societat dels *Comuneros*; més que diferències polítiques, les dues societats secretes representaven diferències generacionals: mentre la maçoneria s'arrelava en la il·lustració del divuit, els *Comuneros* eren una mostra típica de la nova generació romàntica i nacionalista.⁴⁹

Abans, doncs, d'acabar l'any que s'havia implantat el nou règim, els bons desigs dels liberals i del govern dels *doceaïnistas* moderats, s'havien escarxat contra l'avversió del rei i de l'església i la impaciència i la manca de sentit polític dels propis correligionaris exaltats.

D) SEPARACIÓ DELS CAMPS

Si en el moment anterior, centrat per les primeres corts, hem vist consumir-se la separació moral entre les diverses peces del conjunt liberal espanyol, el període gener-abril de 1821 produí, prenent com a punt de divisió una figura humana desgraciada i grotesca, la total separació entre ambdós bàndols. No és pas que en aquells moments el descobriment d'un pla de conspiració més pogués tenir en si massa importància. Però un conjunt de circumstàncies personals, generals i àdhuc internacionals convertiren en un símbol allò que no era sinó el somni d'un esperit descentrat.

Matías Vinuesa, rector de Tamajón (Sòria), autor del pla de conspi-

48. PIZARRO, *Memorias*, 206-268. Pizarro, juntament amb Garay i Vázquez Figueroa, havien representat durant els anys de l'absolutisme l'intent, aviat enrunat per la *camarilla*, de portar gent competent, «tecnòcrates», al govern.

49. Vegeu *infra*, III, B, 3.

ració descobert a Madrid⁵⁰ el 21 de gener de 1821, era capellà d'honor del rei. Bé que les seves relacions amb el monarca fossin segurament nul·les, un nou intent sortit dels cercles de palau després de la *purga* de novembre havia per força d'indignar els liberals, àdhuc sense comptar el grau de coneixement del pla que cadascú atribuís al monarca.⁵¹

Foren, però, les circumstàncies espanyoles i internacionals del moment les que més influïren en la trista fi del *cura de Tamajón*. Primerament la repetida aparició de partides, amb les quals gairebé sempre es trobaren complicats alguns eclesiàstics. Després, la desgana amb què fou començat el procés, amb un jutge titllat de poc liberal: aquesta desgana resultà contraproduent, car atragué l'atenció dels constitucionals sobre la sort de Vinuesa.⁵² Incidí també sobre el procés el creixent malestar entre els liberals madrilenys i el palau, que féu crisi amb la càrrega de la guàrdia reial contra el poble el 4 de febrer. La milícia nacional i la guarnició voltaren la caserna de la guàrdia, però Ferran VII es negà a signar la dissolució del cos, que li era demanada; a la llarga el rei cedí, com sempre, però la seva resistència féu que els liberals assimilessin la imatge del rei a la seva guàrdia atacant el poble desarmat. Excità encara més la irritació dels constitucionals el *Congrés de Laybach* (l'actual Liubliana) i la seva decisió d'intervenir a Itàlia contra Nàpols i el Piemont, que havien promulgat la Constitució de Cadis.⁵³ Un últim fet s'amuntegà encara sobre el cap de l'infeliç Vinuesa: l'u de març, en obrir-se les corts, Ferran VII acabà el discurs de la corona amb la cèlebre *coletilla real*. En realitat les paraules que el rei afegí al discurs redactat pel govern només contenien un atac al ministeri Argüelles (destituït l'endemà), però tothom hi veié un atac al sistema i una amenaça: «no será extraño que la nación española se vea envuelta en un sinnúmero de males y desgracias». Com obeint a aquest presagi començaren a arribar notícies de les juntes absolutistes de París i de Baiona.⁵⁴ Finalment, l'atac

50. És una mostra del desequilibri de Vinuesa que la conspiració, que era tan secreta que només havia d'ésser coneguda per quatre persones, fos trobada en una impremta on l'autor l'havia portada per publicar-la; la redacció era tan minuciosa, que hom hi preveia els llibres que havien d'ésser impresos pagats pel patrimoni reial, i àdhuc el disseny de la medalla que havia d'ésser atorgada a les tropes que portessin a terme el pla.

51. També pogué influir en la violenta reacció dels liberals la força que Vinuesa reservava a molts d'ells.

52. De primer, l'opinió pública amb prou feines es preocupà de l'afer: a Barcelona gairebé no se'n parla fins que el 6 de febrer el «Constitucional» publica un suplement sobre el fet.

53. Deixant de banda la possibilitat que fossin conegudes les instàncies fetes al congrés per Fernán Núñez i Vargas Laguna en nom de Ferran VII demanant la intervenció de la Santa Aliança a Espanya.

54. La de Baiona sembla manipulada per Mozo de Rosales, primer firmant de la

austríac a Nàpols i el doble paper que exercí el seu sobirà Ferrante I, que marxà a Liubliana prometenent defensar el sistema constitucional i tornà amb les tropes que havien de derrocar aquest; en saber-se a Barcelona l'entrada de les tropes austríaques a Nàpols, un grup de militars i milicians, al capdavant dels quals es posà el comandant de la milícia Josep Costa, presentà al cap polític una llista de les persones que calia empresonar o expulsar de la ciutat: en cas contrari, no es podria respondre de l'ordre públic.⁵⁵ Llistes semblants aparegueren en altres punts d'Espanya, sobretot a Andalusia (Màlaga, Granada, Sevilla);⁵⁶ eren la venjança de la impotència: contra els exiliats no hi havia cap acusació concreta, fora d'ésser coneguts com a *servils*. L'excitació liberal augmentà encara amb l'arribada a Barcelona d'alguns exiliats napolitans (uns 150), entre ells el general Pepe, un dels més distingits liberals italians.

En aquest ambient, barreja de rancor i de temor, el 14 de maig fou dictada sentència contra Vinuesa: deu anys de presidi. Els exaltats tingueren la sensació que hom se'ls rifava. Un grup d'ells aconseguí d'introduir-se a la presó i assassinà Vinuesa a martellades. Els dies d'eufòria i germandat que seguiren la proclamació del sistema restaven molt enrera.

E) DEL REFORMISME AL RADICALISME

1) Els governs moderats

Durant setze mesos (del març de 1821 al juliol de 1822) la situació política és bon xic contradictòria: els governs moderats que se succeïren en el poder (ministeris Bardaxí, Feliu i Martínez de la Rosa), no comptaven amb majoria a les corts (dominades pels exaltats) ni tampoc gaudien, naturalment, de la confiança del rei, que els suportava com un mal menor. En aquestes circumstàncies els governs (sobretot el de Martínez de la Rosa) intentaren d'evitar l'escissió, cada cop més evident, del país reformant la Constitució en sentit moderat; la reforma havia de tendir so-

declaració dels *Perses*, ennoblit amb el títol de marquès de Mataflorida i futur membre de la *Regència* d'Urgell. Vegeu *infra*, VI, D.

55. CRESPI, *Diario*, 2 d'abril de 1821. Els bandejats de Barcelona eren: el baró d'Eroles, el tinent general Sarsfield, el mariscal de camp Blas de Fornas, el brigadier Camvier, Joaquim de March i de Bassols, el canonge i ex-inquisidor Lloser, el vicari general Avellà i el bisbe Pablo de Schar. Aquest darrer era fora de Barcelona i, avisat, no tornà a la ciutat, sinó que anà a Esparreguera i demanà permís per a retirar-se al seu poble, a l'Aragó.

56. «Constitucional», 2 i 3 de maig de 1821.

bretot a rebaixar el poder de les corts;⁵⁷ sembla que àdhuc arribaren a entrar en tractes amb el rei en aquest sentit: això facilitava al rei la preparació del seu restaurament absolutista, tot fent creure al govern que es tractava de millorar la Constitució.

Mentrestant el govern havia de fer front al radicalisme de dreta i d'esquerra; la indecisió ministerial, motivada potser pel desig de no aprofundir més les diferències, fou la tònica en aquesta època, a pesar d'intents d'energia com els representats pel reglament de societats patriòtiques (13 d'abril de 1821) i la llei d'ordre públic (28 d'abril de 1821). El país s'acostumà a viure en una atmosfera d'aldarulls i de guerra civil; l'aparició i l'afermament de les partides absolutistes motivà sedicions exaltades contra la passivitat del govern; la violència provocà la violència; la freqüència de les traïcions originà l'epidèmia de les llistes de proscripció *per voluntat del poble*.

Els ministeris moderats naufragaren totalment en l'obra política de conciliació, sense trobar una sortida airosa ni al problema de les guerrilles absolutistes ni al dels avalots exaltats, fins a arribar a l'estranya contradicció que, quan a tot Catalunya mancaven tropes per a lluitar contra els facciosos, a Barcelona era empresonat Josep Costa, cap de la *Milícia Nacional Voluntària*, i reduït així aquest cos a la inactivitat.

Per contra, l'obra legislativa dels governs moderats tingué en alguns punts un valor de base sòlida per a tota la legislació del segle XIX. Això és especialment vàlid per a la seva *Llei d'Instrucció pública*, algunes disposicions de la qual no han estat encara avui portades a la pràctica. Moltes coses podríem dir contra el *Trienni* i els seus homes; però cal no oblidar mai el seu decidit esforç a favor de la cultura del país; al costat d'aquesta cal no oblidar la *Llei constitutiva de l'exèrcit* i l'intent de dotar l'Estat d'una administració racionalitzada i, si no pel seu encert, almenys per la seva transcendència, la primera divisió d'Espanya en províncies.

2) *Les primeres partides*

L'efervescència produïda en el liberalisme espanyol pels esdeveniments de Nàpols tingué com a resultat extrem la formació a Barcelona d'un complot per a proclamar la república. Bé que el fet és molt mal conegut, sembla que fou un acte reflex davant la duplicitat del monarca

57. Martínez de la Rosa hagué d'esperar més de deu anys per a portar a cap la seva idea en l'*Estatuto Real*. És curiós que així com la Constitució de Cadis fou adoptada pels revolucionaris de Nàpols i del Piemont, l'*Estatuto* influí notablement sobre el *Statuto Piemontese* de 1848, constitució bàsicament vigent a Itàlia fins al 1928.

napolità,⁵⁸ i la no menor duplicitat que era evident en Ferran VII. Al capdamunt del complot figura George Bessières, aventurer francès⁵⁹ que fou detingut i condemnat a mort, bé que a última hora fou indultat; amb ell fou detingut el frare franciscà fra Luis Gonzaga Oronoz, el qual solament hom pogué acusar d'haver intentat introduir-se a la Ciutadella vestit de paisà i, per tant, fou aviat deixat en llibertat.⁶⁰

Més maldecaps proporcionaren al govern les notícies, cada cop més abundants, de les partides absolutistes; aquestes partides en res no es diferenciaven dels brots que havien aparegut i desaparegut ràpidament amb anterioritat, sinó en el nombre de persones que les componien i en el temps que reeixien a mantenir-se. Podríem dir que el canvi no era en les partides en elles mateixes, sinó en el seu rerafons: ara operaven sobre un país decantat a favor seu, que no privava els guerrillers de notícies ni de queviures. La raó del canvi cal cercar-la ben segur en l'acció d'elements eclesiàstics (protestes a les corts per part dels bisbes, sermons i converses anticonstitucionals dels rectors, reunions absolutistes en alguns convents);⁶¹ en tot cas les partides més importants apareixen al mateix temps que les primeres llistes de subhasta dels béns dels monestirs suprimits. D'altra banda, la partida que més temps es mantingué anava dirigida per un expert guerriller, el *cura Merino*,⁶² que s'alçà «con un crucifijo en una mano y un bastón de mando en la otra», al crit de «Religión, rey y representación nacional según S. M. la decreta»; el seu camp d'operacions foren les serres ibèriques, especialment la zona de Burgos. Coincidint amb l'alçament de Merino es tenen notícies d'un *escuadrón evangélico* que actuava al País Basc, les forces del qual s'avaluaven en 500 homes, bé que només 300 d'ells anaven armats; el seu centre fou Salvatierra de Álava. A pesar del veïnatge geogràfic, ambdues faccions es desconegueren mútuament; l'alabesa fou aviat desfeta, i els seus promotors, entre els quals figuraven alguns sacerdots, foren executats.⁶³ Merino féu ballar el cap encara molt de temps a les forces destinades a perseguir-lo; el 26 de maig vencé una petita partida de soldats del primer batalló de Catalunya i féu afusellar un oficial i vuit soldats;⁶⁴ el fet, per desgràcia tan repetit posteriorment en

58. Vegeu *supra*, E.

59. Bessières, possiblement natural del Rosselló, entrà a Espanya amb els exèrcits de Napoleó; a Barcelona serví d'espia als patriotes i restà a la Península. El 1822 es fugà del castell de Figueres i aparegué al davant d'una partida absolutista. Vegeu el meu article «Bessières» a la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

60. Vegeu *infra*, V, C, 1, c.

61. Vegeu *infra*, VI, B.

62. Distingit com a guerriller durant la guerra de la Independència i declarat absolutista, fou convertit el 1814 en degà del Capítol catedralici de València, però continuà vivint al seu poble de Villobiado (Burgos), amb dispensa de residència.

63. «Constitucional», 4-5 maig 1821, núms. 121-122; MONTOYA, *Clero vasco*, 71-119.

64. Segons el «Constitucional», 6 d'agost de 1821, núm. 218, Joan Bayset, un dels

les lluites civils del segle XIX espanyol, no tenia precedents, i no té res d'estrany que el nom de Merino sortís durant algun temps als diaris escrit cap per avall; finalment, acorralat per la pressió de les tropes liberals, Merino embarcà cap a França el 2 de juliol.⁶⁵ També hi hagué moviments sediciosos a Galícia (on l'opinió liberal culpà els bisbes d'Orense i Mondoñedo i alguns canonges i sacerdots de Santiago i la Corunya) i a Múrcia, amb un pla forassenyat, estil Vinuesa, obra d'un fanciscà.

Les corts s'ocuparen d'arbitrar mesures per a detenir la rebel·lió; el diputat extremista Moreno Guerra demanava que les autoritats religioses fossin considerades responsables dels avalots que es produïssin en llur demarcació;⁶⁶ el decret de les corts (28 d'abril) era més moderat però condemnava a mort tots els qui agafessin les armes contra el govern; els que ataquessin de paraula o per escrit la Constitució serien penats amb vuit anys d'exili i pèrdua de drets i honors. En el mateix decret el govern reafirmava els seus drets a retirar les butlles papals i les pastorals que li semblessin inoportunes i, de més a més, responsabilitzava els bisbes de les revoltes dirigides pels eclesiàstics, si els prelats no denunciaven aquests eclesiàstics i els negaven llur protecció. Pel juny, les corts acordaren que els arquebisbes, bisbes, prelats amb jurisdicció quasi-episcopal, governadors dels bisbats, provisors, vicaris generals, jutges i fiscals eclesiàstics, i en general tots aquells càrrecs que fossin nomenats pel govern o necessitessin la seva aprovació, no podrien ésser nomenats diputats a corts per les províncies on exercessin llur ministeri.

3) La pesta a Barcelona

A l'estiu l'atenció catalana, o almenys la barcelonina, es veié monopolitzada pels problemes derivats de la pesta,⁶⁷ el primer i el més important

afusellats, no va morir i pogué arribar a Burgos amb catorze ferides de baioneta i quatre de bala «prueba del encarnizamiento y ferocidad de sus asesinos, que apenas podrá creer la posteridad que iban capitaneados por un sacerdote». La propaganda liberal aprofità aquest afusellament per a editar un romanço: *Lamentos patrióticos á la muerte de los soldados del batallón primero de Cataluña* (Barcelona 1821). Se'n conserva un exemplar a l'AHCB, reproduït per FERRAN SOLDEVILA en el vol. VII de la seva *Historia de España*, pàg. 396.

65. «Diario de Barcelona», 18 de juliol de 1821, núm. 199.

66. «Constitucional», 6 de maig de 1821, núm. 123.

67. Sobre la pesta del 1821 hi ha dues obres bàsiques, una de contemporània (HENRY, *Relation historique*) i una altra de moderna (HOFFMANN, *Peste*), però hom no ha pogut fer el diagnòstic de la malaltia: «Il semble en tout cas certain qu'il ne s'agit ni de peste bubonique ni de peste pulmonaire. La majorité des rapports parlent de fièvre jaune. D'aucuns pensèrent au "typhus ictérode", d'autres crurent reconnaître une forme de choléra. On parlait aussi de "maladie des nègres", de "mal de Siam", de "typhus amaril" (HOFFMANN,

dels quals era subsistir. L'epidèmia féu estralls a tota la costa, però especialment a Barcelona i a Tortosa. Barcelona, amb una població d'uns 100.000 habitants, en perdé 8.846.⁶⁸ No es tracta, però, de fer ara la història de la pesta, sinó solament de veure com es comportaren els eclesiàstics durant l'epidèmia i com jutjà aquest comportament l'opinió liberal del moment.

Abundaren entre els eclesiàstics els actes d'heroisme i de captivença religiosa, com els del franciscà Ignasi Tomasino, el caputxí Crispí d'Arenys i el dominicà P. Salvador Puig, que es tancaren voluntàriament al llatzeret de la Barceloneta, d'on era prohibida la sortida i on era gairebé segura la mort, o el comportament dels sots-diaques mínims Pau Tusquellas i Josep Ravell, els quals, davant la negativa del metge a visitar una partera empestada, li practicaren la cesària i aconseguiren de salvar l'infant. Aquests exemples hauran de valer pels innombrables actes d'abnegació i d'atenció als malalts que no coneixem detalladament, però de l'existència dels quals no podem dubtar davant el testimoniatge dels mateixos diaris liberals de l'època.

No hi ha seguretat en el nombre d'eclesiàstics que moriren a Barcelona durant l'epidèmia; les xifres que donen Barraquer i Crespi han d'ésser considerades baixes; una enquesta oficial del bisbat dona 142 morts entre els religiosos i 37 entre el clergat de les parròquies, però hi havia molts eclesiàstics no compresos en aquests grups. En tot cas, atès que aquests dos grups totalitzaven 688 individus, la mortalitat fou més alta en l'estament eclesiàstic que no pas a la resta de la ciutat.⁶⁹

pág. 2). Un contemporani la definia així: «lo mal venia ab un mal de cap molt vehemen y com si fessen cosquillas en lo ventrell: se posavan al llit: seguia un dexamen gran y a los tres dias seguia la mort. Los que més vivian eran sis dias. Los metges no trobaren remey algun, ni may saberen lo que si pescavan» (SERRAHIMA, *Breve relació*, f. 238).

68. Segons COROLEU, *Memorias*, 109; i també GALLI, *Mina*, 396-397.

69. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 612; CRESPI, *Diario*, 1821, pàg. 92-94, on en dona els noms de molts. Arxiu Diocesà de Barcelona (citat ADB), *Expedients i informes 1824: Expediente sobre el número de eclesiásticos seculares y regulares que havia en esta ciudad en tiempo de la epidemia de 1821, y los que murieron en aquella época*. Resumeixo l'expedient en els dos quadres següents:

I. CLERECIA SECULAR (parròquies de Barcelona).

	Nombre agost 1821	Malalts	Morts	
			assistint	no assist.
Santa Maria del Mar.....	36	14	14	2 (<i>sic</i>)
Santa Maria del Pi.....	22	9	9	—
Sants Just i Pastor.....	9	1	1	—
Sant Pere de les Puelles.....	16	3	3	—
Sant Jaume.....	5	1	—	—
Sant Cugat.....	3	1	1	—
Sant Miquel.....	15	8	7	—
	<u>106</u>	<u>37</u>	<u>35</u>	<u>2</u>

A Tortosa la pesta causà encara més estralls: tot i que la xifra pot ésser exagerada, hom arriba a parlar de 7.000 morts. La clerecia es comportà també heroicament, animada per la positura del seu bisbe Manuel Ros Medrano, que es negà a abandonar la ciutat i morí a causa de l'epidèmia.⁷⁰ També moriren 6 germanes de Sant Vicenç de Paül i 5 carmelitans descalços que entraren a la ciutat en plena pesta, i diverses dignitats de la catedral.

Fins ací el costat positiu de la qüestió; però part dels eclesiàstics, generalment aquells que detenien les millors rendes, s'apressaren a abandonar Barcelona: la fugida dels canonges és testimoniada en els llibres d'actes del capítol i en una queixa de l'Ajuntament, si no volem admetre el testimoniatge de la premsa liberal.⁷¹ Tampoc no faltaren eclesiàstics que, tot romanent a Barcelona, si no s'hi negaren, s'excusaren tant com pogueren de l'assistència als empestats.

Però allò que dolgué més als liberals fou que alguns d'aquests eclesiàstics que s'havien afanyat a sortir de Barcelona aprofitessin l'ocasió per atacar el govern en llurs sermons i atribuïssin la pesta a un càstig del cel pel canvi de govern i la persecució contra l'Església.⁷² En contrapartida, el «Constitucional» muntà una campanya perquè fos prohibit a tots els eclesiàstics que havien abandonat Barcelona de tornar a la ciutat fins al

II. CLERECIA REGULAR	Nombre agost 1821	Malalts	Morts	
			assistint	no assist.
Agustins calçats.....	71	23	22	—
Carmelitans descalços.....	43	20	15	—
Caputxins.....	62	43	17	6
Dominicans.....	74	13	8	—
Servites.....	31	2	—	1
Agustins descalços.....	27	11	6	1
Mínims.....	75	13	3	—
Carmelitans calçats.....	31	11	9	—
Trinitaris calçats.....	36	9	9	—
Franciscans.....	65	40	34	—
Mercedaris.....	67	11	10	1
	<u>582</u>	<u>196</u>	<u>133</u>	<u>9</u>

De tots aquests moriren a la Barceloneta, segos Crespi, 1 dominicà, 5 franciscans, 4 agustins calçats, 1 trinitari calçat, 1 mínim, 2 carmelitans calçats i 2 carmelitans descalços.

70. Vegeu *infra* V, B.

71. El setembre eren absents de Barcelona dotze canonges. ACB *Copiador de cartes*, 1821. Dades obtingudes de diverses respostes sobre el nomenament de governador de la mitra a favor de Fèlix Torres Amat.

72. L'Ajuntament es queixà d'aquest fet al governador de la mitra amb data 30 de setembre de 1821 i novament amb data 27 d'octubre; el cap polític demanà als bisbes que escrivissin pastorals refutant aquestes afirmacions. Vegeu «Diario de Barcelona» 20 d'octubre de 1821, i ADB, *Expedients i informes*, 1821. Expedient encapçalat *Salud pública*.

cap d'un any després de cantat el tedèum que havia de marcar la fi de l'epidèmia. Deixant de banda els possibles motius interessats a disminuir de moment el nombre d'eclesiàstics, prescindint precisament d'aquells elements que s'havien demostrat inútils, la mesura anava encaminada a fer que els que havien abandonat els vius mentre necessitaven llur consol, no es poguessin aprofitar de llurs sufragis i funerals. Àdhuc els més radicals proposaven que fos celebrat un gran funeral general i que les deixes dels difunts es repartissin entre els hospitals, cases de caritat i olla dels pobres.

4) *La sedició dels exaltats*

Desaparegudes de la premsa barcelonina, almenys en llur forma massissa, les notícies sobre la pesta, els diaris tornaren a prestar més atenció a la política general del país, dominada per l'oposició dels exaltats al govern, al qual acusaven d'haver mediatitzat les eleccions. La lluita començà amb la destitució de Riego de la capitania general d'Aragó per la seva suposada ajuda als revolucionaris francesos establerts a Saragossa; no fóra gens d'estrany que Riego hagués veritablement ajudat els conspiradors francesos; al capdavant era prou coneguda l'existència a Baiona d'un grup exiliat espanyol que, amb l'antuència del govern francès, conspirava obertament contra el règim constitucional.

Les protestes contra la destitució de Riego començaren a Saragossa i continuaren a Madrid, on toparen amb la decisió de les autoritats locals, que desferen una manifestació dels exaltats encapçalada per un retrat de Riego (*batalla de las Platerías*, 18 de setembre). Els exaltats, vençuts al carrer, continuaren lluitant des de la premsa, i quan el govern volgué destituir el capità general d'Andalusia Velasco i el general Jaúregui, governador de Cadis, que havien permès les manifestacions exaltades, es trobà que les dues ciutats es negaven a rebre les noves autoritats; poc després Cartagena negava també l'obediència al govern, i el mateix capità general de Galícia, Espoz y Mina, se solidaritzava amb els sediciosos d'Andalusia i qualificava de despòtica la conducta del govern. A Catalunya les coses no arribaren tan lluny, però la Diputació féu repetides representacions a les corts contra el ministeri i també contra l'excés de contribucions,⁷³ i *Constitución o muerte i abajo el ministerio* eren els crits oficials

73. La nova imposició basada sobre el registre públic era la més impopular, àdhuc entre els liberals, per «la necesidad de revelar los secretos de los patrimonios y fortunas particulares, capaz por sí sola de producir contra el registro un anatema universal» (Manifest de la Diputació de Catalunya, signat a Esparreguera el 15 de desembre de 1821, Horta; l'anterior, contra el ministeri, està també datat a Esparreguera el 10 de desembre de 1821, Horta)

obligats, talment que el 7 de gener de 1822 es produí a Barcelona un avalot en negar-se Pere Nolasc Bassa, del regiment de Còrdova, a contestar al crit de *abajo el ministerio* en una cerimònia oficial.⁷⁴ El moment podia fer trontollar el mateix règim liberal, però ningú no s'atreví a prendre una actitud irreversible, i no corregué ni una gota de sang; la formació del nou govern moderat, presidit per Martínez de la Rosa, el qual aviat motejarien els exaltats de *Rosita la pastelera*, calmà de moment els ànims.

5) Partides a Catalunya

Mentre els liberals es debilitaven en lluites internes, el rei i els absolutistes refugiats a França no perdien el temps: Ferran VII arribà a oferir als francesos la meitat espanyola de l'illa de Santo Domingo a canvi de llur ajuda, i l'anomenada junta de Baiona,⁷⁵ o, més ben dit, els membres d'aquesta que es traslladaren a Tolosa disgustats per la incapacitat d'Eguía, entraren en negociacions amb el govern francès i organitzaren i finançaren la rebel·lió a Catalunya. Fins aleshores el Principat havia estat en calma, fora d'un intent de revolta a Manresa el juliol de 1821, coincidint amb la partida dels dominicans, el convent dels quals havia estat suprimit.⁷⁶ Però a la primavera del 1822, i en qüestió de dies, arreu del país esclataren insurreccions i sorgiren partides. Bé que els detalls són mal coneguts, cal posar entre les causes de la revolta l'actuació de la junta reialista de Tolosa, representada a Catalunya per Domènec de Caralt, el qual reclutà i finançà alguns caps de partida (Tomàs Costa (a) el Misses, mossèn Anton Coll, Salvador Malavila, Josep Montaner...) i rebé, el 9 de març de 1822, el nomenament de coronel i comandant general de les guerrilles a Catalunya.⁷⁷ Això explica la simultaneïtat dels alçaments a l'Empordà, a la Segarra, al Berguedà i a la Conca de Barberà.

Ara bé, Caralt era a França, i algú l'havia d'ajudar a preparar l'al-

74. CRESPI, *Diario*, 7 de gener de 1822. Home de tristos destins, Pere Nolasc Bassa fou assassinat durant la crema de convents del 1835, i el seu cos arrossegat per la Rambla i cremat.

75. Estaven refugiats a Baiona al final del 1821, entre d'altres, el bisbe de Tarazona Jerónimo de Castellón y Salas (inquisidor general), el general dels caputxins, P. Solchaga, els generals Eguía i Quesada i els advocats Mozo de Rosales i Calderón.

76. Vegeu *infra* VI, C.

77. Domènec de Caralt, propietari de Mataró, havia celebrat reunions conspiratòries al convent dels caputxins de Calella; a part alguns membres de la comunitat, es reunien amb ell l'ex-governador de Girona (Juan José García de Velasco) i dos capellans més. El maig de 1821 Caralt fugí a França i fou encarregat pels grups absolutistes d'organitzar la revolta a Catalunya (MARTÍ COLL, *Caralt*, 115-120). Després d'aquest estudi cauen per terra les paraules de COMELLAS: «Un punto que parece situado fuera de toda duda es la absoluta espontaneidad de aquellos alzamientos» (*Realistas*, 52).

çament des de l'interior del Principat. El més normal sembla que aquesta ajuda li provingués de grups absolutistes molt lligats generalment als convents i a l'estament eclesiàstic en general, i en especial dels membres de les comunitats que restaven suprimides.

L'èxit, massa immediat i massa durador, de la revolta fa, però, que ens vegem obligats a la recerca d'altres causes. Cal anotar entre aquestes, en primer lloc, la predicació i l'actuació dels frares durant la Quaresma del 1822,⁷⁸ la impopularitat de la política religiosa i impositiva del govern liberal,⁷⁹ el fet que els impostos haguessin d'ésser pagats en moneda i no en espècie com fins llavors i, sobretot, l'establiment del registre públic, que obligava a declarar els béns de cadascú i que fou tan impopular que hagué d'ésser revocat pel maig, bé que llavors havia ja servit per a proporcionar un bon argument als reialistes.

L'expansió de la revolta es degué principalment a raons de tipus econòmic i social, especialment a la mala collita que s'esperava per al 1822, sumada a la ja minsa de l'any abans, al trastorn que per a la vida comercial del país representà la pesta del 1821, i a la paralització de moltes construccions sufragades per institucions eclesiàstiques, amb la consegüent escassetesa de jornals: molts pagesos veieren en les partides una possibilitat de guanyar-se la subsistència i àdhuc d'enriquir-se.⁸⁰ Amb aquestes pre-

78. «Sr. Rector jo estaba enganyat y seduit com ho estan mos companys. Jo creya que no hi havia Religió a Barcelona, que los milicianos eran uns judios». Carta d'un reialista condemnat a mort a Barcelona al rector d'Olesa de Montserrat («Diario de Barcelona», 23 de setembre de 1822, núm. 205). Mossèn Josep Fornells, prior de Pinós, deia que deixaria de creure en Déu si plovia mentre regnés la Constitució. «Indicador», 23 d'octubre de 1822, núm. 266.

79. L'administració per part del *Crédit Públic* dels béns eclesiàstics fou molt més exigent que no ho havia estat la dels antics possessors. Vegeu sobre això MERCADER, *Propietat monacal*, 195-198. Una proclama reialista de setembre o bé d'octubre de 1822 acusa els liberals d'ésser una minoria decidida a «devorar lo patrimoni de la Iglesia, derrocar lo trono de nostre amabilisim monarca, borrar per sempre de la memoria dels homens las glorias de la noblesa española, saquejar als propietaris»; remarca, al mateix temps, que els impostos directes i indirectes creats pels liberals són més forts que l'antic cadastre i fa al mateix temps una pintura idíl·lica de la Catalunya de l'Antic Règim. Proclama que comença «Catalans» (Horta) en resposta a una altra de la Diputació del setembre de 1822.

80. La primera reacció de les corts en conèixer l'aparició de les partides a Catalunya fou la votació de pressupostos per a les obres del canal d'Urgell i de la carretera de Barcelona a Tarragona (11 de maig) («Eco de la Ley», 22 de maig de 1822). La flamant Diputació provincial de Lleida (de la qual era secretari Bonaventura Carles Aribau), afirma que «La actual insurrección verificada en Cataluña es en su fondo una guerra de miseria» (*Informe dado por la Diputación provincial de Lérida*, publicat en el «Diario de Barcelona» del 30 de novembre de 1822, núm. 334). Mentrestant, Romagosa prometia als seus homes des d'una pesseta el dia per als soldats fins a tres als capitans, i avisava que els crims i robatoris comesos serien severament castigats (J. M. y R., *Memorias*). Comellas García-Llera creu molt rara entre els voluntaris reialistes l'ansia de botí i ho fonamenta en el fet que són continuades les prohibicions de tota classe de rapinya; en aquesta mateixa repeticó de prohibicions, jo hi veig més aviat la constatació d'aquesta

misses i la poca eficàcia de les tropes liberals, que semblaven tenir per lema d'arribar tard a tot arreu, les partides aconseguiren d'ocupar temporalment algunes poblacions importants de la Catalunya mitjana (Cervera, Solsona, Berga, Olot), i a mitjan juliol se sentiren ja prou fortes per a conquerir la plaça fortificada de la Seu d'Urgell.⁸¹

F) L'EXASPERACIÓ LIBERAL

Al començament de l'estiu de 1822 el ministeri moderat que presidia Martínez de la Rosa es debatia inútilment contra les corts (que presidia Riego), l'enemistat del rei i l'èxit creixent de les partides navarreses i catalanes. El rei i els grups absolutistes lligats al palau estaven d'acord que havia arribat l'hora de posar fi a la Constitució del 1812; però, altrament, no ho estaven en l'organització del futur: Ferran VII volia retornar purament i simplement a la «plenitud dels seus drets»; alguns dels seus partidaris desitjaven un sistema de control de l'actuació reial, o àdhuc un sistema constitucional moderat, més o menys imitat de la «carta atorgada» francesa, punt en el qual coincidiren amb alguns constitucionals moderats, àdhuc alguns ministres i el mateix Martínez de la Rosa. Segurament hi havia hagut contactes en aquest sentit (contactes que, intuïts des del carrer, serviren per a acréixer la impopularitat del ministeri), però no hi havia un acord sòlid sobre què calia fer, ni quan, ni com calia fer-ho.

1) El set de juliol

Però els esdeveniments es precipitaren.⁸² El 30 de maig de 1822 es produïren intents absolutistes a Aranjuez, on es trobava el rei, que fou vitorjat sense l'epítet de constitucional, i a València, on soldats d'artilleria s'apoderaren de la ciutadella, on era pres el general Elío. Els amotinats es rendiren l'endemà, però la negativa del rei a condemnar aquests fets portà una crisi latent dins el govern. El 30 de juny, amb motiu de l'assistència del rei a la clausura de les corts, la *guàrdia reial d'infanteria* havia de cobrir la carrera. Corregué el rumor per Madrid que la guàrdia aprofitaria l'ocasió per rebel·lar-se, i això provocà la mobilització de les

ànsia de botí. Per contra, ni els reialistes ni els historiadors que els són parcials no s'han atrevit mai a negar que hi hagués entre ells «hombres de muy mala condición» (J. M. y R., *Memorias*, t. II, pàg. 240).

81. Vegeu *infra* VI, D, 2.

82. Vegeu per a tots aquests fets, ARTOLA, *Fernando VII*, 713-726.

inilícies. A la sortida de l'acte hi hagué crits a favor i en contra del rei absolut, insults, pedrades i càrregues de la guàrdia contra la multitud. Tot plegat no tingué, però, excessiva importància fins que fou coneguda la nova de l'assassinat del tinent Landaburu, un dels pocs oficials liberals de la guàrdia. Tot seguit la milícia nacional envoltà el palau. La situació es féu tensa. Els pocs guàrdies d'idees liberals hagueren d'abandonar els aquarteraments. Aquella mateixa nit, quatre batallons de la guàrdia desertaren i marxaren a El Pardo. El govern no prengué cap iniciativa, i es disposava a negociar amb els rebels, però davant el temor que la guàrdia no intentés d'ocupar la capital, els exaltats organitzaren la defensa amb la constitució del cèlebre *Batallón Sagrado*, comandat per Evaristo San Miguel.

En aquestes circumstàncies el rei intentà, el dia 3, de reunir el govern, el consell d'Estat i les autoritats civils i militars de Madrid al Palau, encara guardat pels batallons de la guàrdia que no s'havien rebel·lat; però això era el que havia aconsellat al monarca el *pla Vinuesa*. Els ministres respongueren a la demanda reial amb la dimissió irrevocable. El rei, mentrestant, impedia, d'una banda, que fossin portades tropes per defensar la capital, i de l'altra, mantenia el contacte amb els guàrdies revoltats. La nit del 6, el ministeri, que malgrat la seva dimissió continuava negociant amb el monarca i amb els rebels, es trobà presoner al Palau mentre els guàrdies del Pardo es dirigien cap a Madrid i entraven a la capital; però les tres columnes en què es dividiren foren rebutjades en diferents punts per les milícies liberals, i els guàrdies acabaren cercant refugi dins el Palau, on restaren sota la protecció del rei. Foren iniciades negociacions sense èxit, i a les quatre de la tarda els guàrdies intentaren de sortir de Palau cap a la Casa de Campo, però foren completament desfets pel camí.

El final de la rebel·lió fou poc gloriós. Hom arribà a pensar a substituir Ferran VII per una regència, presidida per l'infant Carles (el futur pretendent); però, ultra que el personatge no oferia massa garanties, la situació internacional aconsellava prudència, i els liberals decidiren de tractar el rei com si no hagués tingut res a veure amb la revolta de la guàrdia. Per la seva banda, el rei, com sempre, passà per on calgués, a condició de conservar la corona, i s'avingué a cedir el poder als exaltats. El nou ministeri no es pogué constituir fins el 5 d'agost; era encapçalat per Evaristo San Miguel, l'heroi de la defensa de Madrid, home més exaltat que no pas preparat per al càrrec, com la majoria dels seus companys de ministeri. La característica comuna dels homes del nou govern era ésser maçons i *veinteañistas*: la revolta del juny marcà la mort política dels *doceañistas* moderats, desprestigiats per llur manca d'energia i la fama que ells i alguns dels rebels coincidien a voler reformar el codi constitu-

cional, en contra del crit exaltat de *Constitución o muerte*. A més dels moderats, els maçons apartaren també del govern els *comuneros*; sembla que existia un acord de base pel qual el nou ministeri es compondria de personatges d'ambdós grups, però que els maçons s'avançaren a presentar al rei una llista que exclouïa llurs rivals i pressionaren el monarca perquè l'acceptés.

2) *Mina a Catalunya*

Si a Madrid els fets del 7 de juliol havien contribuït a aclarir la situació, a Catalunya la rebel·lió creixia de dia en dia fins arribar a la presa de la Seu d'Urgell, i a la constitució en aquesta ciutat d'un contra-govern que pogués ésser reconegut per les corts europees absolutistes i al mateix temps dirigís i organitzés les partides realistes: la *Regència d'Urgell*, formada pel marquès de Mataflorida, l'arquebisbe Creus i el baró d'Eroles.⁸³

La rebel·lió de la guàrdia i la formació de la Regència enduriren les posicions liberals; si fins en aquell moment la positura oficial havia estat d'evitar les mesures dràstiques i minimitzar el poder dels facciosos per no desmoralitzar la població, ara els liberals passaren a l'atac amb totes les forces disponibles, al front i a la rereguarda, amb la ploma i amb les armes.

De més a més, el canvi de govern permeté de col·locar en els llocs de responsabilitat gent disposada a defensar per damunt de tot les idees constitucionals. Per posar una mica d'ordre al país, el ministeri de Gràcia i Justícia publicà, al final d'agost, una ordre manant a tots els jutges, prebendats i eclesiàstics obligats a residència, que s'incorporeessin a llurs càrrecs abans del primer d'octubre; en cas contrari, llurs oficis o beneficis serien declarats vacants. Els mateixos dies el cap polític de Barcelona ordenà als bisbes d'Urgell i de Solsona que es trasladessin a Guissona i a Cervera, respectivament, a fi que no residissin en territori facciós, ordre a la qual els bisbes respongueren traslladant-se a França.⁸⁴

Pocs dies més tard era nomenat capità general del setè districte militar (Catalunya), que al mateix temps era declarat en estat de guerra, el general Espoz y Mina, celebrat guerriller durant la guerra de la indepen-

83. La *Regència* fou sobretot Mataflorida: queixant-se d'ell alguns caps de partida diran, el desembre, un cop perduda la plaça: «apoderándose de todas las atribuciones del gobierno por la indiferencia de uno de sus compañeros y la ausencia de otro...» (citat per ARTOLA, *Fernando VII*, 839, n. 182).

84. És curiós que, tot i ésser ja teòricament establerta la divisió de Catalunya en quatre províncies, el Cap Polític de Barcelona continuï intervenint en tot el Principat en els moments de perill.

dència, infatigable conspirador durant l'època absolutista (i altra vegada després del 1823) i enviat ara amb la missió especial de posar fi a la revolta. Mina arribà a Lleida amb l'avantguarda de les seves tropes, el 9 de setembre; l'exèrcit que l'acompanyava era, si no nombrós, almenys suficient i disciplinat. Dies abans de la seva arribada havien estat exiliats a Mallorca la plana major del moderantisme barceloní: Narcís Sans i Riu, Antoni Puig i Luca (el cèlebre *Espolín*), Pere Bruguera, Ramon Llano i Chavarri...⁸⁵ Els exaltats restaven d'aquesta manera amos absoluts de Barcelona.

La campanya de Mina, malgrat que les seves tropes no tenien ni capots i que anava sempre fluix de diners, fou ràpida i eficaç; es desentengué de les accions defensives de persecució dels facciosos, que es convertien en marxes inútils i extenuants, i passà a una campanya d'atac dirigida a l'ocupació dels bastions rebels, tàctica que fou facilitada per la decisió de la Regència d'ocupar permanentment el territori. La capacitat defensiva dels reialistes es manifestà a Castellfollit,⁸⁶ on Romanillos, que era fill del poble, resistí vuit dies les investides de Mina, el qual féu arrasar el poble i delmar els presoners.⁸⁷ Els horrors de les guerres civils que ensangonarien Espanya tot el segle anaven apareixent l'un darrera l'altre.

El 3 de novembre Mina entrà a Balaguer, que no havien sabut defensar Bordalva i Romanillos;⁸⁸ després es llançà a una àmplia campanya cap a la Seu, no pas per la vall del Segre, sinó per la Conca de Tremp, on podia comptar amb l'ajuda d'alguns grups liberals. L'11 de novembre Mina entrava a Tremp, i al cap de pocs dies batia Eroles a la Pobla de Segur. La Regència passà la frontera, es refugià a Llívia i al cap de pocs dies els seus membres se separaren.⁸⁹ El comandament reia-

85. L'expulsió es produí el 5 de setembre, a conseqüència d'una llista de proscripció imposada a les autoritats després de la crema pública de les proclames de la *Regència* d'Urgell. Juntament amb els moderats, foren expulsats de Barcelona els superiors de gairebé totes les comunitats religioses de la ciutat.

86. Castellfollit de Riubregós, a la Segarra; molts autors parlen de Castellfollit del Boix (al Pla de Bages) o àdhuc de Castellfollit de la Roca.

87. Mina vol justificar la seva actuació per la destrucció ja gairebé total del poble abandonat pels seus habitants, i per l'efecte moral que podien tenir en aquell moment uns pocs afusellaments.

88. La *Regència*, que basava la seva propaganda en l'ajuda divina a les armes dels seus defensors, explicà aquestes primeres derrotes atribuint-les als francmaçons infiltrats a les files reialistes i animava els guerrillers a continuar la lluita, car «el exterminio de la raza de los jacobinos llenará España de bienes». Romanillos, bon guerriller però indisciplinat i poc religiós, caigué en desgràcia i fou detingut i empresonat pels seus companys.

89. El govern francès intentà, poc temps després, de formar un govern suprem d'Espanya, amb participació de totes les tendències absolutistes, que reuniria Eguía, els bisbes Creus i Francès y Caballero, Erro, Calderón i Eroles, amb la intenció, segons sembla, de preparar una espècie de «carta atorgada»; però els dos bisbes es negaren a

lista tornava a mans del homes de Baiona, als quals s'afegí Eroles. Mentrestant, Milans del Bosch, Manso i Rotten havien empès cap a França la majoria de les partides. L'hivern, el temor a les represàlies, les fugides a França (molt nombroses, sobretot entre la clerecia) i l'abundància de tropes liberals, feren pensar per un moment que la pacificació de Catalunya era aconseguida.

G) LA INTERNACIONAL DE L'ALTAR I DEL TRON

1) *Els Cent Mil Fills de Sant Lluis*

Però la mort del règim constitucional havia estat ja decretada molt lluny dels Pirineus. El 20 d'octubre de 1822 obria les seves sessions el *Congrés de Verona*, reunió del sobirans que formaven la *Santa Aliança*. Ningú no ignorava que aquell congrés havia de decidir el futur d'Espanya. El dia 22, un cop vençuda l'oposició anglesa, que veia amb mals ulls una nova invasió de la Península pels francesos, fou decidit de transmetre un ultimàtum al govern espanyol i després deixar a França les mans lliures perquè «alliberés» Ferran VII.

Ja abans havien arribat notícies a Barcelona que el cordó sanitari muntat pels francesos als Pirineus l'any abans en ocasió de la pesta, s'havia convertit en un veritable exèrcit, disposat a entrar a la Península.⁹⁰ Però els liberals no es creien que els francesos portessin l'absolutisme més enllà d'ajudar els reialistes que passaven la frontera. D'altra banda, la premsa liberal estava enlluernada per la posició antiintervencionista defensada a la cambra francesa per la minoria liberal, dirigida per l'animós Mr. Manuel, i creia també el govern britànic totalment oposat a la intervenció.

Tanmateix, la situació interior era francament favorable, almenys a Catalunya. Conquerida la capital absolutista de la Seu d'Urgell, el reducte reialista de Móra d'Ebre capitulà davant Manso el desembre sense disparar un sol tret. Les petites partides que restaven al Principat procuraven d'obrir-se pas cap a França. És veritat que la insurrecció aug-

acceptar un acord del govern francès, i Mataflorida no havia estat designat membre d'aquest consell, potser a causa de les queixes contra ell d'alguns caps de partida: «Rodeado de hombres ineptos o llenos de tachas, cuando no de crímenes, y observando una política obscura e insana, no ha dado un paso ni una providencia de que no le resulte un cargo» (citada per ARTOLA, *Fernando VII*, 839, n. 182). Abans de l'entrada dels francesos, Angulema envià Mataflorida i Creus a Tolosa i d'allí a París; finalment foren confinats a Tours.

90. «Indicador», 18 d'octubre de 1822, núm. 241.

mentava perillosament al regne de València, però, un cop pacificada Catalunya, les partides de l'interior, sense possible contacte amb França, preocupaven molt menys el govern

Però al començament de 1823 començaren a portar-se a la pràctica les resolucions de Verona. Les altes parts contractants d'aquell pacte presentaren llurs notes diplomàtiques de queixa al govern espanyol, que hi era acusat de pertorbar la pau d'Europa i que era fet responsable del mal que pogués sofrir Ferran VII. Ha estat dit repetidament que la resposta donada a aquelles notes no fou un model de diplomàcia; potser no. Però, al meu entendre, foren contestades de l'única manera possible: amb valentia i decisió. D'una banda, la intervenció era ja decretada per endavant, i una resposta cauta o dilatòria no hauria adobat res: de més a més, cap estat sobirà no podia haver respost d'altra manera a aquells qui, després d'immiscir-se en els afers interns d'un altre estat, acusaven encara aquest de pertorbar la pau. La situació era idèntica a la de la França revolucionària quan el duc de Brunswick li dirigí el seu desgraciat manifest; i la resposta, entre els liberals, fou també idèntica. L'única i essencial diferència radicava en el suport que el país estava disposat a donar al govern. Però això, en general, és difícil d'apreciar des de les altures.

Les notes de les potències tingueren la virtut de posar fi a l'enemistat de maçons i *comuneros* a les corts. Les escenes de reconciliació començades al més alt organisme del regne, abundaren a tot arreu.

Tots els ressentiments foren oblidats davant la pàtria en perill (com sempre, pàtria era molt més una ideologia que no pas una concreció territorial) i hom visqué jornades d'indescriptible entusiasme constitucional: semblava com si les gestes de la guerra de la Independència haguessin d'ésser repetides a cada cantonada. En aquest ambient abandonaren Madrid el dia 10 els ambaixadors d'Àustria, Prússia i Rússia i el nunci del Papa, i, dies després, l'ambaixador francès. El 28, Lluís XVIII anuncià a la cambra la seva decisió d'enviar a Espanya un exèrcit expedicionari comandat pel duc d'Angulema, exèrcit que la història havia de conèixer amb el nom dels *Cent Mil Fills de Sant Lluís*.

Davant aquesta nova, el govern espanyol intentà d'organitzar la defensa, amb més il·lusió que mesures positives. La més espectacular, el reclutament d'una quinta obligatòria, fou un fracàs total; la Diputació de Barcelona havia ja demanat immediatament a les corts que Catalunya fos exceptuada de la mesura, car la seva aplicació no produiria altra cosa que desertors i facciosos, com en realitat succeí.

Les mesures defensives del govern espanyol es basaven en l'actitud anglesa — que hom creia favorable —, en l'esperança que el poble s'orga-

nitzés en guerrilles antifranceses com el 1808, en el fet de traslladar el govern a Cadis i en la possibilitat que molts dels *Fills de Sant Lluís* fossin més o menys parents de la Revolució i es passessin al bàndol liberal. Adhuc alguns caps calents tenien i manifestaven per escrit l'esperança que l'exèrcit enviat a sotmetre Espanya es pogués revoltar i, unit als liberals espanyols, servís per a imposar el *benéfico sistema* a França. La defensa efectiva fou encomanada a les tropes de Ballesteros al País Basc i de Mina a Catalunya, amb dos exèrcits a la reraguarda comandats per Morillo i el comte de la Bisbal.

Mentrestant els francesos passaren el febrer i el març concentrant-se a la frontera, equipant i disciplinant els guerrillers espanyols que havien de formar a l'avantguarda de l'exèrcit expedicionari i entenenent-se amb els diferents grups, sovint irreconciliables, que reclamaven la representació de l'absolutisme espanyol un cop desfeta la regència d'Urgell.⁹¹ Els liberals espanyols, en contacte amb els del *Midi* i llurs infiltracions en les tropes expedicionàries, intentaven de crear dificultats a l'exèrcit francès; però, bé que es produïren algunes desercions⁹² i segurament els francesos retardaren l'entrada per por d'una insurrecció de tipus republicà o napoleònic, tot s'acabà el dia que vora el Bidasoa, un cap francès ordenà de disparar una canonada contra alguns emigrats francesos que, des de la banda espanyola, enarboraven insígnies i banderes napoleòniques incitant llurs companys a la rebel·lió; l'obediència dels soldats en disparar contra llurs compatriotes convencé els caps francesos que podien confiar en la fidelitat de l'exèrcit.

A Barcelona, com a acte simbòlic de disposició per a la defensa, el 16 de febrer foren pujats quatre canons a les muralles, dos d'ells per homes i els altres dos per dones; també fou organitzat un batalló de milicianes que tindria per missió de curar dels ferits. L'endemà d'aquest acte, que continuà amb un gran banquet a la Rambla, arribava a Barcelona Joaquim Llorenç Villanueva, nomenat ambaixador davant la Santa Seu, que s'havia vist prohibida l'entrada als Estats Pontificis.⁹³

91. La divisió entre els caps absolutistes era patent; segons COMELLAS, *Los realistas*, 165 i 168, es mereixien (els uns als altres) les següents consideracions: Eroles era motejat de francmaçó i «anillero»; Eguía, de babau; Calderón, de groller; Corpas, de criminal digne d'ésser afusellat; Morejón, de mentider, insubordinat i — estranya culpa — d'americà.

92. La més curiosa, atese les seves circumstàncies, és la d'un tal Voltaire Rouseau Hebert, que desertà de le files dels Cent Mil Fills de Sant Lluís quan ja els francesos assetjaven Barcelona i es féu batejar a la Mercè. Veg. «Diario de Barcelona», 18 de setembre de 1822, núm. 200.

93. «Arriba lo excelentisim sor. de Bileneube de roma que abia anat per enbexedor y no fou enmes perque en Roma no volien constitucionals ni liberals (...) lo Sr. de Bilanoba abia sigut recxesat de Roma perque temian de ell perque era un berdeder constitucional y temian que los anaba a dir la berdedera baritat del gran dispotisma y osorpcion

El mateix dia, a Madrid, davant la imminència de l'entrada de les tropes franceses i l'èxit de la partida reialista de Bessières a Guadalajara, el govern intentà que el rei atorgués permís per a traslladar el govern al punt que hom cregués més convenient. El rei, que no es volia allunyar dels francesos, ans tot el contrari, allegà motius de salut i acabà destituint el ministeri, que acudí a intimidar el rei amb una manifestació popular; per primera vegada se sentiren, en el mateix pati de palau, crits de *mori el rei!* Ferran VII cedí un cop més, i el 20 de març sortia cap a Sevilla, on de moment s'establiren les corts i un nou govern, de vida efímera com tots els posteriors.

2) La invasió

Al començament d'abril, amb l'arribada del bon temps, els francesos decidiren de passar a l'ofensiva, precedits pels guerrillers reialistes. El 7 d'abril de 1823 travessaren la frontera del Bidasoa; el desconcert de l'exèrcit espanyol fou total: una falsa alarma donada dies abans havia estat suficient perquè el general Ballesteros, sempre dubtós en els moments crítics, hagués iniciat una retirada que féu que es trobés al sud de Somosierra quan els francesos entraren a la Península i que el portà a rendir-se el 4 d'agost, sense haver presentat ni un sol cop batalla, a Granada.⁹⁴

L'entrada per la Jonquera fou més tardana, quan ja els francesos ocupaven la línia Miranda de Ebro-Logroño-Tudela; la nova arribà a Barcelona el 13 d'abril, i la primera conseqüència fou l'assassinat, en bàrbara represàlia, del bisbe de Vic.⁹⁵ La guerra a França no fou, però, declarada a Barcelona fins el dia 19.

O'Donnell, comte de la Bisbal, que tenia encarregada la defensa dels accessos a Madrid, pactà amb els francesos i els deixà obert el camí de la capital, on entraren el 22 de maig. A Catalunya, l'exèrcit invasor passà de llarg les places fortificades (Figueres, Hostalric) i ocupà Girona i Vic, mentre les tropes liberals es replegaven sobre Barcelona, sense deixar, però, d'intentar el cop de mà contra els francesos.

Després de la pèrdua de Madrid, el govern decidí de traslladar-se de

que yaba [hi havia?] que al sor. Portifise lo portaban benut y enganat los osorpador que tenia als seus costas (Manuscrit 737, anònim, sense títol, de la Biblioteca de Catalunya citat: ms. 737). El seu autor era un milicià que descriu els darrers temps de la Barcelona constitucional i els primers de l'ocupació francesa. He conservat la difícil ortografia de l'autor per retornar una mica, amb la lectura, a les dificultats que aquest devia tenir per a confegir l'escriptura, oimés en català, si tenim en compte l'època.

94. SANTILLÁN, oficial d'aquest exèrcit, narra (*Memorias*, 103 i 55) la seva marxa Madrid-Guadalajara-València-Granada, sempre fugint dels francesos i sense haver-los gairebé vistos fins els darrers dies.

95. Vegeu *infra* VII, C. 3.

Sevilla a Cadis, però es trobà amb una negativa total de Ferran VII, que intentava d'avançar així l'hora del seu alliberament. La situació no podia ésser més delicada. Alcalá Galiano trobà al final la fórmula màgica: la Constitució donava poder al govern per a nomenar una regència en cas que el rei es trobés físicament o moralment impossibilitat de governar. El rei fou considerat incapacitat, i s'encarregaren de la regència els generals Valdés, Vigodet i Císcar. Un cop traslladada la comitiva règia de Sevilla a Cadis, Ferran VII fou constitucionalment rehabilitat. A Sevilla, l'endemà de la sortida del rei, i amb ell de la major part de les tropes de la ciutat, es produïren avalots i robatoris als crits de *visca el rei!* i *visca la religió!*⁹⁶

Els francesos no es feren esperar: el 15 de juny arribaren davant Cadis i el 23 la ciutat fou assetjada. El 26 es rendia a la Corunya el general Morillo amb l'exèrcit de Galícia; el 10 de juliol els francesos ocuparen Badalona, Sant Andreu, Horta, Gràcia, Sarrià, Sants i l'Hospitalet i restava així assetjada Barcelona, mentre algunes naus franceses recorrien les costes catalanes. Però els francesos no tenien mitjans per a assaltar una plaça fortificada de la magnitud de Barcelona, ni tampoc ganes de fer-ho, de manera que no hi hagué més lluites que les provocades per grups d'exaltats frisosos de lluitar contra l'invasor.

El 4 d'agost, el mateix dia que Ballesteros es rendia a Granada, Manso capitulava a Tarragona amb la condició que ell continuaria com a governador de la ciutat, sota les ordres dels francesos. El 10 al matí, Rotten formà les seves forces a la Rambla i les tragué fora de Barcelona, però hom no arribà a combatre. L'absència de les tropes tenia com a finalitat eliminar dins la ciutat, sense córrer el perill d'un aldarull, el grup extremistes oposat a qualsevol preu a la rendició: el mateix dia foren fets presoners i embarcats els alcaldes primer, tercer i cinquè, Ramon M. Sala, Antoni Rodon i Francesc Raüll, Antoni Guillén de Mazón, capellà i redactor de l'«Indicador»,⁹⁷ el procurador Miquel Comellas, el tinent coronel Joan Roth i el regidor Novell; en definitiva, la plana major dels *comuneros*.⁹⁸

Mentrestant, i bé que depenent de l'autoritat suprema del duc d'Angulema, fou creada una regència per al govern de l'Espanya alliberada, regència formada pels ducs de l'Infantado i de Montemar, el baró d'Eroles, Antonio Gómez Calderón i el bisbe d'Osma Juan de Cavia, inquisidor general. Aquesta junta, en la qual eren representades les diferents tendèn-

96. COPONS Y NAVIA, *Memorias*, 152-153.

97. Vegeu *infra* V, C, 1, c.

98. L'embarcació fou feta presonera pels francesos prop de Mataró, i a tots ells fou instruïda causa com a còmplices en la mort del bisbe de Vic, però aconseguiren que el mariscal francès Moncey els considerés presoners seus i se'ls endugués a França quan es retiraren les tropes franceses.

cies absolutistes, amb predomini dels moderats, es limità a oferir al país la restitució incondicional de la sobirania reial.⁹⁹ De tota manera, el paper d'aquesta junta fou mínim, car, a part el baró d'Eroles, que no es mogué de Catalunya, els altres no passaren de Madrid, mentre Ferran VII queia, en el moment de la seva alliberació, a les mans dels qui l'esperaven al Puerto de Santa María, encapçalats pel seu ex-confessor Damián Sáez.

El govern liberal refugiat a Cadis tractava de defensar la ciutat i d'obtenir alguna garantia de part del rei o de part dels francesos, però el rei responia amb evasives i els francesos es negaven a cap tracte sense la prèvia llibertat del rei. Aquesta situació d'estira i arronsa durà fins que els francesos conqueriren el castell de Sancti Petri el 20 de setembre i anunciaren que bombardejarien la ciutat el 23. Els liberals arrencaren del rei, en última instància, un paper que parlava d'amnistia i que Ferran VII devia signar pensant que l'amnistia tenia el color de la sang fresca. El 29 de setembre se celebrà (és un dir) la darrera sessió de les corts, i el primer d'octubre Ferran VII i la seva família sortiren cap al Puerto de Santa María. Allí l'esperava, amb un decret a la mà, Damián Sáez: amb la signatura reial eren esborrats de la història d'Espanya gairebé quatre anys per a tot allò que no fos repressió.

A Barcelona, coincidint amb el començament del segon mes del setge (10 de setembre), hom féu sortir un destacament de tropes que fou desembarcat al Masnou, a la reraguarda dels francesos, al mateix temps que sortia de la ciutat una altra columna, potser amb la intenció d'agafar els francesos entre dos focs i fer-los alçar el setge de Barcelona. En tot cas, la columna desembarcada es trobà aviat perseguida pels francesos i hagué d'acabar tancant-se al castell de Figueres, on els seus membres es rendiren el 26, juntament amb la resta de les tropes de la fortalesa.

Amb el fracàs de la columna infiltrada i la nova de l'alliberament de Ferran VII, Mina comprengué que la resistència no tenia sentit. Després d'alguns contactes previs, el dia 13 d'octubre sortí cap a Sarrià per entrevistar-se amb Moncey. Però les forces contràries a tot tracte amb els francesos eren importants a Barcelona, malgrat l'exili de llurs caps. El 23, un nombrós escamot de paisans i militars es presentaren a Rotten i després a Mina i a l'Ajuntament demanant comptes de les negociacions amb els francesos; seguiren alguns avalots, i aquella nit foren fets presoners Josep Costa i N. Puig, caps de la Milícia Nacional voluntària, els tinents coronels Aldea i Portell, el cap d'estat major Marià Albó i el nou alcalde primer Vicenç Cabanillas. Un cop eliminada la segona tanda de caps extremistes, Mina, que potser temia nous disturbis, s'apressà a fer pública

la capitulació, aconseguida en termes bastant favorables. Era el 26 d'octubre de 1823.¹⁰⁰ La Seu d'Urgell s'havia rendit el dia 20. Les darreres places liberals d'Espanya foren Lleida, que es rendí el 31, i Hostalric, que entrava en la capitulació de la capital.

El 4 de novembre les forces franceses ocuparen de bon matí Montjuïc i la Ciutadella, i hores més tard entraren a la ciutat. Tot s'havia acabat, però restava la queixa d'aquells milicians de Barcelona als quals els propis caps havien pres les armes dels dits.¹⁰¹

H) «VIVAN LAS CAENAS!»

Fugint dels francesos, molts liberals catalans abandonaren llurs pobles i es refugiaren a Barcelona per temor de les represàlies absolutistes. No sabem quants foren aquests refugiats, però semblen bastant nombrosos: de Vic sol n'entraren, el 6 de maig, 350.¹⁰² Aquest fet, i la negativa de les tropes franceses a deixar entrar a Barcelona les autoritats absolutistes, permeté al liberalisme català de conservar en peu els seus quadres dirigents en els moments més difícils de la reacció absolutista i alhora explica algunes reaccions anticlericals que es produïren a Barcelona en aquesta època.¹⁰³

Un cop restablert Ferran VII al tron absolut, els francesos, que ja estaven queixosos de la duresa de la regència interina,¹⁰⁴ s'adonaren que els seus excessos serien continuats i augmentats pel rei, i que qualsevol intent de limitar l'omnímoda voluntat del sobirà era condemnat al fracàs davant la negativa del rei i dels qui l'envoltaven. Tots els consells i amonestacions del govern francès i del duc d'Angulema perquè Ferran VII i els seus recapitessin on els havia duts entre el 1814 i el 1820 el sistema de govern que estaven disposats a reprendre, foren inútils: «els tres mal auomenats anys» no havien existit.

Riego, que havia sortit de Cadis amb poques tropes, potser emmirallat amb la idea de repetir la gesta del 1820 i de despertar de nou el liberalisme espanyol, fou fet presoner i condemnat a mort. La condemna de Riego motivà que el duc d'Angulema s'acomiadés de Ferran VII i tornés disgustat a França. En endavant les seves tropes servirien més per a defensar

100. CRESPI, *Diario*, 23 i 26 d'octubre de 1823.

101. Com l'autor del ms. 737 de la Biblioteca de Catalunya.

102. CRESPI, *Diario*, 6 de maig de 1823.

103. Vegeu *infra*, VIII, C.

104. Angulema havia promulgat el 9 d'agost l'anomenat decret d'Andújar pel qual prohibia a les autoritats espanyoles de detenir ningú sense permís del comandant francès del districte, però l'hagué de retirar davant les protestes i els avalots dels absolutistes. Vegeu ARTOLA, *Fernando VII*, 829.

els liberals que no pas per a evitar que controlessin de nou el país. Riego fou penjat a Madrid el 7 de novembre, amb gran afuència de públic que cridava *visca el rei!* i *visca la religió!* La notícia no fou publicada a Barcelona fins el dia 19;¹⁰⁵ el 1825 era també ajusticiat un dels homes que més havien fet perquè Ferran VII recuperés, el 1814, la corona espanyola: Juan Martín Díaz, *el Empecinado*.¹⁰⁶

L'eufòria absolutista al final del 1823 era total. Altre cop hom creia que Ferran VII fóra el pare bondadós i recte que amb tanta insistència ell havia demostrat que no era; mentre el poble de Madrid llançava a l'aire el seu crit de *vivan las caenas!*, el Papa saludava la victòria francesa com el «triumfo de la Fe, de las buenas doctrinas, la extinción del Liberalismo» i celebrava aquell felix esdeveniment amb un solemne tedèum a Sant Joan del Laterà.¹⁰⁷ Mentrestant el clergat dirigia els esforços a la restauració del sistema i de la seva situació particular, i en ditiràmics sermons al rei i a l'exèrcit salvador pintava el bell quadre d'una nació restaurada i d'una Església triomfant dels seus enemics.¹⁰⁸

Però el Trienni, per a bé i per a mal, havia existit. La persecució absolutista no tingué altre fre que les tropes franceses ni obeí molts cops altra llei que l'odi;¹⁰⁹ enfront d'ells els liberals mostraren, quan els fou possible, més duresa en llurs opinions i en llur comportament. A la Barcelona ocupada pels francesos, lloc on els liberals fruien de més llibertat, els religiosos eren mirats amb menyspreu i eren àdhuc insultats, fins al punt que molts d'ells renunciaren a vestir els hàbits,¹¹⁰ i es produïren dis-

105) Pel «Diario de Barcelona», únic periòdic subsistent.

106. Amb la circumstància agreujant que *l'Empecinado*, refugiat a Portugal a les acaballes del Trienni, havia obtingut permís per a tornar a Espanya. Fou empresonat a Roa i mostrat en una gàbia els dies de mercat; quan el duïen al patíbul trencà els lligams i morí lluitant amb els seus guàrdies, però no per això deixà d'ésser afusellat el cadàver.

107. «Realista Manresano», 22 de novembre de 1823, núm. 72. De tota manera és una mica estrany que la notícia d'un tedèum cantat a Roma el 20 de novembre fos publicat pel diari de Manresa el 22, de manera que podria molt ben ésser un invent del periòdic.

108. Per exemple, el franciscà P. MANUEL CÚNDARO deia en el seu sermó a la catedral de Girona el 14 d'octubre de 1823, en acció de gràcies per l'alliberament de Ferran VII: «Seran restablecidas, quiero decir, las órdenes monacales, militares y las demás regulares reformadas. Todo volverá a recobrar su antiguo lustre, y esplendor. La religión atacada en el dogma, combatida en su moral, profanada en su culto, verá triunfar la santa fe, la santa doctrina y una edificante religiosidad. La iglesia atropellada en sus inmunidades, recobrará sus antiguos derechos; trastornada en su disciplina, su primitivo vigor, ultrajada en sus ministros el debido respeto» (CÚNDARO, *Oración eucarística*, 17).

109. Segons CRESPI, *Diario*, anotació del 23 de desembre de 1823, molts soldats liberals que retornaven a llurs pobles un cop llicenciats, eren assassinats pels camins; i CRESPI no és pas gens suspecte de simpaties pels liberals! Vegeu també SANTILLÁN, *Memorias* pàg. 127-129, la seva odissea personal, on ressalta sobretot l'arbitrarietat en els empresonaments, les purificacions i les condemnes.

110. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 207.

turbis en algunes esglésies en ésser-hi pronunciats sermons anticonstitucionals.¹¹¹

I) MALCONTENTS

En els vencedors es distingiren aviat tres grups: els francesos, que volien mitigar d'alguna manera l'autoritat reial i la repressió; la Regència i, més tard, Ferran VII, que, bo i mantenint la sobirania absoluta per damunt de tot, cediren en alguns punts, com és ara en el no restabliment de la Inquisició; i una gran part dels reialistes, que exigien el càstig, sense contemplacions, dels liberals i que trobaren dèbil i poc triomfalista la conducta del govern, sobretot per la manca d'energia segons ells utilitzada contra els liberals i la negativa del rei a restablir el funcionament de la Inquisició. Els rectors del bisbat de Solsona recordaven a Ferran VII, en la seva felicitació, «que hay una piedad cruel; que hay una paz que no es paz; que nunca puede haberla con los impíos»; moltes corporacions (àdhuc l'Ajuntament de Barcelona, que Avellà havia qualificat de *negre*, o sigui de liberal) demanaren el restabliment de la Inquisició.

En aquest ambient, la decisió del rei de concedir una amnistia, bé que molt retallada (a partir de l'amnistia restaren fora de la llei o bé exonerats de llurs càrrecs gent que fins aleshores ningú no havia molestat), fou molt mal rebuda; les queixes contra la bondat excessiva del monarca foren cada cop més freqüents i es reflectiren en els sermons¹¹² i en els romanços populars. L'assoliment total d'aquests objectius ultrareialistes fou la causa de la guerra dels malcontents¹¹³ i, a la llarga, de les guerres carlines.

Havien estat oberts així els tristos solcs pels quals correria la vida espanyola durant tot el segle: els reialistes no trobaren en el poder restablert aquell paradís que havien somiat durant la lluita; Ferran VII hagué de preveure que, a la seva mort, hauria d'encomanar la defensa de la seva filla a aquells qui ell perseguia, i que aquesta només podria mantenir el tron mitjançant la implantació d'un sistema semblant al que França li havia proposat i que ell no havia volgut acceptar de cap de les maneres; d'altra part, els francesos se sentien defraudats en adonar-se del fracàs en l'intent d'encarrilar Espanya per un camí políticament viable.

111. Vegeu VIII, C. Això prova que els liberals continuaven acudint a les esglésies, a pesar de tots els adjectius d'irreligiositat que els dedicaven els absolutistes.

112. «Convencido, desengañado el monarca de que la benignidad y clemencia con que os ha tratado [els liberals] os ha hecho más insolentes y arrogantes, desenvaynaré finalmente su justiciera espada y descargará el golpe sobre vuestras cabezas criminales.» (FÀBREGAS, *Relación*).

113. Estudiada per TORRAS, *Agraviados*.

III

ELS CONSTITUCIONALS I L'ESGLÉSIA

A) LA RELIGIOSITAT DELS LIBERALS

Bé que no mancà entre els constitucionals gent descreguda o indiferent, ningú no pot negar avui en conjunt als homes del *Trienni* una decidida preocupació religiosa, si bé les idees que tenien molts d'ells sobre la forma de retre culte a la divinitat diferien bastant de les oficialment sostingudes per l'Església contemporània, i sense oblidar l'existència d'un minoritari, però actiu i intel·ligent, grup d'eclésiàstics liberals. I tant de bo l'Església hagués sabut reconèixer i adaptar alguns dels trets de sana religiositat que portaven els innovadors, per comptes d'amuntegar-los indiscriminadament com a idees vitandes.

Religiosament els liberals hispànics eren fills del «jansenisme»¹ i del regalisme del XVIII, les idees dels quals afloren constantment en el programa i en l'actuació religiosa dels constitucionals.

En primer lloc desitjaven una Església *històrica*, o sigui retornada a la primitiva simplicitat i a una organització més descentralitzada: a la religió «pura i sense taca» dels apòstols. Especialment criticaven el luxe de les altes jerarquies eclésiàstiques,² els càstigs materials per raons religioses i la total independència i bona vida dels regulars,³ i sobretot feien notar que l'Església desconegué en els seus millors temps moltes institu-

1. Vegeu *supra* I, C, especialment la nota 37.

2. GALLARDO, *Diccionario crítico burlesco*, article «Aritmética decimal»: «Si San Pedro fue pescador, y se mantenía con un zoquete y una cola de sardina, yo, por la gracia de Dios, soy canónigo (que no me lo puede quitar ni el rey), y es necesario que tenga una mesa como corresponde á mi clase, y á mi nacimiento» (pàg. 9). Gallardo hi afegeix el to burlesc, a vegades una mica irreverent, però no fa sinó difondre les idees comunes entre els seus contemporanis liberals.

3. «Constitucional», 30 d'agost de 1821, núm. 242. GALLARDO, *Diccionario crítico burlesco*: «es de saber que los mirmidones de las falanges teologales, con el hábito que visten, ni se han desnudado de carnales afectos, ni revestídose del carácter y virtudes de cuerpo glorioso» (pàg. VIII).

cions i organitzacions que en aquell moment semblaven imprescindibles.⁴

Les principals aspiracions i queixes dels liberals foren sistematitzades el 1820 en l'opuscle de Manuel de la Finta-Nava, rector de Fuentelaencina, a l'arquebisbat de Toledo, obra que tingué tant d'èxit que fou immediatament reimpressa a Barcelona.⁵ Pinta-Nava, després de dures, però fonamentades, crítiques de la situació, proposa solucions per als principals problemes, amb la finalitat d'assolir una reforma justa que proporcioni alhora una millor assistència als fidels, una millor retribució al clergat parroquial i una disminució dels impostos religiosos. Demana que els delmes siguin utilitzats, com és llur missió, a favor del rector i dels pobres de cada parròquia, en lloc d'anar a parar als beneficiats, comunitats religioses, bisbes, canonges i laics; d'aquesta manera hom podria prescindir dels drets d'estola i d'altres odioses contribucions religioses. Ataca també els anomenats beneficis simples, patrimonials, capellanies, aniversaris i memòries pies, i proposa que només siguin admesos com a beneficiats sacerdots retirats o dedicats a l'ensenyament o a ajudar els rectors; també ataca la pluralitat de beneficis, car, bé que autoritzada per Roma, molts papes han condemnat aquesta pràctica abusiva i, en definitiva, el papa «no es dueño de los beneficios, sino un fiel dispensador y no un cruel dissipador».

Segons Pinta-Nava, monjos, frares i canonges haurien de retornar a llurs antigues regles i a les finalitats per a les quals foren instituïts, els monacals treballant llurs terres i els mendicants vivint també de llur treball, i només acudint a l'almoïna en cas de necessitat.⁶ Els canonges, a llur torn, haurien de fer vida en comú com els primers temps i servir llurs càrrecs en lloc de beneficiar-se de les rendes d'aquests; d'altra banda, haurien d'ésser nomenats per llur saber o per serveis a l'Església en les labors parroquials. Així mateix demana que els bisbes siguin elegits per llur ciència i llur virtut, i no per voluntat del rei, i recorda les paraules de sant Cebrià que, quan el poble i els clergues elegien els bisbes, difícilment l'elecció resultava equivocada.⁷

4. ALBERT PUJOL, en el seu *Catecisme polítich*, respon a la pregunta si seran castigats els heretges un cop suprimida la Inquisició: «Sí, del mateix modo que ho foren fins al segle xv; aquesta resposta denota sens dubte una idealització de la Inquisició episcopal medieval, però deixa molt clara la no acceptació de la Inquisició moderna».

5. PINTA-NAVA, *Plan de reforma*. El lema de l'obra és tret de l'epístola XII d'Yves Carnot a Urbà II: «Multa inordinata fieri video in domo Dei, maxime, quod de altari vivanti qui altari non serviunt».

6. Alguns monestirs sobretot, no tenien gairebé res a veure amb la finalitat amb què foren fundats. BARRAQUER (*Religiosos*, I, 498), admet que els benedictins de la Congregació Claustral Tarraconense eren més canonges que no pas veritables monjos; el mateix definitori (organisme rector de la Congregació) intentà davant la desamortització que els seus monestirs no fossin considerats com a tals, sinó col·legiates.

7. Les mateixes intencions (bé que el resultat fos molt diferent) tenia el canonge LLORENTE, que sistematitzà les seves idees sobre reforma eclesiàstica en els seus *Dis-*

El contrast entre aquesta Església ideal, d'una banda, i la situació eclesiàstica el 1820 era tan fort, que no cal estranyar-se que algun exaltat pogués clamar que s'havia arribat a «no observarse ninguna regla de religión pura» i que «era preciso hacer diferencia entre la religión de Jesucristo y la que siguen en estos días los que se titulan ministros del altar».⁸ Les queixes anaven dirigides principalment contra tres punts: l'excessiu nombre d'eclesiàstics, la ignorància de la clerecia i el repartiment desigual de les riqueses.

Sobretot insisteixen els liberals en la manca d'instrucció de la clerecia,⁹ punt que realment no discuteix ningú. A l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell es conserven dos quaderns del temps del bisbe Simó de Guardiola (1827-1851), en els quals hi ha anotades impressions confidencials sobre els seminaristes ordenats i els capellans que es presentaven als exàmens sinodals.¹⁰ El conjunt fa la impressió de pocs estudis: alguns tenen coneixements imperfectes de llatí, molts no han fet sinó cursos de moral i ignoren absolutament la teologia i el dret canònic; el bisbe se'n queixa repetidament. Falten judicis sobre molts dels ordenats, en especial els ordenats a títol de patrimoni, bé que res no fa creure, ans tot al contrari, que poguessin ésser millors; d'aquells sobre els quals emet judici, el bisbe Guardiola en considera cinc com a intelligents, nou com a suficients perquè hom els concedeixi llicències de confessar i predicar, entre ells algun de considerat «menos que mediano»; nou altres als quals només es pot concedir llicència per a dir missa, i cinc més són considerats «molt curts». Els judicis són encara menys optimistes respecte als capellans que es presenten als exàmens sinodals, amb queixes constants de manca d'in-

cursos, en els quals arriba a proposicions francament herètiques, més enllà de les idees de la majoria liberal, que mai no desitjà d'apartar-se de l'ortodòxia.

8. Cal tenir en compte també el lloc i la data en què foren dites aquestes paraules: les pronuncià el «ciudadano Andino» a la «Tertulia Patriótica» de Barcelona i ens són reportades per l'«Eco de la Ley» de l'11 de gener de 1823. De tota manera, ja el 1820 hom havia escrit: «No es lo mismo la purísima Religión Católica que el vampirismo y obscurantismo de muchos de sus ministros». «Constitucional», 28 de novembre de 1820.

9. «Il y avait des grands abus dans l'administration ecclésiastique, mais les plus grands provenaient tous d'un même vice originel, l'ignorance (...) l'immense majorité des clercs ne savait rien — et ne pouvait rien savoir — parce que les absurdes méthodes d'enseignement alors en usage ne permettaient de rien apprendre avec fruit» (DESDEVIZES, *Espagne*, pàg. xvi). ISIDRO VILLAROIG, *Fraille en las Cortes*, 30, diu que, essent examinador sinodal en una diòcesi, només havia trobat 30 capellans (sobre 150) que poguessin aprovar amb un mínim.

10. ACU, *Cuaderno de los estudiantes diocesanos ordenados en el Pontificado del Ilmo. Sor. D. D. Fr. Simón de Guardiola, obispo de Urgel. Concursos parroquiales. Pontificado del Ilmo. Sor. D. D. Simón de Guardiola*. Comprèn els anys 1827-1831. Haig d'agrair a mossèn Lluís Sardà, que em fes conèixer aquests dos manuscrits, ultra totes les altres atencions que amb mi tingué. Els quaderns han d'ésser obra del mateix bisbe o de persona molt de la seva confiança.

terès per l'estudi i de capacitat de raciocini. També els bisbes són acusats a llur torn de manca de preparació :

«Si (...) nos hubiera V. I. regalado un *Anti-Citador* o una refutación sólida del *Dupuis*, cosa que unos hombres que tienen cuarenta o cincuenta mil duros de renta parece debieran saberla hacer en pocos días».

L'autor de la diatriba és el conegut clergue liberal Antoni Guillén de Mazón, que es queixa que l'Església respongui a les heretgies prohibint els llibres en lloc de refutar-los, com hom acostumava a fer antigament.¹¹ Els liberals es queixen també de la manca de preocupació per la instrucció del poble, així com de la poca estima a les Sagrades Escripures i del recel davant llur lectura en llengua vulgar,¹² i ataquen aquells qui veuen amb mals ulls i creuen perillosa la il·lustració religiosa del poble, els quals acusen d'homes de poca fe, sense confiança en les creences que professen.¹³

A Barcelona, i deixant a part Guillén de Mazón, el representant més conegut d'aquesta tendència religiosa il·lustrada fou Antoni Puig i Luca, cap de la Ciutadella, conegut amb el pseudònim de *El Espolín*.¹⁴ A la seva ploma foren degudes una sèrie d'iniciatives destinades a purificar les pràctiques religioses; la més cèlebre fou la supressió de la *processó de les bordes*, que sortia de l'Hospital el diumenge dins l'octava de Corpus; la desfilada atreia un públic capaç de divertir-se amb l'infortuni de les pobres noies obligades a mostrar-se públicament vestides de forma que recordava llur origen. *El Espolín* escriví indignat contra el fet,¹⁵ i la seva proposta trobà eco. Però no tothom compartia la idea, i àdhuc algú hi veié un nou atac a la religió; la Junta de l'Hospital dubtava: tenia por de perdre les 200 lliures que rebia d'almoina per a la processó. Puig i Luca proposà d'obrir una subscripció pública per a recollir les 200 lliures si l'Hospital no rebia l'almoina; finalment la processó fou abolida.

11. «Constitucional», 29 de desembre de 1820, núm. 289, es refereix al bisbe de Tortosa, Manuel Ros Medrano. Sobre ambdós personatges vegeu *infra* V, C, 1, c, i V, B.

12. Antoni Guillén de Mazón estava en relació amb la «British and Foreign Bible Society» per a imprimir una edició en castellà de la Bíblia i difondre-la per Espanya. La qüestió és estudiada en detall en TINE BARRASS, *The Catalan New Testament and the British and Foreign Bible Society (1820-1888)*, obra premiada per l'Institut d'Estudis Catalans, en curs de publicació.

13. En conseqüència, amb aquesta campanya d'il·lustració cristiana del poble, fou fundat a Madrid un diari (que no degué durar gaire) amb el títol *El Cristiano en la sociedad*, el programa del qual era de combatre igualment la irreligiositat i el fanatisme i remarcar l'aspecte social de la religió.

14. Vegeu l'elogi fúnebre de BUXERES, *Puig y Luca*.

15. «Que bajo el velo de la religión se insulte al mismo Dios... se abochorne y avergüence a nuestro prójimo... es un abuso que oponiéndose a la caridad evangélica nos ridiculiza» («Diario de Barcelona», 22 de maig de 1820, núm. 143).

Els liberals volien també que el clergat, complint el manament de l'amor al proïsme, estigués sempre disposat al servei de la societat, i se sacrificués gustosament pel bé d'altri. No parlo ara de les desamortitzacions, sinó de coses molt més petites, com, per exemple, peticions a convents o institucions religioses perquè cedissin part de llurs edificis per a la millora de carrers i places (la urbanística fou una febre de l'època).¹⁶ Al mateix temps, els constitucionals encoratjaven i reconeixien la tasca social dels eclesiàstics: els escolapis foren exceptuats de la llei de reforma dels regulars; l'obra del P. Joaquim Català per a l'ensenyament de cecs i sords-muts¹⁷ comptà amb la protecció i la subvenció de l'Ajuntament, hom lloà els sacerdots i religiosos que es distingiren durant la pesta... els liberals veien molt clar que l'amor a Déu es demostra amb el servei als germans.

B) LA IRRELIGIOSITAT I LES SECTES

1) *Desviacions doctrinals*

Malgrat la minuciositat de Menéndez y Pelayo, la seva obra demostra que l'heterodòxia espanyola del XVIII havia estat gairebé inexistent. Certament, hi hagué alguns cercles enciclopedistes i alguns aristòcrates llibertins especialitzats en anticlericalisme de saló. Sarrailh, posat a donar noms, parla només d'Aranda, Olavide i Azara; ara, els dos últims difícilment poden ésser considerats llibertins, i Aranda és més fill dels anys passats a França que no d'un ambient espanyol irreligiós. A tot estirar podem parlar de l'obra d'un catedràtic suplent de la Universitat de Santiago, condemnada per herètica el 1777.

Igualment durant el Trienni, per més que Menéndez y Pelayo presenti una llista més llarga, crec que només podem considerar com a pròpiament heterodoxa l'obra del canonge francesitzat Llorente, *Discursos sobre una constitución religiosa*, publicada primerament en francès. Les idees bàsiques de l'obra de Llorente són dues: el retorn a l'església primitiva, que hauria de facilitar la reunió de tots els cristians, i la submissió de l'es-

16. L'octubre i el novembre de 1820 l'*Espolín* provocà una àmplia polèmica en el «Diario de Barcelona» en demanar que els caputxins canviessin llur convent de la Rambla pel suprimit monestir de Sant Pau del Camp. D'aquesta manera els caputxins complien la regla pel que es refereix a viure fora de les poblacions i, tirant a terra el convent dels caputxins, Barcelona podria comptar amb una àmplia plaça de mercat. Quan el convent dels caputxins fou suprimit, l'Ajuntament el reclamà i aterrà ràpidament: fou el primer pas de l'actual Plaça Reial.

17. Les escoles barcelonesses de cecs i sords-muds havien estat organitzades per Hervás y Panduro quan residí a Barcelona en 1799-1800. Sobre el P. Català vegeu *infra* V, C, 1, a.

glésia al poder civil de cada nació: jansenisme i regalisme portats, doncs, als últims extrems i d'una manera més apassionada que racional.

Ja el pròleg s'obre amb un atac a la cúria romana i als jesuïtes, i passa a negar la preceptivitat del dejuni i l'abstinència, el celibat, els vots religiosos, l'assistència a la missa, el descans setmanal i els impediments matrimonials. Al llarg de l'obra accepta el divorci i ataca la confessió auricular, les indulgències, els ordes religiosos... L'anunci de la publicació castellana alarmà immediatament el governador de la mitra de Barcelona Pere Josep Avellà, que n'encomanà la censura a l'erudit monjo de Ripoll Roc d'Olzinelles i al dominicà P. Joan Tàpies. L'ur dictamen fou summament moderat i erudit, i només atacà quatre proposicions com a sospitoses d'heretgia; la defensa de l'obra fou portada, en nom de la *Sociedad Barcelonesa de Buenos Amigos*, per l'advocat Josep Anton Grassot i la basà, no pas en el text de l'obra, sinó en la confessió de Llorente d'acatar les decisions de l'Església reunida en concili (un concili que, segons Llorente, havia de reunir, per a ésser vàlid, bisbes i diputats civils de les respectives nacions); Llorente escriví també una resposta a la censura, en la qual reafirmava les seves idees i intentava una distinció entre dogmes apostòlics i dogmes conciliaris. No sabem si en aquesta avinentesa l'obra fou prohibida o no; en tot cas, com que la traducció castellana fou impresa a París, degué circular sense massa dificultats; no sembla, però, que fes impacte.

2) *Anticlericalisme i irreligiositat*

Si l'anticlericalisme havia començat a arrelar en certes capes de l'estructura social del país, no té res d'estrany que brollés potentment en un moment com el Trienni, en el qual una gran part dels eclesiàstics entrà en pugna oberta amb el grup que detenia el poder i amb la majoria de la premsa. Atès que alguns clergues respongueren amb armes semblants, la polèmica s'havia de fer agra per força, i arribà a prendre un to tan irreverent, que fàcilment es tornava irreligiós.

Les bromes i les censures deixaven relativament en pau els eclesiàstics seculars, a excepció dels canonges, i atacaven en general els regulars, molt especialment els mendicants. Els temes preferits per aquesta literatura satírica eren l'acaparament de riqueses, la gola, la ignorància, la pretensió de viure a les costelles del poble i la incontinença; sobre aquests temes corregueren infinitat de cobles, poesies i articles o comentaris periodístics.

La premsa motejà de *camanduleros* els frares, de *barbilampiños y cortejantes* els canonges, de *sangrientos* els inquisidors; publicà articles

amb títols com *Retretas y malas artes de los Pancistas y Bartolos*; parla de «la santa causa del vientre» i el mateix «Diario de Barcelona» inserí estrofes com aquestes:

«Al fraile flaco, ó gordón,
Que rascándose la panza
Cuenta eterna su pitanza
Sea zopenco ó motilón;
Constitución.

Al canónigo almidon
Mas lucido que patena
Que llama su renta buena
Cuando se acerca á un millon.
Constitucion»

Hom també feia bromes sobre la incontinença dels eclesiàstics: d'incontinents foren acusats Vinuesa, alguns dels religiosos que dirigien partides a Catalunya,¹⁸ el mateix arquebisbe Creus i, fins i tot, la clerecia en general, bé que d'una manera velada, en una de les estrofes del *Trágala*.¹⁹

Tant com a la premsa, o més, els religiosos eren atacats al teatre. El mestre de l'escena barcelonina d'aquells anys, sobretot per a aquest tipus de sàtires, era Josep Robrenyo,²⁰ l'especialitat del qual eren obres sobre la situació política del moment, en les quals feia sortir sempre algun frare, que es perdia per l'egoisme o per l'estultícia. És de notar que el menyspreu que Robrenyo sentia pels frares es tornava respecte i veneració en tractar els sacerdots seculars. Les obres de Robrenyo no passaven generalment d'una sàtira contra els religiosos, però a Barcelona eren representades obres bastant més irreverents, com *La víctima de la Inquisición*, *La novicia o la víctima del claustro*, *La Inquisición por dentro*, *Fray Lucas o el monjío deshecho*...

Hi havia també a la venda obres com *El Citador*,²¹ *El Impostor*, *El Bosquejo*, *La Doncella*, *Las Ruinas de Palmira*...

18. «Indicador», 13 de juliol de 1822: «Los milicianos de esta tierra (...) agazaparon dias pasados un robusto y descomunal Franciscano, pieza de ocho arrobas (...) se le encontraron (...) ciertos billetitos de una moza, que pasa en el país por la última de las mugeres». Id. 22 d'agost de 1822, referint-se a mossèn Anton, diu que estan amb ell «algunas mozuelas que se remudan de tiempo en tiempo, porque al *Cuadrúpedo* le gusta mucho el *variars*».

19. «Acabó el dulce | Chocolateo | que antes tenfais | ¡oh reverendos! | Y el ser los solos | Casamenteros | Y algo más, cuando | Podíais serlo | *Trágala*, perro.

20. Vegeu notícies sobre el personatge i algunes de les seves obres més característiques en ROBRENYO, *Teatre revolucionari*. Robrenyo estrenà a Barcelona durant el *Trienni*, segons el «Diario de Barcelona», les obres següents (encara que moltes fossin bilingües o totalment catalanes, el títol es donava sempre en castellà; la data entre parèntesis és la de l'estrena): *Las buenas noticias y el triunfo de los liberales* (22 gener 1821); *Virtud y patriotismo, o el primer día de enero de 1820* (29 gener 1821); *Mosen Anton en las Montañas del Montseny* (31 maig 1822); *El traposo derrotado en Valls (Trapense)* (26 juny 1822); *Heroica defensa de Blanes y presa de Mosén Pedro* (3 agost 1822); *El susto más grande de los facciosos en la ciudad de Balaguer y Fraile Camaleón* (9 desembre 1822); *El trapense en los campos de Ayerbe* (27 gener 1823); *El poder de la superstición o muerte del faccioso Miralles* (9 juny 1823); *Una aventura frailesca por las armas nacionales del puente de Cabrianes* (7 octubre 1823).

21. El títol complet d'aquesta obra no pot ésser més explícit: *El Citador histó-*

L'anticlericalisme s'accentuà notablement amb l'entrada dels francesos a la Península. Ja no es critiquen aspectes o personatges particular, sinó

«Ese furibundo clero
Que para la Iglesia es cero
Y para el pueblo polilla.»²²

A la Tertúlia Patriòtica l'arquebisbe Creus fou titllat de *concupit* i jugador,²³ paraules que foren molt aplaudides: hom comentà, referint-se a l'arquebisbe de València, que «si los arzobispados valiesen la renta de un sacristán, que no tuviera la religión de Jesucristo tantos abogados ni tan celosos de su conservación»,²⁴ i es digué que hom havia trobat una gran quantitat de blat, juntament amb quatre bótes de vi ranci, tot empa-redat al palau episcopal de Solsona.²⁵ Els atacs arriben ara fins al mateix Papa, amb sàtires com la suposada carta de Moncey demanant a Lluís XVIII que intercedeixi perquè el nomenin papa, o articles signats per *El enemigo de toda invención pontificia*.

En aquell moment, ultra impropis als eclesiàstics units a l'exèrcit francès²⁶ foren publicades pàgines del més malèvol anticlericalisme,²⁷ com les titulades *Inconvenientes del Celibato* o les *Cartas de Fra Tú-lego a su prior*.

Tot això ens pot portar a demanar-nos si es tractava de reaccions espontànies davant l'actitud antiliberal de la clerecia o si hi hagué, ja des

rico ó sea la liga de los nobles y de los sacerdotes contra los pueblos y los reyes, desde el principio de la era cristiana hasta el año 1820. Cuadro histórico de las conspiraciones, revoluciones, destronamientos, actos arbitrarios, sentencias inicuas, violaciones de leyes, etc. etc. de que son culpables los privilegiados.

22. «Indicador», 15 d'octubre de 1822, núm. 288.

23. «Eco de la Ley», 16 de desembre de 1822, núm. 194. Parlament del ciutadà Vigner: «Pensais que si la Constitución apoyase el concubinato; si la Constitución fuese una *baraja*, ¿que no fuera el arzobispo Creus tan constitucional como vosotros?».

24. «Indicador», 6 de juny de 1823, núm. 157.

25. Id., 16 de febrer de 1823, núm. 47.

26. «Ved otra vez cual viene de esa Francia una inmensa turba de Monjes y Frailes no menos ávidos que groseros, reclamando sus edificios, sus propiedades, sus refectorios, su inútil holganza y el derecho de oprimiros y engañaros» («Indicador», 7 de maig de 1823, núm. 127).

27. Heus ací uns trossos d'un article molt representatiu d'aquesta època: «La religión jamás había tenido un mozo de mejores carnes, mas frescachon ni mas rubicundo (...) ¡Bendito seas! decian las mozueltas al verle en las procesiones (...) los bollos y bodigos entraban en su celda a fornadas, y una tropilla de preciosas devotas y vergonzantes vivia de los desperdicios de Fr. Faustino (...). Pero ahora que trabajos y que sacrificios los de Fr. Faustino! devorado por la fe, todo lo deja. mozueltas, púlpito, mil casorios que tenia en pie, predicación y cuanto le producía su opima carrera; (...) armado como un Gerineldo no deja a vida esos malvados que se han empeñado en que la justicia se haga a secas y con igualdad, a esos bribones que quieren poner leyes a los Reyes (...) Su Alteza le ha prometido ya un obispado (...)» («Indicador», 29 de juliol de 1823, núm. 210).

del primer moment, una veritable confabulació antireligiosa, dirigida, naturalment, per les sectes.

3) *Les sectes*

Però res del que sabem (que no és molt ni gaire clar) de les societats secretes espanyoles no ens indica que aquestes, com a tals, es preocupessin en general de la religió més enllà dels seus aspectes polítics i socials. I més aviat m'inclinaria a creure, per aquesta època, en la religiositat de molts de llurs membres, àdhuc deixant a part els eclesiàstics inscrits en les societats secretes.²⁸

Sense entrar en confusos detalls sobre la formació de la maçoneria espanyola, el cert és que, fins al 1808, la Inquisició pràcticament desco-neixia la secta. La seva difusió, amb més èxit a les colònies americanes que no a la Península, fou facilitada per l'entrada dels francesos a Espanya. Però la maçoneria francesa, el cap de la qual era Josep Bonaparte (i això ens dona ja una mostra del seu caràcter eminentment polític), no aconseguí que se li unís la maçoneria espanyola, organitzada sota el *Gran Orient* que residia a Granada. Ja el 1804 el *Gran Orient* de Charleston es queixava de la infidelitat de la maçoneria espanyola, centrada exclusivament en problemes nacionals, en contradicció amb els ideals universalistes de la societat.²⁹

La retirada dels francesos i la persecució i l'exili dels liberals més coneguts, subsegüent a la restauració ferrandista el 1814, liquidaren gairebé del tot tant la maçoneria francesa com l'antiga maçoneria espanyola. Però aviat la carcassa de la secta (organització secreta, règim d'ajuda mútua entre les lògies i en el si d'elles) fou aprofitada, prescindint gairebé de l'antic contingut ideològic, de cara principalment a la preparació de la revolta liberal. La culminació natural d'aquest corrent, després del triomf del sistema constitucional, eren les *Societats Patriòtiques*, obertes a tothom, i no pas les societats secretes, que, com reconegueren molts de llurs antics afiliats, eren una bona arma per a la conspiració, però un destorb a l'hora de governar. Entre el 1814 i el 1820 les lògies, formades majoritàriament per joves entusiastes i per militars, cresqueren³⁰ i es con-

28. El jesuïta FERRER BENIMELI, *Masoneria*, mostra com la maçoneria del divuit i principi del dinou fou més política que no religiosa i que les condemnes papals anteriors a Pius IX, ultra no citar cap argument concret, tenen per missió essencial la defensa de l'Antic Règim. Vegeu en especial pàgs. 25-39.

29. Estan d'acord sobre aquest punt observadors de tendències tan diferents com el marquès de Miraflores, Maximiano García-Venero y José Luis Comellas y García-Llera.

30. No hi ha informació sobre aquest fet, però em penso que es pot ben afirmar

solidaren, alhora que, un darrera l'altre, preparaven una sèrie de pronunciaments, tots ells destinats al fracàs, la característica dels quals era la improvisació i la manca de coordinació entre les lògies, la gran quantitat de discursos pronunciats i la poca atenció als detalls pràctics, cosa que fa malpensar de la terribilitat de la secta en aquest moment: àdhuc el pronunciament victoriós de Cadis no fa sinó reblar aquesta impressió d'ineficàcia organitzadora.

La sort de la maçoneria d'aquesta època ha estat de poder comptar amb una propaganda gratuïta orquestrada magníficament pels seus contraris, tant contemporanis com posteriors:

«Hay que penetrar en el mundo embozado de la logia a través del documento y de la versión directa, no aderezada, para reconocer la extensión enorme de la masonería durante el reinado de Fernando VII, para descubrir sus engranajes poderosos, que llegan a los mismos cimientos del palacio — quién sabe si hasta la misma persona del Rey — un desarrollo impresionante que supera cuanto en un principio podíamos imaginar».³¹

Després d'aquest pròleg grandiloqüent, resulta que en el primer ministeri només hi havia un maçó, i la *Historia de la Masonería* trobada entre els «Papeles reservados de Fernando VII» a l'arxiu del Palau Reial, obra molt utilitzada per tots els contraris a la secta, és tan inconsistent que, tot seguit d'afirmar que «parecía indispensable la calidad de masón para ser liberal», continua «Es muy digno de notarse que muchos corifeos del liberalismo desdeñaron alistarse en estas banderas».³²

En tot cas, la secta cresqué molt durant el Trienni, fins al punt d'escindir-se repetidament. A part la tradicional independència i àdhuc rivalitat entre les lògies on n'existia més d'una, el 1821 se separà de la maçoneria un fort grup de descontents que formaren una nova societat sota el nom de *Hijos de Padilla*, bé que foren popularment coneguts com a *comuneros*; per més que l'escissió fou sobretot personal, els *comuneros* representaven el grup més exaltat i més radical del liberalisme, més per llur actuació tumultuària que no pas per llurs idees. Els *Hijos de Padilla* són, ja en llur nom, un trencament definitiu amb la maçoneria del XVII; podríem parlar gairebé d'un trencament generacional: enfront de l'universalisme, racionalisme i aristocratisme del segle anterior, nacionalisme, idealisme i popularisme: en una paraula, en lloc d'il·lustració, romanticisme.

Darrera aquesta escissió a l'esquerra en vingué una altra a la dreta,

si a Vic hi havia el 1820 una lògia amb el títol de «La Unión» i quinze afiliats coneguts. (AEV, *Miscel·lània*, ms. *Strauch*).

31. COMELLAS, *Pronunciamientos*, 117.

32. Citat per COMELLAS, *Pronunciamientos*, 118.

la dels *anilleros*, segons el nom popular, o *Amigos de la Constitució*, com ells es feien dir, si bé sembla que llur finalitat era de modificar-la.³³ A més d'aquests grups, hi hagué també afiliats a les societats extremistes portades pels emigrats italians: *carbonaris* i *europèus*.

Cenyint-nos a Catalunya, i deixant de banda les dades soltes del P Ferrer de l'existència de vuit lògies a Barcelona el 1811, tenim notícia de lògies a Vic, on funcionava ja abans del 1820, a Vilanova i la Geltrú i a Manresa, a part, naturalment, Barcelona. Això em fa creure que n'hi devia haver en altres poblacions importants; les dades conservades de cada una d'elles són, però, escadusseres: de Vic només sabem que la lògia existia ja abans del 1820 i que comptava amb uns quinze membres.³⁴

La lògia de Vilanova i la Geltrú ens és coneguda per les declaracions d'alguns dels seus membres davant el tribunal eclesiàstic de Tarragona;³⁵ per desgràcia, l'expedient és molt incomplet i, naturalment, els encausats minimitzen tant com poden llur actuació. Del conjunt de confessions surt en clar el nom de la lògia, «Logia de los resueltos por la Constitució», que pertanyia a la maçoneria, els noms de divuit membres, els principals dels quals semblen ésser Joan Soler (que era el venerable), el secretari de l'Ajuntament Manuel Passarell, el farmacèutic Antoni Almirall, el propietari Josep Oliver, el botiguer de teles Jaume Ramona, i un tal Penna o Venna, cirurgià italià. La finalitat de les reunions sembla haver estat principalment tractar de les rivalitats amb els *comuneros*; ¿cal inferir l'existència d'una lògia *comunera* rival?; fora d'això, les respostes dels membres no estan d'acord ni amb les cerimònies d'admissió ni amb els drets d'entrada (de 10 a 16 duros) ni amb l'import de les mensualitats pagades. Sembla, de més a més, que les reunions no devien sovintejar massa ni ésser massa concorregudes. Tret d'alguns dels citats, els interrogats amb prou feines coincideixen amb el nom dels denunciats. Altres punts interessants, però més dubtosos, són les declaracions de Passarell, que confessà haver entrat a la lògia per no perdre els seus càrrecs públics

33. Formada a la caiguda del ministeri de Bardaxí-Feliu, aquesta societat secreta moderada fracassà en l'intent de crear un periòdic i perdé ràpidament importància.

34. «Lo dia 1er de Març de 1820 los elements exaltats de Vich forsaren al Sr. Strauch a sortir a la balcona de la casa de la ciutat y á altres autoritats civils y militars, mentres se publicava la Constitució (Tal volta fou la 1.ª publicació que's feu a Espanya). Los corifeus revolucionaris eran principalmente los HH. de «la Unión» y'ls socis de la «Junta Patriótica» ja instalada a la Iglesia de la Mercè». Els principals dirigents vigatans semblen ésser Miquel Valls i els seus fills Anton i Ramon, als quals fou instruïda causa el 1823 a instància del síndic dels caputxins, acusant-los d'exagerar els inventaris en la seva actuació com a comissionats del Crèdit públic. Hom acusà també Ramon d'haver dit a la Tertúlia Patriótica que, en entrar els francesos pels Pirineus el millor seria de matar tots els frares i capellans (AEV *Miscel·lània ms. Strauch*).

35. AAT, *Creus*, Papers solts sobre la lògia de Vilanova i la Geltrú.

(secretari de l'Ajuntament i preceptor de llatí), i Jaume Ramona, que declara que en la cerimònia d'admissió tots feren declaració de fidelitat a la religió catòlico-romana.³⁶ De les lògies de Barcelona amb prou feines en sabem res; en tot cas les escissions són marcades per l'aparició i la desaparició dels diaris: el «Constitucional» fou al principi el diari de tots els liberals; l'escissió dels *comuneros*, que passaren a dominar el diari,³⁷ provocà l'aparició de l'«Indicador» (14 de gener de 1822), que dirigí l'antic director del «Constitucional», Antoni Guillén de Mazón.³⁸ El mateix any fou fundat l'«Eco de la Ley» (1 de maig de 1822), que sembla dominat per algun grup extremista, potser relacionat amb els *carbonaris*. És molt simptomàtic que aquest diari desaparegui el gener de 1823 en el moment de la reconciliació de tots els liberals a les Corts. Quant als *anilleros*, no sabem pas que tinguessin cap diari, però consta que havien llogat per a les reunions el palau de la Virreina, que fou assaltat pels exaltats amb una gran destrossa de mobles a causa d'una prohibició del cap polític contra la Tertúlia Patriòtica.³⁹ El fet que poguessin llogar el palau de la Virreina sembla indicar que no eren pocs ni pobres, però només tenim notícia d'un *anillero* barceloní: Antoni Puig i Luca, *El Espolín*;⁴⁰ potser caldria cercar-ne d'altres entre els bandejats de Barcelona el setembre de 1822.

Malgrat aquesta pobresa documental, no em sembla excessivament arriscat d'afirmar, d'acord amb Ferrer i Benimeli, que, en aquest moment no té fonament la pretesa confabulació irreligiosa de les sectes. Una altra cosa és que volguessin introduir certes reformes en l'organització religiosa i en els privilegis de l'Església: les sectes del Trienni, grups de pressió o germen de partits polítics, no tenien altres preocupacions en el camp religiós que les que anaven enllaçades amb llurs preocupacions polítiques. I, bé que existiren dins les sectes casos d'irreligiositat i d'odi gairebé vesànic a la religió, com el tristament famós Rotten, molts de llurs adeptes eren cristians de cor.

36. Cosa que estaria d'acord, de tota manera, amb les antigues normes de la maçoneria; vegeu FERRER BENIMELI, *Masoneria*, 42.

37. El «Constitucional» col·locà a la seva capçalera el lema *comunero* «Constitución o Muerte».

38. Per desgràcia no és conservat el *Constitucional* de l'any 1822, que permetria de conèixer millor les baralles entre els grups liberals, baralles de les quals ara només tenim una versió.

39. ACA, SERRAHIMA, *Breu relació*, f. 342. No consta la data d'aquest atac, però fou abans del setembre de 1822.

40. BUXERES, *Puig y Luca*, 10.

IV

LA REFORMA DE L'ESGLÉSIA ESPANYOLA

Els constitucionals veieren molt clar que per a dur a terme una renovació política calia reformar al mateix temps les estructures eclesiàstiques. Tant més que aquestes estrangulaven el normal desenvolupament de la vida nacional¹ i sobretot la seva adaptació a les necessitats dels nous temps. Cal dir ací que els liberals espanyols d'aquesta època, en la immensa majoria, no eren irreligiosos, i llur pretensió era de millorar alhora la situació política i l'eclesiàstica del país; en aquests desigs coincidien amb el pensament de la fracció més il·lustrada i més preocupada de la clerecia, els anomenats «jansenistes».² Uns i altres es llançaren a una campanya de reformes en tots els ordres, campanya que, si no sempre fou encertada ni justa, estigué animada per regla general de millors intencions que les que li han atribuït la majoria dels historiadors que se n'han ocupat, però que topà contínuament amb una gran part de la clerecia del país, bé perquè els eclesiàstics fossin contraris a les reformes, bé per llur oposició que aquestes fossin dutes a terme sense el consentiment de Roma i esdevinguessin així anticànòniques. Però Roma no se sentia inclinada a reformar res, i menys encara de comú acord amb un govern liberal; els constitucionals havien, doncs, de dur a terme la reforma per compte propi o deixar-la córrer. Aquesta campanya de reforma, per a la qual foren utilitzats tots els mitjans, de l'article periodístic a la llei de Corts, pretengué de canviar la religiositat espanyola tant en la seva manera d'ésser com en la seva organització, i es referí principalment a cinc grans temes: les formes d'espiritualitat, el paper de Roma, la Inquisició, l'organització i la disciplina dels clergues, i el béns de l'església i llur distribució.

1. Especialment a causa de les *mans mortes* i del nombre excessiu, més que de sacerdots, de gent lligada a l'Església: sagristans, cantors, ermitans, laics, criats, etc.

2. Vegeu I, C.

A) REFORMA DE L'ESPIRITUALITAT

La religiositat «antic règim» es caracteritzava per la importància que concedia a les manifestacions externes, com processons, rosaris solemnes, prediques, novenaris, etc., i al culte als sants, cada un advocat per un aspecte particular, amb les seves pràctiques i fórmules especials. Algunes d'aquestes pràctiques i devocions vorejaven la superstició³ i, de més a més, hom cometia abusos freqüents en la predicació de determinats punts, en especial les indulgències, les butlles i el purgatori. D'altra banda, l'afecció a repetir unes mateixes fórmules i la devoció a determinades imatges feien que qualsevol intent d'introduir el més petit canvi aparegués als ulls dels catòlics tradicionals com una profanació.

De tot això s'havia queixat ja la il·lustració del XVIII i, sobretot, la clerecia «jansenista»; les seves queixes foren amplament acollides durant el *Trienni*. Frases com «destruyendo el fanatismo y la hipocresía, aparecerá la pureza y dulzura de nuestra Religión santa» o «la augusta Religión que brilla hermosa, libre de las tinieblas con que un día el torpe fanatismo la ofuscaba», no representaven, en realitat, sinó el desig liberal d'una Església més *il·lustrada*, però els absolutistes hi veieren gairebé una declaració que l'Església no havia existit fins al moment d'ésser proclamada la Constitució.⁴

La primera cosa que els liberals⁵ intentaren de corregir foren els actes externs de pietat, que es convertien molts cops en espectacles públics, si no en actes d'irreverència; les processons de Corpus i de la seva octava (recordem la processó de *les bordes*)⁶ amb els acompanyaments de gegants, comparses i monstres, eren un espectacle carnavalesc; a Barcelona l'Ajuntament hi intervingué manant que les processons havien de retornar a l'església abans de pondre's el sol (algunes no hi retornaven fins a les deu del vespre); doncs bé, algunes parròquies preferiren de suspendre la processó a obeir l'ordre.⁷ També atacaren els liberals els

3. Unes cobles publicades en el «Constitucional» (1 d'octubre de 1821, núm. 274) satiritzaven algunes d'aquestes pràctiques:

«Para el dolor de jaqueca
Donde irá por cintas nadie?
¿Y dónde por estampitas
Que del peligro nos saquen?».

4. És simptomàtic que fossin les frases citades més amunt les que mogueren el P. Aragonés a escriure la seva *Carta primera del Filósofo Arrinconado*. Vegeu *infra* VI, A.

5. Prescindeixo ara de la minoria liberal irreligiosa, el pes de la qual en el conjunt és, sobretot en la primera època, negligible.

6. Vegeu *supra* III, A.

7. Durant l'octava de Corpus sortia cada dia una processó d'una església diferent, cosa que creava una certa rivalitat entre elles. Cal tenir en compte que les 10 de la nit

ex-vots penjats a les portes de les esglésies o a les parets de les capelles, la majoria dels quals ells consideraven indignes o de mal gust, com igualment volien veure desaparèixer o renovar-se les imatges de les capelletes dels carrers, les quals, en llur estat actual, més aviat incitaven a la rialla que no pas a la pietat. Però molts cristians consideraven una profanació la retirada de qualsevol imatge del culte, baldament fos per a substituir-la per una altra. Després d'una llarga polèmica sobre aquestes imatges, un articulista liberal acabà demanant que hom establís per a les imatges una censura, semblant a la dels llibres, que determinés quines eren dignes de veneració i quines havien d'ésser retirades del culte.⁸ A les acaballes del *Trienni*, quan els exaltats s'establiren al poder, l'Ajuntament de Barcelona ordenà de retirar totes les imatges dels carrers amb l'excusa que eren objecte d'irreverències i de burla;⁹ segurament es tractava, però, d'una pobra venjança dels més exaltats davant els progressos absolutistes.

Tampoc no agradaven als liberals les congregacions i les confraries de noms estranys i de finalitats inútils. En aquest punt trobaren tema llarg en dues congregacions (masculina i femenina) fundades pel P. Aragonès amb el nom d'*Esclavos de Jesús Nazareno* i amb la finalitat política, mal dissimulada sota teories espirituals, de rebutjar la llibertat. Alguns es prengueren la qüestió seriosament i intentaren de demostrar que era inapropiada la denominació d'esclau en la religió de l'Amor; d'altres preferiren de posar en evidència el contrasentit de fundar una congregació d'esclaus en el convent dels redemptoristes.¹⁰ Molt aviat uns i altres hagueren de dedicar l'atenció a afers més importants.

En contra de tot això els liberals eren partidaris¹¹ d'una religiositat més interna, més conseqüent i més centrada en l'amor al proïsme, que concedís més importància a la Bíblia que no pas als novenaris. Les queixes a causa de la manca d'instrucció religiosa del poble són constants, en especial contra la prevenció a la lectura de la Bíblia, sobretot del Nou Testament. Amb la instrucció religiosa i política els liberals volien fer superar al poble la falsa antinòmia entre religió i món modern i obtenir

(les 11 actuals) eren una hora molt tardana per als costums de l'època. El teatre, per exemple, començava a les 6 (les 7) o bé escadusserament a les 7 (les 8).

8. «Constitucional», 5 de setembre de 1820, núm. 176.

9. «Indicador», 18 de febrer de 1823, núm. 49.

10. Sobre el P. Aragonès vegeu *infra* V, C, 2. a, i VI, A. Si la fundació era un desafiament (que és el més probable), no li faltaren contrincants. Una part i l'altra gastaren molta tinta en un afer tan nimí. Bé és veritat que es tractava de la primera polèmica político-religiosa del Trienni i que més d'un volgué estrenar-hi la seva ploma o el seu estre poètic, com l'autor d'un sonet que comença:

«El Supremo Hacedor que formó al hombre

Libre le declaró (...)»

(«Diario de Barcelona», 11 d'abril de 1820, núm. 102).

11. Vegeu *supra*, III.

així un més recte servei a Déu i una millora en la vida política i social del país.

B) LES RELACIONS AMB ROMA

Altra vegada hem de recordar els antecedents regalistes i jansenistes dels liberals per a comprendre llur positura enfront de la Santa Seu; però cal també parar esment en la situació de la cort de Roma.¹²

Després del parèntesi de les guerres de Napoleó, la cort romana retornà als sistemes d'actuació anteriors. Malgrat l'empobriment del país, entre el 1814 i el 1820 sortiren cap a Roma més de 5 milions de rals per a butlles de consagració de bisbes i abats i més de 24 milions per a dispenses matrimonials.¹³

El *Trienni* es preocupà de mantenir aquests diners a Espanya. Votà una subvenció anual de 200.000 rals per a la Santa Seu¹⁴ i prohibí que sortissin altres quantitats cap a Roma. El «Constitucional» comentà aquest decret amb les paraules de la comissió reunida per Pau III:

«No es lícito al Pontífice y Vicario de Jesu-Cristo adquirir lucro ninguno en la potestad de las llaves que le ha sido concedida por Jesu-Cristo, porque mandado es de Cristo: *gratis accepistis, gratis date*».

D'altra banda, regalistes i jansenistes incrementaren la campanya¹⁵ en defensa de la primàcia, però no de l'autoritat absoluta del papa damunt l'Església, i en oposició a qualsevol tipus d'autoritat papal damunt els afers civils (teoria sostinguda encara el segle XVIII per alguns jesuïtes ultramontans), sobretot a mesura que les successives reformes religioses decretades per les corts foren protestades per Roma.¹⁶

12. Vegeu *supra*, I, C.

13. URQUINAONA, *Congregación Apostólica*, 313-314.

14. «Constitucional», 7 d'abril de 1821.

15. Campanya originada per l'oposició de Roma a les peticions d'intensificació de la pietat i la disciplina eclesiàstica dels jansenistes no doctrinaris, que veien com la Santa Seu, que hauria hagut d'ésser la primera interessada a purificar l'Església, era més aviat un obstacle, i, per tant, cercaven com a contrapartida el suport de les autoritats temporals.

16. Per a entendre la positura de Roma pot ésser interessant la biografia del nunci de l'època, Giacomo Giustiniani. Nascut a Roma el 1769 de família principesca, fou nomenat el 1794 vice-legat a Ravenna, i el 1797, governador de Perusa i, més tard, cap de la junta d'estat de Roma. Durant l'ocupació napoleònica es refugià a Nàpols, abandonà la carrera eclesiàstica i es dedicà a viatjar per Europa. La restauració dels Estats Pontificis li retornà la vocació eclesiàstica i obtingué el càrrec de pro-governador de Roma. Fou ordenat sacerdot i el 1817 fou creat arquebisbe *in partibus* de Tir i nunci a Espanya, on estigué fins al 1826. Llavors fou nomenat bisbe d'Ímola i ascendit a cardenal, però el seu nomenament provocà a Ímola un motí popular i hagué de renunciar al bisbat; fou encara prefecte de la congregació de l'Índex (1834) i arxiprest del Vaticà (1837).

Ja en la carta de resposta a la comunicació de Ferran VII d'haver jurat la Constitució (30 d'abril de 1820), el papa no anomenava per a res la Constitució ni el govern, i es limitava a exhortar el rei en defensa de la religió; però aquesta carta no fou comentada a la premsa, com gairebé tampoc no ho fou la del 15 de setembre del mateix any, en la qual es queixava de la supressió dels jesuïtes, de les reformes introduïdes en l'Església i de la invasió de llibres prohibits, carta que deixava endevinar una condemna global al règim. Però no es pogué amagar l'animadversió de Roma quan es negà a expedir les butlles episcopals d'Espiga (president de les corts) i del diputat Muñoz Torrero, preconitzats bisbes pel govern, d'acord amb els drets que li concedia el concordat vigent. La conseqüència fou que els periòdics parlessin de «las antiguas libertades de la Iglesia goda» i recordessin les facilitats amb què Roma havia despatxat no feia gaires anys les butlles d'Inguanzo, Ros Medrano, etc. Hom acabà demanant que si el papa contravenia el concordat persistint en la seva negativa, l'arquebisbe de Toledo expedís les butlles com a primat d'Espanya, car, segons els liberals, el poder papal en la matèria no era sinó un dret concordatari, i, per tant, si Roma trencava el concordat, calia recuperar certs drets inherents durant molts segles als metropolitans i als bisbes, un d'ells la confirmació dels bisbes electes.¹⁷

Els atacs a Roma arribaren al punt màxim al final de l'any 1822, quan el papa, després d'haver-se posat de part de les potències de la Santa Aliança, reunides a Verona, negà l'entrada als seus estats a l'ambaixador espanyol Joaquim Llorenç Villanueva.¹⁸ Els diaris demanaren que, sense negar l'obediència al papa en les qüestions purament eclesiàstiques, es trenquessin les relacions diplomàtiques amb la Santa Seu com a estat temporal i que, com a contrapartida, fos acomiadat el nunci, la sortida d'Espanya del qual coincidí simptomàticament amb la dels ambaixadors de les potències de Verona.¹⁹ Els atacs no es limitaren a la jurisdicció del papa. Pius VII fou injustament acusat d'haver anat a París per felicitar Napoleó i d'haver acceptat les bodes sacrílegues d'alguns

17. «Constitucional», 6 d'agost de 1821.

18. Durant la tornada, VILLANUEVA, despatit, escriví *Mi despedida de la Curia Romana* (Barcelona 1823), llarg poema més aviat curt d'inspiració, la importància del qual radica sobretot en les notes. Al llarg de les seves estrofes ataca la cúria i la seva rapacitat, la doctrina de la sobirania temporal del papa damunt els prínceps; la teoria que és més que home, intermedi entre home i Déu i que pot manar els àngels, la doctrina que els bisbes són simples oficials papals, les reserves matrimonials, etc.

19. Alguns historiadors han retret al govern liberal que hagués enviat com a ambaixador un home que, malgrat el seu caràcter eclesiàstic, no podia de cap manera ésser grat a la cort de Roma. Però es tractava de defensar a Roma els interessos del govern espanyol, i no pas de fer arribar a Espanya les exigències de la cúria. Al capdavant, el nunci Giustiniani era un *ultra* convençut i totalment contrari al règim, i el govern espanyol no el va pas acomiadar fins després de l'incident Villanueva.

sacerdots francesos, presentant-lo així com a obediènt als dictats de París. Sortiren també a la palestra els punts més tristos de la cort de Roma, que fou culpada d'haver provocat, amb el seu urc i la seva falta de tacte, molts dels cismes que patia l'Església.²⁰ Hom parlà profusament de les intrigues polítiques que comportava cada conclave i sobretot foren àmpliament utilitzades les citacions de sant Cebrià, sant Agustí, Osi de Còrdova, els antics concilis provincials i tots aquells textos que podien servir per a minar el poder absolut que el papa reclamava damunt l'Església, com també els exemples de la política europea i en especial espanyola dels segles XVI i XVII que mostraven l'oposició dels governs a les excessives pretensions de Roma.

C) LA INQUISICIÓ

Bé que les normes que la regien no havien canviat i que, per tant, es podien aplicar en qualsevol moment, la Inquisició anà oblidant al llarg del segle XVIII molts dels procediments que l'havien feta odiosa. Cap a mitjan segle les sentències condemnatòries s'anaren fent cada cop més rares; els jutges sobreseïen sovint els casos difícils o imposaven penitències secretes que no danyaven el bon nom dels inculpats. Àdhuc era corrent de fer entrar l'acusat a la sala amb qualsevol excusa perquè així pogués saber els càrrecs que hom li feia. Els reis també contribuïren a la moderació del tribunal: Felip V amb la negativa a assistir a un *acte de fe*; Carles III prohibint de condemnar cap escriptor viu sense escoltar abans la seva defensa. El 1780 foren deixats només sota la competència de la Inquisició els casos d'heretgia i d'apostasia; més tard hom prohibí a la Inquisició que condemnés cap ministre, títol del regne, bisbes ni magistrats sense que el rei hagués acceptat la sentència. De més a més, els inquisidors no eren ja els rígids barons que havien fet famosa la institució: àdhuc al final de segle els principals càrrecs inquisitorials eren a mans de tres jansenistes: Arce, Llorente i Villanueva.

De fet, al començament del segle XIX l'activitat del tribunal era limitada a la censura i vigilància de llibres, bé que moltes vegades tampoc no aconseguia d'evitar-ne la introducció a Espanya.²¹ Així i tot, al final del segle XVIII tingueren problemes amb la Inquisició tots els principals repre-

20. «Los verdaderos cismáticos de la Iglesia de Dios han sido aquellos papas que se han atribuido muchos más derechos de los que les competían, y abusado de las llaves para turbar la Iglesia y Reinos enteros» («Indicador», 19 d'agost de 1822, núm. 202).

21. Pels llibres francesos el tema ha estat estudiat magníficament per MARCELLIN DEFOURNEAUX, *L'Inquisition espagnole et les livres français au XVIIIe siècle* (París 1963).

sentants del *jansenisme* hispànic: Antonio Tavera, bisbe de Canàries; Agustín Abad y Lasierra, de Barbastre; Antonio Palafox, de Conca; el preceptor dels infants José Yeregui, el canonge de Toledo José de Linacero, el de Lleida Josep Espiga, els d'Àvila Antonio i Jerónimo Cuesta, l'ardiaca de Conca Juan Antonio Rodrigálvarez, etc.²² Per tot això i pel que havia estat i encara representava, la Inquisició es convertí en bandera per als dos grups que s'enfrontaren, primerament, a les Corts de Cadis i, després, a les del *Trienni*; cada vegada el tribunal inquisitorial representà el bastió que calia expugnar o defensar a tota costa;²³ i en gran part la negativa de Ferran VII a reinstaurar-la el 1823 fou una de les bases de l'escissió entre els partidaris de l'absolutisme, les conseqüències de la qual ensangonaren Espanya tot el segle.

Els liberals consideraven la Inquisició obra d'un segle de fanatisme i de barbàrie, institució desconeguda en els bons temps de l'Església i incompatible amb les normes constitucionals i les doctrines evangèliques. De fet era la mostra d'un sistema religiós rigorosament antitètic al desitjat pels liberals, que no volien condemnar, sinó convèncer, i acusaven la Inquisició i els seus partidaris d'estar més preocupats pels codis legals que no pels evangelis. D'altra banda, els sistemes inquisitorials eren completament oposats a la bandera de llibertat que el nou règim enarborava: la convivència no era, doncs, possible, i la Inquisició fou, d'una manera violenta, la primera reforma que establí el *Trienni*;²⁴ i la por de veure-la restablerta arribà al punt que, quan ja els *Cent Mil Fills de Sant Lluís* havien entrat a la Península, hi hagué insistents peticions perquè fos deruït l'edifici que ocupava a Barcelona, sense que faltessin sacerdots²⁵ entre els voluntaris disposats a prendre part a l'obra. Per sort per al patrimoni artístic barceloní, els liberals tingueren aviat altra feina que enderrocar l'antic palau reial, seu de la *Santa Chicharra*.

22. DESDEVIZES, *Espagne*, 100-119.

23. El 1820 s'hi afegia el record del trist paper polític que la Inquisició havia fet en la repressió del 1814.

24. El desig de fer desaparèixer tots els símbols inquisitorials, el podem veure de manifest en l'ordre del Cap Polític del 24 d'abril de 1820 manant que siguin picades les armes de la Inquisició existents en una tomba de Girona (AMG, *Manual de acuerdos de 1820*, fol. 72).

25. Vegeu *intra* V, C, 1. c.

D) LA REFORMA DELS REGULARS

1) *Necessitat de la reforma*

La reforma de l'estament regular era considerada pels liberals imprescindible per moltes causes: el nombre de cases,²⁶ la quantia de llurs rendes i possessions, la mala repartició, tant entre els diferents convents com dins cada un d'ells, la falta d'ocupació precisa dels frares, la decadència intel·lectual, disciplinària,²⁷ i de vegades moral, de les comunitats. Bé que alguns exaltats jutjaven necessària, ja des del primer moment, l'extinció de l'estament regular, l'opinió de la majoria liberal era que, limitant l'edat mínima per a emetre els vots,²⁸ concedint la secularització a tots aquells frares i monjos que la desitgessin, concentrant la resta en un nombre raonable de monestirs i convents per evitar les comunitats massa poc nombroses²⁹ i posant-los sota la dependència directa dels bisbes,³⁰ hom aconseguiria una distribució més racional i més eficaç de la clerecia, una major atenció a les necessitats pastorals, un retorn a l'antiga disciplina de cada orde i uns béns sobrers que podrien servir per a eixugar el dèficit monetari de les finances reials, arruïnades pel doble cop de la guerra contra els francesos i l'emancipació de les colònies americanes.

Aquestes idees, d'encuny il·lustrat, es veieren reforçades per la disminució que, en nombre i en béns, havia sofert la clerecia regular durant la guerra, a conseqüència dels estralls d'aquesta, de la positura anticonstitucional adoptada per la majoria dels regulars, i de les defeccions que es produïren entre aquells qui, acostumats a una vida més lliure durant la guerra, no volgueren tornar als convents un cop acabada aquesta.

Els defectes més repetits entre els religiosos eren l'ambició,³¹ que provocava disputes i grupets de cara a les eleccions i als càrrecs dins els con-

26. Vegeu *supra* I, A. Cenyant-nos a Catalunya: cinc convents a Balaguer, sis a Castelló d'Empúries, cinc a Cervera, sis a Tortosa, set a Vic...

27. Fra Bonaventura de Sant Lluís Gonçaga demanava que li fos acceptada la renúncia del seu càrrec de superior del convent dels carmelitans calçats de Gràcia perquè de cap manera «puede avenirse con excesos, que de ningun modo puede prevenir ni contener, sin exponer la falsa y aparente paz que al abrigo de la tolerancia e incorrección disfruta el Convento y no goza en manera alguna el suplicante» (AEB, *Expedients i informes*, 1821. *Elecciones*, núm. 16).

28. Un realista moderat expressava el 1824 el desig que no s'acceptessin professions religioses abans dels setze anys.

29. La comunitat de Sant Pau del Camp, la componien dues persones: l'abat i el sagristà; la de Sant Pere de la Portella, tres, però l'abat residia a Barcelona.

30. Com molts bisbes havien ja demanat en els informes previs a les Corts de Cadis.

31. Vegeu, per exemple, PIZARRO, *Memorias*, I, 213, on explica l'elecció del P. Cirilo Alameda com a general dels franciscans.

vents, la poca observança dels vots, en especial el de pobresa³² i de la vida en comú,³³ l'amor al tabac i a la xocolata³⁴ i àdhuc l'afecció al joc.³⁵

A part aquestes característiques generals, cada orde en particular era blanc d'acusacions més concretes: segons un fulletó liberal,³⁶ els dominicans s'havien enriquit «explotant» el rosari i la Inquisició; els mercedaris i els trinitaris aplicaven a llur sosteniment les rendes destinades a la redempció dels captius; els jesuïtes havien amuntegat grans riqueses gràcies a llur afecció a la noblesa, a l'escrupolosa tria de llurs membres (o savis, o rics, o nobles) i a les rendes del Paraguai; els hospitalaris feien servir les rendes dels hospitals més a profit propi que no pas al dels malalts; els carmelitans descalços havien reunit tantes terres i tants forns que es feien envejar pels mateixos jesuïtes; els calçats es preocupaven també bàsicament d'enriquir-se; els franciscans, contra llurs regles, detenien rendes fixes i, sobretot, guanyaven molt amb els drets de sagristia; els monacals dedicaven llurs rendes a la bona taula i a intervenir en el comerç. Salva només de la crítica els escolapis, bé que els voldria veure més observants, i els caputxins, que lloa pel compliment de la regla i llur permanència als convents.

2) La legislació liberal sobre els regulars

Quan foren obertes les primeres Corts del Trienni (juliol de 1820) la reforma dels regulars fou un dels primers temes de l'ordre del dia. En realitat la política religiosa havia començat ja abans amb la supressió de

32. La reserva de part dels estipendis de sermons, misses, etc., com a peculi personal, era costum general, sense parlar de la situació de veritable independència econòmica dels monjos de la «Congregació benedictina claustral tarraconense» (vegeu *supra*. I, B), però àdhuc hom utilitzava pràctiques més refinades: heus ací un cas tret del *Llibre de Resolucions*, fols. 225-226: el cinc de maig de 1819, poc abans de professar, el novici fra Lluís Nadal ofereix donar al convent dels carmelitans calçats 1.000 lliures per cinc-aniversaris a fer després de la seva mort i de la mort de la seva mare; amb la condició que, mentre visquin la seva mare o ell, rebran el 3 % anual d'aquella quantitat.

33. A part les llargues èpoques passades fora dels convents en les èpoques de predicació, molts frares passaven anys sencers servint vicaries o parròquies dependents dels monestirs i a vegades després se'ls feia difícil de reincorporar-se a la vida conventual. Així passà, per exemple, amb el P. Joan de Santa Rosa, del convent de carmelitans descalços de Gràcia, que, havent servit durant molts anys la vicaria de Sant Genís de Vilassar, tingué, en tornar al convent, llargues qüestions amb el seu superior fra Bonaventura de Sant Lluís Gonçaga (ADB, *Expedients i informes, 1821. Licencias concedidas a religiosos para estar fuera del convento por tiempo determinado*).

34. «el bote de rapé, y sobre todo el rico chocolate macho, aromático y potencioso» La sátira és de GALLARDO, *Diccionario crítico burlesco*, pàg. ix.

35. Sobre tot el conjunt vegeu LA FUENTE, *Historia eclesiástica*, III, 420.

36. D. J. M. E. *Testamento de España*. Els judicis són simples, potser exagerats, però representen les idees corrents entre els liberals de l'època.

vla Inquisició i dels jesuïtes i la reial ordre, publicada el 17 de maig de 1820. que suspenia les professions religioses i la venda de béns dels convents.³⁷ Un cop reunides les corts, el 21 d'agost es formà la comissió que havia d'entendre en matèries religioses, constituïda pel bisbe auxiliar de Toledo, don Luis López Castrillo, sis eclesiàstics més i dos seglars. El 21 de setembre era presentat el projecte de llei de reforma de regulars a l'assemblea, que l'aprovà l'1 d'octubre.³⁸ Per aquest decret, publicat amb data de 25 d'octubre, restaven suprimits els ordes monacals i els convents i els col·legis dels quatre ordes militars, i un nombre a determinar de convents; els sacerdots afectats per la mesura havien de rebre un càrrec dins el clergat secular o una pensió de tres-cents a sis-cents ducats, reduïda a cent o dos-cents per als llecs.³⁹ Els altres regulars havien de regir-se per superiors elegits pels membres de cada convent i restaven tots ells sotmesos als bisbes. Les comunitats religioses havien d'ésser formades almenys per dotze membres, cap orde no podia tenir sinó un convent a cada població i era prohibit de fundar convents i admetre novicis o professions; hom concedia la secularització a tots aquells religiosos (i també religioses) que la demanessin. Els béns dels monestirs i dels convents suprimits restaven assignats a l'Estat.

Només foren exceptuats de la supressió vuit monestirs: els jerònims de l'Escorial i Guadalupe, els benedictins de Montserrat, Valladolid i San Juan de la Peña, el cistercenc de Poblet, la cartoixa del Paular i el basilià de Sevilla. Però també les rendes d'aquests eren retallades a profit de les finances reials. La mesura afectava els 227 monestirs i 1.701 convents llavors existents a Espanya: en suprimia 219 i 836, i en conservava 8 i 857, respectivament. El nombre de monjos afectats per la mesura fou, segons Canga Argüelles, de 4.507.⁴⁰ El nombre de religiosos (sumats els monjos dels 8 monestirs supervivents), era de 20.757, dels quals, al principi del 1822, 4.477 s'havien secularitzat. Però molts dels que foren obligats a canviar de residència a causa de la supressió dels convents, no

37. «Solicito siempre mi paternal corazón en procurar todos los medios que se dirijan al bien general del Estado, y puedan influir en el aumento de su población, notablemente disminuida, en especial desde la última guerra desoladora; y anhelando tambien por que los institutos regulares lleguen al grado de perfección debida y sean los claustros el asilo de la virtud, y no de la imprevisión, he venido en resolver, de acuerdo con la Junta provisional, que se suspenda toda profesión en las comunidades religiosas hasta la reunión de las Cortes convocadas; y prohibo al mismo tiempo que puedan vender, permutar ni enagenar de modo alguno cualquier finca que les pertenezca, dando como doy por nulas las que se hayan hecho desde el día 9 de marzo último en que se juró la Constitución política de la Monarquía» («Constitucional», 17 de maig de 1820, núm. 66).

38. Vegeu aquesta llei a l'Apèndix III.

39. Aquestes pensions foren cobrades amb molt de retard o no ho foren mai.

40. CANGA ARGÜELLES, *Diccionario de Hacienda*, article «Secularizados y extinguidos en España», II, 575.

s'incorporaren pas a llurs noves destinacions (sobretot a Catalunya), sinó que es quedaren a llurs cases, o en alguna casa amiga, o se n'anaren a França.

Com que una legislació d'una tal envergadura no podia ésser duta ràpidament a la pràctica, les cases religioses tingueren una temporada més o menys llarga per a amagar llurs béns, recollir quantitats en metàl·lic o efectuar algunes vendes reals o simulades;⁴¹ per a tot això comptaven amb l'experiència i els amagatalls heretats de la guerra contra els francesos. Quan el *Crédit Públic* acudí a fer-se càrrec dels edificis o a inventariar-los, les disputes foren contínues. Convents i monestirs es mostraven als nous amos com a veritables exemples de pobresa i d'austeritat monacal. L'argent, els tapissos, els mobles, tot allò que havia pogut ésser repartit, venut, donat a guardar o amagat, desaparegué. Els diaris denunciaren repetidament casos d'ocultació, però es feia molt difícil de provar res.⁴² Aquests fets pogueren incrementar l'anticlericalisme dels liberals, però no llur bossa.

3) *L'aplicació de la llei*

L'aplicació de la llei es veié dificultada al màxim per l'oposició de la majoria de l'Església espanyola. Deixant de banda les protestes de molts bisbes i superiors d'ordes religiosos (recordem només de passada l'arquebisbe de València i el vicari general dels caputxins P. Solchaga), la majoria dels bisbes ignoraren els convents o es negaren de pla a fer-se'n càrrec, i el mateix papa reprengué el cardenal de Borbó, arquebisbe de Toledo, pel fet d'haver acceptat de fer-se càrrec dels regulars de la seva diòcesi.⁴³ Les eleccions de superiors foren retardades i molts cops falsejades; quan no pogueren més, els convents acudiren a l'expedient d'elegir el superior anterior: a Barcelona només dos convents canviaren de superior; una acusació del carmelità descalç fra Josep de la Consolació, que demanà que fossin anul·lades les eleccions al seu convent per ensibornament, fou negada per la resta de la comunitat.

Feina encara més complicada fou la reducció de convents: calia es-

41. El canonge Barraquer en cita nombrosos exemples.

42. Un exemple només: «Se dice que los Religiosos Premostratenses del Monasterio de las Avellanas en las cercanías de Balaguer (...) han *pelado y repelado* la casa (...) en ese Monasterio ha habido en otros tiempos sabios muy distinguidos que habían recogido un Monetario, el más completo tal vez que había en toda la península (...)» («Constitucional», 6 de febrer de 1821).

43. *Carta de nuestro Santísimo Padre dirigida al Emo. Cardenal de Scala, arzobispo de Toledo* (Barcelona 1821), 4 pàg. Datada el 25 d'abril de 1821.

tudiar la situació de cada convent, de cada població, de cada orde; decidir quins convents havien d'ésser conservats i quins suprimits i on havien d'ésser enviats els membres d'aquestes comunitats. D'altra banda, tant abans com després de les ordres de supressió degueren ploure sobre el govern nombroses peticions dels convents o de fidels, peticions molts cops avalades pels ajuntaments, perquè fossin conservats determinats convents. De l'Ajuntament de Girona coneixem, per exemple, el seu suport a la permanència dels convents dels carmelitans calçats, dels mercedaris i dels caputxins (aquests a petició de més de 240 veïns);⁴⁴ també a Lleida l'Ajuntament rebé un memorial amb 562 firmes demanant la permanència dels 8 convents de la ciutat, bé que no li donà curs posterior;⁴⁵ i segons Barraquer, uns 20 pobles de la comarca demanaren que no fos suprimit Sant Magí de Brufaganya;⁴⁶ en tot cas no sembla pas que les corts es deixessin impressionar massa per aquestes peticions.

El primer arrelament, el de Madrid, fou publicat el 15 de març de 1821: els vint-i-quatre convents de la capital restaven reduïts a quinze; la reducció fou feta senzillament deixant només a la ciutat un convent de cada orde. En el seu territori els convents foren reduïts de 40 a 15. Reduccions semblants aparegueren successivament per a les províncies de Palència, Guadalajara, Conca, Guipúscoa, Navarra, Toledo, Granada i Múrcia. A Barcelona, la premsa i l'opinió pública, tant liberal com absolutista, esperaven amb ansietat la decisió del govern. Aquesta aparegué el 29 de maig, bé que portava data del dia 17 del mateix mes. El percentatge de convents suprimits a Catalunya era superior (també ho eren els existents) al de les províncies esmentades. A la ciutat de Barcelona els 25 convents anteriors restaven reduïts a 13; a Lleida, els 8 a 3; a Girona i a Tarragona, de 7 a 3; a la resta del Principat en foren abolits 60 i en restaren 65.⁴⁷ El termini fixat per a complir el decret s'estenia fins al final de juny, però molts dels religiosos dels convents suprimits i fins i tot comunitats senceres ignoraren la llei o cercaren excuses per a retardar la marxa. De més a més, el desplaçament d'una tal quantitat de religiosos i el tancament de llurs convents dolgueren tant als frares com als devots i el fet es convertí en una campanya important, expressa o tàcita, de desaprovació del règim. Més tard, àdhuc sembla que alguns religiosos serviren d'enllaç entre els elements absolutistes de llur nova

44. AMG, *Manual de acuerdos 1820*, data 6, 9 i 12 de desembre de 1820. *Frayles. Ley de 1.º de octubre. 49: Capuchinos y capuchinas*. Dates 5 i 23 de juny de 1821. Vegeu també BASTILLO DE RUBÍ, *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)* «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XVIII (1967). 5-44.

45. AML, *Acuerdos 1821*, data 21 de febrer.

46. BARRAQUER, *Religiosos*, 1, 1.003.

47. Vegeu Apèndix IV.

residència amb els de l'antiga en el moment de preparar la revolta del 1822. En tot cas, el govern temé que no es produïssin desordres en tancar els convents, i especialment a Manresa, on el 30 de juny el *Cap Politic* comminà els dominicans perquè, sense més dilacions, es traslladessin a la Seu d'Urgell, però els frares organitzaren encara un trídium de comiat amb una gran concurrència de fidels. El segon dia, vist el caire que prenia l'afer, l'Ajuntament expulsà de la ciutat els dominicans a les nou de la nit, amb una escorta de la Milícia Nacional,⁴⁸ fins un bon tros lluny de la ciutat. A Vic els convents suprimits no foren tancats fins l'11 de juliol per ordre de l'autoritat civil, vist que «la soberana, independiente e inviolable autoridad eclesiástica de este distrito» no havia pres cap de les mesures que li pertocaven; a l'església dels mercedaris se celebrà una solemne funció de comiat, pagada per un membre de la noblesa local, i que constituí també una protesta per la supressió del convent. En definitiva, el govern aconseguí de fer tancar els convents suprimits; per contra, molts dels seus membres no s'incardinaren a les noves comunitats.⁵⁰ Això produí que, en el moment més intens de la lluita, molts altres convents fossin tancats pel fet de no reunir el nombre mínim de 12 membres; fet al qual contribuïren també les fugides i els empresonaments. En definitiva, quan Ferran VII fou restablert en les seves prerrogatives absolutes, amb prou feines restava un convent obert a Barcelona, ni gairebé a Catalunya.⁵¹

4) La secularització

Amb la supressió de convents i la concentració dels religiosos (12 sacerdots com a mínim per cada comunitat), hom aconseguia d'augmentar les rendes de l'Estat amb els béns de les cases suprimides; les lleis de reforma de regulars tenien, però, encara un altre objectiu important: la disminució del nombre de frares i l'augment dels sacerdots dedicats a les tasques parroquials. Els liberals confiaven d'obtenir tot això mitjançant la secularització, que traspassaria molts eclesiàstics de l'estament regular al secular. Per això el govern liberal demanà des del primer moment a Roma que fos concedit als bisbes poder per a secularitzar els religiosos que ho desitgessin. Aquesta secularització per part dels bisbes

48. Que els temors de l'ajuntament no eren infundats ho demostra la revolta reialista que es produí pocs dies després. Vegeu *infra* VI, C.

49. «Constitucionals», 21 de juliol de 1821, núm. 192.

50. Vegeu *supra* D, 2.

51. Vegeu *infra* VII, C, 1.

provocà greus problemes. D'una banda, per part de Roma; bé que els religiosos no podien ésser secularitzats sense una causa convincent, la cúria romana acostumava a trobar-la en una convincent suma de diners; d'altra banda, la reserva de la secularització era una de les prerrogatives que els regalistes disputaven a Roma, i, per tant, la seva cessió als bisbes podria ésser interpretada com una derrota de la Cúria. De més a més, la majoria dels bisbes compartien les idees de Roma i trobaren en la negativa a admetre secularitzacions o secularitzats una bona ocasió de marcar llurs diferències amb el govern;⁵³ sense comptar que els religiosos que demanaven la secularització eren en llur majoria liberals i que, per tant, no gaudien de cap estimació per part dels bisbes.

La secularització era desitjada en els medis liberals,⁵³ però també en els convents, on, a part la minoria que s'havia mostrat refractària a tornar al claustre després de la guerra de la Independència, hi havia religiosos que se sentien incòmodes o relegats per llurs idees il·lustrades o liberals, i també d'altres que, havent fet els vots molt joves, aspiraven a abandonar la disciplina claustral, i alguns àdhuc la vida clerical.⁵⁴ Com que el decret governamental existia, per bé que Roma es resistís de moment a sancionar-lo, els religiosos més impacients començaren a tramitar llurs casos. Llavors Roma concedí que aquells religiosos que ho desitgessin poguessin ésser nomenats rectors per cinc anys,⁵⁵ i finalment donà poders al nunci per a secularitzar individualment els religiosos que ho demanessin i demostressin tenir una còngrua o prebenda que els permetés de mantenir-se decentment. El govern transigí i abandonà la seva pretensió que fossin els bisbes els encarregats de dur a terme les secularitzacions. De seguida començaren les dificultats; de primer antuvi, el nunci no tenia ganes ni, per tant, cap pressa, per a resoldre les instàncies que hom li presentava; després, els bisbes no volien concedir càrrecs ni

52. El bisbe de Girona trobà una altra manera de mostrar el seu desacord: en ésser suprimit el monestir de Sant Feliu de Guíxols, nombrà rector i vicaris del poble l'abat i dos monjos; el fet fou molt malvist pels liberals del poble, i els monjos hagueren d'abandonar més tard la població. El mateix succeí a Blanes, on el bisbe nomenà dos caputxins secularitzats d'aquell convent. Els liberals de Blanes es queixaren al Cap Polític: «Los dos referidos frailes, iltre. señor, son conventuales de este y de aquellos que temerosos de ser separados de la provincia han tomado el partido de secularizarse; ni su edad ni sus ideas son propias para el desempeño de semejantes encargos, y sobre todo su opinion para los verdaderos patriotas perdida del todo» («Constitucional», 1 de febrer de 1823 núm. 32).

53. El P. Eudald Jaumandreu i el P. Albert Pujol reberen les càtedres a la restaurada Universitat de Barcelona, amb la condició que se secularitzessin abans de dos mesos (PALOMEQUE, *Universidad*, 172).

54. Com Josep Comas, llec caputxí de Mataró, que vagava pel pobles comprant vidre i pells de conill en companyia de Dorotea Bosqué, de la qual tenia un fill (ADB, *Expedients i informes*, 1824. *Sumaria contra Josef Coma ex capuchino secularizado*).

55. Vegeu «Diario de Barcelona», 16 d'agost de 1820, núm. 229.

beneficis als secularitzats, que, d'altra banda, sovint s'adaptaven malament al ministeri parroquial, o els negaven les llicències de confessar i predicar. Mentrestant els religiosos havien de continuar als convents i notaven com l'aire de la comunitat s'espessia a llur entorn. Alguns frares fugiren dels convents (a vegades amb el consentiment dels superiors), però les autoritats eclesiàstiques declararen que havien de romandre al claustre mentre no fossin resolts els expedients.⁵⁶

Així i tot, entre l'octubre de 1820 i el març de 1821 se secularitzaren a tot Espanya 1.197 frares i 46 monges. Els primers dies de març de 1822 le nombre de secularitzats arribava a 4.447; el setembre s'elevava a 7.244 religiosos i 867 monges. Amb els monjos extingits, la xifra total de secularitzats arribava a 12.618.⁵⁷

A Catalunya, els primers dies de juny de 1821 havien sol·licitat la secularització 176 religiosos; durant aquest mes se'n secularitzaren cent més.⁵⁸ Les secularitzacions continuaren, però nous factors vingueren a

56. Carta del governador de la diòcesi Avellà (15 de maig de 1821) sobre les queixes de dos llecs caputxins, indicant que han de residir al convent fins que es resolgui llur expedient (citada per BARRAQUER, *Religiosos*, I, 667).

57. Comparant les dues sèries de març del 1821 i del setembre de 1822, el resultat és el següent:

	Març 1821	Setembre 1822 (inclosos els anteriors)
Franciscans.....	573	3.488
Carmelitans.....	177	895
Agustins.....	105	690
Trinitaris.....	88	520
Mercedaris.....	85	606
Dominicans.....	82	612
Mínims.....	40	237
Escolapis.....	20	71
Servites.....	13	35
Agonitzans.....	7	13
Clergues menors.....	7	77
	<u>1.197</u>	<u>7.244</u>
Religioses.....	46	867

Segons CANGA ARGÜELLES, *Diccionario de Hacienda*, Article «Secularizados y extinguidos en España», II 575.

58. La distribució per ordes era la següent:

	Primers dies de juny	Primers dies de juliol
Carmelitans descalços.....	25	34
Mercedaris.....	25	39
Franciscans.....	21	29
Caputxins.....	20	27
Dominicans.....	17	36
Agustins calçats.....	13	26
Escolapis.....	11	11

emmascarar el problema: alguns frares se secularitzaren davant la perspectiva d'haver de canviar el lloc de residència; molts d'altres per temor a la política governamental, cada cop més contrària als regulars: molts d'aquests demanaren la secularització sense tenir cap intenció d'abandonar els convents.⁵⁹ Així s'asseguraven contra possibles expulsions o deportacions⁶⁰ i tenien dret a la quantitat que el govern concedia als secularitzats.

Aquesta trampa legal mogné el govern a decretar (15 de juliol de 1822) que no fossin pagades les còngrues als secularitzats fins al moment d'abandonar el convent i que els frares que haguessin demanat la secularització no fossin comptats formant part de les comunitats: moltes comunitats només reunien els dotze ordenats exigits per la llei gràcies als secularitzats que romanien als convents.⁶¹

E) LA REFORMA DE LA CLERECIA SECULAR

Bé que els mals de la clerecia secular no eren tan greus als ulls dels liberals com els dels religiosos, no deixava de sentir-se la necessitat d'algunes reformes tendents a aprofitar millor les persones i els cabals disponibles. L'ideal dels constitucionalistes era de disminuir tant com fos possible la clerecia no pastoral, retribuir millor els eclesiàstics amb cura d'ànimes i reformar i racionalitzar les circumscripcions eclesiàstiques. El nou rector, nomenat per oposició, pagat per l'Estat (i, per tant, lliure d'enfrontaments amb els seus feligresos per qüestions monetàries i més lligat al govern civil que no a la cúria romana) i posat al capdavant de circumscripcions parroquials racionalment distribuïdes, havia d'ésser un dels pilars de la nova Espanya, liberal i il·lustrada.

	Primers dies de juny	Primers dies de juliol
Trinitaris descalços.....	10	11
Servites.....	10	12
Clergues regulars.....	6	6
Agustins descalços.....	6	15
Trinitaris calçats.....	5	12
Clergues de Sant Sebastià.....	4	5
Mínims.....	3	7
Agonitzants.....	—	1
	<u>176</u>	<u>271</u>

59. El novembre de 1822, en el terme d'una setmana demanaren la secularització a Barcelona 94 religiosos.

60. En ésser deportada la comunitat franciscana de Barcelona (al final d'octubre de 1822) els religiosos que havien demanat la secularització foren deixats en llibertat.

61. Per a la situació dels secularitzats després del restabliment de Ferran VII, vegeu *infra* VIII, D.

1) *La reforma de les parròquies*

Com que la circumscripció parroquial era alhora el districte civil mínim, la cèl·lula bàsica de les eleccions, les corts es preocuparen de reglamentar també la distribució parroquial: haurien de tenir parròquia totes les localitats que tinguessin Ajuntament constitucional; les poblacions grans podien establir el nombre de parròquies que calgués, a condició que cada una tingués un màxim de 4.500 veïns i un mínim de 2.500. Les dotacions dels rectors eren fixades entre 8 i 20 mil rals l'any, i les dels vicaris, entre 4 i 6 mil. Aquesta senzilla disposició originà a Barcelona una resistència digna de millor causa per part de les autoritats eclesiàstiques, en especial del governador de la mitra Avellà, en nom de la no intervenció de la potestat civil en els afers eclesiàstics. I no pas perquè aquesta reforma no semblés necessària; precisament les demarcacions parroquials eren a Barcelona totalment anàrquiques: malgrat el creixement de la ciutat, aquesta conservava les set úniques parròquies establertes des de temps immemorial,⁶² les quals s'havien repartit els nous barris sorgits a l'altre costat de la Rambla i la barriada de Gràcia: cada parròquia tenia, doncs, per dir-ho així, tres territoris: l'antic a la dreta de la Rambla, amb el temple parroquial, un altre al Raval i un altre a Gràcia.⁶³

Foren publicats a la premsa dos projectes de reforma parroquial: un de molt moderat, obra de *El Espolón*,⁶⁴ i un altre, més total, obra del *Ciudadano Y. S.*,⁶⁵ però davant l'un i l'altre sorgí la figura del governador de la mitra, Avellà, massa imbuït de les seves prerrogatives i massa absolutista per a acceptar aquells suggeriments i àdhuc per a pensar que els constitucionals poguessin aportar res de bo per a la religió. Calgué esperar el seu exili⁶⁶ perquè l'Ajuntament pogués acceptar, bé que amb algunes variants, el pla de Y. S. L'acord municipal, pres el 16 d'octubre de 1822, fou presentat a informació pública el 4 de novembre, aprovat definitivament el 6, comunicat a la Diputació el 13 i al bisbe el 18 del mateix mes.

62. Santa Maria del Mar, Santa Maria del Pi, Sants Just i Pastor, Sant Pere de les Puelles, Sant Jaume, Sant Cugat del Rec i Sant Miquel Arcàngel.

63. Per a tota aquesta qüestió vegeu l'estudi de COLLEFORNS, *Les parròquies*.

64. Demanava que fos repartit millor el territori entre les set parròquies existents i que fossin creades noves parròquies a la Barceloneta i a Gràcia («Diario de Barcelona», 11 de juny de 1820, núm. 163).

65. Dividia la ciutat en 15 parròquies, ateses per 15 rectors, 28 vicaris, 81 penitenciers i 103 capellans agregats (el nombre de sacerdots per a atendre les parròquies de Barcelona, inclosos els beneficiats, el 1821 era de 106); demanava, doncs, un augment important. El pressupost calculat era d'1.997.000 rals anuals.

66. Fou deportat a Mallorca el 6 de setembre de 1822, arran del motí exaltat del dia abans. Vegeu *supra* II, G, 2.

La nova divisió entrà en vigor el primer de gener de 1823. Les parròquies noves (i algunes de velles) eren instal·lades en esglésies de convents suprimits;⁶⁷ a més, foren establertes parròquies a Santa Anna i a la catedral, a càrrec dels respectius canonges penitenciers.⁶⁸ Per a la resta de les noves parròquies foren escollits els secularitzats més addictes al règim liberal.⁶⁹

Tant els canonges com els altres detentors de les esglésies convertides en parròquies es dedicaren a obstaculitzar-ne l'erecció i a discutir drets sobre ornaments, campanes i habitacions annexes a les esglésies...⁷⁰

Les parròquies establertes amb tantes dificultats tingueren una vida efímera: llur abolició fou la primera i la més urgent obra del Dr. Avellà en tornar a Barcelona amb els francesos;⁷¹ la súplica dels obrers de les parròquies a les autoritats franceses representant la conveniència de mantenir el canvi topà amb la intransigència d'Avellà: el *Trienni* no havia existit, i Barcelona retornà a les set parròquies i a la seva distribució tradicional.

2) Beneficis i canongies

Tant en el pla econòmic com en el personal, l'augment de la clerecia parroquial havia de fer-se a partir de les disponibilitats existents: extingint o reduint al màxim el nombre de beneficiats i de canonges i obligant els restants a participar en una certa mesura en l'atenció directa als fidels. Hom legislà, doncs, la supressió, a mesura que anessin restant vacants, dels beneficis simples i obligà els actuals obtentors que no fossin preveres a ordenar-se en el termini d'un any. Cap sacerdot no podria tenir dos beneficis o dos sous: els que es trobessin en aquesta situació haurien de renunciar a un d'ells. Quant a les canongies, la meitat s'haurien de reservar

67. La parròquia de Sant Miquel fou traslladada a la Mercè, i la de Sant Cugat a Santa Mònica.

68. Ramon Capdevila i Miquel Pagès, respectivament. Els canonges veieren amb molt mals ulls l'establiment d'una parròquia a la catedral i s'apressaren a fer constar que «el posar-hi a son enter cuidado espiritual una porció de feligresos no li deroga la matricitat que com a Catedral conserva» (ACB, *Manual d'actes*, fol. 58). De més a més, no volien que la nova parròquia prengués possessió de l'altar major, sinó tan solament de la capella de Sant Oleguer, i àdhuc es negaren a deixar un palli a la nova parròquia per al primer viàtic que hagué de sortir-ne («Constitucional», 4 de gener de 1823, núm. 4).

69. Manuel Casamada, ex-mercedari, rector de la Mercè; Francesc Ferrer, ex-agustí descalç, de Sant Pau; Bonaventura Torner, ex-carmelità descalç, de Sant Maties; Agustí Jaumandreu, ex-teatí, de Sant Francesc de Paula; Segimon Pinós, ex-dominicà, del Carme. Foren instal·lades també parròquies a la Barceloneta i a Gràcia.

70. A la parròquia de Sant Francesc de Paula, instal·lada a l'església del convent dels mínims, els religiosos es negaren a lliurar les claus de l'orgue i calgué espanyar-ne la porta. Vegeu «Diario de Barcelona», 2 de març de 1823, núm. 61.

71. El decret retornant a l'estat anterior, el firmà Avellà abans d'entrar a Barcelona, però no el publicà fins el 23 de gener de 1824.

en el futur com a compensació als rectors jubilats; l'altra meitat sortiria a oposició. D'aquesta manera els liberals volien premiar alhora el mèrit i el saber.

La qüestió tornà a ésser examinada, en circumstàncies molt menys apropiades per a la concòrdia, l'estiu de 1822, amb el projecte de reforma eclesiàstica. Als diaris hom demanava la supressió de capítols i col·legiades, «plantas parásitas de la iglesia de Dios»;⁷² si s'havien de conservar, els capítols catedralicis s'haurien de convertir en una espècie de senat prop del bisbe, en el qual tinguessin el pes principal els rectors de la diòcesi.⁷³ A les corts, Gil de Orduña clamava que només visqués de l'altar qui servís l'altar, i que els beneficiats havien d'ésser obligats a estricta residència, com havia manat el concili de Trento. El dictamen conservà els capítols catedralicis, conformant-los amb 6 dignitats i els rectors de la capital de la diòcesi; fóra obligació dels canonges

«además de la residencia y la asistencia al coro, la predicación, el desempeño del confesionario y la cooperación con el obispo como individuos de un senado en la resolución de los negocios arduos para que se la exsija».⁷⁴

En el moment d'exasperació del gener de 1823 fou presentat a les corts un nou decret de reforma eclesiàstica en el qual era demanada la supressió total dels capítols i de llurs béns. L'oposició de part de molts diputats⁷⁵ i les necessitats més peremptòries amb les quals el govern i les corts s'hagueren d'enfrontar feren que el projecte no passés endavant.

72. «En las catedrales se conservan aun las dignidades con los títulos de arcediano de infermero (...) las [rentas] del primero fueron asignadas para repartirlas a los pobres de la diócesis, cuyo cargo era de los diáconos, y por lo mismo el arcediano como cabeza de ellos, debía dirigir su administración, y reparto. Mas ellos con su profunda teología han sabido destinar todas las rentas del arcedianato, que es decir de los pobres de la diócesis, para la opulencia y fausto de un solo clérigo condecorado con el nombre de dicha dignidad» («Constitucional», 21 de setembre de 1820, núm. 192).

73. «Indicador», 16 d'agost de 1822, núm. 199.

74. El projecte de reforma contenia també un punt dogmàtic d'inspiració regalista: la no acceptació de cap jerarquia superior a l'arquebisbe ni inferior al sots-diacon, però sobretot era dedicat a qüestions de disciplina i reorganització eclesiàstica. Restaven suprimits els tribunals de la *Rota* i el *Consell de la Croada*, i hom hi preveia ajustar els bisbats a les circumscripcions civils (les nou nades províncies). Hom suprimia la meitat del delme, les primícies i els anomenats drets d'estola, i prohibia de fer més d'una col·lecta durant la missa. Però al mateix temps hom anunciava una contribució eclesiàstica que subvindria a les necessitats de la clerecia d'una faisó més racional, i àdhuc hom hi afegia el dret dels eclesiàstics a jubilar-se amb tota la renda a seixanta anys, o abans, amb els dos terços, si estaven malalts o impossibilitats per a llurs funcions. FRANCISCO ARAGONÉS, que s'ocupà d'aquest projecte en la seva carta dotzena, aconseguí de declarar-lo irreligiós de la primera a la darrera lletra. Aquesta carta és una de les pàgines més tristament reveladores del tancament de la positura absolutista (*Tomo segundo de las cartas del Filósofo arrinconado*, Barcelona s. a.).

75. El capellà liberal català i diputat a corts EMETERIO MARTÍ (veg. *infra*, V, C,

F) REFORMA DELS BÉNS I DOTACIÓ

En definitiva, hi havia un punt en el qual estaven d'acord tots els liberals, qualsevol que fos llur grau de religiositat: la necessitat de reformar l'església en els seus béns. Pensaven que una distribució més racional permetria de comptar amb una clerecia parroquial més nombrosa i més ben pagada; l'Estat podria esborrar el deute nacional que la guerra, l'emancipació americana i la mala administració havien fet insuportable, i la burgesia es podria treure de sobre els títols del deute nacional, de valor real més aviat migrat, i basar en l'explotació més racional dels béns rústics i urbans de l'Església el seu desenvolupament.

1) Els béns

Les propietats que detenia l'Església eren grandioses, i d'acord amb elles avaluaven els liberals les rendes en 19.000 milions de rals, xifra sens dubte molt exagerada, però que pren el seu veritable significat quan la comparem amb el pressupost de l'Estat: uns 700 milions, un 10 % dels quals provenia de la clerecia o bé dels ingressos eclesiàstics.

Als liberals, els semblava lògic que, en el difícil moment que passaven les finances públiques i tota la nació, l'estament més afavorit renunciés a una part de les seves rendes. Però l'Església estava, per contra, atenta a defensar els seus privilegis, i considerava «la errònea y escandalosa opinió de que los bienes de la Iglesia son de la Nación, sujetos a su disposición, como contraria a todo derecho natural y de gentes, Divino y humano, Eclesiástico y civil, y a las nuevas Instituciones políticas de la Monarquía».⁷⁶ La disputa fou molt renyida i els dos bàndols acudiren a tota classe d'arguments religiosos, jurídics, econòmics i de conveniència, i finalment, a la força.

La polèmica havia produït, però, el seus textos bàsics abans del Trienni, arran del plantejament de la qüestió a les Corts de Cadis. Obrí el foc el «jansenista» valencià Antoni Bernabeu amb el seu *Juicio histórico-canónico-político de la autoridad de las naciones en los bienes eclesiásticos*.⁷⁷ Les seves idees bàsiques eren que «al paso que se aumentaban

1, a.) clamà contra aquest projecte en el seu *Discurso contra el Dictamen de la Comision Eclesiástica sobre el arreglo definitivo del clero de España, leído y pronunciado en la sesión de Cortes extraordinarias de 30 de enero del año 1823* (Madrid 1823).

76. Així acabava el llarg títol que el canonge de Zamora MIGUEL HERREZUELO donava a la seva *Disertación teológica-jurídica*.

77. Alacant 1813 (citat: *Juicio Histórico-Canónico*). L'obra fou publicada anònima.

las riquezas del Clero, se disminuían sus virtudes» i que els béns eclesiàstics pertanyien a la comunitat i, per tant, a l'Estat que l'engloba, el qual pot disposar-ne quan les seves necessitats ho aconsellin.⁷⁸

La refutació d'aquest fulletó de poques pàgines omplí dos volums. Escrita en forma de cartes, la primera de les quals és datada el 1813, el *Trienni* n'interrompé la publicació, de manera que el primer volum fou publicat el 1820 i el segon el 1823. El seu autor fou el canonge lectoral d'Oviedo, després bisbe de Zamora i més tard primat d'Espanya i cardenal, D. Fedro de Inguanzo y Rivero.⁷⁹ Les refutacions d'Inguanzo ens el mostren com a home culte i jurídicista en la més pura tradició de l'Antic Règim. Inguanzo no concep l'Església sense els seus béns: la pèrdua d'aquests significaria la pèrdua de la independència necessària; i tampoc no s'avé a cap classe de solució intermèdia. Els pilars bàsics de la seva argumentació són que els béns eclesiàstics «son propios de Dios de un modo especialísimo, que los hace sagrados e inviolables», i que «los bienes y rentas eclesiásticas, lejos de ser perjudiciales son las más útiles y ventajosas al público», i que els camperols mai no estaran millor que sota el paternalisme dels frares.⁸⁰

Com en la majoria de controvèrsies de l'època, Fèlix Amat aporta també a la qüestió dels béns eclesiàstics la seva clara intel·ligència i el seu manifest desig de concòrdia.⁸¹ Segons ell, la qüestió ha d'ésser resolta per comú acord entre ambdues potestats, civil i eclesiàstica. Jurídicament, l'Església té llibertat per a adquirir i posseir, i els fidels tenen llibertat per a donar-li allò que els pertany. Però no pot ésser ignorat l'abús existent a Espanya en la repartició de les propietats i dels béns eclesiàstics, ni les urgents necessitats de l'Estat. Recomana, doncs, una reforma raonable que mantingui la concòrdia i beneficiï tothom. No cal dir que les seves propostes foren ignorades pels uns i pels altres.

78. El fulletó acaba amb les mesures eclesiàstiques que, a judici de Bernabeu, haurien de seguir la desamortització per a retornar l'església a la seva puresa: reducció del nombre de clergues, abolició de les ordenacions a títol de patrimoni, vigilància en l'admissió dels candidats al sacerdoci, manteniment dels eclesiàstics per l'Estat; i, en l'ordre civil, redistribució de la propietat agrària, disminució del Deute nacional, augment dels salaris, foment del comerç i erecció d'escoles. Finalment, l'autor es confessa «Un solitario (el subrallat és meu) católico que en todo tiene la gloria de someter su juicio al de la Santa Madre Iglesia».

79. INGUANZO, *El dominio sagrado*. Vegeu també CUENCA, *Inguanzo*, ja citat, biografia que ilustra la «carrera» eclesiàstica de l'autor i la seva forma d'entendre l'Església.

80. Inguanzo sabé preveure que el resultat de la venda dels béns eclesiàstics no fóra pas llur distribució entre els pobres, sinó el traspàs als rics. Curiosament, com a argument que els béns eclesiàstics són també beneficiosos per a la indústria i el comerç, posa l'exemple de Catalunya, que és la regió més industrial d'Espanya i és també la que té un major percentatge d'eclesiàstics i de convents.

81. FÉLIX AMAT, *Seis cartas a Irénico*, III, Apèndix II.

Amb la pujada al poder dels liberals, el 1820, la qüestió dels béns eclesiàstics tornà a primer pla. Ja abans que les corts obrissin les sessions, i com a resposta a les primeres oposicions a l'obra liberal per part de la clerecia, el «Constitucional» publicava un violent article que demanava als eclesiàstics

«en qué texto evangélico han leído que los ministros de Dios deben poseer en la tierra las dos terceras partes de los bienes temporales, amén de los diezmos y algunas socalinas con que estafan a los buenos cristianos».⁸²

Per llur banda, les institucions eclesiàstiques, que no s'havien refet encara dels desgavells de la guerra⁸³ i havien hagut de sofrir contribucions cada vegada més fortes, s'enfrontaren, ja des del primer dia, amb una sèrie de traves i negatives que ferien directament llur economia: se'ls acabaren, per exemple, les exempcions de drets d'escorxador o de pastura en els terrenys municipals; hom introduí bestiar en els seus termes reservats; alguns pobles es negaren a pagar drets o delmes;⁸⁴ els capítols catedralicis resten arruïnats: a Barcelona, el mig delme del 1821 puja a prop de 6.000 lliures i els sous dels qui en depenen, a més de 7.300; el de Vic declara que, «atesa la depauperació de las Iglesias y dels Particulars desde la última guerra, amb treballs pot pagar las contribucions i el subsidi».⁸⁵ Tots els capítols han de reduir despeses, generalment a base d'estalviar cera i acomiadar escolans, cantors, etc.⁸⁶ La discussió es convertia, doncs, en una conversa entre sords: els liberals parlaven de les necessitats de la nació i acusaven d'egoistes els eclesiàstics, que no volien augmentar llur participació en les despeses d'aquesta; els eclesiàstics notaven que llurs rendes cada cop eren més migrades. El cop fort dels constitucionals contra l'economia eclesiàstica no fou donat, però, contra els capítols i llurs

82. 23 d'abril de 1820, núm. 42.

83. Recordem les queixes dels canonges de Barcelona pels baixos rendiments de llurs canongies (vegeu *supra* I, B) i l'estat en què restaren molts edificis i béns després de la guerra: I, G, 2, a.

84. ACB, *Epistolari (1816-1835)*, Capsa 39; ACL, *Acuerdos y representaciones de 1820 a 1825*, 18 d'abril de 1820: l'ajuntament comunica que si el capítol vol fer pasturar els seus ramats, s'haurà de subjectar als impostos i reglamentacions establerts; 7 d'abril de 1820: els emfitentes de Malpartit es neguen a pagar el dret de «terratge»; 3 de febrer de 1821: queixa del capítol perquè bestiar aliens envaeixen els seus termes. ACU, *Papers solters, Cartes*: Isona constitueix un forn per a alliberar-se del monopoli del forn del capítol, que no troba arrendatari. La major part d'arrendataris de drets i delmes eclesiàstics pretenen de rompre llurs contractes.

85. ACB, *Copiador de cartes 1818-1825*, 13 de març de 1822; AEV, *Liber XXIII Secretaries* (28-1-1820 a 24-XI-1836) 4 de maig de 1820.

86. ACG *Resoluciones capitulares*, Diverses actes dels mesos de juliol i agost; ACV, *Secretaries*, reducció de despeses durant tot l'any 1822; ACU, *Beneficis Eclesiàstics. Expedients s. XIX*; ACL, *Cartulario*, 8 de maig de 1821.

drets, sinó contra els monestirs; l'opinió liberal estava a punt, i no mancà al seu moment l'argument decisiu: el ministre de Finances declarà a les corts que «estaba firmemente persuadido á que de no aprobarse el dictado de la comisi6n, era imposible salir de trampas ni tener crédito». L'Assemblea decretà, doncs, tot seguit, l'extinció dels monacals. La subhasta de llurs béns fou preparada ràpidament: el gener de 1821 aparegueren al «Diario de Barcelona» els primers anuncis.⁸⁷ L'any següent, amb la reducció dels convents, dels ordes subsistents sortí una altra gran quantitat de béns a pública subhasta. L'estudi dels béns desamortitzats i dels subhastats, tan important per a la història religiosa com per al desenvolupament de la burgesia del segle XIX i la seva vinculació al liberalisme, resta encara per fer. No coneixem la quantia ni el valor dels béns desamortitzats, ni a mans de qui anaren a parar, ni el nombre i la qualitat dels qui pogueren eludir, després del 1823, les ordres de devolució, però sí que podem afirmar que l'anunci de la primera subhasta trencà definitivament els llaços entre el règim i la majoria dels eclesiàstics.⁸⁸ Encara, en els últims moments del règim hi hagué un nou atac contra els béns eclesiàstics, aquesta vegada contra l'argent i les joies, el producte de les quals volien utilitzar els exaltats per a finançar la lluita contra els francesos. L'ordre fou donada el març de 1823 amb l'excusa de posar-les en lloc segur (el capítol de Tarragona, emparant-se en això, envià els seus béns a Mallorca en lloc de confiar-los al Cap Polític); en tot cas, sembla que hi hagué més ocultació que no altra cosa.⁸⁹

2) Els delmes

Un altre atac a fons dels liberals contra els béns eclesiàstics fou portat contra els delmes.⁹⁰ La impopularitat dels delmes entre els liberals

87. Aquest anunci coincidí amb l'aparició de les primeres partides al nord i a la Manxa i amb la conspiració de Vinuesa. Vegeu II, E.

88. És simptomàtic que l'anunci de les primeres subhastes d'aquesta segona sèrie precedís de molt pocs dies l'espetic de les partides catalanes l'abril de 1822.

89. Vegeu *infra* VII, C, 4. ACB. *Copiador de cavias*, 16 i 18 d'abril de 1823, fol. 281^v i 282. ACG, *Resoluciones capitulares*, 23 de març i 16 d'abril de 1823. El capítol de Girona agraeix la baixa estimació de les joies feta pels argenters Estevanell i Font i la bona voluntat de D. Jaume de Burguès i de Guàrdia, tinent coronel encarregat de l'afer, que s'ha acontentat amb molt poques joies i ha permès de redimir el frontal d'argent de l'altar major per 300 duros.

90. Hi havia també uns delmes senyorials, diferents en llur origen, però assimilats en la pràctica per la igualtat de nom i de taxa. La inextricabilitat de l'origen d'uns i altres féu que, després del decret de supressió de senyories, alguns pobles, com Sitges, es negaren a pagar els delmes, que consideraven d'origen senyorial.

era deguda a moltes raons: gravaven només l'agricultura, el seu producte constituïa una part important de les rendes dels grups més decididament adversaris del règim liberal — monestirs, convents, capítols, bisbes, senyors laics — i només una mínima part arribava als seus teòrics destinataris, els rectors i pobres de cada poble. Segons el marquès de la Corona, fiscal del Consell de Castella,⁹¹ el 1765, deixant a part les «terces» concedides al rei, els delmes de Castella produïen uns 252 milions de rals de billó als seculars, i només 164 milions als eclesiàstics, i encara, aquests, a repartir entre totes les escales de la jerarquia, com ja he dit.

La polèmica entorn dels delmes començà molt aviat, tant a les corts com a la premsa. Una de les primeres proposicions presentades a les corts del 1820 després de l'obertura (juliol), demanava la supressió dels delmes a partir de l'any següent; anava firmada pels diputats Solanot, Ochoa i Medrano. En el mateix sentit es reberen nombroses representacions de particulars, ajuntaments i corporacions. També l'opinió contrària hi estigué representada: el 6 de setembre de 1820 el Capítol de la Catedral de Lleida escrivia als altres de Catalunya per fer una representació conjunta sobre els delmes a les corts; el de Vic respongué que «ho tenia molt per cas», però que fóra millor d'instar els bisbes perquè passessin al davant.⁹²

A la premsa barcelonina la polèmica esclatà el mes d'agost amb un article aparegut al «Diario de Barcelona», del dia 14,⁹³ que advocava pel manteniment dels delmes amb arguments de conveniència: evitar els recels d'aquells qui estaven ja previnguts contra el règim i evitar la ruïna de tants seglars i religiosos que basaven llur subsistència en les rendes dels delmes. La polèmica omplí durant alguns dies les pàgines dels diaris barcelonins de llarguíssims articles en pro i en contra de la supressió. Els defensors dels delmes, a més de repetir els arguments de tradicionalitat de l'impost i del desordre que la seva supressió representaria, feien notar també la pèrdua que se'n seguiria per a les finances públiques (que cobrava les «terces» i la millor casa delmera de cada parròquia, o «excusado»), que haurien de crear un nou impost que li proporcionés les quantitats que fins ara obtenia dels delmes. Per contra, molt pocs dels defensors acudien als arguments de l'origen diví de la institució ni de l'obligatorietat del precepte eclesiàstic, que eren els preferits dels predicadors i pamfletistes absolutistes en tractar la qüestió.

A llur torn els partidaris de la supressió es negaven a donar validesa als arguments històrics, car els primitius cristians no pagaven els delmes,

91. Citat per CANGA ARGÜELLES, *Diccionario de Hacienda*, article *Clero*.

92. ACV, *Secretarías*.

93. L'article en qüestió, signat per F. H., procedia de l'«Universal», de Madrid.

i no fou fins molt tard que foren introduïts a Espanya des de França i no sense una gran oposició. De més a més, conseqüents amb la positura regalista sostinguda pels liberals en matèria religiosa, negaven poder al papa per a introduir a l'Església qualsevol tipus d'impost. L'argument principal era, però, econòmic: els delmes impedièn el progrés de l'agricultura, car privaven el pagès de la meitat del guany.⁹⁴ D'altra banda, el cobrament dels delmes donava peu a discussions entre rectors i feligresos, discussions que feia més tristes el fet que moltes vegades es produïen per uns béns de què tampoc els rectors no havien de gaudir. A tot això s'afegia, pel que fa als delmes cobrats pels laics, un argument curiós: els seglars havien obtingut aquests delmes com a defensors dels pobles; doncs bé; durant la invasió napoleònica, els pobles s'havien hagut de defensar sols: per tant, els senyors havien perdut el dret als delmes, dret que havia passat als pobles.

Alguns eclesiàstics il·lustrats intentaven, ja d'abans, un camí intermedi entre ambdues positures. Així, Fèlix Amat creu que els delmes són d'origen eclesiàstic i que, per tant, no toca al govern d'immiscir-s'hi, però sí, altrament, que pot legislar per tal d'evitar abusos en llur cobrament o distribució; la seva proposta era que fossin mantinguts els delmes, però que hom els apliqués als rectors per a llur sosteniment, tot deixant algunes quantitats per a ajuda al bisbe i al seminari; d'altra banda, a fi que l'impost resultés just, calia estendre'l també a les propietats urbanes.⁹⁵ Idees molt semblants exposava també Pinta Nava, que veia el problema des del punt de vista dels rectors de poble.⁹⁶

La idea liberal que Constitució i delmes no podien coexistir i que l'abolició d'aquests era imminent, portà molts particulars i àdhuc pobles sencers a negar-se a pagar el delme, ja el 1820. Ho sabem per les queixes dels arrendataris i sobretot per les dels canonges de Barcelona,⁹⁷ que no aconseguiren de recollir els delmes que els eren deguts a Badalona, Sitges, Sant Joan Despí, Santa Coloma de Gramenet, Terrassa, Sabadell i Sant Julià d'Altura.⁹⁸ Tots els arxius catedralicis de Catalunya mostren repe-

94. L'argument procedeix d'un article més tardà sobre el tema, aparegut a l'«Indicador Catalán» del 28 d'octubre de 1822, i es basa en el fet que el delme és cobrat sobre el total de la collita, sense descomptar-ne la sembradura ni altres despeses i impostos que feien que llur import resultés igual al que restava net per al cultivador.

95. FÈLIX AMAT, *Observaciones pacíficas*, III Ap. 11; IV, pàg. 24 i 25; VI, pàg. 57-59 VII, pàg. 65; VIII, pàg. 73-77.

96. PINTA NAVA, *Plan de reforma*.

97. ACB, *Copiador de Cartas*, 1818-1825: «La falsa idea que maliciosamente han concebido muchos pueblos de que la Constitución les exime del pago de Diezmos, ha causado en los cosecheros de Badalona una criminal resistencia en el pago que deben prestar a este Cabildo» (fol. 103).

98. Id., diverses cartes de juliol-setembre de 1820.

tidament el desig dels arrendadors dels delmes d'abandonar els arrendaments a causa de les dificultats de cobrament.⁹⁹

La legislació sobre delmes no fou elaborada per les corts fins a la segona legislatura (R. O. de 4 de juliol de 1821), amb una fórmula moderada: els delmes restaven reduïts a la meitat (mig delme), però llur import era destinat íntegrament al clergat. Els laics i l'Estat renunciaven llurs drets sobre delmes a canvi d'ésser indemnitzats amb els béns dels convents suprimits: d'aquesta manera, alhora que era duta a terme la desamortització, hom assignava a la clerecia unes rendes fixes i, atès que gravaven béns en espècie, lliures del perill de devaluació. El mig delme fou molt discutit: els absolutistes el consideraven un atac a la religió; els liberals exaltats, una renúncia.

Els legisladors partien de la base que, en el conjunt de l'Estat, el mig delme representava una quantitat superior a la que fins aquell moment havia rebut la clerecia, a causa de la gran quantitat de delmes que hi havia a mans dels laics. Però a Catalunya el mig delme fou considerat de seguida insuficient per a respondre del manteniment del clergat. El Capítol de la catedral de Vic, per exemple, decidí d'invitar el bisbe a fer una representació conjunta al govern demanant que el Crèdit Públic no es fes càrrec de les possessions eclesiàstiques fins a saber si el mig delme i la primícia bastarien per a mantenir el clergat.¹⁰⁰ Al bisbat de Tarragona, única diòcesi sobre la qual poseïm xifres, és ben clar que no podia bastar: la proporció entre rendes a mans d'eclesiàstics i rendes a mans de laics eren aproximadament de 3 a 1;¹⁰¹ el mig delme, doncs, seria un mal negoci. com la Junta Diocesana de Tarragona exposà en una representació a les corts:

«Que todo el medio diezmo y primicia de este arzobispado, agregado el de los legos, los de esentos y novalés, y los demás que agrega el artículo 3.º del decreto de las cortes (aun cuando no se pague con tanta infidelidad como hasta ahora) ascenderia cuando mas a la cantidad de ciento cincuenta y cinco mil libras catalanas, que son un millon seiscientas cincuenta y tres mil trescientos treinta y tres reales de vellon (...) un dato tan claro, tan cierto y fijo para evidenciar y hacer palpable la vergonzosa indotacion en que quedaria el clero y culto, si se verifica la decretada incorporacion de fincas al credito publico (...). Las ciento sesenta mil libras catalanas por las que ofrecio esta Junta con pactos los mas ventajosos todo el diezmo y primicia señalado por

99. ACT, *Resoluciones*, any 1821 múltiples exemples; ACB, *Epistolari*, 30 d'abril de 1820; ACG, *Acuerdos* 27 de març de 1821.

100. ACV, *Secretaries*, data 25 d'agost de 1821.

101. Vegeu J. M. RECASENS I COMES, *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII* (Tarragona 1963), 130.

las cortes tocante al arzobispado, forman la suma de un millon setecientos seis mil seiscientos sesenta y seis reales de vellon con veinte y dos maravedis.

Deducidos de este total los quinientos treinta y dos mil trescientos ochenta y nueve reales para el cupo del subsidio de treinta millones, quedaran un millon ciento setenta y cuatro mil doscientos setenta y siete reales veinte y dos maravedís.

En la actualidad son doscientos treinta y siete los perceptores, sin contar el crecido número de vicarios, y verificada la enagenacion de fincas seran cuatrocientos y dos. En el primer caso repartiendo por partes iguales, tocan a cada uno cuatro mil novecientos cincuenta y cuatro reales con veinte y cinco maravedis (hasta para la mitra), y en el segundo se verian reducidos a la triste miseria de dos mil, nueve cientos treinta y un real, con tres madavedis para cada uno de los perceptores. Ninguna de las dos percepciones llega a los quinientos ó seiscientos ducados para un cura, como se ha propuesto en las cortes, ni aun siquiera a la dotación que señala la comisión eclesiástica en el proyecto de reforma á un simple y mero cantor, ó sea eclesiastico de infimo grado.¹⁰²

A més d'aquesta imprevisió del centralisme liberal, cal parar esment que el cobrament dels delmes es veié molt minvat per la resistència popular i el consegüent abandonament dels arrendataris; de més a més, calia afegir les pensions que hom pagava als monjos i religiosos secularitzats i que molts capellans que ara haurien de cobrar del mig delme havien estat mantinguts fins al moment per algun altre mitjà, normalment per possessions de les ara traspassades al crèdit públic o pels senyors del lloc quan aquests eren eclesiàstics, com consta d'algunes parròquies dependents del Capítol de Barcelona o de Montserrat. Les xifres de l'arquebisbat de Tarragona (de 237 a 402 beneficiaris) són sobre aquest punt molt aclaridores.

Un punt que no puc fer res més sinó insinuar és la importància que la reducció al mig delme pogué tenir en la rebel·lió reialista, no ja a causa dels antics obtentors perjudicats o de llurs arrendataris, sinó en el poble senzill. L'empobriment de molts rectors havia d'anullar l'ajuda que aquests podien prestar en cas de necessitat als pobres de llur feligresia, «la compensació implícita, teòrica, entre delme eclesiàstic i ajuda als pobres», amb paraules de Pierre Vilari.¹⁰³ Unir aquest fet a una mala collita com la del 1822 és una temptació massa forta a l'hora d'explicar la recluta de les tropes de xoc de les partides reialistes.

En tot cas, la reforma havia d'ésser aplicada en ple estat de guerra, de

102. Representación que el 30 de octubre del presente año dirigió a S. M. la Junta Diocesana del arzobispado de Tarragona. ACT, Resoluciones 1821, apèndix 110.

103. PIERRE VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, IV, 635.

manera que molts pobles foren obligats a pagar el mig delme al govern i el delme sencer a les partides reialistes ¹⁰⁴

Restablert l'absolutisme, el pagament de tot el delme, inclosos els endarreriments, fou un dels temes obligats dels sermons dels predicadors absolutistes i dels decrets de la Regència i de les autoritats eclesiàstiques. L'ordre restablint el pagament del delme sencer, «del modo y manera se hacía antes del referido 7 de marzo de 1820», fou donada per la Regència el 6 de juny de 1823 i publicada al corregiment de Mataró el 14 del mateix mes. Ja abans, si hem de creure la premsa liberal,¹⁰⁵ el cap reialista Mn. Benet Tristany exigia que li fos pagat immediatament el delme i els seus endarreriments. Les circumstàncies, tant materials com morals, del país eren, però, massa difícils. El governador de la diòcesi de Barcelona, Pere Josep Avellà, es queixava repetidament, el juliol i l'agost de 1824, que alguns pobles es negaven a pagar el delme sencer; més explícita és encara la pastoral de l'arquebisbe de Tarragona, el qui fou president de la Regència reialista d'Urgell, Jaume Creus i Martí, pastoral que comença «Conociendo la profunda llaga...», on confessa que molts s'han deixat atreure per les doctrines liberals sobre delmes i primícies, i els acusa que

«hayan vendido la Iglesia de Jesu-Cristo y sus preceptos por el interés de una parte de aquello mismo que Dios les concede, por el interés de diezmos y primicias».¹⁰⁶

Finalment, davant la impossibilitat material de cobrar, el 9 d'agost de 1824 hom donava un nou terme per a pagar, durant aquell any i el següent els mitjos delmes endarrerits, juntament amb el delme sencer de l'any en curs.¹⁰⁷ Com en tants d'altres aspectes, el *Trienni* eren «aquellos mal llamados años».

104. «Se presentó una carta en se (sic) daban cuenta de haber ocupado los insurgentes los diezmos de varios pueb'os» (ACL *Acuerdos*, 21 d'agost de 1822).

105. «Indicador Catalán», 16 de juny de 1823.

106. AAT, *Creus*. «Impresos diversos 1823-25». No consta la data de la pastoral.

107. FB, núm. 10198.

L'ACTITUD DEL CLERGAT

A) LA JERARQUIA I EL NOU RÈGIM

Al final del gener de 1820, en els moments que el «pronunciamiento» de Cabezas de San Juan semblava a punt d'ésser derrotat, el bisbe de Cadis, Javier de Cienfuegos y Jovellanos, publicà una dura pastoral (que de seguida fou reimpressa a Vic), en la qual anatematitzava el moviment i motejava els seus autors de «lobos rapaces» que no cercaven «sino el desahogo de su rencor contra las autoridades legítimas».¹ Es podran trobar pocs documents més imbuïts de la interconnexió total entre el Tron i l'Altar que aquesta pastoral precipitadament escrita contra els qui poc temps després havien de governar el país. I semblants als del bisbe de Cadis devien ésser els sentiments de la majoria dels prelats espanyols, bé que per regla general no els manifestaren de moment sinó amb algunes reticències. Tant més que molts d'ells devien precisament les mitres a llur actuació contra els principis constitucionals que ara revivien.²

Com havia ja passat el 1812, també durant el *Trienni* recauria damunt l'Església la part principal de la defensa de l'Antic Règim. De tota manera, l'actitud de la jerarquia fou en els primers moments de prudent expectació. Només els bisbes de Zamora (Inganzo) i de Màlaga (Alonso Cañedo)³ es negaren a jurar la Constitució. També des del primer moment,

1. FRANCISCO JAVIER DE CIENFUEGOS Y JOVELLANOS, *Carta pastoral*. (Vic 1820). La finalitat del document era, segons el seu autor, «exhortaros a permanecer firmemente adheridos a su sagrada persona [del rei] como lo prescribe la Religion Santa que profesamos» i advertir als fidels que era impossible que els rebels respectessin l'Església: «¿cómo podreis creerlos cuando el primer paso de su temeraria empresa es el quebrantamiento de uno de los más sagrados preceptos del cristianismo? ¿Ignorarán acaso esos insensatos que todo hombre que se rebela contra su Rey legítimo, resiste al mismo Dios, como enseña el Espfritu Santo?».

2. Vegeu *supra* I, G, 1.

3. Vegeu *supra* II, D.

i malgrat haver-la jurada, foren distingits com a enemics implacables de la Constitució el bisbe de Ceuta (P. Vélez), el d'Oriola (Simón López, que es negà a firmar el decret que manava que la Constitució fos ensenyada a les esglésies), i l'arquebisbe de València (Veremundo Arias Tejeiro).⁴ Al final del 1820 s'havien enfrontat amb el govern, negant-se a fer-se càrrec dels religiosos de les respectives diòcesis, els bisbes de Santiago, Lugo, Plasència, Àvila, Orense, Barbastre, la Seu d'Urgell, Tudela, Lleida, Osma, Calahorra i Vic; trenta-cinc bisbes més demanaren permís a Roma abans d'acceptar l'ordre de les corts.

El febrer de 1823, per morts, fugues o exilis, es trobaven sense bisbe vint-i-cinc diòcesis.⁵ A Catalunya la cosa anava encara pitjor: a l'entrada dels *Fills de Sant Lluis* només restava a la seva seu el bisbe de Girona, que, amb l'excusa d'estar malalt, vivia molt retirat. Potser pel fet que els liberals hi eren nombrosos, àdhuc entre els eclesiàstics, Catalunya fou el punt on la jerarquia es mostrà, o almenys en fou titllada, més desafecta al règim constitucional, malgrat que durant molt de temps els bisbes s'esforçaren a mantenir una aparença de concòrdia: es dona el cas paradoxal que els bisbes dels quals conservem frases més laudatòries per al nou règim són el de Barcelona i el de Vic.

B) ELS BISBES DE CATALUNYA

Entretinguem-nos uns moments en els homes que el 1820 regentaven les seus de Catalunya. D'ells ens són molt poc coneguts els bisbes de Girona i Solsona. El primer, don Juan Miguel Pérez González, nomenat el 1819, s'anà desentenent de tota classe d'afers a mesura que avançava el *Trienni*, amb l'excusa que no gastava salut; això li valgué una dura crítica per part dels liberals quan aparegué meravellosament guarit a l'arribada dels francesos.⁶

4. Fou exiliat el novembre de 1820 per la seva *Representación del Arzobispo de Valencia a las Cortes*, en la qual acusava el congrés d'haver-se immiscit en qüestions de pura disciplina eclesiàstica. Refugiat a França, fou un dels principals membres del grup conspirador de Baiona, bé que mai no aparegué en primer pla.

5. Toledo, Sevilla, Santiago, Tarragona, Barcelona, Urgell, Solsona, València, Oriola, Màlaga, Ceuta, Valladolid, Sòria, Burgos, Lleó, Oviedo, Osma, Tarassona, Saragossa, Tortosa, Eivissa, Badajoz, Palència, Àvila i Guadix, a les quals s'afegiren durant aquell any Vic i Lleida.

6. «El Ilmo. y Rvmo. Sr. Obispo de Gerona, que lleno de enfermedades y achaques ni podia confirmar, ni ordenar, ni emplearse en ningún ministerio propio de su dignidad, en el momento mismo que el ejército galo-foeta ha llegado a aquella capital, se ha puesto como un *gilguero* y celebrado tres dias de Gran Pontifical y llevando una pesadísima capa y en pie durante el *Te-Deum* que duró cinco horas» («Indicador», 8 de maig de 1823, núm. 128).

Els bisbe de Solsona, don Manuel Benito y Tabernero,⁷ publicà diferents textos de lloança a la Constitució,⁸ però sembla que la seva conducta era molt diferent; el 1822 el govern li ordenà que es traslladés a Cervera, però, sigui per no complir l'ordre o bé, com diu Barraquer,⁹ perquè Rotten el volia fer portar a Cardona per afusellar-lo, fugí a França. Abans de tornar, el 1823, publicà una pastoral dirigida contra el canonge Oliveras,¹⁰ que s'havia apoderat del govern de la diòcesi en la seva absència, en la qual condemnava els abusos dels liberals, però no llurs principis. El 1825, preguntat pel govern sobre l'estat de la diòcesi, lamenta l'escàndol que representa la situació de Barcelona i que no hi hagi hagut més severitat en el càstig dels liberals.¹¹

Una figura més complexa i més ben coneguda és la del bisbe de Tortosa don Manuel Ros Medrano, antic canonge de Santiago, el qual es distingí a les Corts de Cadis pel seu absolutisme,¹² que li valgué la mitra de Tortosa el 1814. Les seves pastorals són una veritable antologia del retrogradisme més absolut; no solament les idees liberals, sinó també les de la il·lustració, són condemnades en aquests escrits, que passen revista a tots els temes divins i humans; per exemple: la pastoral del 12 de juny de 1816 es titulava *Del respeto debido a los padres y a los esposos por las esposas; de la obligación a pagar los diezmos; de los males que trajeron a España Napoleón y los constitucionales; de los libros prohibidos*.¹³

La pujada dels liberals al poder no el féu pas canviar d'idees; ni tan sols es molestà a dissimular-les massa: la pastoral que escriví (per ordre

7. Nascut a Guadalajara el 1750, fou alumne dels jesuïtes i catedràtic d'Alcalà. Protegit pel duc de l'Infantado, fou canonge i abat mitrat de la col·legiata de Lerma; bisbe de Solsona des del 1815, hi morí el 1830. Vegeu SUÁREZ, *Informe*, 276.

8. Deia als seus feligresos que, si observaven alguns defectes en la Constitució, «debían tener presente que, no hay institución humana que alcance á ligar de un modo absoluto nuestra natural fragilidad» (Pastoral del 29 de març de 1820, publicada en el «Diario de Barcelona» el 19 d'abril, núm. 119).

9. BARRAQUER, *Religiosos*, vol. I, pàg. 615.

10. BENITO Y TABERNERO, *Pastoral*.

11. SUÁREZ, *Informe*, 278-283.

12. Que no li impedí d'atacar durament el bisbe d'Orense D. Pedro Quevedo; vegeu TORENO, *Historia*, 293.

13. Heus ací algunes mostres de la pastoral del 8 de gener de 1816: «Entre nuestros progenitores los matrimonios eran como especulaciones de economía; porque se casaban para aumentar sus bienes, y no solo lo conseguian, sino que eran felices (...)». «En aquellos tiempos no se habia introducido entre los Caballeros y las Damas la bibliomanía. Los hombres se creían bastante instruidos con saber manejar las armas y el caballo. No les hacian falta entonces las obras filosóficas para educar a sus hijos de modo que llegaran a ser buenos vasallos (...) La igualdad filosófica, así como intentó trastornar el orden natural de las cosas, así también trastornó el entendimiento de las mujeres, haciéndolas insoportable la subordinación religiosa y política a sus maridos. Por eso reyna la discordia entre los casados, a la que regularmente sigue la separación. Si las mugeres vivieran subordinadas a los maridos, serian muy pocos los divorcios» (pàgs. 16 i 19).

governativa) amb la finalitat d'aconsellar els seus fidels que acceptessin la *Constitució*, invocava com a únic argument que «habiéndola jurado nuestro católico Monarca, no podemos ni debemos negarnos a jurarla». Escriví, encara, el 1820, dues pastorals més: la primera, el mes d'abril, abans de les eleccions, recomanant als seus fidels que preferissin la virtut i la *docilitat* a la ciència, i l'altra el desembre, que fou criticada durament pel clergue liberal Antoni Guillén de Mazón.¹⁴

Ros Medrano morí com havia viscut, sempre plenament conseqüent amb les seves idees, aspre i ferm; mai no retrocedí davant res: ni davant la pesta, que el 1821 feia estralls a Tortosa. Aquella era la seva seu, i ell no abandonà els seus feligresos, donant així exemple i consol a la clerecia de la capital. Allí morí, i la seva enteresa li hagué d'ésser reconeguda pels mateixos liberals.

El bisbe de Barcelona Pablo de Schar era considerat pels constitucionals de la ciutat com una *bèstia negra* després de la seva participació en la derrota de Lacy,¹⁵ convertit en heroi liberal més per les denigrants circumstàncies amb què els absolutistes envoltaren la seva mort, que no pas per la seva desgraciada actuació conspiradora. Per això el bisbe cregué que havia arribat la seva darrera hora quan, en sortir del palau del Capità General el dia de la proclamació de la *Constitució* a Barcelona, fou voltat per la multitud i portat d'una banda a l'altra enmig d'insults, molts cops sense ni deixar-lo tocar de peus a terra, durant una hora i mitja.

Passat el tràfec i l'ensurt conseqüent, Schar intentà de viure en pau amb les noves autoritats. Respongué immediatament a l'ordre del govern que recomanés als seus feligresos l'acatament de la *Constitució*,¹⁶ desment-se en lloances al codi, negant l'acusació d'incompatibilitat entre *constitució* i religió¹⁷ i conjurant els temors per la desaparició de la *Inquisició*. Però el novembre, sense deixar de lloar la *Constitució*, recriminà que alguns confonguessin la llibertat amb la falta de fre, que s'haguessin

14. «Constitucional», 29 de desembre de 1820, núm. 289: «Pastorales cual la del 18 de los corriente, en que hay muchísima más dosis de orgullo y de pequeño amor propio ofendidos que de zelo por la religión; si en vez de una Pastoral calumniosa é insidiosa como demostraremos mañana o pasado nos hubiera V. I. regalado un *Anti-Citador* ó una refutación salida del Dupuis, cosa que unos hombres que tienen cuarenta o cincuenta mil duros de renta parece debiera saberla hacer en pocos días».

15. Castañes pogué evitar que les tropes, el cobrament de les soldades de les quals anava molt endarrerit, fessin costat al capítol liberal, gràcies als 5.000 duros que li deixà el bisbe per a pagar els endarreriments.

16. L'escrit del bisbe fou publicat en un suplement al «Diario de Barcelona» del 16 de març de 1820.

17. «Semejantes anuncios, amados hijos, son falsos, son calumniosos, son subversivos del buen orden, y no dudeis que solo pueden ser parto de una malicia la más refinada o de una ignorancia la mas supina y la mas imperdonable».

propagat màximes nocives, errònies i subversives i anuncià l'establiment d'un «tribunal de la fe» que compliria les funcions de l'antiga Inquisició, bé que sense seguir-ne els mètodes: les acusacions serien públiques i raonades, els acusats es podrien defensar i podrien apellar la sentència.¹⁸

A pesar de la seva «liberalització», la mala fama de Sichar el féu figurar en la primera llista de proscripció que es formà a Barcelona (abril de 1821).¹⁹ El bisbe, que era fora de la ciutat, es refugià durant uns quants dies a Esparreguera i d'allí es retirà al seu poble natal d'Estada, al Pirineu aragonès, sense intervenir amb prou feines en els afers de la diòcesi,²⁰ malgrat que el papa li denegà la renúncia que en féu.²¹

La comprensió que manifestà a l'adveniment del sistema, li mancà a Sichar a la seva caiguda; amb motiu de la restringida amnistia del 1824²² publicà una duríssima pastoral, de la qual el millor que es pot dir és que féu extensius a tots els liberals els abusos d'uns quants.²³

El bisbe de Lleida, Simón Antonio de Rentería y Reyes, nomenat el 1819, amb prou feines havia tingut temps de prendre possessió de la seva diòcesi, quan el sorprengué el canvi de règim. La seva oposició a la Constitució fou, però, decidida i constant des del primer moment, bé que la dugué sempre a terme pel camí de la representació respectuosa a les corts i al govern. Començà protestant contra l'abolició del Tribunal Inquisitorial;²⁴ considerà després el projecte de llei sobre la supressió de monacals i regulars com a senyal precursor de l'extinció del catolicisme (26 de setembre de 1820); s'oposà a la secularització dels regulars (14 de gener de 1821); es negà en rodó a ocupar-se dels convents de la seva

18. SICHAR, *Exhortacion pastoral*, 1820. A. Guillén de Mazón publicà en el «Constitucional» el 23 de desembre de 1820, núm. 283, un llarguíssim article (ocupava cinc de les vuit columnes del periòdic), en el qual, sense negar els progressos de la impietat, afirmava que calia que els bisbes paressin també esment en el fanatisme, la superstició i els intents de sedició en què es veien implicats tants de sacerdots.

19. Vegeu *supra* II, D.

20. Una de les poques intervencions que li conec fou l'ofertament dels seus béns per a ajudar els necessitats en el moment de la pesta.

21. El Capítol amb data de 29 de març de 1822 felicità el bisbe perquè el papa no li havia acceptat la renúncia (ACB, *Copiador de Cartes*, fol. 241).

Pablo de Sichar renuncià a la mitra poc temps després de la seva fugida de Barcelona; el govern nomenà, per a succeir-lo, Fèlix Torres Amat; com que Roma no enviava les butlles d'aquest, el govern manà al Capítol que el nomenés governador de la diòcesi. El Capítol acudí al bisbe, que contestà que li fos estès el nomenament si això semblava bé als canonges, però que fos fet a nom del bisbe, car, no havent-li el papa acceptat la renúncia, ell era el responsable de la diòcesi. I afegia, com una mostra de l'esperit jurídicista que tant de mal havia de fer a l'Església espanyola «que este [el nomenament] es asunto muy delicado; y que no importaba menos que el valor de los Sacramentos» (el subratllat és meu). Vegeu BARRAQUER, *Religiosos*, I, 659.

22. Vegeu *supra* II, I.

23. SICHAR, *Exhortacion pastoral*, 1824. Vegeu aquesta *Exhortacion* a l'Apèndix v.

24. La protesta és datada el 26 de març de 1820.

diòcesi (acte que li valgué una felicitació papal); discutí a les corts llur autoritat per a tractar afers de disciplina eclesiàstica; protestà per l'ocupació dels béns de l'Església (24 d'agost de 1821); afirmà la seva autoritat com a única en la direcció del seminari, el seu pla d'estudis i el nomenament dels catedràtics (16 de gener de 1822); insistí en la independència de l'Església en qüestions de disciplina (27 d'abril de 1822); protestà per la supressió del fur eclesiàstic (12 de maig de 1822) i re-criminà a les corts el decret que autoritzava el govern a remoure de llurs càrrecs els eclesiàstics i declarava vacants *ipso facto* les seus dels bisbes exiliats del regne (24 de novembre de 1822). Tanta constància en els atacs, bé que sempre portats amb un llenguatge molt suau, irrità els liberals. L'anunci de l'entrada dels *Cent Mil Fills de Sant Lluís* provocà la detenció de Rentería i el seu trasllat a Barcelona, d'on fou portat a Tarragona i finalment embarcat cap a Cartagena. Retornat a la seva seu, recopilà i publicà els seus mèrits anticonstitucionals²⁵ i escriví en el pròleg d'aquesta obra :

«Las cortes llamadas constitucionales, amados hermanos míos, proclamaron en Cádiz la soberanía esencial de la Nación y sobre esta máxima revolucionaria, origen funesto de males incalculables, del trastorno del orden natural y de la tranquilidad pública, tuvieron la osadía de formar la nueva constitución política de execrable memoria sin poder ni título alguno que legitimase esta novedad».

Aquesta presentació de mèrits resultà molt oportuna: li valgué el trasllat a la rica seu de Santiago, bé que fruï poc temps del nou càrrec, car morí l'any següent.

Un altre bisbe distingidament antiliberal fou Bernardo Francés y Caballero, bisbe de la Seu d'Urgell, el qual ja el 1820 es mostrà refractari a escriure la pastoral de salutació al nou règim.²⁶ Després, el seu caràcter de príncep d'Andorra li havia de permetre d'evitar les ordres del govern, al qual no deixà d'enviar protestes per la seva política religiosa.²⁷ Els liberals el veieren rera la instal·lació de la Regència d'Urgell (almenys fou ell qui prengué jurament a la Regència en el moment de la seva instauració

25. RENTERÍA Y REYES, *Colección*.

26. Fins el 9 de novembre no se n'ocupa el «Constitucional», i, bé que el lloa, no ho fa sense certes reticències.

27. Després de protestar per l'ordre que manava de predicar la Constitució durant la missa, per la pastoral que comença *Aunque por una de nuestras circulares* (datada el 20 de setembre de 1820), mana als rectors que, durant la predicació, inculquin, de passada, les regles principals de la Constitució i, sobretot, els diu: «Alzad, cuando sea necesario contener la impiedad y la irreligión, alzad vuestra voz, y fulminad anatema político y religioso al que viviendo en nuestro suelo no quiera conservar pura y sin mezcla alguna de secta eterodoxa la religión Santa de Jesucristo» (FRANCÉS, *Colección de documentos*, 8).

i els cedí part del seu palau);²⁸ també fou acusat, i amb raó, de lliurar diners a la Regència, sobretot per a les obres de fortificació de la Seu.²⁹

Restablert l'absolutisme, aplegà també en un volum³⁰ els seus escrits antiliberals, i fou recompensat amb la seu arxiepiscopal de Saragossa; la pastoral de comiat dels seus feligresos és una mostra clara de la mentalitat absolutista de Francés y Caballero.³¹

El més cèlebre dels bisbes catalans d'aquell moment, home intel·ligent i pietós, però tancat d'idees, de caràcter bruscat i extremosament zelós de les seves prerrogatives, fou el franciscà fra Raimon Strauch i Vidal, bisbe de Vic des del 1816. Strauch nasqué a Tarragona, fill d'un tinent coronel dels suïssos al servei d'Espanya; estudià les primeres lletres a Barcelona i professà a 16 anys en la branca franciscana dels observants. El 1789 fou nomenat catedràtic de la Universitat de Mallorca; durant la Guerra de la Independència fou per algun temps capellà del regiment de suïssos a Catalunya.

El 1812 tornà a Palma, on fundà el *Semanario cristiano político*, dedicat a polemitzar contra l'*Aurora Patriótica Mallorquina de Palma*, dirigida per un clergue liberal anomenat Badia (germà del famós explorador Alf Bei). El futur bisbe de Vic, que acceptava el títol de *masón seráfico*³² que li donaren els seus parcials, fou un dels dirigents principals de l'espècie d'anticorts que formaven els absolutistes refugiats a Mallorca;³³ no s'accontentà amb polemitzar amb l'*Aurora*, sinó que la denuncià com a heretge (per les seves idees sobre els delmes i la Inquisició). Els liberals, a llur torn, tancaren Strauch a la presó per les seves crítiques a les Corts de Cadis; des de la presó continuà dirigint el *Semanario* i de més a més traduí i postillà amb comentaris propis i publicà la *Historia del clero en tiempo de la revolución francesa*, de l'abbé Barruel.

En saber-se a Mallorca el restabliment de Ferran VII, fou tret de la presó pels seus partidaris. Els liberals li atribuïren de més a més una participació important en la destrucció de la làpida de la Constitució, però aquest fet no ha estat confirmat.³⁴

28. Vegeu SALAS, *Creus*, 61, i *Felicitación-Urgel*.

29. *Felicitación-Urgel* i «Indicador», 1 d'agost de 1822, núm. 817.

30. Vegeu *supra*, n. 25.

31. Nos D. BERNARDO FRANCÉS Y CABALLERO *al respetable clero y amado pueblo de la diócesis de Urgel* (Barcelona 1824).

32. OLIVER, *Mallorca*, 511-512, en enjudiciar Strauch en aquesta època lloa els seus coneixements (havia llegit Voltaire) i la seva rectitud, però no pot deixar d'assenyalar que «los ardores de la polémica le llevaron con frecuencia hasta el exceso, hasta el insulto personal, hasta la diatriba».

33. Vegeu *supra*, I, F, 2, i OLIVER, *Mallorca*. Cal recordar que havien passat a Mallorca moltes famílies franceses fugitives de la revolució, entre elles els Espagnac, de la qual sortiria el tristament cèlebre comte d'Espanya.

34. Oliver, que sembla l'autor més ben informat, no l'anomena en descriure les

En cessar la publicació del *Semanario*, Strauch s'acomiadava així dels seus lectors :

«Esto se acabó. El Papa está en Roma ; Fernando VII en su trono ; Luis XVIII en el de Francia ; el Nuncio de su Santidad en la Corte y muchos pájaros en jaulas. En esta suposición ¿que necesidad hay de *Semanarios*? Ninguna. Pues, muy señores míos, pasenlo ustedes bien».³⁵

Amb aquestes idees no és gens estrany que el primer de març de 1820, quan els liberals de Vic volgueren proclamar la Constitució avançant-se a les vacil·lacions de Barcelona, Strauch fes tot el possible per evitar l'acte, i és molt probable que comencessin ja aquell dia els recels entre el bisbe i el nou règim.³⁶ És cert que poc temps després escriví una pastoral lloant el codi constitucional i afirmant que no hi trobava res que fos contrari a la religió. Però aviat es posà de manifest la incompatibilitat entre el bisbe de Vic i el nou règim. Començà per renovar els edictes inquisitorials del 1815 sobre llibres prohibits, sense exceptuar-ne ni la mateixa constitució, i recordà molt especialment la seva prohibició del *Catecisme de todas las fiestas* de mossèn Emeteri Martí, rector de Gurb,³⁷ obra que considerava «jansenista». L'any següent programà dues missions, una de cara al públic i una altra de secreta, dedicada als eclesiàstics ;³⁸ l'Ajuntament de Vic s'oposà a aquesta darrera tement que no es tractés d'una excusa per a unificar o coordinar els atacs al nou règim i prohibí la reunió a porta tancada ; després d'una acre disputa, el bisbe suspengué les missions.

Després d'aquests fets, el bisbe passà una llarga temporada a ca n'Orra de Sant Boi de Lluçanès ;³⁹ i el maig de 1822, poc temps després de l'esclat de la rebel·lió a Catalunya, escriví una circular on deia que la veritable Constitució era catòlica, apostòlica i romana, però molts dels qui es deien constitucionals no eren tals, sinó seguidors de Jansen, Llorente i els *Comuneros*.⁴⁰ Aquestes idees, molt semblants a les utilitzades per part dels rebels per a justificar l'alçament, no li devien fer massa bé ; sembla que estigué temptat de refugiar-se a França, i àdhuc sembla que sortí de la ciutat en saber que Pol de Quimbert l'havia denunciat entre

carnavalesques cerimònies organitzades amb aquest motiu pels grups absolutistes de Palma; contràriament, cita d'altres clergues.

35. Citat per OLIVER, *Mallorca*, 674.

36. AEV, Miscel·lànea, ms. *Strauch*. Vegeu *supra* II, A.

37. Vegeu *infra*, C, 1, a.

38. AMV, *Acuerdos 1815-1824*, 7 de gener de 1821.

39. Hi firmà una circular el 7 de setembre i s'hi trobava encara el 10 de desembre.

40. Circular del 20 de maig de 1822. L'únic exemplar que n'he pogut veure es conserva a l'AMSJ, *Correspondència*, any 1822.

els principals personatges relacionats amb la Regència d'Urgell; però tornà a Vic i fou detingut per Rotten pocs dies després;⁴¹ finalment fou afusellat a Vallirana, en trista represàlia per l'entrada dels francesos a Catalunya.⁴²

L'arquebisbe preconitzat de Tarragona, Jaume Creus i Martí,⁴³ a qui la proclamació de la Constitució impedí d'ocupar la seva seu,⁴⁴ fou la figura eclesiàstica que encarnà la més decidida oposició al règim des del seu càrrec de president de la Regència d'Urgell.⁴⁵ Creus havia estat membre molt actiu de la *Junta Suprema de Gobierno del Principado de Cataluña* i diputat a les Corts de Cadis, on es distingí per la seva oposició a la llibertat d'impresca i la supressió de les senyories jurisdiccionals,⁴⁶ del turment i de la Inquisició. En espera del seu retingut trasllat a Tarragona, Creus es retirà a la Seu d'Urgell, on les seves idees i el seu despit el portaren a fer causa comuna amb els exiliats que conspiraven a França i amb els grups reialistes de la muntanya.

Un cop conquerida la Seu, formà part de la regència absolutista i, pel seu càrrec eclesiàstic, hi figurà com a president, bé que sembla que es limità a secundar Mozo de Rosales (Mataflorida), que fou l'ànima d'aquell organisme. La vida política de l'arquebisbe Creus acaba pràcticament amb la fugida de la Regència a França el novembre de 1822; el seu intent havia fracassat, i uns altres noms figuraren al davant de l'absolutisme espanyol quan els *Cent Mil Fills de Sant Lluís* passaren la frontera per reinstaurar-lo. Creus (com tampoc Mataflorida) no rebé

41. Primers dies d'octubre de 1822; a l'ACB, *Epistolari*, 13 d'octubre de 1822, hi ha una carta dels canonges de Vic demanant als de Barcelona que ajudin llur bisbe, detingut a la ciutat.

42. Vegeu *infra*, VII, C, 3.

43. Un nom tan fàcil ha estat sovint mal interpretat pels historiadors, que sovint l'anomenen Creux i, àdhuc, un especialista tan seriós com Artola (*Fernando VII*, pàg. 767), Creux.

44. Bisbe de Menorca des del 1815 gràcies a la seva defensa de l'absolutisme a les Corts de Cadis, fou nomenat arquebisbe de Tarragona el 1819 a petició personal del rei davant la Santa Seu; els liberals s'oposaren que prengué possessió al·legant que el nomenament era ilegal perquè havia estat fet per la *Cámara de Castilla*, i també per una representació de Reus, que acusava Creus d'haver-se declarat totalment contrari a la Constitució en una representació elevada al rei el 1814 en nom del capítol d'Urgell; vegeu AAT, *Creus*, 24.

45. Creus nasqué a Mataró el 1760, d'una família de comerciants; estudià als escolapis de Mataró, al seminari de Barcelona, a les Universitats de Palma (teologia) i de Cervera (cànons) i al col·legi de Cordelles (matemàtiques). Després d'ésser catedràtic al seminari de Barcelona (1790), fou rector de la Garriga, i el 1796, canonge doctoral de la Seu d'Urgell (dades extretes de la biografia de Ramon Salas i Oliveras, ja citada).

46. «tal medida privaría a las Cortes de la simpatía de muchos obispos y cuerpos eclesiásticos despojados de sus prerrogativas que les han honrado por muchos siglos, y de la mayor parte de los bienes destinados al culto de Dios y su subsistencia» (citada per VILLAPADIERNA, *Episcopado*, 25).

del rei el premi que semblaven fer-li merèixer els seus afanys pel tron absolut; hagué d'aconcentrar-se amb la gran creu de Carles III i amb poder prendre finalment possessió de la seva diòcesi de Tarragona, en la qual entrà el 24 d'abril de 1824. El seu govern fou curt i el dedicà a combatre l'obra dels liberals⁴⁷ amb escrits, visites pastorals i una junta de vigilància sobre llibres que havia de complir el paper de l'antiga Inquisició; segurament ho féu tant, que la primera feina dels vicaris generals governadors de Tarragona a la mort de Creus fou de dissoldre immediatament aquesta junta.⁴⁸ Creus tingué un atac de feridura a Valls el 20 de juny de 1825; traslladat a Tarragona, hi morí el 27 de setembre.

C) LA CLERECIA

1) Els clergues liberals

Si els bisbes que regien les seus de Catalunya podien ésser considerats, tots sense excepció, com a absolutistes, i més aviat o més tard s'afileraren en contra de la Constitució, no podem dir el mateix dels clergues; per més que alguns concidien i àdhuc superaven en absolutisme llurs prelats, molts altres veieren amb simpatia el canvi de règim, bé que la seva polítics, sobretot religiosa, féu que li gressin a poc a poc l'esquena, i no mancà una nombrosa minoria partidària, i a vegades capdavantera, de les noves idees: recordem només que a les primeres Corts del Trienni una tercera part dels diputats eren eclesiàstics.

En línies generals podem afirmar que la clerecia secular fou menys absolutista que la regular; la ciutadana, menys que la rural; la parroquial, menys que la patrimonial. Però això només són tendències generals, i no manquen canonges, frares ni rectors de poble d'idees avançades al costat dels partidaris més acèrrims de l'antic règim. La circumstància no és sinó un factor, i, en definitiva, a l'hora de l'adscripció a unes determinades idees triomfa la personalitat de l'individu.

Cenyint-nos a Catalunya podem dividir els eclesiàstics liberals en tres grans categories: un primer grup d'homes madurs, antics il·lustrats, d'adscripció més o menys «jansenista», que detenen càrrecs importants i que són més teòrics que homes d'acció. Un altre grup format per una generació nova, més decidida i que es compromet en l'expansió de les noves idees,

47. «Por cuanto en los desgraciados tiempos que llamados de libertad, eran no mas que de descaro, libertinage y desenfreno» (Circular del 16 d'abril de 1825; AAT, Creus; SUÁREZ, *Informe*, 313-315).

48. SALAS, *Creus*, 75.

però que acaba desentenent-se'n una mica quan la discussió política deixa pas a les solucions de força; i un tercer grup, més exaltat, partidari de solucions radicals per a posar fi a la resistència absolutista, més o menys relacionat amb les sectes i les societats patriòtiques i alguns dels membres del qual arribaran a agafar les armes contra els «servils». No es tracta pas ara de dreçar la llista de la clerecia liberal catalana, sinó només de citar alguns dels representants més característics de cada grup.

a) Els il·lustrats. — La figura més típica i que centra un fort nucli del grup en la tertúlia que es reunia a casa seva a Barcelona és Fèlix Amat.⁴⁹ De grans coneixements i d'una profunda intelligència, era al principi de segle abat de San Ildefonso de Madrid, arquebisbe titular de Palmira (de Síria) i confessor de Carles IV.⁵⁰ Més home d'estudi que d'acció, era més desimbolt entre els llibres que en política, on sovint s'equivocà o no tingué prou fermesa per a defensar les seves idees. Admirador decidit de Bonaparte i de l'obra que aquest portà a cap a França, cregué que la nova dinastia podria dur a terme la desitjada regeneració del país i escriví, el 1808, una pastoral en la qual aconsellava l'obediència als francesos. Josep Bonaparte el nomenà bisbe d'Osma, i, bé que no prengué mai possessió del càrrec, en ésser restablert el govern absolut de Ferran VII fou considerat francesitzat i bandejat de Madrid.

Es retirà a Catalunya, primerament a Sallent, i més tard al convent dels franciscans a Santpedor, on escriví les *Observaciones pacíficas* i les *Seis Cartas a Irénico*. En ambdues obres discorria sobre les relacions entre les potestats eclesiàstica i civil; el seu intent era d'aclarir quins són els punts en els quals l'Església no pot cedir i al mateix temps despullar-la de tot allò superflu, de manera que li fos possible d'adequar-se a les noves circumstàncies polítiques d'Europa. La primera part de les *Observaciones pacíficas* aparegué el 1817 i la segona el 1820. Aquesta tancava el pla inicialment previst, però n'escriví encara una tercera (1822), en la qual s'ocupava de l'aplicació de les seves teories al cas espanyol, de les situacions creades per la legislació de les corts sobre matèries eclesiàstiques i de repellar els atacs a la seva obra. Al mateix temps escrivia altres tres *Cartas a Irénico*, la darrera de les quals arribava a temps per a lloar la restauració ferrandista del 1823.

El bisbe de Vic doctor Veyán li predigué que les *Observaciones pací-*

49. Hi concorrien, entre altres, Ramon Llätzer de Dou, els canonges Jacint Costa i Joaquim Pou, els seus nebots Fèlix i Ignasi Torres Amat, els rectors de Sant Jaume i Sant Cugat, fra Ramon Franco, Albert Pujol i alguns laics: Josep Vega de Sentmenat, el químic Francesc Carbonell, Antoni Bonaventura Gassó, Francesc Salvà, etc.

50. Vegeu TORRES AMAT, *Fèlix Amat*.

ficas li crearien molts contradictors entre «los que han leído poco».⁵¹ Durant el Trienni, Fèlix Amat romangué completament allunyat de la política; la seva tasca fou purament intel·lectual i moguda per desigs de concòrdia; d'altra banda, no era home de bandositat o de partit. Ell, que el 1808 cregué que fóra un bé l'entronització d'una dinastia menys decadent, arribà el 1820 a entreveure les possibilitats, al mateix temps que els perills, del règim constitucional; lloà els uns i denuncià els altres, sempre d'acord amb la seva consciència, sense altra finalitat que la veritat. Als facciosos que acudiren el 31 de juliol de 1822 a demanar-li diners per a llur causa, els parlà contra llurs excessos i els digué que «La Religión no se defiende matando, sino dejándose matar antes que abandonarla».⁵²

La seva carta del 1823 lloant l'entrada dels francesos pot obeir senzillament a desengany, però pot ésser deguda també a la creença que la restauració absolutista sabria aprofitar l'experiència dels anys 1814-1820 i duria el país pel camí del mig, deixant de banda els extremismes de totes classes. Si aquestes eren les idees de l'arquebisbe de Palmira en els moments crucials del final del 1823, abans de la seva mort, un any més tard (11 de desembre de 1824), tingué prou temps per a convèncer-se que els errors del 1814 no solament es repetien, sinó que encara augmentaven.⁵³

Ilustrat també, però home molt més compromès en la política liberal, fou l'ardiaca de Benasc⁵⁴ Josep d'Espiga i Gadea, Capellà d'honor del rei, membre del tribunal de la Rota, i canonge de San Isidro de Madrid, «tan cortesano como hombre de luces y conocimientos», segons Pizarro,⁵⁵ fou tingut com a veritable autor del cèlebre decret d'Urquijo;⁵⁶ exiliat de Madrid per aquesta causa el 1801, tornà a la seva canongia de Lleida; formà part durant la guerra de la Independència de la *Junta Superior del Principado de Cataluña* i fou elegit, juntament amb el futur arquebisbe Creus, per a representar-la a les Corts de Cadis. Es destacà en aquella assemblea pels seus coneixements i la seva moderació; el prestigi adquirit

51. El principal d'aquests fou el P. Aragonès (*El Filósofo Arrinconado*) Vegeu *infra*, C, 2, b. Fou tal el furor de les crítiques del P. Aragonès, que Fèlix Amat acaba aconsellant-li que «á sus solas, y considerándose á la presencia del justo Juez que nos ha de juzgar a todos, medite de espacio si en la pintura que en sus *Cartas* ha hecho de las opiniones o máximas de mis escritos, y con los juicios que ha formado y publicado de mis intenciones, ha procedido con el amor a la verdad, y con la claridad que tanto nos inculca nuestra divina religión».

52. TORRES AMAT, *Fèlix Amat*, 335.

53. Mostra de l'estima i el respecte que la personalitat de Fèlix Amat infonia àdhuc als seus contraris fou l'esplendor que el bisbe Schar i les autoritats realistes de Barcelona volgueren donar als seus funerals, contra els desigs del finat d'ésser enterrat amb molta senzillesa.

54. L'ardiacaonat de Benasc era una dignitat de la catedral de Lleida.

55. PIZARRO, *Memorias*, 81.

56. VILLAPADIerna, *Episcopado*, 278-279.

a Cadis i els seus afanys i l'habilitat conciliatòria el portaren, per aclamació unànime, a la presidència de les primeres corts del *Trienni*. Al mateix temps fou designat pel govern arquebisbe de Sevilla, però la Santa Seu es negà sempre a concedir el nomenament a aquell clergue «jansenista».⁵⁷ Acabades les primeres corts, no tenim més notícies de l'actuació d'Espiga, que no es mogué, però, de Madrid, on morí l'abril de 1824.⁵⁸

Figura menys coneguda, però també de ressò nacional, fou Emeteri Martí, fill de Cardona i rector de Gurb. L'aurèola de liberal li prové de la seva obra *Catecisme de todas las festas y solemnitats principals de la Iglesia*, publicat el 1817, que el bisbe Strauch s'apressà a prohibir com a «jansenista». Elegit diputat a Corts, prengué part activa en les discussions relatives a matèries religioses, però acabà disgustant-se amb les mesures anticlericals dels darrers temps del règim⁵⁹ i es negà a abandonar Sevilla quan les corts es traslladaren amb el rei a Cadis.

El canonge don Jacinto Costa, assidu a la tertúlia de l'arquebisbe de Palmira, ocupà per algun temps la governació de la mitra barcelonina i fou considerat pels absolutistes massa complaent amb el govern, bé que l'única cosa que féu fou procurar de complir les ordres i abandonar el càrrec tan aviat com trobà una excusa per a fer-ho.

Un altre «liberal furibundo», segons Carrera i Pujal, però que prefeixo d'incloure entre els moderats, ja que no li conec actuacions pròpiament polítiques, fou el trinitari calçat secularitzat Joaquim Català, el qual, amb l'ajuda de l'Ajuntament de Barcelona, emprengué una magna obra d'educació gratuïta, doblada amb escoles especials per a cecs i sords-muts,⁶⁰ escoles que, després d'una curta però activa existència, foren tan-

57. Com també a Muñoz Torrero, nomenat al mateix temps bisbe de Guadix.

58. El capítol de Lleida rebé la notícia de la seva mort el 20 d'abril de 1824 (ACL, *Acuerdos*, 20 d'abril de 1824).

59. Vegeu *supra* IV, E, 2.

60. Les idees pedagògiques del P. Català, les podem resumir en aquestes paraules seves: «Toda educación debe ser esencialmente pura, suave y en algun modo paternal, que escluia los castigos corporales, creídos antiguamente como indispensables. Debe ser perfectamente religiosa, ó alimentada por un sentimiento profundo de la dignidad del hombre y de su confianza en Dios. Debe consolidar el fundamento interior de la creencia religiosa, aun mas que las formas exteriores» (*Manual práctico o compendio del método de enseñanza mútua, traducido de los idiomas inglés y francés, que ha reglamentado y da a luz para las escuelas de Cataluña y demás de España el R. Don JOAQUÍN CATALÀ, Barcelona 1821, Preliminares*). L'obra del P. Català comprenia: «Cuatro clases de leer, siete de escribir, seis de aritmética, una de lengua castellana, otra de idioma francés, otra de inglés, otra de alemán, otra para los ciegos, a los cuales se les enseñará a leer, escribir, cantar y solfear: explicación de la doctrina y moral cristiana y de la Constitución política del Estado» («Constitucional» 19 de novembre de 1820, núm. 250). El gener de 1821, l'obra del P. Català tenia 530 alumnes, la major part entre els 20 i els 40 anys («Constitucional», 22 de gener de 1821, núm. 22). De més a més, el P. Català compongué un altre manual destinat a l'ensenyança mútua a les casernes.

cadetes arran de la pesta del 1821. La mort del P. Català durant l'epidèmia féu que la reobertura de l'escola fos demorada i arribés la caiguda del *Trienni* sense que s'hagués produït.

Bé que fora de Barcelona no sigui de bon tros tan fàcil de classificar els clergues liberals, podem identificar clarament dins aquest grup el canonge doctoral de la Seu d'Urgell Dr. Ignasi Valls, el qual, en el procés que li fou obert a la Seu un cop restablert el règim absolut, fou acusat de «Constitucional exaltado y llegando hasta el extremo de inculcar las doctrinas pestilenciales de Dn. Macario Padua Melato contenidas en las *Observaciones pacíficas* de dicho autor». ⁶¹

D'idees semblants devien ésser el degà de la Seu Tomàs Sala i el penitencier i el magistral de Ponts, Ignasi Florensa i Ramon Coletas, que foren separats de llurs prebendes i demanaren que els fossin tornades el juny de 1825. ⁶² Citarem també en aquest grup el prior Penna, de Benissanet, ⁶³ el prevere i advocat Bartomeu Gresa, que es féu càrrec de la càtedra de Constitució establerta al Seminari Tridentí de Barcelona. I també els canonges de Lleida José Noguero, Martín Laguna, Llorenç Sevis i Antoni Forriol, denunciats el 1824 pel fiscal del tribunal eclesiàstic «como propagadores de doctrinas subversivas del orden y contrarias a los derechos del Rey nuestro señor». ⁶⁴

b) Els moderats.

«Algunos devotos liberales, lastimándose de la sangre de sus semejantes ilusos vertida á causa de la seducción y del fanatismo, y deseando la unión y fraternidad que tanto inculcan las leyes de nuestra sabia Constitución y del Evangelio sagrado, dirigen sus votos a la soberana virgen del Rosario, consagrándole su piedad en un solemne novenario á fin de implorar de esta Sra. un feliz acierto á las armas nacionales, iluminación a los que, ciegos por sus pasiones, siembran á los pueblos la discordia y atizan al fuego de la rebelión, la unión y la paz que tanto deben reinar entre los católicos». ⁶⁵

Aquest manifest aparegué en el moment de màxima empena de la revolta reialista; darrera seu hi havia un grup d'eclesiàstics (que foren els qui predicaren la novena), les característiques comunes dels quals són un liberalisme que pretenia d'imposar-se mitjançant la raó i no la força i una religiositat evident, però desenganxada de moltes fórmules

61. ADU, *Processos* 1825. També fou acusat d'haver defugit les tropes reialistes i d'haver predicat a Sallent contra la supremacia papal i a favor de l'obediència a les corts (fol. 21 i 27).

62. ADU *Processos*, 1825.

63. BLADÉ, *El prior Penna*. Vegeu *infra* VIII, D.

64. ACL, *Acuerdos* 1824, data 7 de maig.

65. «Diario de Barcelona», 19 de juliol de 1822, núm. 200.

tradicionals, que consideraven periclitades. Homes més joves que els del grup anterior, molts d'ells antics religiosos secularitzats, damunt d'ells recaigué en gran part la labor de conjuminar constitució i religió i de fer arribar al poble, amb llurs escrits o bé des de la trona, els principis liberals.

La novena tingué lloc entre el 21 i el 29 de juliol de 1822, i hi predicaren, per aquest ordre, Eudald Jaumandreu, Fèlix Illas, Mateu Alañó, Agustí Jaumandreu, Francesc d'Asís Ferrer, Manuel Casamada, Manuel Estrada, Albert Pujol, prior dels agustins calçats, aviat secularitzat, i el P. Tomàs de Santa Teresa, prior dels carmelitans calçats de Mataró.⁶⁶

Del domer de la catedral, Fèlix Illas, natural de Mataró, que fou catedràtic d'Història i d'Elements de Dret públic eclesiàstic a la restaurada Universitat de Barcelona,⁶⁷ sabem que li fou encomanat el sermó commemoratiu del primer aniversari de la proclamació de la Constitució,⁶⁸ i coneixem també un article del 1822 en el qual lloa els liberals que han deixat al govern diners sense interès per a la lluita contra els facciosos,⁶⁹ un sermó queixant-se de la falta d'assistència dels fidels a les explicacions de la Constitució i de la doctrina cristiana⁷⁰ i un altre sermó, ja el setembre de 1823, sobre les eleccions parroquials.⁷¹

El P. Eudald Jaumandreu, fill d'Igualada, de l'ordre dels agustins calçats (bé que se secularitzà molt aviat), era ja un predicador i un economista teòric de fama abans del Trienni.⁷² El 1820 fou elegit per a ocupar la càtedra de Constitució establerta per la Junta de Comerç a Llotja, on ja exercia la càtedra d'Economia Política, ensenyaments que passaren a la Universitat restaurada.⁷³ A part la seva labor a la Llotja,⁷⁴ en coneixem dos sermons: el primer en acció de gràcies per haver estat descoberta a Madrid la conspiració preparada per al 16 i el 17 de novembre de 1820, i el

66. «Eco de la ley», 21-28 de juliol de 1822. Falta el dia 26.

67. Vegeu PALOMEQUE, *Universidad*, 102, 160, 196, 211.

68. Suplement del «Diario de Barcelona», 10 de març de 1821.

69. «Indicador», 18 d'agost de 1822, núm. 201.

70. «Constitucional», 12 de juny de 1823, núm. 163.

71. «Constitucional», 29 de setembre de 1823, núm. 272.

72. Vegeu FABIÁN ESTAPÉ, *Algunos comentarios a la publicación del «Ensayo sobre la naturaleza del comercio en general» de Cantillón, «Moneda de Crédito», núm. 39 (Madrid 1951), pàgs. 39-77.*

73. PALOMEQUE, *Universidad*, 101, 160, 172, 208, 210.

74. En la qual cal destacar la seva *Oración inaugural*, ja citada, i l'organització d'un *Certamen de derecho público y de la Constitución política de la Monarquía Española* (octubre 1822), amb proposicions com les següents: «Es muy conveniente y glorioso á la Religion Católica el triunfo que la Nacion Española ha conseguido de la ignorancia y arbitrariedad, por el establecimiento y restauración de su Constitucion política»; «Todos los españoles y con especialidad los ministros de Jesu-Cristo están obligados e interesados en obedecer las leyes patrióticas»; «La libertad de imprenta con arreglo a la Constitución política es la salvaguardia de los derechos del hombre, y promoviendo los progresos de la razon, no perjudica, antes favorece a la religion católica».

segon, el juliol de 1821, en el funeral pels soldats del regiment de Catalunya afusellats per Merino. A la caiguda del règim liberal fou exiliat al convent del seu orde a Miralles, però, a despit dels decrets que manaven el reingrés dels secularitzats a llurs ordes, reeixí a mantenir-se com a secularitzat.

Del P. Agustí Jaumandreu, teatí secularitzat, potser parent de l'anterior (no tenim dades que corroborin aquesta afirmació), coneixem dos sermons, a part la seva participació en la novena ja citada: un del 1820 en acció de gràcies pel restabliment de la Constitució, que no és sinó un elogi polític del nou règim, bé que esmaltat amb citacions bíbliques,⁷⁵ i un altre del març de 1822, titulat: *El español que infringe adrede la Constitución cuya observancia ha jurado; entienda que su maldad la abomina la tierra; y el cielo la condenará*. Fou nomenat rector de la nova parròquia de Sant Francesc de Paula.

Manuel Casamada, nascut el 1772, ingressà a la Mercè a 15 anys; secularitzat durant el Trienni, fou professor de Literatura i d'Història a la Universitat⁷⁶ i rector de la nova parròquia de la Mercè. Col·laborà en les escoles del P. Català i es convertí en el predicador més cercat per als sermons d'efemèrides polítiques.⁷⁷

Fra Tomàs de Santa Teresa, prior dels carmelitans calçats de Girona, fou felicitat públicament el 1820 per l'Ajuntament de la ciutat pel seu full imprès *Concordia pacífica de opiniones*;⁷⁸ en el moment de la novena era prior del convent de Mataró, i demanà que fos allargada un dia més per poder-hi predicar;⁷⁹ un mes abans havia escrit al general Milans demanant-li que el deixés anar amb ell per convèncer els pobles de la bondat del sistema constitucional.⁸⁰

La figura més popular d'aquest grup i alhora la més característica, o almenys la que ens és més coneguda, és la del P. Albert Pujol, el qual, per la seva estatura i la seva coixesa, tothom anomenava *Pujolet*. Nascut el 1783, havia ingressat el 1800 als agustins calçats. En restablir-se el règim constitucional el 1820, era rector del col·legi del seu orde a Bar-

75. AGUSTÍN JAUMANDREU, *Sermon que el día 4 de abril de 1820 en la iglesia parroquial de Sta. Maria del Mar de esta ciudad en la solemne funcion que en accion de gracias por la feliz publicacion de la Constitucion Política de la Monarquía Española tributaron al Altísimo los gremios de mareantes, pescadores, carpinteros y calafates presididos por el M. I. S. Comandante militar de Marina de este tercio naval* (Barcelona 1820).

76. PALOMEQUE, *Universidad*, 100, 160, 173, 208, 210.

77. Coneixem dos d'aquests sermons de MANUEL CASAMADA: *Tributo de gratitud a las víctimas del 2 de mayo de 1808* (Barcelona 1820), i *El imperio de las leyes sostenido y afianzado por las víctimas del 7 de julio de 1822 en Madrid* (Barcelona 1822).

78. AMG, *Manual de Acuerdos*, 1820, fol. 64^v, dia 1 d'abril de 1820.

79. La llista de predicadors n'inclou només nou perquè els noms són trets de l'anunci dels sermons que feia cada dia l'«Eco de la Ley», però a la col·lecció que he consultat a l'AHCB manca el número corresponent al dia 26.

80. «Diario de Barcelona», 19 de juny de 1822, núm. 171.

celona, individu corresponent de les acadèmies de la Història, Cànon, Litúrgia, i Història i Disciplina Eclesiàstica, de Madrid, i soci de nombre de la de Ciències Naturals i Arts i de la de Bones Lletres, de Barcelona; de més a més, era secretari de la junta de caritat d'aquesta última. No podia demanar més a 37 anys i amb un règim polític que no li era favorable. Durant el *Trienni* fou director de la Casa de Caritat, soci fundador de la *Sociedad de Amigos del País* de Barcelona,⁸¹ director del diari oficial, obtingué el doctorat en cànon, i en la restaurada Universitat de Barcelona fou catedràtic d'Història Eclesiàstica i Summa de Concilis i vice-rector.⁸² Com a home de confiança de les autoritats li fou encomanada la redacció del *Catecisme polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis i ventajles quels proporciona la Constitució Política de la Monarquia Espanyola y las obligaciones quels imposa*,⁸³ i es convertí en el predicador de moda. Els absolutistes l'exiliaren al convent del seu orde a Mataró, però hi estigué poc temps i reeixí a evitar els decrets que el comminaven a tornar al claustre. Lluny d'això, aconseguí una canongia a la col·legiata de Santa Anna, i el 1834 el trobem pronunciant un panegíric de Ferran VII, en elogi del qual o, per dir-ho millor, en defensa de la seva filla la princesa Isabel, el P. Pujol oblida el *Trienni* i àdhuc la veritat i pinta Ferran VII com un gran protector de la cultura.⁸⁴

Deixeble del P. *Pujolet* fou el pare caputxí Feliu de Torà, que es graduà defensant, sota els auspicis del seu mestre, que

«los obispos reciben la jurisdicción directamente de Dios y no del Papa, y que éste no goza de jurisdicción alguna temporal sobre las naciones y los príncipes.»

En coneixem també un sermó predicat a Santa Mònica el 4 de març de 1823, amb el títol *El hombre que con pretexto de Fe i Religion encienda la rebelion y discordia, es un hipócrita a quien la patria abomina*

81. Amb e' P. Pujol, que encapçala la llista, figuren com a socis fundadors, entre d'altres, el sacerdot i naturalista Cristòfor Montiu, l'arxiver de la Corona d'Aragó Pròsper de Bofarull, el fabricant Erasme Janer de Gònima, el propietari Plandolit, el banquer Gaspar Remisa, el marquès de Llió i el diputat a Corts Antoni Gironella («Eco de la Ley», 4 de juny de 1822, núm. 35).

82. PALOMEQUE, *Universidad*, 102, 160, 199, 200, 202, 206, 211.

83. Barcelona 1820.

84. *Elogio fúnebre que en las solemnes exequias celebradas a la digna memoria de nuestro augusto monarca el S. D. Fernando VII de Borbon, en la Iglesia de Santa Maria del Mar de Barcelona, el día 16 de enero de 1834 por disposicion de la real Junta de Comercio de Cataluña dijo el I. S. D. ALBERTO PUJOL*, (Barcelona s. a.).

85. «Eco de la Ley», 4 de juny de 1822, número 35. Tesis perfectamentement ortodoxes, però suspectes en aquell temps de *jansenisme* («Indicador» 21 de maig de 1822, núm. 128).

y la Religión misma condena. El 1823 el P. Feliu de Torà passà a Olot juntament amb el P. Ermenegild de Barcelona.⁸⁶

Podem també afegir en aquest grup el rector dels escolapis de Barcelona, Antoni Ros, el dominicà secularitzat Joan Viquer, que fou catequètic de la Universitat efímerament restaurada i s'encarregà del sermó de la festa del trasllat a Barcelona de la Mare de Déu de Montserrat; els rectors de Mataró i d'Igualada, membres de les Juntes Patriòtiques de les respectives poblacions, l'ex-caputxí de Vila-seca Josep Barenys, que fou acusat en el moment de la repressió d'haver malparlat de l'arquebisbe Creus i d'haver discutit amb el rector de Vila-seca perquè «en sus sermones hacía algunas reflexiones sobre los hechos horrorosos de los liberales»;⁸⁷ els beneficiats de Cambrils Salvador Berenguer i Agustí Borràs, acusats de malparlar de la Inquisició i de les autoritats eclesiàstiques i d'haver denunciat el rector de Cambrils com a servil;⁸⁸ el beneficiat d'Altafulla Francesc Casanovas;⁸⁹ l'ex-carmelita descalç Peregrí Gual, mestre de gramàtica a Reus; Josep Frats, vicari de Rocafort de Queralt, acusat de predicar idees constitucionals i d'haver denunciat el rector, que s'uní als reialistes; Tomàs Roca, beneficiat de Mont-roig, acusat de predicar contra els reialistes i d'insultar els parents d'aquests;⁹⁰ el prior dels agustins calçats de Puigcerdà, que no s'atrevia a tornar a la població el 1823 per por a l'Ajuntament reialista;⁹¹ el beneficiat de la catedral de Lleida Anastasi Fleix, tancat a la casa de la Missió de Guissona...⁹² De molts d'altres que possiblement caldria unir a aquest grup, no en tinc prou elements de judici i, per tant, en prescindeixo.

c) Els exaltats. — En el grup exaltat podem col·locar homes com el caputxí fra Ermenegild de Barcelona, que el maig de 1822 s'uní als milicians de Martorell en les seves sortides contra les bandes absolutistes⁹³ i més endavant fou nomenat rector d'Olot, on, a l'entrada dels francesos, fou cremada la seva effigie; els capellans de les milícies de

86. Vegeu *infra* VIII, B.

87. AAT, *Creus, Lista*.

88. *Id., id.* Concretament el rector és acusat de celebrar amb banquets a la rectoria les victòries reialistes.

89. Acusat d'haver dit al confessorari que, sense constitució, no era possible salvar-se i d'haver dit que Creus «va huhiendo por aquellos montes tocando el tamborino» (*Id., id.*).

90. Acusat d'exaltar els eclesiàstics il·lustrats, de vestir de seglar i d'acompanyar senyores al passeig (*Id., id.*).

91. ADU, Lligall de 1821-22 (4.º).

92. ACL, *Acuerdos*, 1824. El 9 de gener Fleix demana que li continuïn les distribucions durant el temps que estigui reclòs.

93. «Indicador», 21 de maig de 1822, núm. 128.

Capellades els ex-monjos Antoni Gelabert i Tomàs Manuel Fontserè, i el prevere Francesc Ferrer.

A l'arquebisbat de Tarragona es distingiren per llur exaltació liberal l'ex-mercedari de Montblanc Josep Alba, que fou capellà d'un regiment constitucional fins el desembre de 1823, i entrà amb ell als pobles de Guimerà i Sant Martí de Maldà quan ja havien estat ocupats pels francesos;⁹⁴ l'organista de la catedral Mitjans i el seu company Rafael Galli, que digué davant una processó de la clerecia de la catedral: «tots los que passen habien de ser trinxats com la carn de la llangonissa»;⁹⁵ els beneficiats de Reus Francesc Maresa, acusat d'haver dut armes sota el manteu, i Pere Rosselló, assidu a les tertúlies constitucionals i acusat d'haver ajudat els milicians a carregar un canó; el beneficiat d'Alforja Joan Baptista Ribas, que anava a campanya amb els milicians; el clergue d'Alcover Josep Valldocera, acusat d'haver pres les armes i d'anar amb la colla que matà el guardià d'Escornalbou;⁹⁶ l'ex-agustí Francesc Navés, ecònom de l'Espluga de Francolí, acusat de predicar a favor dels constitucionals i de negar certificats a les dones dels facciosos. També l'ex-caputxí fra Josep de Falset, cèlebre predicador liberal, del qual no coneixem fets concrets, però no hi ha dubte de la seva exaltació pel sistema constitucional.⁹⁷

A Lleida es distingiren per llur radicalisme Joan Roig, rector de Puigverd, Francesc Ballverdu, el carmelità descalç fra Pere de Sant Jaume, Rafael Ferrer, Manuel Mur, Bru Planes, xantre de la Catedral, i Bonifaci Argensó, rector d'Artesa, tots els quals demanaren l'exili del bisbe.⁹⁸ A Balaguer es donà a conèixer per la seva exaltació el capellà de l'hospital, Jacint Monill,⁹⁹ únic sacerdot que restà a la ciutat quan hi entrà Mina.

La clerecia de Torà sembla haver pertangut en bloc al grup exaltat.¹⁰⁰ També es distingiren, al capdavant dels sometents de llurs pobles, el

94. AAT, *Creus, Lista*. Hom el troba amb els noms de Josep i Àngel; segurament l'un és el nom en religió. No sembla pas que fossin dues persones diferents.

95. *Id., id.*

96. AAT, *Creus, Lista*.

97. *Id., id.*, i «Diario de Barcelona», 23 de desembre de 1822, núm. 357.

98. AML, *Acuerdos*, dia 13 de febrer de 1823.

99. Considerat «uno de los mas adictos al ominoso sistema constitucional», estigué més d'un any tancat al convent de la missió de Guissona.

100. «Quedamos en esta los clérigos sin cesar un punto de exhortar al pueblo a que ame nuestra constitución y esterminie los viles seres que perseguimos, poniéndonos los jóvenes al frente de los migueletes, soldados y milicianos, y los viejos persiguiéndolos con la palabra, ya que no pueden como nosotros con el fusil; (...) no dejaremos mas los aceros de nuestras manos hasta lograr el esterminio de los blancos de la fe de Deus» («Constitucional», 11 de gener de 1823, núm. 13).

rector de Maçanet de Cabrenys¹⁰¹ i el de Malpàs (Conca de Tremp),¹⁰² que sembla que guià Mina camí de la Seu i fou també acusat d'haver robat les joies del monestir de Lavaix. Considerat el més furibund constitucional de la muntanya, el 1823 fou tancat a la presó de Talarn.¹⁰³

Un altre grup exaltat el podem centrar a Vic; hi foren acusats de complicitat en l'assassinat del bisbe Strauch, els carmelitans Sici Bahí i Josep de Mataró, el dominicà P. Silvestre Puig,¹⁰⁴ el rector de Folgueroles Josep Colomer¹⁰⁵ i el trinitari Joan Viltró.

Com a exaltats cal considerar també els governadors de les mitres de Tortosa i Solsona. El de Tortosa, Josep Roset i Badí, Barraquer el té per *comunero*; el cert és que criticà durament la rebel·lió absolutista i sobretot els religiosos que s'hi distingiren, molt especialment el *Trapense*; es queixà també de les predicacions tremendistes que atribuïen la pesta i la secada al càstig diví per la implantació del règim constitucional.¹⁰⁶ Després del *Trienni*, Roset fou tancat al convent dels mínims de Barcelona. El de Solsona, el canonge Josep Oliveras (canonge des d'agost de 1819), s'apoderà del govern de la mitra contra els desigs del bisbe Benito y Taberero i actuà sempre d'acord amb les autoritats liberals, defensant la legislació religiosa de les corts¹⁰⁷ i suspentent els sacerdots de la diòcesi que havien pres les armes al davant del sometent de llurs pobles.¹⁰⁸

A Barcelona els exaltats es donaren a conèixer sobretot el 1823. Els Pujol, Jaumandreu, etc., foren ultrapassats i substituïts per homes nous, que amb prou feines havien actuat públicament fins aleshores. Alguns d'ells havien arribat a Barcelona fugint dels francesos, que havien ja entrat en llurs punts de residència habituals. Un nucli el podem formar amb els eclesiàstics que s'oferiren a Rotten per a participar en la cons-

101. «Los facciosos de Misas sitiaron el 28 de julio último Massanet de Cabrenys. Fue el cura párroco quien animó al pueblo a la defensa. El ataque duró un día, los facciosos quemaron 58 casas y mataron a 2 de la villa; sus pérdidas son numerosas» («Diario de Barcelona», 10 de setembre de 1822, núm. 252).

102. «Constitucional», 9 d'abril de 1823, núm. 99.

103. *Unes cobles s'han dictades del que ha estat passant a la Conca de Tremp* (recollit en *Poesia popular política*, 60).

104. El P. Puig regentava, per oferiment propi, una càtedra de Constitució a Vic. Vegeu AMV, *Acuerdos*, 19 de juliol i 15 de novembre de 1820 i 23 de març de 1821.

105. Perseguit pels realistes, s'havia hagut de refugiar a Vic al final del 1822. Vegeu AMV, *Acuerdos*, 1 de desembre de 1822.

106. «Diario de Barcelona», 15 de juny de 1822, núm. 167. Els arxius de Tortosa podrien potser furnir més notícies d'una personalitat que conceptuo molt interessant, però ha estat impossible de visitar-los.

107. Pastoral del 27 de febrer de 1822.

108. «Constitucional», 25 de juny de 1823, núm. 177. A l'ADS són conservats papers del procés que li fou obert el 1823. Oliveras es refugià a Barcelona, on, protegit per Campo Sagrado, es pogué escapar de les ires del seu bisbe.

trucció del nou fort (anomenat de Lacy) que havia estat projectat per a defensar millor la ciutat. Foren: Ermenegild Llobera, rector de l'Hospitalet, el seu vicari Ramon Dachs, els vicaris del Carme Josep Puigmorés i Pau Puigmartí, el rector de Sant Cugat Josep Tiol, els expatriats Gabriel Pila, Joan Costa (de Vic), Pau Roig (de Berga), Agustí Llabrís i Ramon Garriga; els vicaris de l'Hospital Joan Casalprim i Jeroni Casanovas; Joaquim Font, mestre del Prat; Albert Osona, capellà del presidi; Josep Garcia, Antoni Depares, Vicenç Mateo, rector d'Arenys de Mar, i Sixt Tàpies, regent de Santa Perpètua i abans de Sentmenat, que s'havia ofert com a capità de la milícia del poble, que no funcionava per manca de cap.¹⁰⁹ Altres, massa grans per a treballar personalment, s'oferiren a pagar un jornal, com el rector del Carme, Joaquim Camó, i els rectors de Torà (Antoni Sellarès) i de Sallent (Antoni Comas i Torres). Rotten respongué que no creia convenient de començar la construcció del fort, però que si volien podien ocupar-se a enderrocar l'edifici de la Inquisició. Els capellans acceptaren l'oferiment, al qual se sumaren encara Manuel Golferichs, Manuel Pérez, Josep Cierco i l'expatriat Francesc Puig.

Abans d'això, Bonaventura Torner, carmelità descalç secularitzat, capellà d'un batalló de milicians, professor de l'acadèmia cívica del P. Català,¹¹⁰ nomenat rector de la nova parròquia de Sant Maties i concurrent assidu de la tertúlia patriòtica, publicà una carta¹¹¹ en la qual proposava la formació d'una milícia d'eclesiàstics, tal com havien fet a Girona durant la guerra anterior contra els francesos. Aquesta milícia podria dedicar-se a qüestions de guàrdia i policia i principalment serviria per a obligar els eclesiàstics de la ciutat a definir-se.

Es distingiren també com a exaltats els capellans de la milícia Camil Ollé i Agustí Roure, capellans del «batalló de la llibertat», que manava Josep Costa. Roure fou fet presoner pels francesos a Llers amb la columna expedicionària sortida de Barcelona el 10 de setembre de 1823.¹¹² Igualment el carmelità descalç de Gràcia fra Pere de Sant Marc, que, per haver-se barallat amb els seus superiors, fou traslladat al convent de Tortosa; Avellà es negà a ratificar el nomenament de capellà de la milícia que li havia fet l'Ajuntament perquè pogués restar fora del convent.¹¹³

109. ADB, *Expedients i informes*, 1823, lligall 18. *Id.*, *id.*, III.

110. ADB, *Expedients i informes* 1823, lligall 13, 2.ª part.

111. «Constitucional», 22 d'abril de 1823, núm. 112; signava el *presbítero constitucional* B. T.

112. ADB, *Expedients i informes*, 1823, lligall 18, núm. 47; AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 381, 24 de maig de 1824.

113. Fra Pere havia estat molt de temps absent del convent servint de vicari i sembla que es resistia a ésser rellevat; d'altra banda, hi havia fortes desavinences entre el convent de Gràcia i el provincial de l'orde; fra Pere es negà a assistir en un acte de conciliació i fou detingut i portat pres al convent de Tortosa (agost 1820); passà el viatge

Prop d'aquest podem col·locar el P. Feliu de Valls, caputxí de Sarrià, de vida, pel que sembla, desordenada, que acostumava a vestir de seglar i el qual els seus superiors deixaven escapar repetidament del convent per evitar-se maldecaps, a pesar de les ires d'Avellà.¹¹⁴ L'expedient que hom li formà ens el mostra més amic d'anar amb dones i de la bona taula que preocupat per qüestions religioses; fou també acusat d'haver estat present als afusellaments fets per Rotten als «Tres Roures».

Resta per citar Josep Corbella, dit el *Frare*, franciscà secularitzat, que formà una partida constitucional que al final del 1823 i començament del 1824 entrà a l'Aleixar, Cornudella i les Borges del Camp i afusellà alguns reialistes.¹¹⁵

Tots els que hem anomenat fins ara foren homes d'última hora, poc coneguts i en general sense gaire ressonància de cara a l'opinió pública. Hi hagué altres eclesiàstics exaltats distingits des del primer moment i que exerciren un cert magisteri entre la massa liberal. Destaca primerament Luis Gonzaga Oronoz, que es titula franciscà americà, el qual en els primers temps del *Trienni* dirigí un manifest «a la heroica nació española»,¹¹⁶ en el qual atacava l'actuació espanyola a Amèrica, especialment la de la Inquisició. El maig de 1820 fou elegit president de la «Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos»; el març de 1821 intervingué en el problema de les secularitzacions publicant un solt en el qual prometia d'encaminar i ajudar tots aquells que se li dirigissin; el mes següent topà amb el bisbe, que l'acusà d'injúries, i el maig fou detingut, acusat de complicitat, en l'intent republicà de Bessières, bé que hom no li pogué provar res.¹¹⁷ A partir d'aquest moment cessa la seva actuació pública; l'única notícia posterior prové d'Avellà, que afirma l'abril de 1822, que Oronoz no s'ha secularitzat, però que viu com a tal.¹¹⁸

El més conegut dels eclesiàstics exaltats de Barcelona fou Antoni Guillén de Mazón, director del «Constitucional» (on els seus articles arribaren a omplir tot un número) i, més tard, de l'«Indicador», fet que fa suposar una certa vinculació maçònica de Guillén. El moment de la seva

avalotant, cridant i dient mal dels seus superiors i de l'estat regular; finalment, a la nit, s'escapà. No sé com acabà la qüestió (ADB, *Expedients i informes*, 1820. *Expediente sobre reposición de Conventuales de N. Sra. de Gracia*; AHMB, *Consultas y representaciones*, 1820, data 30 de juny; AVELLÀ *Correspondencia de oficio*, I, núm. 861, fol. 335, data 3 d'agost de 1820).

114. AVELLÀ *Correspondencia de oficio*, II, núm. 335, data 8 d'abril de 1824; ACB. *Expedients i informes*, 1823, III.

115. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 421 i 424. 27 i 30 de juliol de 1824.

116. «Constitucional», 22 d'abril de 1820, núm. 41.

117. ORONOZ negà la seva participació en la revolta en el fullet *Manifiesto que Fr. Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiracion para destituir a las autoridades legitimamente constituidas* (Barcelona 1821).

118. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, I, fol. 385.

màxima activitat periodística (almenys en articles firmats), se centra al final del 1820, moment que atacà repetidament la jerarquia espanyola, especialment els bisbes de Barcelona, Tortosa, Ceuta (Vélez), Astorga (Manuel Vicente Martínez Ximénez), Cadis (Cienfuegos y Jovellanos) i València (Arias Tejeiro). Tret d'alguns moments d'exaltació, els articles de Guillén de Mazón, d'estil més aviat recarregat, sorprenen per la *modernitat* i el seny que l'autor demostra en la majoria de les seves afirmacions.¹¹⁹

Quan la Mare de Déu de Montserrat fou duta a Barcelona, Guillén de Mazón fou nomenat custodi de la imatge; però a l'agost fou detingut per Mina i embarcat amb els homes més exaltats de Barcelona, partidaris, pel que sembla, de continuar la lluita fins a la fi i de negar-se a tractar de cap manca amb els francesos.¹²⁰

Per acabar citarem com a anècdota que també els seminaristes es declararen majoritàriament pel nou règim, malgrat l'oposició dels superiors. Els punts de fricció foren sobretot dos: l'adopció del text de filosofia del dominicà mallorquí P. Puigcerver, que els estudiants trobaven retrògrad, i la prohibició que els fou feta de portar la cinta verda, distintiu constitucional.¹²¹

2) *Els clergues reialistes*

A pesar de llur nombre i de llur importància, sobretot cultural, la clerecia liberal era minoritària. A tots els seus nivells, la major part de l'estament eclesiàstic era, amb més o menys decisió, partidari de l'antic règim. Per bé que ara em limitaré a evocar algunes de les figures més representatives, cal recordar que la força del clergat absolutista radicà més en el seu nombre que no en les seves personalitats, i que la seva veritable importància caldria cercar-la en la conversa, el confessorari, el sermó de cada diumenge; en definitiva, en el sentiment popular que l'Església estava contra el canvi que representava el règim constitucional.

Aquest caràcter majoritari del clergat absolutista i la seva actuació en l'oposició i molts cops en la illegalitat, fa molt difícil la subdivisió en grups. L'adoptada, com qualsevol que hom n'intenti, és artificial i imprecisa; confio que almenys servirà per a fer una mica més clara l'explicació. Veurem primerament (absolutistes) aquelles personalitats que, tot i mos-

119. Només una mostra: «el pueblo español no quiere ser ni supersticioso ni impío (...) nuestra franqueza para con él, la confesion misma de nuestras faltas produciria bienes infinitos y nos daria un nuevo credito» («Constitucional», 29 de desembre de 1820, núm. 283).

120. Vegeu *supra* II, G, 2.

121. «Constitucional», 7 i 12 de desembre de 1820, núm. 268 i 273.

trar-se clarament reialistes, no tingueren cap relació (almenys directa i coneguda) amb l'esclat i el manteniment de la rebel·lió en els seus primers temps; en un segon grup (revoltats) he classificat tots aquells qui, amb escrits o bé actuacions personals, treballaren activament a favor de la revolta; i finalment (caps de partida) els qui, per llur actuació, més o menys a primer pla, podem distingir com a caps de la revolta.

a) Absolutistes. — Podem encapçalar aquest grup amb l'abat Jordana, de Serrateix, que es negà a jurar la Constitució; i el de la Portella (resident a Sant Pau del Camp), Rafael de Parrella i de Vivet, denunciat el 1820 d'haver proferit expressions subversives¹²² i que fou exiliat a Màlaga (1823) amb el bisbe de Lleida;¹²³ el personatge més representatiu és, però, sens dubte, el governador de la mitra de Barcelona, Pere Josep Avellà i Navarro, la vida del qual he pogut refer bastant bé i ens il·lustra sobre la procedència social i la forma de pensar dominants en l'alt clergat.

De rica família barcelonina, home de cultura no gens menyspreable i molt entès en dret, Avellà tenia aires de gran senyor;¹²⁴ il·lustrat però intransigent, recte però orgullós,¹²⁵ era un perfecte curial, eficient i atemoridor, home per a ésser admirat, respectat, temut o bé odiat; molt difícilment per a ésser estimat. El 1822 reunia els càrrecs de canonge i governador de la mitra, provisor i vicari general de gremi, examinador sinodal i jutge de la Butlla de la Croada.²⁶ Tot i que predicà en l'ofici solemne a la Catedral amb motiu del jurament de la Constitució,¹²⁷ el seu caràcter i les seves idees el feren topar aviat amb les noves autoritats; i la seva exigència de censurar els articles del «Constitucional» de caràcter

122. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio* 1, fol. 340, data 3 d'agost de 1820.

123. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 740. Barraquer diu que després Parrella fou nomenat abat de Ripoll, però és evident que el confon amb Francisco de Portella de Montea-gudo, abat de Ripoll del 1816 al 1831.

124. «Como hijo de familia rica, vivía bien acomodado en su trato. Hasta poseía una mula; y montado en ella, dejada para aquel acto la sotana y luciendo el calzón corto y las hebillas de plata de sus zapatos, y el alzacuello, salía a paseo por las afueras de la ciudad» (BARRAQUER, *Religiosos*, I, 668).

125. Unes paraules seves que em penso que defineixen molt bé el seu tarannà: «Para ser malvado no basta quererlo ser pues se necesita talento, y esto es precisamente lo que falta a mis despreciables perseguidores aunque la voluntad les sobra» (AVELLÀ, *Manifiesto*, 12).

126. ACB, *Copiador de cartas*, 181-1825; gener de 1822. Vivia a l a placeta de Sant Domènec, 15. El 1812 era ja «Juez del Breve» i membre de la Junta Superior de Catalunya, però fou bandejat de Tarragona pel capità general Campoverde, nomenat per a un avalot popular i al qual Avellà s'oposà. Contra ell escriví el *Manifiesto* abans citat.

127. 25 de març de 1820. Ens consta pel *Diario de los meses de marzo y abril de 1820* de JOSEP IGNASI D'ALEMANY I CARONELL, la transcripció del qual he pogut veure gràcies a l'amabilitat del Sr. Coll i Alentorn, a qui la regracio.

religió,¹²⁸ l'oposició a la supressió del dret de portes substituint-lo per un repartiment entre els veïns, la velada negativa que fos predicada la Constitució durant la missa i sobretot la seva posició en la disputa sobre els *Discursos* de Llorente, portaren el seu nom a la primera llista de proscripció que es formà a Barcelona el 4 d'abril de 1821.¹²⁹ Avellà tornà a la ciutat el juliol del mateix any, i la seva primera preocupació fou de reivindicar la seva fama. Amb aquesta finalitat publicà un full als diaris invitant els causants del seu exili a acusar-lo davant el tribunal que ells preferissin, car «de este modo me proporcionarán la satisfacción de vindicar mi honor grandemente ofendido».¹³⁰

Posat altra vegada al capdavant de la diòcesi de Barcelona, Avellà intentà de mantenir-se dintre la llei, sense deixar, però, de reprovar les mesures religioses del govern ni l'actuació dels eclesiàstics constitucionals. Així el veiem donar satisfaccions a les queixes del Cap Polític contra els sermons del F. Nicolau de Vic i, en esclatar el maig la revolta, signà una circular als rectors exhortant-los que no volguessin defensar la religió amb les armes i condemnant que s'aprofitessin les desgràcies naturals (pesta, secada) per a atacar el règim. Bé que havia estat inclòs el gener a la llista de personalitats eclesiàstiques no grates i la seva prebenda traslladada a Osma, Avellà no es mogué de Barcelona fins que fou altra vegada exiliat a Mallorca el 5 de setembre. De les illes passà al territori ocupat pels francesos; el maig de 1823 era a Girona; a mitjan juliol, a Mataró;¹³¹ el 14 de setembre, a Sarrià, i a Barcelona l'endemà mateix de l'entrada de les tropes franceses.

Un cop a Barcelona (5 de novembre), Avellà es trobà que era l'única autoritat espanyola que havia entrat a la ciutat, que els francesos havien convertit en punt de refugi dels liberals,¹³² i que li era impossible de fer parar la destrucció de l'església de Sant Jaume; tanmateix, assolí de desfer l'organització parroquial muntada durant el *Trienni*. Després s'hagué de

128. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, I, fol. 315-320, abril de 1820; diverses cartes al Cap Polític amb aquest motiu. *Id. id.* fol. 323 v.º, núm. 826. Amb data de 30 de maig de 1820 envià una circular als rectors manant que l'explicació de la Constitució es fes fora de la missa, en una hora assenyalada d'acord amb l'ajuntament de cada poble.

129. Per contra, a petició d'Antoni Guillén de Mazón, afirmà que no veia cap inconvenient que fos editada una versió castellana de la Bíblia, sense notes, sempre que la versió seguís fidelment la del P. Scio; a més sembla insinuar que no podria dir el que deia si hom pretenia de publicar també les notes que acompanyaven aquesta versió. Vegeu *supra*, cap. III, nota 12.

130. Suplement al «Diario de Barcelona», de 12 de juliol de 1821, núm. 191.

131. Mentrestant es preocupava d'obrir expedients als eclesiàstics liberals i d'alçar les censures als rectors que havien abandonat les parròquies per por a les tropes liberals (AVELLÀ, *Correspondencia de oficio* II, núm. 1 i 3, data 22 de maig i 7 de juliol de 1823).

132. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, doc. 190, data 15 de novembre de 1823. Vegeu *infra*, VIII, C.

preocupar dels problemes que li plantejaven els extremistes d'una banda i altra. Els clergues liberals més coneguts foren reclosos en convents fora de la ciutat; contra els predicadors absolutistes, que incitaven amb llurs sermons a la venjança, escriví una exhortació que no degué tenir massa èxit, car ell mateix l'hagué de repetir pocs dies després.¹³³

En absència del bisbe i àdhuc després de reintegrat aquest al seu càrrec, Avellà fou l'home de confiança de les noves autoritats, que li demanaren tot d'informes sobre el liberalisme o l'absolutisme de nombroses personalitats barcelonines.

La moderació que mostrà Avellà en el primer moment, la perdé més endavant i es dedicà a una espècie de desenfrè absolutista, fent predicar sermons anticonstitucionals, negant la sepultura eclesiàstica a un ex-milicià que no havia volgut ésser atès per un frare sinó per un secular, i, finalment, pintant ell mateix de blanc la cara de la Mare de Déu de Montserrat.¹³⁴ Toda diu que Avellà fou preconitzat el 1824 bisbe de Ceuta, però no hi ha cap constatació d'aquest fet; sembla que el 1825 sofrí un atac d'apoplexia;¹³⁵ abans del 1830 era a Roma com a auditor de la Rota;¹³⁶ l'any següent afegí a les seves prebendes l'ardiaconat de Baeza;¹³⁷ desconeixem l'any de la seva mort, però fou després del 1840, essent prelat domèstic de Gregori XV.¹³⁸

Prop d'Avellà podem col·locar els canonges Lleonart i Josep Lloser, últim inquisidor de Barcelona, també repetidament exiliat pels liberals.¹³⁹

Sense tenir la categoria jeràrquica dels precedents, una altra sèrie d'eclesiàstics demostrà el seu absolutisme des de la trona. El primer sermó predicat a Barcelona que l'opinió liberal considerà atemptatori contra el sistema el predicà l'agost de 1820 el dominicà P. Xarrié;¹⁴⁰ l'orador no atacà directament la Constitució, però clamà contra la trista situació que els vicis havien produït a Barcelona els últims temps; la intenció era

133. 9 de novembre i 3 de desembre de 1823.

134. Els constitucionalers eren anomenats «negres». (BARRAQUER, *Religiosos*, 1, 668).

135. La notícia procedeix del ms. 737 i no resta gens clar si aquest és el sentit que cal donar al text: «lo arcabisbe Creus se ferí y lo tirano Aballa y tembe tregeren lo yntenden de polisia».

136. ANA M. BERAZALUCE, *Documentos del reinado de Fernando VII, III: Arias Teijeiro, Diarios (1828-1831)* (Pamplona 1967), 348, on Arias Teijeiro moteja Avellà de «muy intrigante», «terrible y de acción, pero muy realista».

137. ACB, *Copiador de cartas 1825-1833*. Amb data 22 de novembre de 1831 comunica aquest nomenament. Confessa 29 anys de canongia a Barcelona.

138. Aquest any celebrà a Roma la boda d'en Josep Xifré. Vegeu JAUME VICENS VIVES i MONTSERRAT LLORENS, *Industrials i polítics (segle XIX)*, 309.

139. Lloser fou nomenat el 1824 jutge sots-delegat d'espòlis i vacants dels béns de la Inquisició (ACB, *Copiador de cartas 1818-1825*, fol. 325); morí el 22 de febrer de 1827 (ACB, *Copiador de cartas 1825-1833*, fol. 62).

140. Nascut a Barcelona el 1792 i ordenat el 1817.

massa clara, però tot s'acabà amb comentaris als periòdics, i el P. Xarrié continuà a Barcelona fins a mitjan 1822, que es refugià en territori absolutista. No sabem res d'ell durant els anys de la revolta, fins que el trobem el 1823 a Vic predicant als funerals de mossèn Antoni Coll;¹⁴¹ l'any següent era a Barcelona, on, aprofitant un sermó a l'Àngel de la Guarda, arremeté fortament contra els liberals i les societats secretes.¹⁴² El to de les seves prèdiques d'aquella època era tan exaltat, que el juny Avellà li retirà les llicències de predicar a causa de l'escàndol que representaven els seus sermons.¹⁴³

Un altre destacat predicador absolutista fou el servita P. Estaper, detingut al peu de la trona després d'un sermó en termes clarament anti-constitucionals;¹⁴⁴ aquest sermó costà al P. Estaper una condemna de sis anys d'exili a Ceuta.¹⁴⁵

En circumstàncies semblants fou detingut, el maig de 1822, al convent de Sant Magí de Brufaganya, el dominicà F. Albert Soler, que havia predicat en les rogatives per la pluja. Pels mateixos dies Avellà retirava les llicències de predicar al caputxí fra Nicolau de Vic, per l'escàndol que els seus sermons quaresmals havien produït a Sant Andreu de Palomar.

No és possible de conèixer quines eren les predicacions setmanals dels rectors, però podem aportar-ne alguns exemples: els rectors de l'Albi i Vinaixa predicaren contra la supressió del mig delme, advertiren als feligresos que estaven condemnats si no pagaven el delme sencer, i finalment el de Vinaixa decidí que, car en endavant només cobraria la meitat, només diria una de les dues misses que acostumava a celebrar els diumenges;¹⁴⁶ mossèn Andreu Vives, rector de Cantallops, fou acusat de malparlar de la Constitució i de dir que, si no es pagaven les primícies, ni plouria ni hi hauria collita;¹⁴⁷ el rector de Vilanova i la Geltrú, Antoni Cotí, de setanta-set anys, es negà a jurar la Constitució i que la jurés cap

141. XARRIÉ, *Relación*.

142. *Sermón panegírico que en los solemnes cultos que todos los años tributa el excelentísimo ayuntamiento de la ciudad de Barcelona al santo Angel de la Guarda en su propia capilla erigida en los muros de esta ciudad dijo el R. P. FRANCISCO XARRIE, O. P. (Barcelona 1824).*

143. A les seves velleses, Xarrié fou mentor i amic de Balmes.

144. Aquest fet causà gran sensació a Barcelona. Crespi, absolutista moderat, el descriu en aquests termes: «Octubre 12. — Esta noche como un rayo se esparcio la voz de que al bajar el P. Predicador del Púlpito de la Parroquial Iglesia de San Jaime por orden del Gobierno fue preso cosa que causo una sorpresa general a todos los habitantes de la Ciudad por ser cosa no vista por los habitantes de Barcelona» (CRESPI, *Diario*, 1820, pàg. 63).

145. No tenim notícies del P. Estaper posteriors a la seva sortida de Barcelona el juny de 1821.

146. «Constitucional», 14 de juliol de 1821, núm. 185. El problema d'aquests rectors sembla més aviat de subsistència que no ideològic.

147. ADG, *Querelae in et inter ecclesiasticos*, 1820, 24 de maig i 28 de juny de 1820.

dels capellans del poble, i, acusat de no predicar la Constitució, contestà que ja ho feia, que predicava «no era buen ciudadano español quien no fuese Católico, Apostólico, Romano».¹⁴⁸

Altres eclesiàstics dels quals no tenim notícies durant el *Trienni* es distingiren més tard, en el moment de la repressió, sigui per l'odi que demostraren als constitucionals, sigui per la dèria de donar-se a conèixer com a absolutistes. Amb aquesta pretensió el canonge de Vic i ex-catedràtic de Cervera Agustí Torres, que s'havia mostrat liberal el 1820 i fou diputat suplent de les corts,¹⁴⁹ judicà amb aquests versos l'obra del *Trienni*:

«De la facción altanera
Que en su gálica mollera
Mientras en Cortes se apiña
Para parirnos la niña
Nos concibió una ramera.»¹⁵⁰

Més dur fou el dominicà de Tortosa fra Marià Roger, que ja el 1821, en una carta a un cartoixà amic seu, que fou interceptada per les autoritats liberals, qualificava el decret de reforma de regulars de «secularització indirecta, y paliada, que nos quita la comida, y nos enreda con mil escrúpulos de conciencia».¹⁵¹ No sé si a conseqüència d'aquesta carta o per altres raons, Roquer fugí a Andorra, on era ja el juliol de 1821. Abolida la Constitució, fou catedràtic i rector del seminari de Tortosa i escriví les *Confesiones de un liberal arrepentido*,¹⁵² que més aviat són d'un reialista impenitent. Per a Roquer tots els liberals són culpables, sense excepció, de tota classe de crims, i només la bondat excessiva del monarca els permet de conservar la vida.¹⁵³

Destacat predicador reialista fou el mercedari Magí Ferrer;¹⁵⁴ bé que

148. ADB, AVELLA, *Correspondencia de oficio*, I, fol. 308v, data 28 de març de 1820 i *Expedients i informes* 1822. «Expediente sobre reprehender algunos eclesiásticos a instancia del Geje Político respectivo». Juntament amb Cotí s'obre expedient al rector de Vallvidrera i al caputxí P. Domènec de Vilanova.

149. A les quals degué assistir repetidament: o actuava d'agent del capítol de Vic? En tot cas, el 12 de gener de 1823 s'acomiadà del Capítol per anar a les corts (ACV, *Secretaries*, data citada).

150. En un brindis del banquet que seguí la benedicció de la bandera dels voluntaris reialistes. El que no diu Torres és que ell havia volgut «apiñarse» en aquelles corts. És també curiosa la relliscada del «gálica» en un banquet al qual havia d'assistir el comandant francès de la plaça (FÀBREGAS, *Relación*).

151. «Constitucional», 23 de maig de 1821, núm. 141.

152. ROQUER, *Confesiones de un liberal arrepentido*; escrit en forma de nou confessions soltes, amb encapçalaments diferents; el títol amb el qual citem l'obra és el que li fou donat normalment en la seva època.

153. Roquer s'afilià més tard al carlisme i dirigí el «Boletín del Ejército Real de Aragón, Valencia y Murcia». Vegeu *infra*, VIII, B.

154. Nascut a Barcelona el 1792, ingressà a la Mercè el 1807.

el 1820-21 explicà lliçons de Constitució a Barcelona, del moment de la restauració en coneixem dos sermons clarament antiliberals, un d'ells amb el títol prou expressiu de *La mort dels justos condemna la vida dels dolents*,¹⁵⁵ i l'altre en els funerals que hom celebrà a Mataró per l'ànima de l'arquebisbe Creus.¹⁵⁶ Ferrer fou més endavant un conegut element carlí; estigué després al servei de les diòcesis de Toledo, Tarragona, Saragossa, Burgos, Santiago de Cuba, Solsona, Urgell i Jaca, i morí a Madrid el 1853 essent director de la *Libreria religiosa*.

A Tortosa es distingí pel seu odi als liberals i la desmesura dels seus sermons, fra Segimon Castañer, ministre dels Trinitaris; també els sermons del P. Ignasi de Llavaneres foren considerats indecorosos per l'autoritat eclesiàstica. Un altre famós predicador fou el superior dels franciscans de Girona, Manuel Cúndaro. Cúndaro, que s'havia distingit el 1809 com a comandant del batalló de religiosos organitzat durant el setge de Girona, havia estat dut pres a Barcelona amb tota la seva comunitat el 16 de novembre de 1822; des de Barcelona demanà passaport per a anar a Roma, però es dirigí a Marsella i tornà a Catalunya amb els francesos. El 14 d'octubre de 1823 predicà a Girona un violentíssim sermó, àmpliament comentat per la premsa liberal barcelonesa, en el qual demanà l'exili per als principals constitucionals.¹⁵⁷

Podem afegir finalment a aquest grup Aleix Davui, superior del convent de la missió de Guissona, que es convertí en la presó dels capellans constitucionals dels bisbats de la Seu, Lleida i Solsona. Davui, que s'anomenava deixeble del «Santo Arzobispo Creus», recomanava mà dura contra els constitucionals.¹⁵⁸

b) *Revoltats*. — Bé que escriví i publicà part de la seva obra a Barcelona sota el règim constitucional, el franciscà Francesc Aragonès¹⁵⁹ ha d'ésser considerat com un dels escriptors que més treballaren contra el règim liberal. Sense comptar que, havent fugit de Barcelona durant els primers temps de la revolta, es dedicà en els seus sermons en el territori dominat pels reialistes a fer l'apologia de la rebel·lió i a encoratjar el poble contra els liberals.

El model del P. Aragonès en la seva obra apologètica és el P. Alvarado, el cèlebre *Filòsofo Rancio*, del qual imita el pseudònim: Aragonès

155. FERRER, *Mort dels iustos*.

156. FERRER, *Oración fúnebre Creus*.

157. En la guerra de's «Malcontents» Cúndaro fou vocal de la junta local d'Alforja. Vegeu TORRAS, *Agraviados*, 53.

158. Vegeu *infra* VIII, D.

159. Nascut el 1765, Mateu Aragonès i Rosals entrà molt jove als franciscans i canvià el seu nom pel de Francesc.

signarà *El Filósofo Arrinconado*. Ja durant la guerra de la independència es distingí pels seus sentiments absolutistes. El 1814 era a Vic, on jurà la Constitució, amb la condició que fos sancionada pel rei, però on aviat es distingí per la seva oposició a la legislació liberal, molt especialment a la supressió de la Inquisició.¹⁶⁰ Contra la Constitució i l'assemblea gaditana, publicà *El religioso ciudadano español, Representación de la Iglesia Española á las Cortes del Reino, Juicio sobre «la defensa de las Cortes y las Regaldas de la Nacion, en contestación á la instrucción pastoral de los seis reverendos obispos retirados en Mallorca»*, i un *Diccionario crítico-serio* contra el *Diccionario crítico-burlesco* de Gallardo.

El 1820 s'absentà de Barcelona per no haver de jurar la Constitució, la qual tot seguit combaté amb les seves *Cartas del Filósofo Arrinconado*.¹⁶¹ Escrits summament apassionats, les seves cartes es resolen sempre amb crítiques severíssimes, molt sovint de detalls nimis, però que ell considera diabòlics. Segons el P. Aragonès, tota innovació era com a mínim perillosa, i tot intent de coartar el poder de Roma o els privilegis de l'Església d'Espanya, un sacrilegi. Els blancs principals de les seves crítiques són, a part alguns punts teològics, les crítiques liberals sobre la situació eclesiàstica (fanatisme, hipocresia, Inquisició), la doctrina de Fèlix Amat¹⁶² i els *Discursos* de Llorente.

Les cartes publicades a Barcelona no diuen certament res contra la Constitució ni el govern; però tampoc no deixen en peu res d'allò que l'una i l'altre representen; des del primer moment les cartes havien cridat l'atenció de les juntes de censura, però la que féu vessar el got fou la vuitena, en la qual, sota el pretext de combatre idees de Fèlix Amat, defensava el poder papal en l'elecció i la confirmació dels bisbes, en un moment que les relacions entre Madrid i Roma eren enverinades per la negativa de la Cúria a concedir les butlles de confirmació a Espiga i Muñoz Torrero, nomenats, respectivament, arquebisbes de Sevilla i bisbe de Guadix.

Aragonès sortí de Barcelona com a mesura de precaució, però publicà encara dues cartes més, per la darrera de les quals li fou obert

160. Sobretot considerava sacríleg que aquesta supressió fos anunciada a l'ofertori de la missa, tal com havien manat les corts. Va anar a veure el bisbe de Vic i li va manifestar «que la publicación de aquel decreto en la Iglesia, y en la Santa Misa, (...) era un sacrilegio horrendo, (...) que si él se hallase oyendo Misa en alguna iglesia, y le dijiesen que se iba á publicar aquel decreto, al instante se saldría huyendo; y esto (...) aunque no hubiese de oír Misa jamás». ARAGONÉS, *Frayles Franciscos*, III, 98.

161. FILÓSOFO ARRINCONADO, *Cartas*; aquest primer volum recull les cartes publicades en la Barcelona liberal (les cartes aparegueren soltes i no foren aplegades en un volum fins després del *Trienni*). El segon volum, ja citat, recull les escrites sense haver de parar compte en la censura liberal.

162. Vegeu *supra* C, 1, a.

procés Bé que havia promès de presentar-se davant qualsevol tribunal, fugí a Berga al començament de novembre de 1822.¹⁶³ A Berga predicà catorze dies abans que l'arribada dels liberals l'obligués a fugir a Puigcerdà. Establert a Perpinyà, al convent dels dominicans, rebé una pensió del govern francès a través de la Regència d'Urgell i continuà escrivint. Lliure ara de les coaccions que li imposava escriure des de Barcelona, s'ocupà de l'obra religiosa de les Corts, tot esforçant-se a no trobar-hi ni un sol detall favorable.¹⁶⁴

No sabem res del P. Aragonès després de la seva tornada a Barcelona el 1824, llevat que visqué prou temps per a veure les tristes escenes de la crema dels convents a Barcelona, que començà precisament pel seu, i que morí poc després, el 1837.

A pesar del seu fervor absolutista, el P. Aragonès no s'ocupà de qüestions purament polítiques, sinó que limità la seva activitat a la crítica del sistema constitucional i de la seva política religiosa. La propaganda escrita reialista de cara a la revolta tingué com a màxim exponent un altre mendicant, el dominicà Tomàs Bou, que escriví en català, en estil directe i popular, una sèrie de fullets que tingueren una gran difusió, tanta, que continuaren essent utilitzats per la propaganda reialista durant la guerra dels *agraviats* i la primera guerra carlina.

No sabem gran cosa d'ell, fora que era fill de Cervera, que el 1820 era lector de filosofia al convent de Solsona i que en ésser suprimit aquest passà a Barcelona el maig de 1821. La seva primera obra, base de la seva fama, és la *Conversa entre Albert y Pascual*,¹⁶⁵ llarg diàleg en vers, a l'estil dels romanços populars; hi critica el règim d'una forma velada, però no prou perquè no ho entengués tothom. L'obra fou acusada d'injuriar la Constitució, i el P. Bou fugí a Andorra (març de 1821). Escriví encara tres converses més, la darrera de les quals no he pogut veure, bé que pertany ja a la guerra dels *Malcontents*. La segona,¹⁶⁶ principalment, conté totes les

163. Mentrestant a Barcelona foren detinguts un rector que finançava la publicació de les seves obres i l'impressor d'aquestes.

164. La més típica d'aquestes cartes és la que dedica a combatre la *Teologia de Llió*, que les Corts havien elegit com a llibre de text per a totes les universitats i seminaris. Basa la seva crítica en el *malum ex quocumque defectu* i en la consideració que no es pot tractar de res de bo venint de les corts. Però on se'ns revela més clarament és en la resposta a un anònim que afirmava que Jesucrist no havia prescrit res en qüestions de forma de govern. Sense pensar-s'hi poc ni molt, Aragonès qualifica aquesta idea com a «indigna de cristianos, proposición anti-católica, anti-evangélica, y es una clara y enorme blasfemia contra Jesucristo, en calidad de legislador supremo de todos los hombres» (FILÓSOFO ARRINCONADO, *Tomo segundo*, carta XIV).

165. Bou, *Albert y Pascual*. N'hi ha una primera edició del 1821, però no l'he poguda veure.

166. Bou, *Segona conversa*, i *Tercera conversa*.

queixes dels facciosos contra el govern i el sistema; comença atacant els liberals de formar una secta internacional,

«que no vol religió
ni falsa ni verdadera,
que té per finalitat
(...) fer guerra
a Déu y als Reys de la terra»,

es queixa després de la desobediència a Roma, de l'exili d'alguns bisbes, de la supressió de la Inquisició i dels monestirs, de la reforma dels convents i de la reducció dels delmes; acusa després les classes partidàries del sistema liberal — advocats, notaris, metges, apotecaris i comerciants — d'estar més mancats de reforma que no els religiosos. Finalment es llança contra els diputats que, segons ell, han falsejat les eleccions, volen les rendes dels convents per a repartir-se-les, s'han venut Amèrica i han gastat 110 milions a finançar les revolucions de Nàpols i del Piemont, i acaba acusant tots els liberals de francmaçons¹⁶⁷ i, per tant, condemnats per Roma, i exhortant tothom a prendre les armes en defensa de la fe.

Restablert Ferran VII en la plenitud dels seus drets, Bou es convertí en predicador de moda,¹⁶⁸ però aviat s'adonà que el govern no es decidia a portar a la pràctica les mesures que ell jutjava necessàries per a conservar eternament en ordre Espanya sota l'ègida de l'altar i del tron. Llavors arremeté més durament encara contra els liberals i contra la lenitud del govern en la *Constitució sens màscara* i l'*Enterro solemne de la Constitució de Cadiz*,¹⁶⁹ que exerciren en la guerra dels *Malcontents* el mateix paper que les *Converses* durant el *Trienni*.

167. «Fracmasons y Jacobins
Liberals y Carbonaris
Son los mateixos sectaris
Ab iguals medis y fins :
Als primers d'estos ruins
Tres papas han condemnats.

168. Hi ha impresos dos sermons seus; l'un predicat a Berga el 30 de maig de 1824, porta per títol *Jesu-Christ Crucificat, capità dels servils. Sermó, que predicà en lo castell de la real vila de Berga en la solemne traslació de la imatge dita del Sant Christo del Castell à la capella novament construïda en dit lloch, lo dia 30 del mes de maig de 1824* (Manresa, s. a.) (citat: Bou, *Jesu-Christ Crucificat*), en el qual acusa els liberals d'haver adorat una pedra (la làpida de la Constitució) i haver comès tota classe d'heretgies; dedica paraules particularment dures per al clergat liberal. L'altre sermó fou pronunciat a Manresa el 17 de novembre de 1825, en el funeral pels 24 assassinats als Tres Roures per ordre de Rotten i es titula *El verdadero y mas monstruoso fanatismo que han conocido los siglos. Oracion funebre, que en las honras funerales hechas el dia diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y cinco, con motivo de la colocación en el nuevo panteón de las venticuatro victimas de la ciudad de Manresa, sacrificadas por el furor constitucional en el diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y dos, dijo el M. R. P.* (Manresa, Ignacio Abadal, s. a.).

169. [TOMÀS BOU] *Constitució sens màscara o verdadera idea de la Constitució abor-*

Distingit reialista fou també el provincial dels dominicans de la província d'Aragó, el P. Domingo Quírico Comerma, que fugí a Andorra el maig de 1821 en saber que figurava a la primera llista de proscripció preparada a Barcelona.¹⁷⁰ El 1823, els liberals l'acusaren d'haver reinstaurat a Vic el tribunal de la Inquisició; el que és cert és que publicà en aquesta ciutat el primer diari reialista,¹⁷¹ que aviat fou seguit per un altre a Girona (editat per un tal fra Hilari, el qual la premsa liberal prengué com a prototip de clergue reialista, inculte i fanàtic).¹⁷²

Un gran nombre d'eclesiàstics col·laboraren també en la rebel·lió de diverses formes o exerciren càrrecs importants entre els reialistes. Podem citar el P. Josep M. Griver, conseller i secretari de Malavila; Josep Fornell, prior de Pinós, molt lligat a *Romanillos*; ¹⁷³ Agustí Arajol, rector de Burg, confident i acompanyant del baró d'Eroles; ¹⁷⁴ Rafael Jou, beneficiat de la Cardosa, confident de Miralles; ¹⁷⁵ Miquel Perxachs, escolapi de Mataró, conseller de Domènec de Caralt; ¹⁷⁶ el monjo de Breda Josep Seguer, ¹⁷⁷ i els rectors de Gualba i de Gaserans, tinguts per recaptadors reialistes a les zones no sotmeses a aquests; ¹⁷⁸ Josep Cortina, regent de la Maçana, que féu diversos viatges per Espanya i França per preparar l'alçament del maig de 1822; ¹⁷⁹ Ramon Dòria, rector de Sant Julià de

tada en Cadis lo any 1812, morta en 1814: ressucitada per medi de puñals en 1820: y enterada en 1823 per may més tornar sobre la terra (Solsona s. a.); i *Entero solemne de la Constitució*. Aquestes cartes del Pagès de la Muntanya aparegueren soltes abans d'ésser reunides en un volum.

170. *Carta manifiesto del M. R. P. Provincial de los Dominicos de la Corona de Aragón Fr. DOMINGO QUIRICO COMERMA, O. P., a los religiosos y religiosas de su provincia* (Vic, s. a.).

171. La notícia de l'aparició d'aquest periòdic ens és donada en l'«Indicador del 7 de juny de 1823.

172. No he pogut trobar cap exemplar del diari reialista de Vic. Per contra a l'AEV, *Miscel·lània*, hi ha alguns exemplars del «Diario de Girona»; és una imitació del «Diario de Barcelona», molt inferior periodísticament a la premsa liberal de l'època, però sense res que justifiqui la ridícula que els diaris de Barcelona atribuïen a fra Hilari.

173. Vegeu VII, C, 3.

174. ADU, *Registro de expediciones del tiempo del Ilmo. Sor. Dn. Bernardo Francés Caballero Obispo de Urgel. Años 1823 y 1824. Libro 4.º* (citat: *Registro de expediciones, 1823-1824*). Es tracta per regla general de nomenaments i atestats de mèrits demanats per a optar a beneficis, canongies... on els capellans fan constar sempre que no han estat liberals exaltats, i molt sovint, mèrits a favor dels reialistes.

175. ADU, *Vacante del ilustrissimo señor Frances Caballero y Registro de Expediciones del Ilustrissimo señor D. Fr. Bonifacio López Pulido, año de 1824, Libro 1.º* (citat: *Registro de expediciones, 1824*).

176. ADB, *Expedients i informes 1823, III*.

177. El monjo Seguer, a l'entrada dels *Cent Mil fills de Sant Lluís* digué al rector de Breda, que havia traslladat la parròquia a l'església del convent: «Tu Rabassa, ya puedes sacar de aquí cuanto tengas en la iglesia; o del contrario no te dejaremos sacar nada; y te vuelves a tu cabaña» (BARRAQUER, *Religiosos, I, 759*).

178. *Id., id., I, 758*.

179. ADU, *Registro de expediciones, 1823-1824, fol. 7º*.

Lòria, que comunicà als reialistes la situació dels forts de la Seu i a casa del qual paraven els caps reialistes quan estaven ferits, cansats o eren perseguits; ¹⁸⁰ Josep Bernier, beneficiat d'Agramunt, que convencé i pagà Francesc Cendrós perquè organitzés una companyia reialista; ¹⁸¹ Manuel Aureliano Gutiérrez, canonge magistral de la Seu, director general dels hospitals militars reialistes, i el seu secretari Francesc Serra, canonge de Guissona, que organitzà i dirigí l'hospital militar reialista de la Seu; ¹⁸² Francesc Frigola, rector de Blanes, autor d'escrits subversius; el caputxí Joan M. de Barcelona, els canonges de Vic Corrons i Palau, detinguts a Barcelona l'agost de 1822, i nou encartats en les delacions de Pol de Quimbert. ¹⁸³

Un altre grup és format pels eclesiàstics que entraren a formar part de les juntes establertes pels reialistes: en la formada a Cervera per Miralles trobem el catedràtic de canons Felip Minguell ¹⁸⁴ i els capellans Ramon Soler i Magí Espigó.

De la de Móra, reducte absolutista organitzat principalment pels franciscans del convent de la població, en formaren part el guardià i el prior d'aquest, Cristòfor de Pegueroles i Joan Batista Descàrrega, i el beneficiat de Batea Josep Català, mentre un altre franciscà, Jaume Pons, dirigia les obres de fortificació i la resta de la comunitat tenia instal·lada al convent la fàbrica de cartutxos.

La junta formada a la Seu l'endemà de la seva conquesta pel *Trapeuse* comptava entre els seus membres Juan Juez, rector del seminari, i els canonges Julián Ramos i Manuel Sabartés.

Prop d'aquests es distingiren a la Seu Francesc Font, catedràtic de moral al seminari, que dirigí l'estratègia dels absolutistes en les eleccions municipals i més tard pagà espies de les maniobres de Mina i introduí socors als reialistes assetjats a la Seu; ¹⁸⁵ els canonges Garzón, que hom acusava d'haver preparat l'assalt reialista, i Egea, que ensems amb els preveres Francesc Lladós, Fàbregues i Teixidor (beneficiat de Calella) fou acusat d'haver organitzat a la Seu el tribunal de la Inquisició. ¹⁸⁶

Altres sacerdots prengueren part en les partides o capitanejaren els

180. *Id., id.*, fol. 57.

181. *Id., id.*, fol. 184.

182. *Id., id.*, fol. 7.

183. Corrons és citat també com un dels components del Tribunal Inquisitorial muntat a Vic el 1823. Vegeu *infra* VIII, A. Participà també en l'alçament dels «Malcontents» i fou membre de la Junta Suprema de Manresa (TORRAS, *Agraviados*, 57).

184. Que establí el 1824 una veritable dictadura inquisitorial sobre la universitat.

185. ADU, *Registro de expediciones, 1823-1824*, fol. 89.

186. Vegeu *infra*, VIII, A. Prescindeixo de tots aquells qui ocupaven càrrecs en el moment de la restauració.

sometents locals, com els rectors de la rodalia de Solsona, suspesos per aquesta causa en llurs llicències pel governador de la mitra Oliveras; Ramon Marc, vicari d'Isona, que lluità contra Perena i el qual Mina qualificà de «primer faccioso de la Conca»,¹⁸⁷ el rector de Verges, que s'uní a la partida del *Misses* capitanejant un estol de joves de la seva parròquia; Eudald Basagaña, de Sant Joan de les Abadesses, que formava part de la partida de mossèn Anton, bé que a vegades el veiem actuar capitanejant un destacament propi, i mossèn Pere Corominola, fra Antoni Rafecas i el trinitari Francesc Badia, ajusticiats pels constitucionals per llur actuació en les partides.

c) Caps de partida. — José Luis Comellas y García-Llera afirma,¹⁸⁸ seguint J. M. R., que només tres clergues agafaren les armes a Catalunya. La llista, àdhuc reduint-la als qui dirigiren durant temps una partida, és bastant més llarga.¹⁸⁹

Cal començar-la amb el llec mínim Ventura Fuster, que capitanejà a Manresa, el 1821, la primera revolta reialista, i hom temia que l'any següent no alcés una nova partida al Vallès.

Deixant de banda aquesta temptativa esporàdica, coneixem com a caps de partida els franciscans Josep Llussà i Josep Piquer, el cartoixà Joan Pujol, que actuava pels voltants de Reus; Antoni Curt, beneficiat de Guissona;¹⁹⁰ el vicari de Sant Llorenç de Morunys, Ramon Traver, que dirigí l'atac a Berga, i el rector d'Altafulla, Josep Jover;¹⁹¹ i, amb molta més fama, mossèn Antoni Coll, mossèn Benet Tristany i el *Trapense*.

Quan Riego proclamà la Constitució a Cabezas de San Juan, mossèn Antoni Coll i Gayrís, que s'havia distingit mobilitzant els estudiants catalans per lluitar contra els francesos, acabava d'obtenir un benefici a la parròquia d'Espinelves;¹⁹² potser la por de perdre'l influí en el seu ardor per defensar la fe. Refugiat amb la seva partida als contraforts del Montseny, recorria els pobles trencant les làpides de la Constitució i imposant tributs als veïns, sobretot als tinguts per liberals; procurava d'evitar les topades amb les tropes governamentals, car per regla general en sortia

187. ADU, *Registro de expediciones, 1823-1824*.

188. COMELLAS, *Realistas*, 43.

189. Vegeu *infra* VI, D, 1.

190. Antoni Curt havia estat capità durant la guerra de la Independència i s'alçà el 13 de maig de 1822 al crit de «visca la religió i el rei absolut». (ADU *Registro de expediciones, 1824*).

191. «Indicador», 23 de maig de 1822, núm. 130. Sobre el comportament anterior de mossèn Jover, vegeu *infra*, VI, B.

192. Havia nascut a Sant Martí de l'Esparrà, prop de Santa Coloma de Farners. El 1820 i el 1821 rebé els ordes fins al diaconat.

vençut; però assolí de mantenir-se a base d'abandonar els pobles abans de l'arribada dels seus perseguidors. En reorganitzar-se a França les forces reialistes per a llur entrada a Espanya com a avantguarda dels *Cent Mil Fills de Sant Lluís*, mossèn Antoni s'apropià el grau de brigadier. Ferit en el setge d'Hostalric, morí a Girona, els últims dies de la guerra, a causa de la infecció de la ferida.

La zona dels altiplans centrals catalans fou el camp d'acció d'un altre cèlebre eclesiàstic: mossèn Benet Tristany. Mossèn Benet, la fama del qual procedeix principalment de la primera guerra carlina, havia nascut a Ardèvol l'any 1794, d'una família de la noblesa rural: els seus avantpassats eren senyors d'Ardèvol i carlans d'Ivorra i d'Altet. El 1820 era ja canonge de Solsona; durant el *Trienni* el fet que li donà més fama fou l'ocupació de Calaf el juny de 1822, població en la qual aconseguí de mantenir-se quinze dies tot utilitzant-la com a centre de recluta reialista. Després de l'entrada dels francesos, Tristany es distingí per la rapacitat i l'avarícia; segons les fonts liberals, a un vell que li recordà l'amor de Déu i als homes com a resum de la llei de Déu, Tristany li respongué que els seus manaments «sen enclouen ab tres que son lliuras, sous y diners que necessito per mantenir els meus soldats».¹⁹³ Sembla que el seu tarannà altiu i independent el portà a topar amb els mateixos francesos. En tot cas fins el 1825 no veié reconeguts els seus mèrits absolutistes. El 6 de maig d'aquest any rebé la creu de fidelitat militar de primera classe; el 8, l'escut de distinció, i el 13, i ho devia agrair molt més, una canongia a Guissona;¹⁹⁴ l'any següent en va acumular encara una altra a Girona, on tampoc no foren gaire bones les seves relacions amb la resta dels canonges. El seu nom fou també utilitzat pels *malcontents*, però no sembla pas que s'arribés a sumar a la revolta. En la primera guerra carlina, després d'haver constituït per molt temps un malson per a les tropes del govern, fou fet presoner i afusellat a Solsona el 1847.

Però el prototip d'eclesiàstic cap de partida fou fra Antonio Marañón, anomenat el *Trapense* pel seu hàbit; personatge de vida contradictòria i d'historiografia més contradictòria encara. Les primeres notícies de Ramón Marañón (canvià el nom en entrar a la Trapa) ens el presenten com a soldat a les ordres del comte d'Espagnac en la guerra del Rosselló;¹⁹⁵ el tornem a trobar distingint-se en l'assalt al castell de Jaca (5 de setem-

193. «Eco de la ley», 10 d'abril de 1823, núm. 100.

194. ADU, *Registro de expediciones*, 1825, fol. 44.^v

195. Dec aquesta notícia, procedent de l'arxiu de D. José de Oleza, a l'amabilitat del P. Pío de Montoya, que m'envià còpia de l'original de seu llibre, — aparegut mentre jo corregia proves del meu treball — *Intervención del clero vasco en las contiendas civiles, 1820-1823*, en el qual estudia l'actuació del *Trapense* a Navarra en 1823-24.

bre de 1813); la seva valentia li valgué el grau de tinent o de capità i romangué a l'exèrcit després de la guerra. Estant de guarnició a Lleida el 1817, agregat al regiment de Múrcia, perdé al joc tots els béns i àdhuc el grau militar. Desertà i, fos per a desaparèixer, fos per penediment, entrà com a llec a la Trapa de Santa Susanna (entre Favara i Maella),¹⁹⁶ on sembla que seguí la vida devota i austera de la comunitat. El 1821, un grup de trapencs, suprimits per la dràstica reducció de monestirs, demanaren i obtingueren d'unir-se a la comunitat de Poblet, que ja els havia acollits entre el 1794 i el 1796; bé que les dues comunitats feien vida separada, Marañón, per la seva condició de llec, devia tenir més contactes amb els monjos de Poblet.¹⁹⁷ En tot cas, algú devia conèixer la personalitat d'aquell llec, que havia de rondar els cinquanta anys, car foren gent de l'Espluga els qui es posaren en contacte amb Marañón;¹⁹⁸ aquest marxà al final d'abril cap al poble, on trobà uns cent-cinquanta joves mal armats disposats a seguir-lo. Aquest fou el començament d'una fulgurant campanya militar i sobretot d'una fama extraordinària; el nom del *Trapense* es convertí en símbol d'aquelles dues Espanyes enfrontades. Mentre els reialistes deien que les bales el respectaven i li atribuïen profecies i revelacions, els liberals l'acusaven d'impostor i deien que s'amagava bales a les mànegues de l'hàbit i se'l foradava per fer creure als seus seguidors que agafava els projectils en l'aire i que Déu protegia el seu cos de les ferides.¹⁹⁹ El *Trapense* vestia en campanya el seu hàbit de llec, amb un gran Sant Crist al pit i sabre i pistoles a la cintura; combinava la gosadia amb els seus coneixements de guerriller i sabia sortir ben parat àdhuc de les ocasions més compromeses. En passar pels pobles beneïa amb gran unció els pagesos i els excitava, muntat al seu cavall, a lluitar per

196. Les dades procedeixen de TODA, *Poblet*, 106-107; Toda és qui dona notícies més versemblants sobre Marañón. També un article de l'Indicador del 20 de maig de 1822 aporta detalls interessants. Sobre les peripècies de la Trapa a Espanya vegeu TODA, *Poblet*, i FORT, *Trapa*.

197. Bé que Toda, en el seu desig d'exculpar els monjos de Poblet de responsabilitat en l'alçament del *Trapense*, s'esforça a provar la total separació entre ambdues comunitats, no es pot entendre la rebel·lió de Marañón sense algú que el posés en contacte amb la gent del país. D'altra banda, la separació entre les comunitats només podia ésser relativa, atesa la necessitat de conviure en un mateix clos.

198. Francesc Navés, ex-agustí i rector de l'Espluga de Francolí, fou acusat el 1823 de dir a un home del poble: «No ignorais que vuestra mujer difunta se confesaba conmigo, por consiguiente yo sé en qué casa y quienes fueron los primeros facciosos revolucionarios que fueron a buscar a fray Antonio Marañón» (AAT, *Creus*, *Lista*, pàg. 22). Vegeu *infra* VI, D, 1.

199. També Mataflorida donava la raó (no pas públicament, és clar) als liberals: «El *Trapense*, que está borracho a todas horas, un donado apostata el más grosero que crió madre y que en su tiempo cobraba el barato y quien en esta época no ha hecho más que alborotar y servir de capa de ladrones, pues cuantos milagros e ilusiones se han dicho todo es falso» (Citat per ARTOLA, *Fernando VII*, 794).

la religió tot proclamant que la seva missió era divina i que el cel l'havia cridat a procurar una política de regeneració d'Espanya.²⁰⁰

Tot això enardia tant els seus seguidors com irritava els seus enemics; uns i altres uniren llurs esforços per convertir en llegenda els fets de Marañón. Així succeí amb la més cèlebre de les seves victòries: la conquesta de la Seu d'Urgell. Heus ací, per exemple, la descripció de Vicente la Fuente:

«el *Trapense* con un crucifijo en la mano y un látigo en otra, trepó el primero a la muralla de la Seo de Urgel, defendida por sesenta piezas de artillería, y sin que le hirieran las descargas de la guarnición. Los soldados de ella fueron pasados a degüello».²⁰¹

En realitat, ni la victòria no fou tan gloriosa ni la venjança tan criminal;²⁰² però la fama del *Trapense* anà sempre en augment fins al punt que, després d'ésser derrotat a Ayerbe per Zarco del Valle i veure's obligat a refugiar-se a França, aconseguí que prop de la meitat de les tropes reialistes de Navarra fossin posades a la seva disposició per lluitar a Catalunya, bé que les tropes liberals feren retrocedir l'expedició abans d'arribar als límits del Principat.

Acabada la campanya reialista, segons Miraflores, el *Trapense* portà a Navarra una vida dissoluta i escandalosa; avui, gràcies a les investigacions del P. Pío de Montoya, estem més ben informats: el *Trapense* fou a Navarra i especialment a la Rioja l'instrument del grup més *ultra* del reialisme, el representat per la Junta Interina del regne, disgustada no solament per la moderació que demanava Angulema, sinó àdhuc per l'actuació de la Regència de Madrid i el seu representant a Navarra, el comte d'Espagnac. D'acord, doncs, amb els elements més absolutistes, el *Trapense* es convertí en reietó de la Rioja, imposant i cobrant contribucions pel seu compte i multant o destituint dels càrrecs els acusats d'ombra de liberalisme o els reialistes que no veia prou disposats a complir les seves ordres. Finalment, Marañón es veié obligat a passar a Madrid, i de la capital fou portat amb una escorta, teòricament d'honor i pràcticament de guàrdia, a la Trapa de Santa Susanna el febrer de 1824; posteriorment, la sola notícia que havia sortit del monestir commocionà les autoritats reialistes;²⁰³ però el *Trapense* s'havia acabat: morí edificantment al mo-

200. Carta dels vicaris capitulars de Tarragona, Manuel Llopis i Bonaventura Marés condemnant la conducta del *Trapense*, de data 25 de maig de 1822.

201. LA FUENTE, *Historia eclesiástica*. La Fuente treu aquestes notícies de Miraflores.

202. Vegeu VI, D, 2.

203. Dec totes aquestes notícies a l'obra del P. Pío de Montoya.

nestir el 9 de novembre de 1826.²⁰⁴ ¿Com jutjar una personalitat tan complexa i contradictòria? Avui se'ns fa difícil d'acceptar-lo com un místic de la violència religiosa; ens és més fàcil de veure-hi un aventurer trapella. És molt possible, però, que tingués més del primer que no del segon, bé que la seva conducta anés per una banda i les seves creences per una altra. Potser precisament defensava amb tant d'ardor la seva fe per fer-se perdonar les infidelitats a la doctrina que defensava.²⁰⁵

204. LESUR, *Anuario Histórico Universal*, 1826. Ho testimonia també el fet que el mateix any li fessin funerals a Poblet.

205. El personatge no és únic en la seva època: vegeu, per exemple, en VILLARRUTIA, *Fernando VII rey constitucional*, les aventures del qui es feia anomenar baró Kolli, tan reialista i religiós com fembre i engalipador.

VI

L'ACTUACIÓ DE LA CLERECIA ABSOLUTISTA

Certament, la gestió dels governs liberals tingué molts punts fluixos, però, com havia passat ja a les Corts de Cadis, l'oposició al sistema constitucional no s'originà principalment per qüestions polítiques, sinó religioses, o, per dir-ho millor, a causa de la política religiosa seguida pel govern; i també ara la clerecia figurà al davant d'aquesta oposició. En les nombroses insurreccions i intents de revolta que s'escalonaren al llarg dels quatre anys de vigència constitucional, sempre o gairebé sempre hi hagué com a promotor o almenys com a íntimament relacionat amb els grups descontents, algun eclesiàstic. El que dividí els espanyols no fou bàsicament una qüestió política o de govern, sinó una positura religiosa, o la diferent manera d'entendre la religió.

Foren molts els eclesiàstics que, ja de bell antuvi, es posaren en contra del nou règim; veurem només el cas de Catalunya.

A) ELS PRIMERS PASSOS CONTRA EL RÈGIM CONSTITUCIONAL

Deixant de banda l'anècdota, contada per Barraquer, que al convent d'Escornalbou tres frares es posaren malalts i moriren en saber que havia estat jurada la Constitució,¹ consta que es negaren a jurar-la l'abat de Serrateix, mossèn Marià Poch d'Esparreguera, mossèn Esteve Pagès i altres clergues de Granollers, i el rector de Vilanova i la Geltrú.² bé que en els àmbits rurals degueren ésser molts els pobles on la jura devia existir només en el certificat de l'Ajuntament.³ Aquesta oposició passiva

1. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 293.

2. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, I, fol. 308^v, 313 i 332, dates de 28 de març, 16 d'abril i 15 de juny de 1820.

3. «Muchos pueblos hubo a quienes ni las órdenes terminantes, ni las más fieras amenazas pudieron inducirles a prestar el execrable juramento de adhesión al código

fou seguida per signes actius: molt aviat alguns eclesiàstics manifestaren en públic i àdhuc en sermons llur descontentament i llur prevenció enfront del règim.⁴ El prior dels agustins calçats de Barcelona exhortà la comunitat a no malparlar de la nova situació política, exhortació que hagué de repetir pocs dies després; els monjos de Montalegre preocuparen les autoritat religioses amb l'afany de desacreditar els constitucionals.⁵

Amb l'anunci de les eleccions parroquials (de les quals havia de sortir en definitiva la representació a les corts), alguns clergues intentaren de maneflejar-les o feren campanya a favor d'elements absolutistes; així ens consta de la Seu d'Urgell⁶ i de Girona, i també per una queixa del cap polític al bisbe Schar, bé que aquest negà l'acusació.⁷

B) COMENÇAMENT DE LA REACCIÓ ABSOLUTISTA

Aviat aparegueren mostres del malestar que el canvi de situació havia produït en una gran part de la clerecia rural, com també de l'ascendent que els rectors tenien damunt els fidels. Per a il·lustrar aquest punt serveix perfectament el cas de mossèn Josep Jover, rector d'Altafulla. Arribat el dia assenyalat per a fer el jurament públic de la Constitució, mossèn Jover es negà a prestar-lo (els altres tres sacerdots de la vila havien partit aquell dia del poble); després, el rector, pressionat per les autoritats locals, entonà el tedèum en acció de gràcies, però l'interrompé tot just començat, pujà a la trona i començà la novena de sant Josep. Tot això fou denunciat al vicari general de la diòcesi de Tarragona; mossèn Jover, en saber-ho, cridà a la plaça «ja eixiran las espasas rovelladas».⁸ Sembla que el vicari general intentà de canviar el rector, però suspengué l'ordre davant una petició de l'Ajuntament «constitucional»

de la desolación Española» (De la felicitació dels rectors del bisbat de Solsona al rei el 1823). Dec la notícia, com gairebé totes les procedents d'aquest arxiu, al Dr. Antoni Llorens, que tingué l'amabilitat de deixar-me examinar un manuscrit seu sobre aquests temes.

4. El 20 de març i el 9 d'abril de 1820 el cap polític dirigí dues cartes a les autoritats eclesiàstiques, queixant-se que «algunos individuos del clero Regular y Secular, olvidados de sus deberes más preciosos, procuran propagar especies anárquicas.» Les he vistes a ACG, *Resoluciones capitulares*, 1819-1821.

5. AVELLÀ, *Correspondència de oficio*, 1, fol. 313^v; amb data 15 d'abril de 1820, Avellà escriu al rector de Tiana preguntant-li si és veritat que l'almoïner o algun altre monjo de Montalegre diuen als pobres, en donar-los l'almoïna, que preguin perquè tot torni aviat a ésser com abans (citat per BARRAQUER, *Religiosos*, II, 443-444).

6. On el catedràtic de moral al seminari, Francesc Font, dirigí l'estratègia dels absolutistes en les eleccions municipals. Vegeu *supra* V, C, 2, b.

7. Vegeu *supra* II, C.

8. «Constitucional», 13 d'abril de 1820, núm. 32.

d'Altafulla; mossèn Jover replicà llavors des del «Diario de Barcelona» defensant-se de no haver jurat la Constitució allegant que no tenia ordre dels seus superiors per a fer-ho i, sense negar els altres càrrecs que li feien, s'emparava rera una carta de l'Ajuntament, que justificava la conducta del rector i a la qual afegia el resultat d'una votació nominal entre els veïns del poble, favorable al rector per 176 vots contra 6, votació que devia marcar el pes relatiu dels liberals i dels absolutistes dins la població.⁹

Els rectors que, com el d'Altafulla, dominaven el poble i l'Ajuntament, no degueren ésser, ni de bon tros, l'excepció: més tard fou demanada als ajuntaments una informació sobre els eclesiàstics de llur territori; sembla que més d'un rector la dictà ell mateix; almenys en fou acusat el de Bràfim¹⁰ i ho confirma indirectament un article del batlle d'Olvan,¹¹ que lloa el zel del rector en l'explicació de la Constitució i la seva labor caritativa; aquest mateix rector reuní el 1823 els sacerdots de la rodalia per entonar un tedèum donant gràcies per la fi del règim constitucional i predicà en termes clarament antiliberals.¹²

Mentrestant, a la premsa eren contínues les gasetilles que mostraven els eclesiàstics com a catalitzadors de l'oposició anticonstitucional. Un dia són denúncies per insults al sistema o als seus representants; un altre, queixes perquè els rectors no explicaven la Constitució, o perquè els pobles, a instàncies dels rectors, no han col·locat la làpida.

Tot això no són, però, sinó guspises; els veritables camps de batalla (abans d'acudir a les armes) foren les troncs i les impremtes. La primera discussió oberta fou provocada pel F. Aragonès, que s'amagava aquest cop sota el pseudònim de *Fr. Serapio*, en criticar, des de les pàgines del «Diario de Barcelona», dos sermons predicats dies abans (un d'ells segurament del P. Manuel Casamada). La crítica de *Fr. Serapio* començava amb aquest *ex abrupto*:

«Deseo saber si los pùlpitos de las iglesias son los mismos que los que de pocos días á esta parte se han establecido en los cafés: es decir si los mismos principios, máximas, ideas y cuestiones que se publican en estos deben predicarse en aquellos»;¹³

es queixava tot seguit del to polític d'aquests sermons i de la falta de moderació del llenguatge. Les respostes, en tots els tons, no es feren esperar. L'article de *Fr. Serapio* era del dia 5; el 7 apareixien al «*Brusi*» dos arti-

9. «Diario de Barcelona», 27 d'abril de 1820, núm. 118.

10. «Indicador», 25 de març de 1822.

11. «Constitucional», 5 de setembre de 1821.

12. Riv. *Homilia*.

13. «Diario de Barcelona», 5 de maig de 1820, núm. 126.

cles contestant-li, i un tercer, al «Constitucional» el 8 (aquest publicava un llarguíssim article sobre el tema), i el 9, un altre, encara, el «Diario de Barcelona». Aquestes respostes tocaren tots els punts de l'article i encara uns quants més. A part defensar la dignitat i l'esperit evangèlic dels sermons en qüestió (amb arguments, val a dir-ho, no massa convincents),¹⁴ els articulistes feien notar que més indignes havien estat molts dels sermons predicats en el moment de la restauració absolutista, sense que ni *Fr. Serapio* ni molts com ell obrissin la boca. En definitiva, l'incident mancava d'importància, si no és perquè representava la primera reacció absolutista, a dos mesos escassos de la instauració del règim liberal.

Darrera la crítica del P. Aragonès en vingueren d'altres, aquesta vegada des de les trones; els dos incidents més cèlebres foren els del P. Xarrié i del P. Estaper, ja citats.¹⁵ La impressió que devia causar el sermó del P. Xarrié féu que un partidari seu, o potser ell mateix, es cregués obligat a publicar en el «Diario de Barcelona» un violent escrit defensant el seu sermó;¹⁶ l'atac fou aquest cop posterior a la defensa i aparegué en el «Constitucional»;¹⁷ per ell ens assabentem que el P. Xarrié parlà de llibertinatge, llicenciositat, impietat, llibertat excessiva, anticatolicisme, etc., bé que sense alludir directament al règim. En tot cas, com que l'atac no havia estat directe, les autoritats cregueren millor no intervenir-hi.

Sí que ho feren, però, quan el P. Estaper s'atreví

«á injuriar á la Nacion, á calumniar al Congreso, a acusarlo de incompetencia, á atizar al pueblo a la desconfianza y despues a la rebeldia».

El predicador fou detingut al peu de la trona i posteriorment exiliat a Ceuta. Dies després, el Cap Polític trameté una enèrgica circular als superiors de les cases religioses, en la qual amenaçava de castigar, sense contemplacions a l'hàbit religiós, aquells qui malparlessin de la Constitució.¹⁸

Així i tot, l'oposició al règim liberal, en nom de la religió, era cada cop més insistent. El setembre aparegueren a Manresa uns pasquins que

14. «Se habló del *evangelio*; pues se nos exhortó al sostén del orden público que aquel nos recomienda: *se habló de virtudes cristianas*; pues animándonos á la observancia de la constitución se animaba al pueblo español á proteger con leyes sabias y justas la religion verdadera y exclusiva de la monarquia: *se pintó el vicio con los colores que le corresponde*; pues se nos presentó bajo su genuino aspecto aquel tribunal opresor, mengua del nombre cristiano» («Constitucional», 7 de maig de 1820, núm. 56).

15. Vegeu supra, V, C, 2, a.

16. «Diario de Barcelona», 22 d'agost de 1820, núm. 235.

17. «Constitucional», 29 d'agost de 1820, núm. 170.

18. «Constitucional», 24 d'octubre de 1820, núm. 224.

començaven: «Alarma Manresans cridau viva la Religio y mori a la Constitució»,¹⁹ en els quals s'incitava a matar els liberals i a oposar-se a la sortida dels jesuïtes. A fi d'any circulà per Tortosa un *Juicio Astronómico-Médico-Político del año 1821*,²⁰ que abundava en les mateixes idees, bé que posades en vers, i hi afegia l'anunci d'una intervenció estrangera²¹ que faria desaparèixer la Constitució i els constitucionals.²²

El 1821 s'inicià amb un nou atac del F. Aragonès: l'*Esquela al Diario Constitucional de Barcelona. En un momento de cólera contra las blasfemias petulantes de algunos periódicos de Barcelona*,²³ a l'hora de concretar, les blasfèmies restaven reduïdes a «tanto repetir supersticion y mas supersticion fanatismo y mas fanatismo (...) ese descomulgado prurito de criticar y denostar á los obispos algo mas respetables sin duda y mas dignos de veneracion de lo que ha concebido Vm. (...) ese maldito emplasto tantas veces repetido de *cual, cual* y mas *cual* con que nos maja el sentido y la paciencia». ²⁴ Bé que l'esquela no fou publicada fins molt més tard, quan, no els dimonis, sinó els *Fills de Sant Lluís*, s'havien endut al clot el «Constitucional», el P. Aragonès degué fer arribar d'alguna manera l'*Esquela* al diari com un *trágala* absolutista.

La temperatura política i les intervencions antiliberals de la clerecia anaren *in crescendo* al llarg de l'any. A Vic, el 19 de gener, un paisà

19. Arxiu de la Diputació de Barcelona, *Actas del Ayuntamiento de Manresa*, lligall 83 (còpia del 1826). El pasquí continua: «y han de matar a tots els marrells y dulens y cremà sas casas (...) y tots los Milicianos y Cavalleria que vindra per dursen los jesuitas. Viva la Religio y mora la Constitucio».

20. Arxiu Històric de Tortosa, Carpeta *Documentos varios siglo XIX*, manuscrit 2, pàg. 8. Aquesta dada i la precedent m'han estat comunicades pel meu company Jaume Torras, a qui les regracio.

21. Dies després aquesta intervenció estrangera seria també reclamada per Vinuesa. Vegeu *supra* II, D.

22.

«Sin embargo los que tengan los humores muy viciados y *mala constitucion* padeceran sus quebrantos. Unos tendran Calenturas, otros grandes antipatros dolera á estos la cabeza, otros seran atacados de insultos a la garganta, que sin remedio en lo humano les pondran en situacion, que *moriran sofocados*».

(Els subratllats són meus.)

23. FILÓSOFO ARRINCONADO, *Tomo segundo*. L'*Esquela* és datada l'1 de gener de 1822.

24. L'*Esquela* acaba: «váyase Vm. allá noramala, Sr. Diario, y avéngase si puede con sus mil desgarrs y desverguenzas, y con otros cuarenta mil demonios que se lo lleven a Vm. y á toda su casta. Así se lo desean eficazmente un millón de vivientes en solo Cataluña; tal y tan grande es el odio que le tienen a Vm. y a sus infames y descarados discursos». Cal recordar que el «Constitucional» era llavors l'únic diari liberal de Barcelona.

s'alçà i interpehà un predicador que parlava de la potestat del papa sobre els reis i recordava els sobirans que havien estat excomunicats i deposats per la Santa Seu. La ira liberal, davant aquesta al·lusió velada, és comprensible, si recordem que eren els dies de la detenció de Vinuesa i estava en l'ambient l'apel·lació d'aquest a les potències estrangeres. El març o primers dies d'abril aparegué la primera *Conversa entre Albert y Pascual* del P. Bou,²⁵ arribat de Solsona el gener en ésser reunit aquell convent al de Barcelona. No es poden negar al P. Bou magnífics dots de pamfletista;²⁶ però la seva habilitat no fou suficient per a escapar-se de la vigilància liberal. El fullet fou portat als tribunals i considerat sediciós i incitatiu a la desobediència,²⁷ però el P. Bou no comparegué al judici, i la sentència recaigué sobre el llec que s'havia encarregat de fer imprimir els versos.

C) LA REVOLTA DE MANRESA

El mes de maig era evident a Manresa l'excitació absolutista que acabaria el juliol amb un intent de rebel·lió armada. Aparegueren nous pasquins que anunciaven als liberals que serien degollats i penjats, i que si el pla s'havia ajornat a causa del carnaval, no ho fóra la pròxima vegada;²⁸ la pròxima vegada, però, el pla sortí malament, com veurem tot seguit.

L'assassinat de Vinuesa, d'una banda, i l'afusellament, per part de

25. Vegeu V, C, 2, b.

26. Vegeu, per exemple, l'habilitat amb què, al mateix temps que sembla lloar la Constitució, critica l'alçament liberal:

Albert (...)

Esta nova llei que corra

que de una plomada esborra

la llei del Deu verdader?

(...)

Pascual (...)

Quina es la llei que vols dir?

No voldras pas sentir

Sia la Constitució?

Albert No parlo d'aquesta llei

Quel Govern nos ha posat :

No. Pascual, que sé es pecat

Haberselas contra'l Reys.

(El subratllat és meu).

Les converses següents, no escrites ja amb la preocupació d'escapar a la censura liberal, tenen molta menys gràcia, bé que conserven el to pamfletari.

27. «Diario de Barcelona» 18 d'abril 1821, núm. 108.

28. «Maleits embusteros tots los que voleu constitucio tots aneu contra la Religio. Ab vosaltres parlo señors del Ajuntament y aneu vigilant que dintre de vostras casas a tots vos penjaran, ja be lo Diumenge de benef lo Pendó cuidado que no vos ajustem lo gepó, per carnestoltes havia de succeí lo plan que portava que molts havian de morir,

Merino, dels presoners fets al batalló de voluntaris de Catalunya,²⁹ acabaren d'enverinar els ànims. De més a més, s'acabava el termini donat als dominicans de Manresa perquè abandonessin llur convent i passessin al de la Seu d'Urgell. La sortida de la ciutat dels dominicans, escortats pels milicians, provocà l'endemà la sortida de grups armats, ja organitzats en arribar la nit. D'antuvi hom digué que els dirigia un religiós mínim del convent de Granollers anomenat Vinadé, però més tard resultà que el capitost era fra Bonaventura Fuster, llec del mateix convent.

El 5 de juliol les milícies liberals sortiren a l'encaç dels facciosos; a la primera topada aquests, que sembla que eren uns dos-cents, fugiren a la desbandada, bé que alguns d'ells tornaren a reunir-se i continuaren actuant uns quants dies. Segons un milicià de Manresa, font a tota llum parcial, els revoltats formaven tres grups de persones: «*primera fanaticos que todo el dia estan comiendo santos; 2.ª labradores tontos, y bestias. 3.ª todos los pillos y gente de mala fama de la ciudad*»;³⁰ continuava afegint que els cartutxos dels facciosos eren fets amb fulls dels llibres de cor dels dominicans. Prescindint dels adjectius, veiem que aquests grups tenien tots els ingredients de les partides que es formaren l'any següent.

Després del primer fracàs i del parèntesi que produí la pesta, àmpliament explotada pels predicadors absolutistes en contra del sistema liberal, les forces servils de Catalunya, en contacte amb els refugiats absolutistes del sud de França, degueren començar febrilment la preparació de la revolta general de l'any següent.

D) LA INSURRECCIÓ GENERAL DE CATALUNYA

1) Focus principals

Al final del 1821 sembla que formaren llurs partides Montaner i Jep dels Estanys, però llur actuació degué ésser molt esporàdica; al principi del 1822 era formada causa a Girona a Rafael Cuntillé (a) Futlora, de

tots sous lladres: no volem constitucio, som tots servils, volem Religio... Ajuntament lladres embusteros protestants».

«Sr. Batlle y demes lladres del Ajuntament = M. Ys. Sres. el congreso que émos acabado de tener emos deiltado (*sic*) que ostedes se han de pasar todos a cuchillo por tres causas á saber = la primera por embusteros á la Patria = La segunda por ladrones a la Nacion = y la tercera por hacer jurar la falsa y maleida constitucion = No veis que nuestros catolicos y Reyes pasados se volvieron locos para componer las lleys de nuestra España y ora cuatro embusteros com vosotros voleis mudar las leyes que bien estaban, pero alerta que hos teneis por un dedo no mas si este caye no teniu un quar de temps = Viva el Rey la Religio y mori a la maleida constitucio» (Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 83, *Actas del Ayuntamiento de Manresa*, maig de 1821).

29. Vegeu *supra* II, E, 2.

30. «Constitucional», 14 de juliol de 1821, núm. 185.

Sant Feliu de Pallerols; Narcís Boris, carmelità descalç secularitzat; un tal Carreras, de Riudellots, i un tal Plandiula, de Canet d'Adri, acusats també de rebel·lió armada;³¹ però la veritable revolta esclatà de cop a diferents punts del Principat, a mitjan abril de 1822, per obra de la xarxa organitzada per Domènec de Caralt.³²

No es tracta ara de fer la història dels trenta mesos de guerra civil que patí Catalunya, sinó solament de veure la part que hi prengué la clerecia. Els clergues foren encarregats sobretot de la feina de propaganda,³³ i prengueren també part molt activa en els problemes econòmics de la revolta. Deixant de banda la qüestió si els diners de la insurrecció procedien de fonts eclesiàstiques i fins a quin grau, consta que molts clergues dels que eren en zona reialista s'encarregaren del cobrament de les contribucions, juntament amb els odiats *parrots de Cuyás*, i que alguns d'ells es distingiren per llur dura exigència;³⁴ ens consta també que els canonges de la Seu d'Urgell deixaren mil duros d'argent a la Regència,³⁵ que molts rectors donaren les campanes als reialistes perquè en fessin bales de bronze;³⁶ alguns convents de Barcelona foren acusats, i no sense indicis, d'haver fet desaparèixer joies en benefici dels reialistes;³⁷ resta encara com a prova la declaració de molts capellans de la diòcesi d'Urgell, que el 1823 addueixen haver ajudat amb diners els reialistes.³⁸

Vegem finalment els focus principals de la insurrecció i la participació en cadascun d'ells dels eclesiàstics, ja en primera fila o amb les armes a la mà o a la reraguarda, animant, ajudant i dirigint els revoltats.

Els primers símptomes de la insurrecció aparegueren el març a Bràfim, on un desertor de l'exèrcit constitucional es feia passar per boig i es dedicà a atacar els liberals i a insultar la Constitució. La seva especial forma de bogeria contagià aviat altres veïns i acabà amb l'afusellament de la làpida. Aquest fet i la passivitat de les autoritats locals feren que

31. Circular de 13 de febrer de 1822, que l'Ajuntament de Barcelona enviava als ajuntaments dels voltants (Horta).

32. Vegeu *supra* II, E, 5.

33. Vegeu *supra* V, C, 2, b.

34. «Indicador», 11 d'octubre de 1822, núm. 244.

35. ESPOZ Y MINA, *Memorias*. La notícia, però no la quantitat, és confirmada per la *Felicitación-Urgel: «se desprende de algunas sumas para subvenir a las necesidades del soldado»*, i per una carta de la Intendència de l'Exèrcit de Catalunya demanant al Capítol que presenti els comptes dels forniments proporcionats a les tropes reialistes perquè li puguin ésser pagats (ACU, *Papers solters del s. XIX*, anys 1824-35, carta del 18 de juliol de 1824).

36. COMELLAS, *Realistas*, 131. La informació procedeix d'una carta de Mataflorida a Balmaseda datada el 13 d'octubre de 1822.

37. Concretament en fou acusat el dels *Minims*. Vegeu «Eco de la Ley», 29 d'octubre de 1822, núm. 182, i «Diario de Barcelona», 27 de març de 1823, núm. 86.

38. Vegeu ADU, els dos volums de *Registro de expediciones*.

fos oberta una investigació sobre el cas. L'informe oficial que trameté l'Ajuntament deia :

«De pocos días a esta parte se observa padecerse por algunos de esta Poblacion la enfermedad llamada *Demonomania* que era enteramente desconocida, y son en el día unos veinte y cinco los que la padecen» ;³⁹

aquest informe era seguit d'un dictamen mèdic molt detallat en el qual es proposaven alguns remeis per a la guarició de la malaltia. Guarició que, naturalment, no es produí per mitjans humans, sinó per mitjà d'uns exorcistes que acudiren al poble a curar els endimoniats.⁴⁰

La revolta del 18 d'abril tingué com a cap a les comarques de Girona Tomàs Costa, dit el *Misses*,⁴¹ un dels més distingits capitosts realistes. Costa havia estat enrolat en la partida francesitzada de *Boquica*, i més tard fou contrabandista i bandoler i, per tant, coneixia bé la muntanya i els camins cap a França, on s'anava a refugiar quan anaven mal dades. Actuaren prop del *Misses* els eclesiàstics P. Joaquim de Barcelona i els domers de Maçanet⁴² i, sobretot, mossèn Pere Corominola, fet presoner pels liberals en l'atac de Costa a Blanes i ajusticiat a Barcelona el 18 de juliol.⁴³ Un altre capellà de la partida del *Misses* fou el rector de Verges, que portà a la partida un grup de joves de la seva parròquia. En relació estreta amb el *Misses* figura Malavila, que dirigia l'antiga partida del *Boquica* i prop del qual actuava com a secretari el P. Griver.

A les Guílleries i a la Plana de Vic la insurrecció fou dirigida per mossèn Antoni Coll, prop del qual figurava també mossèn Eudald Basagaña, mestre de Sant Joan de les Abadesses, el qual actuava pel seu compte quan les coses anaven bé, i es reunia amb mossèn Anton en els moments de perill.⁴⁴

A la Catalunya Nova el centre principal de la revolta fou la Conca de Barberà, just a les terres entre Poblet i Santes Creus: el personatge

39. Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 169.

40. A pesar del seu aire de farsa, aquest de Bràfim era un dels miracles invocats pel *Trapense* en les seves arengues. Vegeu TODA, *Poblet*, pàg. 107-108, segons una declaració dels vicaris generals capitulars de Tarragona, de data 25 de maig de 1822.

41. La seva fama fou tal que a la zona d'Olot la revolta de 1822-23 era coneguda molts anys més tard com «la guerra del *Misses*».

42. «Indicador», 23 de maig de 1822, núm. 130. Per als personatges eclesiàstics, vegeu *supra* V, C, 2.

43. Robreño utilitzà la figura de mossèn Corominola per al primer dels seus al·legats polític-teatral: *La heroica defensa del fuerte de Blanes y presa de mosén Pedro*, que fou estrenada a benefici dels milicians de Blanes, les cases dels quals havien estat saquejades o cremades per Costa.

44. Els primers dies d'agost mossèn Eudald i Vilella entraren a Santpedor, saquejaren algunes cases i s'emportaren 400 unces («Indicador», 3 d'agost de 1822, núm. 126).

principal fou fra Antoni Marañón, dit el *Trapense*; juntament amb la notícia de la seva insurrecció a la plaça de l'Espluga, arribà a Barcelona la nova que els facciosos reclutaven soldats oferint-los dues pessetes, que hom deia pagades per un frare de Poblet.⁴⁵ Acompanyaven Marañón el rector de Prades mossèn Baptista, conegut també per *Mantellina*, i Josep Cabeza, membre de la família que tradicionalment exercia la notaria de Poblet.⁴⁶ La primera acció del *Trapense* fou de dirigir-se cap a Tarragona, però topà amb les forces de Miguel de Haro i es retirà en direcció a Igualada. Reunit amb Romagosa,⁴⁷ aconseguiren d'assetjar a Santa Coloma de Queralt els milicians d'Igualada, que havien sortit al seu encalç. Romagosa deia que en aquell moment tenia sota les seves ordres 12.000 homes, xifra molt exagerada, però que no deixa de donar una idea del ràpid creixement de la insurrecció.⁴⁸

Mentre el *Trapense* derivava cap al nord, el cartoixà fra Joan Pujol voltava per la rodalia de Reus,⁴⁹ i actuava també per la zona una altra partida dirigida per un franciscà motejat *Chocho de Cornudella* i un tal *Cametes* de l'Espluga, i una tercera, dirigida per *Campanera*.

En el rerafons de tota aquesta zona sembla difícil de negar l'actuació dels monjos de Poblet, dels franciscans de Montblanc⁵⁰ i d'Escornalbou i dels dominicans de Sant Magí de Brufaganya, on unes rogatives per la pluja feren pas a una espècie de mting reialista.

Un altre centre de la insurrecció absolutista fou Cervera, de la qual s'apoderà el propietari i militar retirat Miralles, que instaurà a la ciutat una *Junta Apostòlica* formada per dotze membres, tres dels quals eren capellans. En tornar a entrar a la ciutat els liberals fou detingut un

45. «Diario de Barcelona», 9 de maig de 1822, núm. 129.

46. BARRAQUER, *Religiosos*, 1, pàg. 802.

47. Romagosa era un carboner, natural de la Bisbal del Penedès, el qual pel seu ofici era bon coneixedor del país. Fou segurament el més complet dels caps guerrillers del *Trienni*, bé que no assolí la fama del *Trapense*.

48. Segons unes proclames de Romagosa publicades per aquells dies al «Diario de Barcelona», de la fidelitat de les quals no puc naturalment respondre, les causes de la insurrecció eren que «desde que quería mandar la Constitución habido (*sic*) mas que un rubatorio manifiesto, y sin seguir ni un artículo de la espresada Constitución, lo que seguido el ir contra Dios ir contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos» («Diario de Barcelona», suplement al dia 26 de maig de 1822, núm. 147).

Al començament d'agost Romagosa tornà a assetjar Santa Coloma de Queralt, on cremà algunes cases fora dels murs i amenaçà amb afusellar tota la població, i assetjà més tard Vilafranca, juntament amb *Campanera*. Segons les versions liberals, alguns sacerdots dispararen des de dins de la vila contra els milicians que la defensaven, i un tal mossèn Janer matà un milicià; els companys del mort volgueren afusellar-lo, però ho evità l'Ajuntament, que negà els fets; el segon batlle, però, es deia Antoni Janer... («Indicador», 5, 9 i 26 d'agost de 1822, núm. 188, 192 i 209).

49. «Indicador», 19 de juliol de 1822.

50. Segons les fonts liberals, fou trobat en el convent d'aquests el botí dels facciosos.

caputxí que s'havia deixat veure constantment amb el *Trapense* mentre aquest estigué a la ciutat.⁵¹ En fugir de Cervera, Miralles es refugià a les muntanyes de Prades i la Llena i establí el seu centre a Cornudella, on, segons l'«Indicador», fou proclamat per primera vegada rei absolut d'Espanya l'infant Carles.⁵²

Estigué en relació amb Miralles i el *Trapense* la partida de Baptista N. (a) *Tòfol*, de Tàrrrega, que caigué presoner dels liberals i fou afusellat prop de Vilafranca.⁵³

A la Segarra, a més de Romagosa i Miralles, actuà mossèn Benet Tristany, canonge de Solsona, que entrà a Calaf juntament amb el capitost Josep Marcet, dit *Bonic de Mirambell*, i utilitzaren la vila com a centre de reclutament absolutista.⁵⁴ També a la Segarra, bé que desviant-se sovint cap a la vall mitjana del Segre, actuava Romanillos,⁵⁵ que estava estretament relacionat amb el santuari de Finós.

Entre Solsona i Berga el cap principal dels guerrillers fou Josep Bosoms, dit el *Jep dels Estanys*,⁵⁶ que del 10 al 22 de juny tingué assetjada Solsona ajudat pels sometents dels pobles de la comarca, dirigits gairebé tots pels rectors, els quals abandonaren les parròquies en arribar la columna liberal de Torrijos.⁵⁷

Un altre cap distingit d'aquesta zona fou el vicari de Sant Llorenç de Morunys, mossèn Ramon Traver, que entrà a Berga a la darrerria de maig, com a cap de les diverses partides que prengueren la ciutat.⁵⁸ Sem-

51. Més tard fou detinguda tota la comunitat, en circumstàncies que no són massa clares i que examinarem més endavant. Vegeu *infra* VII, B.

52. 19 de juliol de 1822, núm. 177. «Los pueblos de Aleixá, Cornudella, Vilaplana, etc. en la provincia de Tarragona están de nuevo en insurrección. Aquellos facciosos componen una gabilla de 500 hombres á las órdenes del teniente coronel retirado Miralles, quien ha proclamado por *Rey absoluto* al... al... Infante don Carlos. Pero los milicianos de Reus y de Porrera están ya en acecho; y prevenidos». La mateixa incredulitat dels liberals sembla abonar que aquesta proclamació no fou una invenció periodística.

53. «Semi-semanario ilerdense», núm. 8, de 2 de juny de 1822.

54. «Diario de Barcelona», 29 de juliol de 1822, núm. 210.

55. Romanillos o Romanillo (Ramonillo?) era un oliaire de Castellfollit de Riubregós. Valent fins a la temeritat, era arrogant, indisciplinat i de conducta dissoluta. Xocà amb el baró d'Eroles, fou acusat d'haver provocat amb la seva indisciplina la pèrdua de Balaguer, i gairebé tots els seus homes l'abandonaren. Fou empresonat per la Regència, que li instruí judici.

56. Bosoms era natural de Vallcebre. Segons els historiadors favorables als reiaïstes, fou un hàbil guerriller en la guerra contra els francesos. Segons Víctor Balaguer, poc més que un saltejador de camins, que atacava uns i altres i fou condemnat a galeres per Lacy. Acabada la guerra visqué amagat, fins que reaparegué el 1822 com a *defensor de la fe*. Cap, més tard, de la rebel·lió dels *Malcontents*, fou fet presoner i afusellat a Olot (1828). A l'hora de la mort rebé a bufetades el sacerdot que anava a assistir-lo, tot dient que era per culpa dels capellans que es trobava en aquella situació.

57. «Eco de la Ley», 13 de juny de 1822, núm. 44; «Diario de Barcelona», 25 i 28 de juny de 1822, núms. 177 i 179.

58. Una d'elles manada per un caputxí, una altra pel franciscà Josep Llussà, la

bla que cal identificar mossèn Traver amb el mossèn Ramon que, segons Galli, derrotà Camprubí a la Pobla de Lillet i després despenyà noranta soldats voluntaris del regiment de Cerdanya.

Des de Berga les partides seguiren la vall de Llobregat, però no pogueren ocupar Sallent, població eminentment liberal.⁵⁹ Més tard fracassaren també davant la vila les partides de Vilella i dels franciscans Genís i Piquer;⁶⁰ els liberals de Sallent s'enfrontaren també amb les partides del Lluçanès, els caps principals de les quals eren un tal Boscallà i els capellans Pallarès i Tolosa.

Els voltants de Manresa foren també des del primer moment punt de concentració absolutista. El 20 de maig fou sabut a Barcelona⁶¹ que s'havien revoltat els pobles de Castellgalí, Castellbell i el Vilar a les ordres de llurs rectors; tota aquesta zona es trobava íntimament lligada amb Montserrat. Un reialista condemnat a mort a Barcelona declarà que mossèn Josep Tuneo,⁶² d'Esparreguera, i un tal *Paella*, d'Olesa de Montserrat, l'havien pagat perquè s'unís als facciosos; i que *Paella* treia de Montserrat plom, que li donaven el pare mestre (de l'escolania?) i els sagristans;⁶³ ja abans havia estat detingut el P. Veremund Mulet; a conseqüència d'aquestes delacions foren empresonats els pares Maur Llampaig, Bujons, Marzo, Bernat Garrich i l'ermità P. Dulcet; tota la comunitat, a excepció de dos frares i un llec, acabà detinguda sota l'acusació de fabricar cartutxos per als facciosos.⁶⁴

Més tard actuaren també al pla de Bages les partides d'Andreu Roca, Santos de Santpedor, Ubac d'Olesa, Cargol i Generetes. El Vallès restà de moment bastant tranquil, llevat d'entrades esporàdiques de les partides que actuaven a les comarques veïnes. Hom temé, però, una insurrecció dirigida per fra Bonaventura Fuster, cap de l'intent de Manresa del 1821.⁶⁵ Sembla que també fou projectat un cop de mà reialista contra Barcelona; en relació amb ell el cap polític i el governador de la mitra, Avellà, prohibiren als franciscans que s'estiguessin o anessin al convent de Pedralbes,⁶⁶ que era el punt elegit per a posar-se en contacte amb els facciosos.

del *Jep dels Estanys...* («Diario de Barcelona», 19 de maig i 11 de juny de 1822, núms. 139 i 163; «Indicador», 29 de maig de 1822, núm. 136).

59. «Indicador», 31 de maig de 1822, núm. 138.

60. *Id.*, 11 d'agost de 1822, núm. 194.

61. *Id.*, 20 de maig de 1822, núm. 127.

62. No pogué ésser demostrada la culpabilitat de mossèn Tuneo (AVELLÀ, *Correspondència de oficio*, 1, fol. 398, núm. 1234, data 2 de juny de 1822).

63. «Indicador», 29 de maig de 1822, núm. 136.

64. *Id.*, 16 de juliol de 1822, núm. 183.

65. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 795. Carta del vicari general Broto al degà del Vallès.

66. Els franciscans es consideraven confessors del monestir de Pedralbes i alguns

Les notícies de les comarques més allunyades de Barcelona són més escasses. A la zona de Tortosa sorgí una partida dirigida per Josep Rambla, capità retirat i ex-contrabandista, que actuava a les vores de l'Ebre i fins més enllà de Catalunya; els pobles de la comarca que més es distingiren per llur absolutisme foren Amposta, Godall, la Galera i Ulldesona. L'opinió liberal de la comarca deia que rera d'ells hi havia alguns monjos del Cister;⁶⁷ anava amb la partida de Rambla un tal fra Pere, trinitari del convent de la Sènia, que resultà mort en un atac a aquesta població, i també fra Josep Vagué, llec del convent franciscà de Móra, que fou afusellat a Tortosa.⁶⁸ En aquesta zona actuà l'única guerrilla marítima de la qual hi ha notícia: la de Francesc Sans (a) *Alegre*, que es dedicava a atacar els pobles de la costa i tornava al mar tan bon punt s'apropaven les tropes governamentals.

El principal centre absolutista del sud de Catalunya fou, però, Móra d'Ebre; a la junta absolutista establerta al poble, hi figuraven també gent de Gandesa, Flix, Batea, Miravet, Ascó i Vilalba. L'ànima de la resistència, que es prolongà fins al desembre, fou el convent de franciscans recollectes, el guardià i el prior del qual eren membres de la junta.⁶⁹ També alguns canonges de Tortosa foren detinguts més endavant sota l'acusació d'haver estat relacionats amb aquesta Junta.

De les terres occidentals, no en sabem gran cosa; a la dreta del riu, de Balaguer a Mequinensa, actuava la partida de Josep Badals (o Abadals), i la muntanya era el feu del baró d'Eroles.

Aquest desplegament reialista, obra bàsicament de l'actuació conspiradora de Domènec de Caralt⁷⁰ i dirigida pels exiliats a França, anà acompanyat pel suport majoritari de la població camperola, sobretot a les zones muntanyenques.⁷¹

Davant aquest ample desplegament de forces reialistes, ¿què podien oposar els constitucionalistes? Bé que no faltaven una mica pertot arreu gent decidida a favor del nou règim, de poblacions de predomini constitucional

hi residien habitualment. Vegeu AVELLÀ, *Correspondència de oficio*, I, núm. 1070, fol. 389, de 4 de maig de 1822, i núm. 1236, fol. 400, de 26 de juny.

67. «Indicador», 22 de maig de 1822, núm. 129.

68. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 930-931.

69. J. M. y R. *Memorias*, I, 207.

70. Ja el desembre de 1821 foren detinguts i afusellats cinc reclutadors reialistes (*Nota de los asesinatos*).

71. En un sol dia, a mitjan maig de 1822, foren trencades les làpides de vint pobles. Dec i agraeixo aquesta notícia a mossèn Antoni Llorens, director de l'Arxiu Diocesà de Solsona. A Vinaixa fou impossible de trobar un home que volgués portar notícies militars cap a Reus o Tarragona, ni obtenir cap informació sobre els moviments de les partides, ni vitualles per als soldats («Semi-semanario ilderense», suplement del 12 de maig de 1822).

en podem citar molt poques. Els liberals eren abundants a Barcelona i a la costa: Mataró, Arenys, Blanes, Vilanova i la Geltrú, Sitges,⁷² i al Camp de Tarragona. A l'interior sembla que comptaven amb nuclis liberals d'una certa potència Igualada i Santa Coloma de Queralt i, amb més certesa, tres petites poblacions: Sallent al Llobregat, Torà a la Segarra i Camarasa a la Noguera.

2) *La conquesta de la Seu d'Urgell*

El suport popular, la manca de decisió del govern moderat (*pastelero*) de Martínez de la Rosa i les dificultats d'aquest per a dominar la situació a Madrid entre les intrigues del rei i de la guàrdia i el descontentament creixent dels exaltats, permeteren a les partides reialistes de Romagosa i del *Trapense* de conquerir la plaça forta de la Seu d'Urgell.⁷³ La decisió fou segurament presa pels homes de Tolosa, desitjosos de tenir una població important a la Península per a instal·lar-hi un antigovern que pogués ésser reconegut per les potències de la Santa Aliança i que al mateix temps permetés de convertir les partides en tropes organitzades que fessin possible la defensa i l'administració del territori ocupat. També devia temptar els guerrillers la idea d'obtenir un punt de refugi i de descans, al mateix temps lloc d'avituallament, hospital i calabós per als presoners. Les quadrilles de Romagosa i del *Trapense* juntes eren formades per uns 2.500 homes segons els reialistes, i pel doble segons els liberals; més aviat és probable que fins i tot la primera xifra sigui exagerada. La plaça fou assaltada a mitjan juliol; com ja hem dit, segons les fonts reialistes, els seixanta canons que guardaven el fort no pogueren vèncer la gosadia del *Trapense*, que fou el primer a escalar la muralla, amb una xurriaca a l'una mà i un sant Crist a l'altra, sense rebre la més lleu ferida. Aquesta versió convenientment amanida fou un dels pilars de la fama del *Trapense* i donà gran prestigi als reialistes a banda i banda dels Pirineus; tammateix, sembla que només era un muntatge propagandístic. Sense negar el valor dels guerrillers i el *handicap* que representava per a ells la manca d'armament i de munició (només disposaven de cinc bales cadascun), cal recordar que només defensaven el fort cinquanta-cinc soldats i quatre artillers, a part la milícia nacional, i que també aquests estaven mal armats i mal municionats.

72. El 21 de novembre de 1823 Avellà reprengué el rector de Sitges per no haver cantat el tedèum en acció de gràcies per la instauració de la Regència ni celebrat les rogatives per la llibertat del rei. El rector respon que no ho ha fet perquè l'Ajuntament es nega a pagar aquests actes (AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, núms. 100 i 109, dates 23 i 26 de novembre de 1823).

73. Vegeu supra II, F. ; V, C, 2, c.

D'altra banda, sembla que el fort capitulà amb la condició que serien respectats la llibertat i els béns dels assetjats.⁷⁴

L'assalt o la capitulació donà lloc encara a una altra llegenda, aquesta segurament d'inspiració liberal, però en tot cas tardana, i que fou acceptada per molts historiadors favorables als reialistes: l'afusellament per part d'aquests dels defensors del fort, afusellament que uns situen a la Seu i uns altres a Olot.⁷⁵

Immediatament després de l'assalt es constituí a la Seu una *Junta Superior Provisional de Catalunya*, de la qual formaren part tres canonges, i abans d'un mes era instaurada la *Regència absolutista* que formaven Mataflorida, Creus i Eroles i que jurà el 15 d'agost a mans del bisbe de la Seu, al palau del qual s'estatjà.

74. Segueixo la versió de GALLI, *Mina*, 58, car sembla ben informat i és bastant imparcial. De tota manera, Galli no era a Catalunya quan succeïren els fets.

75. L'origen de la llegenda podria estar en l'afusellament de tres soldats a la Seu. Galli és l'únic que parla de l'afusellament d'aquests tres soldats, que creu impulsat per alguns canonges. Bé que, segons ell, havia estat pactada la llibertat dels defensors, aquests foren retinguts com a presoners obligats a treballar a les fortificacions. Que l'afusellament de tota la guarnició és fals em sembla provat pel silenci de la premsa de l'època, que no hauria deixat d'aprofitar l'horror que aquest fet hauria causat per tal de desprestigijs els reialistes.

VII

LLUITA A MORT

A) LA IRRITACIÓ DELS LIBERALS

L'aparició de les partides l'abril-maig de 1822 fou rebuda encara amb més de pesar que d'odi. Però els liberals anaren endurint llur actuació a mesura que es feia evident la participació de la clerecia en tots els nivells de la revolta. Ja el 15 de maig Avellà es queixava al govern que, per més que no hi hagués entre els facciosos cap clergue de la diòcesi de Barcelona «con sobrada publicidad se han esparcido las voces de que es necesario degollar todos los frailes y clérigos».¹ El canonge exagerava una mica per ambdues bandes: si no directament entre els facciosos, ja hem vist que no faltaven eclesiàstics prou sospitosos, i la frase, que segurament fou pronunciada i àdhuc en públic, no era el to normal de les crítiques, almenys a la premsa. De tota manera, i potser en resposta indirecta a la representació d'Avellà, l'Ajuntament de Barcelona envià també una representació a la Cort en la qual tenia frases molt dures per als clergues revoltats i per als superiors.² Però en conjunt predominava una certa moderació i sobretot es deixava sempre en clar que les crítiques anaven només dirigides als clergues esgarriats. Aviat, però, hom advertí als frares que la participació dels convents a les revoltes podria ésser causa de llur extinció³

1. Citat per BARRAQUER, *Religiosos* I, 612.

2. «Vemos a muchos indignos eclesiásticos al frente de los facciosos, y a otros menos osados, pero tan perjuros y acaso más temibles que aquéllos, fomentar en el seno de las familias el odio a unas instituciones que quitan la máscara a la superstición, en que apoyan principalmente su prepotencia. Mientras permanezcan en los pueblos esos hombres peligrosos, mientras los prelados presencian tranquilos esa degradación del sagrado ministerio ¿como es posible que los sencillos conozcan y abjuren sus errores? ¿Como abrirán los ojos a la luz de la verdad cuando a ésta no se la admite en muchos templos y sólo llega a sus oídos la noticia de las justas y necesarias reformas denigradas por el dictado de usurpación y de mala fe? Una rústica exhortación del Párroco causa mayor impresión en los aldeanos que las demostraciones mejor vertidas en idioma que no entienden» (citat per JAIME CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, II (Barcelona 1957, pág. 119).

i incità el poble a desconfiar de la jerarquia per la seva procedència absolutista, i de la clerecia per la seva manca d'instrucció.⁴

Sobretot irrità molt els constitucionals l'actitud de la clerecia rural; els liberals comptaven ja de sortida amb l'oposició de la majoria dels regulars i dels beneficiats, però no amb la dels rectors; al contrari, el govern pensava que, millorant llur situació econòmica, podria comptar amb ells com una de les bases per a la transformació del país: els havia d'ésser encarregada la tasca d'imbuir les noves idees en els feligresos mitjançant l'explicació del codi constitucional durant la missa. Els liberals no s'enganyaven i sabien que la majoria dels pobles seguirien el camí que els tracessin els rectors. Sí, però, que s'enganyaren en suposar que les millores econòmiques (que, d'altra banda, no foren efectives) i la rivalitat entre els rectors i la clerecia beneficiada o regular convertiria aquells en defensors més o menys decidits del nou sistema.

Amb els progressos de la insurrecció anà creixent el to dels escrits contra la clerecia. La conquesta de la Seu d'Urgell fou el cop decisiu: els diaris deixaren de doldre's del comportament d'alguns «clérigos descarriados» i reconegueren que l'estament eclesiàstic era una de les bases de la revolta:

«La sugestion de los eclesiásticos desnaturalizados como la primera de las causas, y el decidido influjo que egercen en los sencillos habitantes de los campos que no oyen mas voz que la del parroco. Y añadimos que esta sugestion por un aciago concurso de circunstancias ha encontrado el mayor apoyo en la miseria de los pueblos».⁵

Al mateix temps, la premsa acusava els ordes religiosos d'haver perdut l'esperit amb què foren fundats,⁶ i l'alt clergat, de dir que defensava la religió quan només intentava de recobrar l'antiga opulència.⁷ Les crítiques

3. «Muchos de estos Regulares ni predicán ni practican otra doctrina que la de la discordia y el fraude, que de sus conventos han salido los primeros atizadores de este incendio (...) La Nación dirá tal vez al fin: ¡Corporaciones de Regulares! cesad de ecsistir. Nosotros seriamos los primeros a llorar sobre este fallo terrible» («Indicador», 8 de juliol de 1822, núm. 175).

4. *Id.*, *id.*: «¿Ignoraban nuestros legisladores, que el obispo que se procurara una Mitra por haber contribuido á derrocar y á arrastrar la lápida el año 14, no podría ser francamente constitucional en el año 20? ¿Ignoraban (...) que nuestro clero no tenia, por decirlo así, un cuerpo de doctrina nacional, y que la instrucción que se le daba ordinariamente no correspondia á los adelantos y á las luces del siglo?».

5. «Eco de la Ley», 7 i 8 de setembre de 1822, núms. 130 i 131.

6. «El que busca en el claustro la ociosidad mas bien que la penitencia y el retiro, el que en lugar de pensar en las cosas del cielo se entromete en los negocios de la tierra, y en lugar de predicar la paz y la caridad a sus hermanos enciende entre ellos el fuego de la discordia, es un ímpio enemigo de la sociedad» («Eco de la Ley», 15 de setembre de 1822, núm. 138).

7. «Indicador», 27 d'octubre de 1822, núm. 260.

augmentaren en saber-se la decisió del congrés de Verona d'intervenir a Espanya⁸ i es tornaren francament hostils, irrespectuoses i insultants en el moment que les tropes franceses travesaren els Pirineus, com veurem més endavant.

B) LES PRIMERES VIOLÈNCIES

Aviat les paraules anaren acompanyades de violències contra eclesiàstics, violències que anirien *in crescendo* fins a la fi del règim. El primer acte succeí la nit del 27 de maig de 1822 a Cervera, on foren morts dos caputxins, un altre, ferit, i la resta de la comunitat, empresonada.⁹ Les circumstàncies que envoltaren el fet no són massa clares: mentre les fonts liberals acusen els frares de preparar un alçament i d'haver disparat des del convent contra una patrulla de ronda, les fonts reialistes diuen que els liberals introduïren armes i cartutxos al convent i simularen després que eren atacats per poder així assaltar el convent i, un cop a dins, trobar-hi municions. De tota manera resulta un xic estrany que els liberals poguessin introduir la munició al convent dels caputxins, on no devien ésser massa ben rebuts. I si donem crèdit a la tesi liberal, no hauríem de considerar el fet com una violència contra el clergat, sinó com una pura acció de guerra.¹⁰

8. Heus ací un tros típic del final del 1822: «Así estos hombres [es refereix als bisbes] justificaron completamente el reproche que les hace la Historia, á saber, que el clero ha sido siempre el mejor Apóstol del despotismo, con la esperanza de egercerlo él mismo de lleno, dominando la conciencia del monarca en cuyo favor predica. Nada pues, importaba á estos Señores que la Nación fuese poderosa, feliz y tranquila, pero sí mucho el acaparar todas sus riquezas, crédito y honores dominándola» («Indicador», 13 de desembre de 1822, núm. 308).

9. «Semi-seminario ilerdense», 2 de juny de 1822, núm. 8.

10. Les versions liberals procedeixen de la declaració de D. Joaquín Ruiz de Porras, cap de les tropes de Cervera: «Habiendo sabido que en el convento de PP. Capuchinos de Cervera se hallaba un religioso que durante la permanencia de los facciosos en aquella ciudad se acompañó siempre con el cabecilla Trapense con escándalo de los buenos, el Sr. Comandador general mandó prenderlo y ofició al juez de 1ª instancia para que procediese con arreglo a la ley. Habiendo notado el 26 una reunion extraordinaria de sugetos conocidos por desafectos al sistema en el convento de Capuchinos y cundido la voz de que se intentaba allanar la cárcel para dar libertad al religioso preso, fue este trasladado a la Universidad donde se hallaba toda la fuerza. El gefe del estado mayor hizo salir patrullas que vigilasen sobre la tranquilidad, y una de ellas mandada por el capitán D. Salvador Paniagua al pasar por cerca del convento de Capuchinos recibió una descarga desde las verjas del convento acompañada de los gritos de *viva Deus, viva la Religión*» («Eco de la Ley», 31 de maig de 1822, núm. 31).

Les versions absolutistes es fonamenten en el fullet *Nota de los ASESINATOS*: «En Cervera a últimos de este mes trataron de perder a los capuchinos. Les metieron armas y cartuchos en el convento. Dispararon algunos tiros allí cerca y acudiendo la tropa lo circunvalaron. Temieron los religiosos y algunos de ellos probaron de escaparse. Hizoles fuego la tropa y mató a dos e hirió a uno». Comellas García-Llera, que coneix i utilitza altres vegades el fullet, no accepta aquesta versió, sinó la de Bayo, de font desconeguda, que afirma que «los capuchinos fueron pasados al filo de las bayonetas».

En efecte, fins que Mina decidí d'erradicar per tots els mitjans la insurrecció, amb prou feines foren comeses detencions o violències contra eclesiàstics. Conec només la detenció a Vic dels canonges Corrons i Pere Palau i del rector de Tona,¹¹ i a Tortosa, dels canonges Guerra (governador de la mitra) i Colomer, acusats de formar part de la junta absolutista d'aquella ciutat,¹² tots els quals foren deixats anar poc temps després; la mort del rector de Coaner, que ajudà una partida de milicians creient que eren facciosos i que, en adonar-se de la seva equivocació i intentar d'escapar, fou mort pels milicians; i el saqueig del santuari de Sant Magí de Brufaganya per obra dels milicians de Santa Coloma de Queralt, on Romagosa havia cremat dies abans algunes cases.¹³

C) EL TERROR NEGRE

L'ocupació de la Seu d'Urgell pels reialistes i l'establiment de la Regència, unit a la pujada dels exaltats al poder després dels fets de juliol de 1822,¹⁴ feren que el govern es preocupés més de la revolta de Catalunya. Per tal d'acabar-la, fou nomenat Capità General D. Francisco Espoz y Mina, antic guerriller i exaltat liberal. Mina arribà a Lleida el 9 de setembre amb 200 cavalls i 1.200 infants que formaven l'avantguarda de les seves tropes. Segons Romagosa,¹⁵ s'havia d'enfrontar amb 33.000 homes, sense comptar els sometents. En realitat cal reduir notablement aquest nombre: les dues partides més importants, la de Romagosa i la del *Trapeense*, no sumaven més de 5.000 homes, i uns 7.000 foren els que entraren a Catalunya com a avantguarda dels *Cent Mil Fills de Sant Lluís*. El més sensat sembla, doncs, avaluar en uns 10.000 el nombre màxim de guerrillers reialistes. Així i tot, les tropes a disposició del govern per a atacar els rebels i defensar les places fortes, no arribaren mai a la meitat d'aquesta xifra.

L'arribada de Mina representà el veritable començament de la lluita; fins llavors no hi havia hagut sinó topades aïllades que es resolien ràpidament amb la fugida del més dèbil. En augmentar els xocs augmentaren també les violències: fets com l'afusellament dels onze reialistes que resistiren a Taverner al Vilar¹⁶ o el robament i l'incendi de les cases dels milicians de Blanes, assetjats dins el fort,¹⁷ havien estat esporàdics:

11. «Eco de la Ley», 28 d'agost de 1822, núm. 120.

12. *Id.*, 4 de setembre de 1822, núm. 127.

13. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 1005.

14. Vegeu *supra* II, G.

15. ESPOZ Y MINA, *Memorias*, I, 336.

16. COMELLAS, *Realistas*, 90.

17. «Diario de Barcelona», 27 de juny de 1822, núm. 178.

ara es convertiren en el pa de cada dia. Castellfolit¹⁸ i el nom de Rotten han restat com a exemple de la duresa d'aquella lluita. Per la seva banda, els reialistes no s'acontentaren amb imposar multes als liberals dels pobles que ocupaven: sovintejaren els insults i els rescats i també es produïren alguns afusellaments.

Però no és pas aquesta la història que ens interessa, sinó el comportament del clergat i les relacions que aquest comportament provocà en les autoritats i en el poble liberal. Del setembre de 1822 fins a l'ocupació del país per les tropes del mariscal Moncey, la clerecia catalana conegué la primera persecució de la seva història. Molts eclesiàstics es mantingueren en llurs llocs, i àdhuc alguns ocuparen càrrecs governamentals, però els sacerdots foren atacats de paraula i de fet, els convents tancats, molts clergues empresonats o exiliats, sense comptar els que fugiren voluntàriament, i àdhuc alguns de passats per les armes. Així i tot, a excepció d'uns pocs personatges o grups que deixaven entreveure sentiments antireligiosos, no es tractà pas d'un atac contra la religió en els seus ministres, sinó que la majoria dels fets tingueren solament un significat polític.

1) *Fi de les comunitats religioses*

El 5 de setembre de 1822 el botxí cremava públicament a Barcelona unes proclames de la *Regència d'Urgell*. Acabat l'acte, es produí un motí exaltat que exigí l'exili de la plana major del moderantisme barceloní, d'algunes *bèsties negres* dels liberals, com els canonges Lloser i Avellà i dels superiors de totes les comunitats religioses de Barcelona, a excepció del P. Agustí Pujol, prior dels agustins, i del P. Ros, superior dels escolapis.¹⁹

a) *Pol de Quimbert*. — Els fets del 5 de setembre només foren el primer tro de la tempesta que s'apropava i que esclatà quan el 5 d'octubre fou portat pres a la Ciutadella de Barcelona Manuel Rafael Fol de Quimbert, anomenat correntment Pol Maonès, que procedia de la Seu i portava papers cap a Maó.²⁰ Les revelacions de Pol de Quimbert, ultra servir per a desarticular la major part de la xarxa absolutista que actuava en territori

18. Enfellonit per la resistència que li havia ofert aquest poblet, i segons ell, aprofitant que la majoria de les cases havien estat derruïdes i que els habitants havien fugit, Mina féu afusellar dos capellans, delmar els defensors i arrasar el poble. Els escrits reialistes parlen de l'afusellament de tots els supervivents.

19. Vegeu *supra* II, G, 2, i Apèndix VI.

20. No són massa clares ni la personalitat ni la ideologia de Pol de Quimbert; segons ell, era liberal de cap a peus i havia estat a la proclamació de la Constitució a Jerez de la Frontera el 5 de gener de 1820. El 1822 era director del llatzeret de Maó i havia

liberal, evidenciaren el lliurament total de molts eclesiàstics a la causa reialista i l'important paper de suport en terreny enemic que per als facciosos representaven molts convents.

Fruit d'aquestes revelacions fou la detenció de dotze persones a Maó (deu eclesiàstics i dos propietaris); a Barcelona foren detinguts el mateix dia tres carmelitans i el franciscà Jacint Casals;²¹ més tard foren també detinguts alguns franciscans dels convents de Vilafranca i de Vic i el guardià dels franciscans de Tarragona,²² però l'acusació principal recaigué contra el convent dels caputxins, i especialment contra fra Joan M. de Barcelona.²³ Pol denuncià també com a compromès amb la Regència el bisbe de Vic.

La sola notícia de la detenció de Pol de Quimbert causà una gran consternació entre els compromesos: de Barcelona fugiren alguns dominicans, i de Vic havien desaparegut a mitjan mes quaranta-tres frares²⁴ i vuit canonges i beneficiats.²⁵

b) Fugues, secularitzacions, deportacions. — Les secularitzacions, les detencions i les fugides per por o per a unir-se als facciosos despoblaren ràpidament els convents a partir del setembre de 1822. A la darrera del règim amb prou feines restava un convent obert a Catalunya, car els liberals s'afanyaven a dissoldre les comunitats tan bon punt deixaven de reunir els dotze sacerdots que exigia com a mínim la llei. La primera comunitat dissolta a Barcelona fou la dels caputxins, traslladats a la Ciutadella el 31 d'octubre, després d'haver estat durant quinze dies detinguts a llur convent; el mateix dia 31 foren tancats també per no reunir el nombre mínim de sacerdots els convents dels carmelitans

collaborat a la «Tertulia Patriótica Mahonesa», efímer diari liberal. Però, o no tenia massa fama de liberal, o posseïa uns dots de convicció no gens comuns, car aconseguí de convèncer del seu reialisme el guardià dels franciscans de Maó, que li donà cartes de recomanació per a la Península, amb les quals passà a Barcelona, on residí al convent dels franciscans, i després a la Seu. La Regència li encomanà diverses missions, tant a França com a la Península, i la seva captura fou saludada com la d'una important personalitat reialista. Un cop detingut, Pol féu revelacions tan importants que fou indultat i, encara, premiat pels seus serveis al govern. Cal preguntar-se ara si Pol era un liberal desillusionat i passat al camp reialista per trair-lo més tard, un espia liberal infiltrat fins a les altes esferes de la regència, o un romàntic eixelebrat amb més esperit d'aventura que no pas conviccions ideològiques.

21. «Eco de la Ley», 6 d'octubre de 1822, núm. 159.

22. BARRAQUER, *Religiosos* 1, 895, 901, 915.

23. De moment tota la comunitat romangué arrestada dins el convent («Indicador», 15 i 17 d'octubre de 1822, núms. 248 i 250).

24. *Id.*, 16 d'octubre de 1822, núm. 249.

25. Entre ells els canonges Corrons i Palau, tornats feia poc de Barcelona (ACV, *Liber IX Epistolarum*, 1807-1829).

descalços i dels agustins descalços.²⁶ Pocs dies després desaparegué el convent dels franciscans, la majoria dels membres del qual foren detinguts i embarcats cap a Màlaga l'endemà.²⁷ La causa fou una ordre donada per Mina sense altra explicació, bé que cabria segurament de relacionar-la amb les delacions de Pol de Quimbert.

La deportació dels franciscans obrí pas a una desbandada general: només havien estat deixats a Barcelona els franciscans que tenien demanada la secularització; en dos dies les peticions per a secularitzar-se foren més de cinquanta, d'elles trenta-una del convent de la Mercè, el superior del qual acabava de fugir cap a la Seu.²⁸ L'endemà d'aquesta notícia era dut pres a Barcelona el bisbe de Vic, i, amb ell, el que restava de les comunitats franciscana i carmelitana de Vic (vint-i-dos membres en total).²⁹ A Manresa, després de la fugida d'alguns carmelitans i caputxins, fou ordenada la detenció dels altres membres d'aquestes comunitats; els franciscans de Santpedor foren també portats presos a Barcelona. A Girona foren empresonats els franciscans i els carmelitans, així com els caputxins de Figueres; els dominicans havien fugit, com gairebé tots els franciscans de Castelló d'Empúries, els mínims de Granollers i els caputxins de Mataró i de Sant Celoni.

El 25 de novembre fou comunicat a tots els convents de Barcelona que restaven dissolts i que llurs membres haurien d'adoptar el vestit secular; els béns dels convents eren declarats nacionals; només els oratorians i els escolapis s'escapaven d'aquesta mesura.³⁰ Sembla, però, que l'ordre no tingué efecte, car el 6 de desembre veiem suprimir el convent de la Mercè pel fet de no comptar amb els dotze sacerdots exigits,³¹ i el gener el dels carmelitans descalços, molts membres del qual havien demanat els certificats de secularització;³² el març foren suprimits els carmelitans descalços de Mataró, i quan, el 26 d'abril, el cap polític de Tarragona suprimeix els caputxins de Vilanova i la Geltrú, ha d'enviar-

26. CRESPI, *Diario*, 31 d'octubre de 1822. BARRAQUER, *Religiosos I*, 1191, creu que els convents tancats en aquesta ocasió foren el d'agustins descalços i el de carmelitans calçats de Gràcia; en efecte, trobem el de carmelitans descalços suprimit de nou el gener de 1823. Vegeu *infra*, n. 30.

27. En realitat foren desembarcats a Cartagena («Eco de la Ley», 6 de novembre de 1822). Foren embarcats setanta-dos frares. Després de l'exili dels franciscans fou trobat tancat al convent un tal P. Puig, que els franciscans deien haver reclòs com a boig, mentre que ell assegurava que ho havia estat perquè era constitucional.

28. «Eco de la Ley», 8 de novembre de 1822, núm. 192.

29. CRESPI, *Diario*, 9 de novembre de 1822. La majoria dels carmelitans havien fugit a França amb anterioritat.

30. *Id.* 26 de novembre de 1822. Per contra, la mateixa ordre donava llibertat als frares detinguts a Vic.

31. BARRAQUER, *Religiosos I*, pàg. 1825.

32. *Id.*, 853.

los a Toledo perquè ja no hi ha cap convent de llur orde a Catalunya; ni del llur ni gairebé de cap altre.

Dels dos monestirs subsistents, Montserrat restà desert a mitjan novembre a causa de l'acusació contra alguns monjos d'haver ajudat els facciosos proporcionant-los plom o bé àdhuc fabricant cartutxos.³³ Poblet³⁴ fou també abandonat per la major part de la comunitat el 13 d'octubre de 1822, i totalment el 26 de novembre. La gent dels pobles veïns pujaren llavors al monestir i cometeren robaments i destrosses a l'església i a la sagristia.³⁵

També els capítols catedralicis foren pràcticament anorreats. Ultra les fugides o apartaments d'alguns canonges i la detenció d'altres, el gener de 1823 el govern traslladà a d'altres llocs els canonges que considerà desafectes. La mesura afectà vuit canonges a Barcelona, cinc a Tarragona, quatre beneficiats a Lleida...; ³⁶ en realitat, pràcticament ningú no s'incorporà a les noves destinacions: s'acontentaren amb sortir del lloc de residència, i el govern també en tingué prou. D'altres canonges desaparegueren també per evitar-se maldecaps: a Tarragona, l'agost de 1823 només hi restaven cinc canonges, que es reunien a Reus, a casa d'un d'ells; un dels vicaris generals havia estat traslladat a Mallorca pel govern, i l'altre se n'hi havia anat per voluntat pròpia.³⁷ A tot arreu els llibres dels capítols resten interromputs o gairebé interromputs fins a l'entrada dels reialistes.

El febrer foren duts presos a Barcelona el bisbe de Lleida, el canonge Mariátegui i un capellà, i també els trinitaris de Piera, que foren deportats a Motril;³⁸ el març foren exiliats els mínims;³⁹ durant l'abril foren empresonats a la Ciutadella trenta-tres eclesiàstics;⁴⁰ aquest mateix mes sortiren de Tarragona dues expedicions de deportats, la primera a Màlaga, en la qual figuraven vuit sacerdots, i la segona a Ceuta, en què n'hi havia tres.⁴¹

La traca final arribà el maig davant el perill del setge: el 21 totes les religioses, a excepció de les de la Misericòrdia i les de l'Ensenyança,

33. Vegeu *supra*, VI, D, 1.

34. Poblet havia estat ja abandonat el 1820. Quan fou donada l'ordre de supressió dels monacals, una companyia de soldats i un notari es presentaren al monestir i en prengueren possessió. Després, com que Poblet fou un dels vuit monestirs declarats supervivents, la comunitat el tornà a ocupar el desembre. Vegeu TODA, *Poblet*, 64-67.

35. *Id.*, 88-96.

36. ACB, *Actes capitulars* 11 de gener de 1823; ACT, *Resolucions 1823*, 19 de febrer; ACL, *Acuerdos 1823*, 4 de febrer.

37. ACT, *Resolucions 1823*, data de 18 d'agost de 1823.

38. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 831-2.

39. CRESPI, *Diario*, 26 de març de 1823.

40. *Id.*, 15 d'abril de 1823.

41. «Constitucional», 17 i 30 d'abril de 1823, núms. 107 i 120.

foren obligades a abandonar els convents en el terme de vint-i-quatre hores; el 29, els dominicans, els carmelitans calçats, els agustins calçats i els servites foren obligats a sortir de Barcelona, on només restava una comunitat, la dels escolapis, als quals fou manat que vestissin roba secular.⁴²

2) *La fugida dels rectors*

No solament restaren deserts els convents: també nombrosos seculars abandonaren llurs residències, exiliats per les autoritats, o bé per unir-se als facciosos, o bé per por. Sembla que aquestes fugides tingueren dues fases; la primera, al final del 1822 provocada per l'avanç de Mina.⁴³ Tots aquells capellans que s'havien distingit per llur ajuda als reialistes evitaren de caure a les mans del general; d'altres sembla que fugiren per evitar la doble amenaça (del govern i dels caps facciosos);⁴⁴ la segona tanda de fugides s'esdevingué al moment que les tropes liberals, que reculaven davant l'empenta dels reialistes i els francesos, portaven llur exacerbació anticlerical al seu grau més alt, descarregant així sobre els eclesiàstics la frustració de la derrota; del maig al juliol de 1823 aquestes llistes es fan inacabables; alguns d'aquests rectors s'ajuntaren als reialistes; d'altres només desapareixien uns quants dies i tornaven quan els francesos havien ocupat llurs pobles.

3) *L'efusió de sang*

La persecució contra els eclesiàstics absolutistes no es limità a empresonar-los o a tancar els convents; produí també bastants morts: el nombre total conegut és d'uns vuitanta, però cal distingir (i no és sempre fàcil) entre actes més o menys gratuïts de furor anticlerical i ocasions en les quals els clergues moriren amb les armes a la mà o després d'un judici legal.

Els primers clergues morts pels liberals, els dos caputxins de Cervera,

42. CRESPI, *Diario*, 26 de març de 1823.

43. ADU *Registro de expediciones* 1823-24. Són molts els eclesiàstics que fan constar que hagueren de fugir per no caure a mans de Mina (ADG, *Querrelae*, on hi ha diversos expedients oberts contra clergues que han abandonat llurs destins). El 3 de setembre de 1822 fugiren tots els rectors de Girona-ciutat. El «Diario de Barcelona» publicà gairebé a diari notificacions d'expedients oberts contra clergues que havien abandonat les parròquies.

44. «El reverendo parroco de este pueblo, viendose sin duda comprometido entre dar cumplimiento a la circular del señor Gefc Politico de esta Provincia de once del anterior, y la responsabilidad y amenazas que parece han hecho los gefes de los facciosos a los que lo verifiquen, se ha separado de su parroquia» (Ofici de l'Ajuntament de Sarrià de Ter inclòs en ADG, *Querrelae*, «Sumario contra D. Pedro Nadal, párroco de Sarrià»).

presenten ja aquest problema.⁴⁵ El juny de 1822 foren afusellats a Cardona dos sacerdots, sense que sapiguem en quines circumstàncies;⁴⁶ pel juliol ho fou mossèn Pere Corominola, capellà d'en Misses, fet presoner en l'atac d'aquest a Blanes, i també mossèn Bartomeu Rovira, beneficiat de Cardona, pres amb les armes als dits.⁴⁷ L'agost moriren violentament cinc religiosos i dos sacerdots seculars; el setembre, set, entre ells el rector de Gualba, Josep Baborés, recaptador de les contribucions imposades pels reialistes. La campanya de Mina originà noves morts: després de la defensa del convent mercedari de Sant Ramon, fra Ignasi de Cervera morí d'un tret quan intentava de saltar la tàpia del convent, i el P. Salvador Llobera fou jutjat i afusellat;⁴⁸ el prior de Pinós, mossèn Fornells, fou capturat i afusellat quan intentava de fer entrar reforços a Castellfollit; més tard foren afusellats també quatre sacerdots més, dos d'ells defensors del poble. Fins en aquest moment es tractava generalment de casos esporàdics i relativament comprensibles.

L'odi destructor aparegué el novembre, en ésser conegudes les decisions del Congrés de Verona, i el principal executor en fou Rotten; els primers dies del mes fou afusellat un frare, i més tard fou condemnat a mort a Calaf mossèn Sebastià Comas;⁴⁹ el 17, Rotten afusellà a Manresa, al lloc conegut pels Tres Roures, i sense formació de causa, catorze eclesiàstics i deu paisans,⁵⁰ trist precedent, per la forma com fou portat a terme, de l'assassinat del bisbe de Vic cinc mesos més tard.

El desembre moriren un franciscà, un dominicà i un clergue al qual fou trobada una proclama; el gener fou mort a garrotades el rector de Montornès i també assassinat el de Santa Agnès (de Malanyanes?); també el P. Jacint Vilar, carmelità del convent de Manresa, que havia tornat a la ciutat, fou detingut en data no precisada i martiritzat.⁵¹ El febrer foren morts un mínim, el rector de Vallbona i el rector i el vicari de Capellades. També al principi del 1823 dos franciscans del convent de la Bisbal, el P. Joan Pujol i el P. Josep Aragonès, que s'havien refugiat a la masia Soler de Montsonís, foren detinguts i afusellats prop de Sant Hilari.⁵² El

45. Vegeu *supra*, B.

46. La majoria de les dades que segueixen són de l'opuscle *Nota de los asesinatos*.

47. «Indicador», 13 de juliol de 1822, núm. 180.

48. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 1040.

49. El mateix judici condemnava a diverses penes quatre sacerdots més. «Diario de Barcelona», 17 de novembre de 1822, núm. 321.

50. [IGNACIO MARCH], *El día diez y siete de noviembre de 1822, o sea breve resumen del asesinato de las 24 víctimas de la ciudad de Manresa y demás circunstancias que acompañaron a hacer mas funebre aquel horroroso día* (Manresa 1824).

51. «De viu en viu li llevaren las orellas, li tragueren los ulls, y últimament lo mataren ab tal crueltat que la pluma se resistex a escriurerho».

52. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 911.

març coincidiren la imminència de l'entrada dels francesos i l'estada de Rotten pel *hinterland* de Barcelona; foren afusellats els rectors de la Llacuna, la Castanya, l'Arboç, Piera, Sant Sadurní, Pierola i el Carne; a la banda de Solsona fou afusellat mossèn Muxí (a) *Puça*, rector de Brics, que era acusat de posar un casquet de reina al cap dels presoners i d'haver promès dotze duros per cada cap de constitucional que li fos portat.

El 15 d'abril fou realitzada la més cèlebre i a la vegada la més trista de les execucions: la del bisbe de Vic, fra Ramon Strauch. Detingut al començament d'octubre⁵³ a causa de l'acusació de Pol de Quimbert, fou portat a Barcelona i empresonat a la Ciutadella. La seva mort sembla que fou una venjança dels elements més exaltats de Barcelona davant la notícia de l'entrada a Catalunya de les tropes franceses.⁵⁴ Rotten fou l'encarregat de complir la sentència; quan el bisbe creia que era dut a Tarragona, Rotten simulà un atac dels reialistes i féu afusellar a Vallirana el bisbe i el llec que el servia. Els cossos romangueren dos dies sense sepultura.

De forma molt semblant moriren pocs dies després, a Molins de Rei, quatre capellans de Figueres i de Castelló d'Empúries;⁵⁵ dies més tard dos cartoixans de Montalegre, els pares Pau Salavert i Lluís Janer, que s'havien amagat a la masia Sobregrau de Gallifa («distinguidíssima y rica» fa notar Barraquer), foren detinguts per milicians de Sallent i de Castellterçol, i afusellats.⁵⁶

El maig foren encara afusellats sis eclesiàstics. Després, la fugida dels capellans i la retirada de les tropes liberals fan cessar gairebé les execucions, si no són les provocades per consells de guerra celebrats a Barcelona. Així morí a garrot el trinitari calçat P. Francesc Badia, capellà de la partida de Tristany, i dos clergues més, i l'agost, mossèn Francesc Frigola, rector de Blanes, acusat com a conspirador, i el llec fra Antoni Rafecas.⁵⁷

En conjunt, el bisbe de Barcelona informará més tard que de la seva diòcesi havien mort cinquanta-quatre eclesiàstics, cent cinc havien estat empresonats, robats i maltractats, i cent vint-i-dos havien fugit; per al bisbat de Solsona, mossèn Llorens documenta uns vint-i-cinc sacerdots morts

53. Després de l'arrest, el bisbe restà incomunicat, de manera que no fou donat permís per a veure'l ni al president ni al secretari del capítol, i li fou posat un sentinella dins l'habitació (ACV, *Secretaries*, 1 i 14 d'octubre de 1822).

54. Segueixo la versió de GALLI, *Mina*, 181, que sembla estar ben informat i és convincent; els exaltats, en saber la nova de l'entrada dels francesos, es reuniren i enviaren a dir al Cap Polític que el sol de l'endemà havia d'ésser el darrer que veies el bisbe de Vic.

55. CRESPI, *Diario*, 15 d'abril de 1823.

56. BARRAQUER, *Religiosos*, 1, 796.

57. «Indicador», 10 d'octubre de 1822.

pels constitucionals. Fins al moment que fou coneguda la decisió de la *Santa Aliança* d'envair Espanya, havien mort violentament a Catalunya vint-i-quatre eclesiàstics; d'aquest moment fins que la invasió fou un fet, en moriren trenta-cinc, i després de la invasió, disset més.⁵⁸

4) *L'espoliació de les esglésies i els sacrilegis*

Com ha passat sempre, la sang vessada només serví per a fer més irreductibles les posicions d'uns i d'altres. Amb l'anunci de l'entrada dels francesos, el furor dels constitucionalistes i la necessitat de recollir diners per a la defensa portaren a l'espoliació de les esglésies i a d'altres abusos i sacrilegis.

Prenent com a excusa la possibilitat de la invasió, el govern ordenà de posar en lloc segur l'argent i d'altres béns de les esglésies, tret d'allò que fos més imprescindible; el lloc segur era, naturalment, Barcelona i les arques del Crèdit Públic. L'ordre equivalia a una espoliació⁵⁹ i així ho entengué el capítol de Girona, que rescatà el frontal d'argent de l'altar major a canvi d'una quantitat. El capítol de Tarragona prengué al peu de la lletra la primera part de l'ordre i respongué que havia enviat els seus béns a Mallorca, on estarien més segurs.⁶⁰

Al mateix temps els generals liberals, mancats de diners, han de viure sobre el terreny i fan víctima principal, alhora de llurs necessitats i de llur animositat, les corporacions eclesiàstiques. El 28 d'octubre, Milans del Bosch reuneix els canonges de Vic i els demana 10.000 duros, la meitat a pagar ells i l'altra meitat els capellans. El capítol no té la suma i ha de lliurar les claus de l'arxiu, d'on el general s'enduu tots els diners.⁶¹

A Girona, el gener, Milans exigeix 6.000 duros, 1.000 dels quals als canonges;⁶² pocs dies abans de l'entrada dels francesos, el cap polític reuneix una junta d'autoritats a la qual fa present que, si no són obtinguts 15.000 duros per al manteniment de les tropes, no pot respondre de per-

58. Segons el recompte de *Nota de los asesinatos*; segurament les xifres són curtes, però bastant proporcionals.

59. Vegeu *supra* IV, F. 1. Rotten ocupà el tresor de la catedral de Solsona i l'envià a Barcelona; hom calcula que en tregué un pes total d'argent de 6 a 7.000 unces amb un valor de la ratlla de 80.000 duros. Notícia comunicada per mossèn Antoni Llorens.

60. La tramesa constava de vint-i-vuit fardells i quinze caixons, distribuïts així: divuit fardells de tapissos; nou de vel·ls; un amb el tapís funeral de Poblet; sis caixes de llibres; quatre d'ornaments de Tarragona i de Poblet; tres caixes d'argent; una caixa de domassos, i una caixa amb argent i robes de Poblet.

61. ACV, *Secretaries*, data 28 d'octubre de 1822.

62. ACG, *Resolucions* 1821-23. Data 14 de gener de 1823.

sones ni de béns. L'estament eclesiàstic és taxat amb 4.000 duros, 1.000 dels quals els han d'aportar els canonges.⁶³

També les tropes de Milans del Bosch foren les que cremaren l'església de Pineda⁶⁴ i més endavant robaren els copons i les crismeres a l'Esquirol, Sant Feliu de Codines, Selma, Sant Mateu de Manresa i Fals.⁶⁵ També grups de milicians robaren els copons dels convents de franciscans d'Horta d'Ebre i de Montblanc;⁶⁶ una cobla popular ens assabenta d'un fet semblant a Marganell.⁶⁷

En els últims moments el furor liberal degué arribar al paroxisme: part de la guarnició de Cardona pujà a Solsona els primers dies de juny de 1823, calaren foc a les esglésies dels caputxins i dels dominicans, saquejaren la catedral, robaren el copó després d'escampar les formes i esbarriaren la documentació de l'arxiu.⁶⁸

La cobla absolutista ho resumia:

«i han robat moltes esglésies,
molts convents han destrossat».⁶⁹

63. ACG, *Resolucions 1821-23*. Data 15 d'abril de 1823.

64. «Indicador», 10 d'octubre de 1822.

65. J. M. y R., *Memorias*, I, 440 i 55 II, 177; «Realista Manresano», 23 d'agost de 1823, núm. 29.

66. BARRAQUER, *Religiosos*, 925 i 933.

67. *Cobles tretes en honor del Baró, de les seues tropes i de la Religió* (publicat en *Poesia popular política*, 63).

68. Dades comunicades per mossèn Antoni Llorens.

69. *Cobles tretes en honor del Baró de les seues tropes i de la Religió* (en *Poesia popular política*, 59).

VIII

EL TRIOMF DE L'ALTAR I DEL TRON

A) EL CLERGAT A LA ZONA OCUPADA PELS FRANCOSOS

Darrera les tropes franceses tornaren a Catalunya la majoria dels eclesiàstics que n'havien fugit, i es dedicaren immediatament i plenament a consolidar la nova situació,¹ a recuperar els antics drets i possessions i a predicar l'extermini dels liberals: ja els primers dies de maig havien tornat a llur convent els frares de Castelló d'Empúries, i de seguida que fou establert el setge de Barcelona tornaren a llurs cases els cartoixans de Montalegre i els caputxins de Sarrià, el convent dels quals serví, de més a més, de refugi a molts frares de diversos ordes mentre esperaven la caiguda de Barcelona.² Pot servir de mostra de les intencions que en conjunt tenien aquests eclesiàstics l'afirmació del «Realista Manresano»: «Así empezaran los liberales a tragar Frayles por mas que les pese»;³ més eloqüents eren, però, els sermons, que respiraven en general venjança i extermini:⁴ el P. Comerma predicava a Vic que «los liberales son

1. Dels set membres de la Junta Provisional Absolutista de Girona i Figueres, tres eren canonges de Girona: Pedro García Diego, Mateo María González y Manuel Costa (ACT, *Resoluciones*, 1823, Apèndix 70). També eren eclesiàstics la meitat dels catorze membres de la Junta Reialista de Manresa: el canonge Joan Durany, els preveres Ramon Font i Ribot i Josep Robís i els superiors de les comunitats dels dominicans, carmelitans, caputxins i mínims de la ciutat (ACT, *Resoluciones* 1823, Apèndix 83).

2. «Constitucional», 14 de juliol de 1823, núms. 195.

3. «Realista Manresano», 4 d'agost de 1823, núm. 21.

4. Segons cartes enviades al «Constitucional» des de Tortosa i Girona, ja ocupades pels francesos: «En la cathedra de la verdad todos los domingos y días festivos se amonesta al pueblo a la venganza y esterminio de los hombres libres; siendo repetidos los aplausos que se dan en el templo de Dios á favor del santó predicador y de los defensores de la fe» (Tortosa). «Ahora nada le digo del modo como se expresan estos frailes contra el sistema Constitucional y sobre todo contra los pobres milicianos: aquello de matarlos y asesinarlos en cualquier parte que los encuentren y tambien a sus mujeres e hijos si los tiene, porque dicen ganarán en ello indulgencia plenaria» (Girona) (Dia 3 d'agost ed 1823, número 215).

herejes condenados en vida», i el P. Castanyer (trinitari) clamava a Tortosa que

«...los constitucionales no podían entrar en el reino de los cielos, que eran herejes consumados, que se debía acabar con toda esta maldita raza y hasta con sus hijos, porque estaban concebidos en pecado mortal».⁵

El furor d'alguns predicadors reialistes arribava encara més lluny: concedien el perdó dels pecats i el guany d'indulgències a aquells qui es distingissin en l'extermini dels liberals; així actuaven els dos capellans de Pals, o mossèn Patllari, de la Bisbal, que demanava la mort, no solament contra els miliciaans i els constitucionals, sinó àdhuc contra llurs mullers i els fills.⁶

Preocupació també del primer instant fou l'eliminació dels clergues liberals. Ja el 22 de maig de 1823, Avellà demana des de Girona notícies sobre l'estat de les parròquies i informes sobre els capellans tinguts per constitucionals.⁷ La petició originà una muntanya de delacions on es barrejaven els càrrecs reals amb tota classe de suposicions o bé de judicis de valor. Un exemple només: Francesc Espinàs, rector de Sant Andreu de Llavaneres, escrivia referint-se al secularitzat P. Lambert de Barcelona:

«...se manifiesta muy apasionado del sistema constitucional, que tanto nos aflige: la precipitación, volubilidad y acrimonia de su genio hacen poco respetable la religiosidad que debería acompañarle, y añadiéndose la familiaridad de personas de diferente sexo con las que gusta de ir acompañado al paseo».⁸

A més de demanar el càstig dels culpables, la preocupació principal de la clerecia absolutista radicava en el fet de retornar els afers eclesiàstics a l'estat anterior al 1820. Ja ho hem vist en el cas dels delmes⁹ o, en un punt més anecdòtic, en la nova demarcació parroquial de Barcelona.¹⁰ També el restabliment de la Inquisició era punt capdavanter del programa,¹¹ tant més que la seva supressió havia estat una de les causes

5. «Constitucional», 10 de maig i 27 de juny de 1823, núms. 130 i 178.

6. Totes aquestes notícies, tretes de fonts liberals, poden ésser exagerades o àdhuc pures invencions, però la inclusió de noms propis i la semblança amb el llenguatge utilitzat pels escriptors reialistes contemporanis i posteriors fan creure que en conjunt hi pot haver molt de veritat.

7. AVELLÀ. *Correspondencia de oficio*, II, núm. 1.

8. ADB, *Expedients i informes 1823*, carpeta III.

9. Vegeu *supra*, IV, F, 2.

10. Vegeu *supra*, IV, E, 1.

11. «Reponed el Santo Tribunal en el uso de sus facultades: Estableced en todas las ciudades populosas (como lo tenia instado y concedido esta) los sabios Jesuitas que son verdaderos defensores del trono y fuertes atletas de la casa de Israel» (Memorial de l'Ajuntament de Lleida del 16 de novembre de 1823).

de la revolta. J. M. i R., que acostuma a estar ben informat, nega que la Regència establís la Inquisició a la Seu durant el seu govern,¹² però les fonts liberals aporten dades que semblen provar l'existència d'aquest tribunal, bé que podia funcionar sota un altre nom;¹³ en tot cas hom acusa la Inquisició d'haver executat un capità de la divisió de Torrijos i un tal Valls i Cerdà, propietari de la Seu, i hom cita com a president d'aquell tribunal el canonge de la Seu Felipe Egea i com a fiscal el prevere Francesc Lladós, així com els noms d'alguns delators, substituïts dels antics «familiars». Tots aquests noms són confirmats per una carta que rebé un liberal de Ponts empresonat a la Seu i acusat de francmaçó.¹⁴ Segons la premsa liberal, tribunals semblants foren instaurats després de l'entrada dels francesos a Girona i a Vic. Per al de Vic són citats com a components els servites Puig i Permanyer, el canonge Corrons i el dominicà Comerma.

En tot cas, el restabliment de la Inquisició fou reclamat per molts ajuntaments i corporacions, i l'arquebisbe Creus, veient que aquest restabliment no era dut a terme,¹⁵ creà a Tarragona una «Junta de Conservación de la fe», formada pels canonges José Horteiga i Eulogio Martínez i el dominicà Tomàs Gatell, la qual hauria de suplir la Inquisició en la prohibició de llibres;¹⁶ aquesta junta degué treballar activament, car el 2 de juliol del mateix any publicava un edicte en el qual, ultra tots els llibres prohibits per la Inquisició amb anterioritat al 1820, afegia setanta-cinc títols nous, en els quals hi havia obres tan dissemblants com el *Projet d'une constitution religieuse*, de Llorente; la *Teoría de las Cortes*, de Martínez Marina; *España venturosa por la vida de la Constitución*, de Bernabeu; *Vénus dans le cloître ou la Religieuse en chemise*, o les *Observaciones pacíficas*, de Fèlix Amat.

12. J. M. y R. *Memorias*, II, 78-79.

13. Per desgràcia no ha estat conservada cap col·lecció sencera de la «Gazeta de la Regencia de España»; alguns exemplars solts es troben a l'AHCB i a la biblioteca de l'Institut d'Estudis Lleidatans.

14. «Señor Raimundo Monfá. — Recibida la de Ud. le digo que segun voces estrajudicialmente recibidas, es vd. acusado de Francmason y asi debe entenderse con el tribunal eclesiástico, de cuyo tribunal es fiscal el doctor Francisco Lladós presbítero y notario de la curia eclesiástica, vulgo Esteve Guarda, y el vicario general o provisor, el canónigo llamado doctor Felipe Egea. Por lo demás, no puedo decirle otra cosa, yo ya me informaré con el Lladós que es fiscal = B. L. M. = Francisco Agulló. = Tiene rúbrica» (*Eco de la Ley* 23 de desembre de 1822, núm. 201). El to sembla autèntic i el procediment (manca total d'informació per part de l'acusat) és típicament inquisitorial.

15. Bé que no actuava públicament, la Inquisició degué ésser reorganitzada d'alguna manera, perquè amb data de 6 d'abril de 1824 fou llegida al capítol de Lleida una carta del subdelegat del ram d'Inquisició reclamant les rendes que la canongia de la Inquisició tenia a Lleida (ACL, *Resoluciones*, 1824). També l'ex-inquisidor Lloser rebé un alt càrrec dins el tribunal.

16. AAT, *Creus*, Fulls impresos, Edicte de data 16 d'abril de 1825 que comença: «Por cuanto en los desgraciados tiempos...».

B) «ACABEU AMB ELS NEGRES !»

Un cop restablert Ferran VII en la plenitud de la seva autoritat absoluta, foren continus els actes i els sermons d'exaltació reialista, als quals proporcionaven bones bases els nombrosos funerals que se celebraven en honor dels reialistes morts i en cap dels quals hom no estalviava impropèris contra el sistema extingit i els seus defensors.¹⁷ Per exemple, el canonge de Vic Agustí Torres¹⁸ qualificava els constitucionals de «hombres impíos empeñados en sacrificar a su encono contra la Religión de nuestros padres todo cuanto pudiese preservarla de su ruina»;¹⁹ segons el P. Bou, els liberals defensaven «una llibertat desenfrenada, una igualtat impossible, una multitud de contradiccions y extravagancias»...²⁰ Davant exemples com aquests i molts d'altres, el mateix Dr. Avellà es queixà dels desigs de venjança que traspuaven molts dels escrits que es publicaven, i afegia: «Es necesario tener ideas muy equivocadas de nuestra Santa Religión para creer que ésta permite que fomentemos resentimientos, odios y venganzas»²¹ i el desembre cridava l'atenció dels eclesiàstics contra els sermons més polítics que no religiosos que,

«...lejos de procurar el perdón de las injurias y el olvido de los resentimientos para cimentar la unión y la fraternidad entre todos los españoles (...) han excitado al odio y a la venganza.»²²

L'any següent foren retirades les llicències de predicar, a causa de llur comportament des de la trona, al P. Ignasi de Llaveneres, per un novenari predicat a Sitges, i al P. Xarrié, per un sermó a la catedral de Barcelona.²³ Devia ésser ben gran l'escàndol causat per l'un i l'altre, car

17. Alguns títols són suficientment expressius: *La mort dels justos condemna la vida dels dolents* (P. MAGÍ FERRER); *El verdadero y mas monstruoso fanatismo que han conocido los siglos. Jesu-Christ crucificado capità dels servils* (P. TOMÀS BOU).

18. Vegeu *supra*, V, C, 2, a.

19. AGUSTÍN TORRES, *Oración fúnebre que en el aniversario celebrado en la Santa Iglesia Catedral de Vich el 30 de junio de 1823 por disposición de S. A. S. la Junta Provisional de Gobierno de España e Indias en Conmemoración de los españoles que han muerto tanto con las armas en la mano en defensa de la religión y del trono como en los suplicios* (Vic, s. a.).

20. TOMÀS BOU, *Jesu-Christ crucificado capità dels servils. Sermó que predicà en lo castell de la real vila de Berga en la solemne traslació de la imatge del Sant Christo del Castell a la capella novament construïda en dit lloch lo dia 30 del mes de maig de 1824*. (Manresa, s. a.).

21. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 10; carta datada a Mataró el 25 d'agost de 1823, a causa de l'aparició d'uns *Lamentos de los milicianos prisioneros*.

22. «Diario de Barcelona», 3 de desembre de 1823, núm. 337.

23. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 974, 1245.

poc temps abans, el mateix Avellà havia fet predicar un sermó de caràcter anticonstitucional que fou xiulat pels liberals presents a l'església.²⁴

El mateix bisbe Schar, en tornar a Barcelona, publicà una llarga exposició²⁵ en la qual, després d'acusar de tota classe de crims els liberals i especialment els eclesiàstics d'aquesta tendència, acabava exhortant els reialistes al perdó i els liberals al penediment. Malgrat el seu partidisme a amagar la responsabilitat que en l'enduriment del règim constitucional havia tingut la conducta dels seus contraris, la declaració del bisbe Schar pot ésser considerada com a ben intencionada. Aviat foren publicades acusacions més greus atribuïnt als liberals en conjunt les idees d'algun grupúscul d'exaltats. Aquest tipus de literatura fou molt corrent els anys següents. potser perquè, com deia el P. Magí Ferrer, «en una naci6n cat6lica no deben distinguirse mas que dos partidos, el de los buenos y el de los malos».²⁶

L'acusació més corrent era que els liberals no pretenien altra cosa que eliminar el rei i la religió.²⁷ No mancaven obres com les *Cartas de un liberal arrepentido*, del dominicà de Tortosa P. Marià Roquer, en les quals els liberals, del primer al darrer, eren acusats de conspiradors, maçons, llibertins, lectors de llibres prohibits, anticlericals, perseguidors i botxins dels reialistes, assassins de frares, lladres, saltejadors, espoliadors de béns eclesiàstics, pervertidors de la joventut i alguns etcèteres més, fins a arribar a la conclusió que

«...el término liberal significa ahora un hombre revolucionario, en perpetua enemistad con todos los Gobiernos legítimos, enemigo de los ministros de la Religión, y de la Religión misma, inmoral, sin ver-güenza, impío y tal vez ateo».²⁸

I tampoc no faltà qui, tement que els liberals no fossin prou castigats (o pensant que ja tardava massa la justícia ajusticiadora), s'entretingué a compondre un *Arreglament secret per arruinar la Espanya, que en lo*

24. Vegeu *infra*, C.

25. Vegeu Apèndix V.

26. MAGÍ FERRER, *Oracion funebre que en las solemnes exequias con que el M. Ilustre Sr. Gobernador y Ayuntamiento de la ciudad de Mataró, en union con el clero de aquella parroquia, honró la memoria del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Jaime Creus y Martí, Arzobispo de Tarragona, Caballero gran Cruz de la real y distinguida orden de Carlos III y condecorado con la de S. Jorge de Alfama, el dia 25 de octubre de 1825* (Reus, 1825).

27. «Lo plan de eixos malvats no es altre que degollar a tots los reys y sacerdots y acabar ab tota la Religió de Jesu-Christ» (Bou, *Constitució sens màscara*). «Aquella constitució es (...) un llibret fet per degollar a Fernando, y a la sua familia real y acabar ab tots los sacerdots y religió» (Riu, *Homilia*).

28. ROQUER, *Cartas del liberal arrepentido*. La primera carta es titula: «El monstro más deforme mas feroz y venenoso que han visto jamás los siglos»; i les altres, per l'estil.

any 1820 perde un Senyor BOC-AL de cortis antes de anar á Madrid, exint de la Junta de Frac-Masons ó Constitucionals establerta en la Llotja de Barcelona,²⁹ segons el qual els liberals volien «véurer lo últim Rey penjat ab las tripas del últim sacerdot».

Després d'aquestes exposicions de la ideologia liberal (encara augmentades en els romanços populars),³⁰ el pas natural era demanar l'extermini dels liberals :

«Fer un foc y cremarlo
qui ha estat dolent
ventar la sua cendra
y donarla al vent» ;³¹

o bé una altra solució :

«perque posin butxins
per ansabonar cordas
per poder fer sentencia
de una tal semblant gent».³²

Aquests desigs no es quedaren en els papers. D'una banda, la conducta del govern i, sobretot, la de les autoritats franceses a Barcelona, fou sempre jutjada massa suau; per tant, les demandes de càstigs contra els liberals sovintejaren cada cop més. A més de la repressió oficial, foren freqüents els crims contra els liberals: ja el 17 de maig el capellà Ramon Domènech escrivia al vicari general de Barcelona (Pou) que els reialistes havien entrat a Vila-rodonà i tret de l'església tres milicians que oïen missa per a afusellar-los tot seguit.³³ El 26 de maig fou sabut a Barcelona que quatre frares havien mort un constitucional al camí de Vic.³⁴ A Capellades, un caputxí, en reconèixer un liberal que anava a ésser deixat anar després de pagar el seu rescat, s'hi oposà i féu que el liberal, un tal Serra i Franch, fos immediatament afusellat.³⁵ Molts soldats llicenciats de l'exèrcit liberal

29. Vegeu Apèndix VI.

30.

«una llosa de pedra
adoran per Deu».

(*Novas y curiosas coblas dictadas en el any de 1824 en honor y alabansa de las tropas Rea-
listas, ab lo demás que veurá lo curios lector.* Un exemplar en l'AHCB).

31. *Id.*

32. [RAMON PERES] *Cansó nova a favor de la religio, rey y realistas* [1825]. Un exemplar a la biblioteca de l'Institut d'Estudis Lleidatans.

33. ADB, *Expedients i informes 1821* (està mal classificat). Carpeta «Vila-rodonà».

34. «Indicador», 26 de maig de 1823, núm. 146.

35. Segons el «Constitucional» de l'1 de juliol de 1823, núm. 182, d'on procedeix la notícia, el frare cridà: «Este es un constitucional, un judio, un ateista, un comunero, un fracmason, un hereje que merece mil muertes: si le matais, ganareis indulgencia plenaria; yo os absuelvo y Dios por mi os abrirá las puertas del cielo».

no gosaven tornar a llurs pobles, car alguns que ho havien intentat havien estat assassinats pels camins.³⁶

Més que els crims abundaren els mals tractes de tota mena i els insults: una cobla ens ho recorda amb prou claredat:

«A los enmascarats,
lo que los causa gran pena,
de veure que los servils
los escalfen l'esquena,
lo un diu a l'altre:
Ja m'han fet lo gipó
(...)
que sé que aqueix gipó
no te l'ha fet lo sastre
perquè és de blau de barra
o de fil de bastó».³⁷

El monestir de Poblet demanava, el 1827, una certificació que no havia donat feina de cap classe a ningú que hagués estat milicià o exaltat.³⁸

I quan no pogueren atrapar els liberals, no faltaren als reialistes altres mitjans per a expressar llur odi: a Olot foren cremades les tribunes de la tertúlia patriòtica, juntament amb els retrats dels seus dos principals oradors: l'apotecari Benet Torà i el secularitzat F. Ermenegild de Bar-

36. CRESPI, *Diario*, 23 de desembre de 1823. Sense parlar de la cèlebre societat del «Angel exterminador», de l'existència de la qual, com diu Artola, no es pot dubtar, per més que no hi hagi dades certes de la seva actuació (ARTOLA, *Fernando VII*, 846). És probablement falsa la reunió a Poblet el setembre de 1825, presidida pel bisbe Creus, de la qual parlen alguns historiadors; bé que Creus es trobava a Poblet el 20 d'agost (des d'on signà la seva resposta a la informació demanada pel govern; vegeu SUÁREZ, *Informe*, 314), el bisbe morí aquell mateix setembre, i feia tres mesos que havia tingut el primer atac d'apoplexia. Altrament, Creus admet en aquest informe l'actuació d'una espècie de partides «de la porra» reialistes; al·lusions encara més reveladores en cançons populars:

«vosaltres, que no voleu Àngel
a l'infern hau de cremar».

(*Una cobla se han dictades del que ha estat passant a la Conca de Tremp en Poesia popular política*, 60).

«De don Joaquim Ibàñez
cantaré alabances,
perquè és amic de Déu,
amic de Déu i dels àngels».

(El subratllat és meu.)

([RAMON PERES] *Cobles tretes en honor del Baró, de les seues tropes i de la Religió, en Poesia popular política*, 62). Segons el cònsol de França a Barcelona els «malcontents»: «ont un Drapeau sur lequel on voit le Roi Ferdinand renversé, un Ange Exterminateur foule aux pieds un negros et le perce de son épée» (citad per TORRAS, *Agraviados*, Apèndix XVI, pàg. 200).

37. *Poesia popular política*, 66-67

38. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 806.

celona, que fou algun temps rector de la vila ;³⁹ a Vic fou decapitada d'un cop de mall l'estàtua de la Constitució dreçada a la plaça.⁴⁰

Com deia l'andònim autor del *ms.* 737 de la Biblioteca de Catalunya, «Deu no permeti que la set de sanch dels liberals que tenen estos cristians que la major part no sont sino de nom que en tota la ynfelis España nos beurian sino rius de sanch».

C) BARCELONA, ASIL LIBERAL

El fet que, quan les tropes franceses entraren a Barcelona, haguessin ja perdut tota esperança que Ferran VII i el seu govern evitessin en la nova etapa els errors comesos entre el 1814 i el 1820, provocà que els francesos ocupessin Barcelona amb exclusió, de moment, de tota autoritat espanyola. Avellà es queixava encara el 24 de gener de 1824 d'ésser l'única autoritat reialista a Barcelona: Moncey havia reposat l'Ajuntament del 1820, alguns membres del qual podien ésser considerats moderadament liberals;⁴¹ el baró d'Eroles i el bisbe Schar eren a Sarrià; l'intendent, a Gràcia, i l'Audiència, a Manresa.⁴² Mentrestant la ciutat era plena de liberals, alguns milicians portaven encara l'uniforme, els capellans eren insultats pel carrer⁴³ i els caps absolutistes no s'hi podien passejar sense perill o sense escorta: «lo día 4 entra lo realista y tirano capita Caragona (Targarona?) y quan fou al pla de las comedias lo apedregaren y fou ausiliat dels francesos sino lo mataren y despres un altre apedregaren en la plasa del Pi».⁴⁴ Sardsfeld, nomenat governador de Barcelona, entrà el 27 de gener amb una escorta de francesos, i el 13 de febrer ho féu solemnement el baró d'Eroles, enmig de l'exaltació dels reialistes, però «al bespre feren llomanarias los serbils pero tambe y ague padrades»,⁴⁵ i a

39. «Diario de Barcelona», 16 de desembre de 1823, núm. 50.

40. Pitjor fou a Madrid, on els reialistes que feien guàrdia al cementiri «destruaron a culatazos los sepulcros en que descansaban las cenizas de algunos constitucionales: sacaron de dichos sepulcros los restos de Landaburu, Sierra Pambley y de algunos otros diputados e hicieron de ellos pedazos» («Realista Manresano», 27 de novembre de 1823).

41. L'Ajuntament topà immediatament amb Avellà en negar-se a fer cessar les obres d'enrunament de l'església de Sant Jaume. A part que l'església es trobava ja mig enrunada, i que a l'Ajuntament li devia fer gràcia obtenir una façana més espaiosa (l'actual plaça de Sant Jaume), les autoritats no devien voler augmentar el nombre de gent sense feina (tampoc Moncey no féu cas de les queixes d'Avellà).

42. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, fol. 237. Data 24 de gener de 1824.

43. *Id.*, cartes de 15 i 26 de novembre de 1823.

44. *Ms.* 737.

45. *Id.*

l'entrada del bisbe Pau de Sihar «sortí una partide de caballeria fransese per la tranquilitat».⁴⁶

A més, els liberals es dedicaren a boicotejar les prèdiques en què hom malparlava del règim caigut; foren interromputs i xiulats els sermons del primer diumenge de febrer a Santa Mònica, del primer diumenge de març a la mateixa església i del diumenge 14 de març a Sant Just. Llavors Avellà decidí de donar un cop de força i anuncià per al dimarts 16 un sermó que predicaria a Santa Mònica el P. Feu «sobre la reducció de los ministros de la Iglesia y despojo de sus bienes que pretende la moderna impiedad»;⁴⁷ malgrat que el predicador pujà a la trona acompanyat d'un mosso d'esquadra, no aconseguí de fer-se sentir i s'hagué de refugiar a la sagristia, on intentaren d'anar-lo a cercar els liberals; a la fi sortiren tropes franceses per apaivagar el tumult;⁴⁸ no per això es donà per vençut Avellà: el sermó fou predicat finalment el dia 23, però calgué posar tropes franceses a la porta i a l'interior de l'església. Encara, el 27 de setembre els liberals aconseguiren que fos suprimit un novenari a l'església de la Mercè «a vista de que continuan los escándalos».⁴⁹

Per bé que el 29 de març l'arribada, gairebé d'incògnit, del capità general Campo Sagrado i del governador francès Bassecourt aterrí Barcelona, terror que augmentà davant la ignorància dels projectes de les autoritats «que en gran silencio feye estar la afligida Barcelona ab lo major conflicte»,⁵⁰ i malgrat la creació d'una intendència de policia «que tot eren ordes y drequets»,⁵¹ Campo Sagrado fou més aviat un protector que no pas un inquisidor per als liberals refugiats a Barcelona; la reacció resta ajornada a la ciutat fins a l'any 1827, quan la partida de la guarnició francesa i el nomenament com a capità general del comte d'Espagnac obriren cinc anys (1827-1832) de folia reaccionària.

D) LA FI DE LA CLERECIA LIBERAL.

«No cregas ab cap de eixos sacerdots *liberals*, pues lo menos mal mereix presó perpetua. No oygas la sua Missa, ni rebis cap sacrament de las suas mans, menos á la hora de la mort, sinon trobas d'altre».⁵²

46. *Id.*

47. BARRAQUER, *Religiosos*, I, 93.

48. Segons l'andònim autor del ms. 737 citat, «en la yglesia se mogue tal soroll que tingue al predicador que baxa de la trona y acompanyat de mosos ficarse en la sagristia y sino y acuden la gent de armas no cadaba cap moso y aluego corregeren petrullas de caball y de ynferteria franseses y totom aretira».

49. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, 27 de setembre de 1824.

50. *Ms.* 737.

51. *Id.*

52. BOU, *Constitució sens màscara*, 21.

Aquestes paraules del P. Bou no eren sinó un reflex de l'opinió comuna entre els absolutistes, tant laics com eclesiàstics.

En efecte, l'exèrcit francès, i sobretot els guerrillers que l'acompanyaven, es dedicaren des del primer moment i amb fúria particular a perseguir els eclesiàstics liberals. I en el mateix sentit actuaren les autoritats i les corporacions eclesiàstiques: ja hem citat⁵³ l'activitat d'Avellà en aquest aspecte des del primer moment; el bisbe de Solsona Manuel Benito y Tabernero, en la seva pastoral arriba fins a interpellar el canonge liberal Josep Oliveres si encara professa la religió de Jesucrist,⁵⁴ i, encara, anys després demanava al capità general, marquès de Campo Sagrado, que retornés el canonge a la seva jurisdicció, cosa a la qual aquest no va accedir, preveient segurament les poc cristianes intencions del bisbe.

Els beneficiats de Vic demanaren que no fos admès entre ells mossèn Lluçia Roquer, tingut per addicte al sistema constitucional;⁵⁵ els administradors de l'hospital de Balaguer demanaren que fos expulsat el capellà mossèn Jacint Monill, «uno de los mas adictos al ominoso sistema constitucional»;⁵⁶ els canonges de la Seu incoaren procés al doctoral d'aquella església, Isidre Valls, amb la intenció de fer-li perdre la canongia; Valls era acusat d'haver fugit de les tropes reialistes i de «ser un Constitucional exaltado, y llegando hasta el extremo de inculcar las doctrinas *pestilenciales* de Dn. Macario Padua Melato».⁵⁷ El plet contra Valls no acabà sió després de la mort d'aquest, ja en plena guerra carlina (1836), quan les acusacions contra ell no tenien ja sentit.⁵⁸

Els secularitzats foren obligats a tornar als convents per ordre del nunci, bé que la resistència de molts d'ells a reincorporar-se i de llurs superiors a admetre'ls dificultà el compliment de l'ordre.⁵⁹ La Regència manà (28 d'abril de 1823) que fossin desposseïts de llurs càrrecs i passessin a llurs pobles sota la vigilància dels rectors. Finalment, una Reial Ordre de 14 de juny de 1824 indicava que els secularitzats no tenien dret a tornar al convent. Hi podien ésser admesos si ho acceptaven l'orde i la comunitat i prèvia repetició del noviciat i de la professió⁶⁰

53. Vegeu *supra*, n. 7.

54. BENITO Y TABERNERO, *Pastoral*, 12.

55. ACV, *Secretaries*, data de 22 de novembre de 1823.

56. ADU, lligall en 4^t, 1819-1824, data de 22 de novembre de 1823.

57. ADU, 1825, *Processos*, Dr. Isidro Valls, fol. 21. (El subratllat és meu.) Vegeu *supra*, V, C, 1, a.

58. ADU, *Processos*, 1825, Dr. Isidro Valls.

59. BARRAQUER, *Religiosos*, 1, 598. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 335. Amb data de 8 d'abril de 1824 Avellà fa retornar al convent dels caputxins de Sarrià el P. Fèlix de Valls, «que andaba divagando vestido de levita y hecho un currutaco»; es queixa que ja l'hi hagué de fer portar l'octubre passat i que els superiors el deixen escapar.

60. Molt pocs devien tornar als convents amb aquestes condicions. L'any següent,

Els elements més destacats de la clerecia liberal fugiren o foren empresonats. Alguns se'n sortiren amb una tanda d'exercicis, generalment en convents de la Missió, però molts romangueren retinguts per temps indefinit als convents. Al bisbat de Tarragona, que és l'únic del qual tenim la llista completa, el nombre de clergues als quals fou imposat algun tipus de pena per llur afiliació al liberalisme fou de quaranta-nou.⁶¹ A les terres de Lleida sembla que la repressió corregué a càrrec del convent de la Missió de Guissona, el superior del qual, Aleix Davui, que s'anomena deieble del «sant» arquebisbe Creus, recomana mà dura contra els constitucionals⁶² i àdhuc fa la impressió en les seves cartes a la Seu que s'encarregava d'augmentar la llista de possibles «clients». Ens consta que estigueren tancats més o menys temps a Guissona el canonge Valls (que hi estigué fins al 4 de juny de 1824), el degà de la catedral de la Seu, Tomàs Sala, el penitencier i el magistral de la col·legiata de Fonts, Ignasi Florensa i Ramon Coleta, els rectors de Bellvís, de Tost i de Sedó... A Barcelona, els eclesiàstics liberals més destacats foren empresonats en convents fora de la ciutat: Eudald Jaumandreu, als agustins calçats de Miralles; Fèlix Illas, als caputxins de Sant Celoni (fins el març de 1824); Manuel Casamada, als mercedaris de Sant Ramon; Albert Pujol, als carmelitans de Mataró (fins el maig de 1824); el canonge doctoral de Tortosa, Josep Roset, al convent dels mínims de Barcelona; el vicari general de Barcelona, Francesc Pou, als servites de Sant Boi, d'on no sortí fins l'agost de 1826, malgrat que els canonges havien indicat el desig que fos tractat amb la màxima benevolència.

Pot semblar que les penes no són massa dures, però cal afegir l'arbitrarietat amb què foren imposades: Pou es queixarà d'haver estat condemnat sense causa i sense haver estat escoltat i que el bisbe s'havia negat també a consultar el capítol dels canonges i a admetre l'apel·lació de Pou.⁶³ Més significativa i més trista és encara la història del prior Penna, que ens ha contat A. Bladé i Desumvila.⁶⁴ Penna (prior de la comanda de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, amb residència a Benissanet), home d'idees liberals però que no havia tingut cap classe d'intervenció política durant el *Trienni*, no fou molestat de moment, però el 1824 fou tancat al convent dels franciscans i més tard al dels carmelitans descalços

una altra reial ordre posava els secularitzats sota la protecció dels bisbes perquè els col·loquessin segons les circumstàncies i els mèrits de cadaquí.

61. Els centres de repressió foren principalment el convent de la missió de Reus, el seminari franciscà d'Escornalbou i la cartoixa de Scala-Dei.

62. ADU, Lligall en 4^t, 1819-1824. Abunden les cartes de Davui dels anys 1823-24.

63. ACB, *Copiador de Cartas*, 1818-1825, cartes de 27 de febrer i de 12 i 23 de març de 1824.

64. BLADÉ, *Prior Penna*.

de Tortosa, d'on no sortí fins que hagué renunciat els seus càrrecs i rendes el 1826, fastiguejat d'un judici que no feia cara de portar cap pressa i en el qual, quan hagué rebut tot i cadascun dels càrrecs que li havien estat fets li respongueren «quod nimis probat, nihil probat»; convençut que allò que hom cercava era el seu benefici, el prior hi renuncià finalment a canvi d'una pensió alimentària.⁶⁵

Adhuc sembla que no faltaren els intents d'acabar violentament amb alguns eclesiàstics liberals: Avellà demana en una carta a l'ecònom de Piera si hi havia a la vila cap intent de voler assassinar els liberals i si corria cap perill personal el secularitzat Maurici Flaquer, tancat al convent dels trinitaris.⁶⁶

E) PREMIS A LA FIDELITAT

Un cop acabada la campanya, el clergat absolutista fou saludat un cop més com a salvador de la pàtria. El papa aprovà la seva conducta i, enmig de l'alegria general, Ferran VII publicà a final d'any un decret lloant la conducta de la clerecia espanyola i condecorant els seus representants més distingits: l'arquebisbe de València, Veremundo Arias Tejeiro rebé la Creu d'Isabel la Catòlica; l'arquebisbe de Tarragona i els bisbes de Tarassona, Oriola, Pamplona, Urgell, Ceuta, Màlaga i Solsona, la de Carles III. Naturalment, això no era sinó el principi: les mitres vacants passaren ràpidament a mans d'homes de confiança: Pedro Inguanzo y Ribero, bisbe de Zamora i defensor de la immunitat dels béns eclesiàstics, fou premiat amb la mitra de Toledo (1824) i elevat poc després al cardenalat. També el 1824 obtingué la mitra de Saragossa el bisbe d'Urgell Bernardo Francés y Caballero, i la de Santiago el de Lleida, Simón Antonio de Rentería y Reyes; mort aquest molt aviat, el succeí fra Rafael Vélez, que, mentrestant, havia canviat la seva seu de Ceuta per l'arquebisbat de Burgos. Francisco Javier de Cienfuegos y Jovellanos, bisbe de Cadis, passà a Sevilla; i, a la mort d'Arias Tejeiro, el succeí a València el no menys absolutista Simón López.

Per contra, els noms que obtenen noves mitres no ens diuen gaire cosa: Damián Sáez, l'ex-confessor del rei i factòtum del govern després

65. El prior fou encara empresonat de nou el 1830, a l'època de la tirania del comte d'Espagnac, doblada a Tortosa per l'absolutisme furibund del bisbe Damián Sáez, a instigació, sembla, dels mateixos que l'havien obligat a renunciar el seu càrrec i que ara cobejaven la seva pensió. Aquest nou empresonament durà del setembre de 1830 fins a la darrerria del 1832.

66. AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*, II, núm. 376, data de 15 d'abril de 1824.

de l'alliberament de Ferran VII, fou nomenat bisbe de Tortosa, però cal interpretar-ho més com un apartament del govern que no pas com una recompensa (Sàez intentà de no admetre la mitra, però hi fou obligat); a part només ens són coneguts els noms de fra Ramon de Jesús, ministre dels trinitaris descalços de Vic,⁶⁷ que morí a Madrid preconitzat bisbe de Màlaga, i Francisco López Borricón, nomenat bisbe de Mondoñedo el 1827.

Però, sense les mitres, restaven una multitud de gràcies i beneficis a obtenir: mossèn Benet Tristany, que ja era canonge de Solsona, rebé una canongia a Guissona i després una altra a Girona, a part la creu de fidelitat militar de primera classe; el canonge Josep Lloser fou nomenat jutge sots-delegat d'espolis i vacants dels béns de la Inquisició;⁶⁸ els registres d'expedicions del bisbat de la Seu (únics que he trobat) són plens aquests anys de certificacions a capellans que pretenen de fer valer llurs serveis als reialistes de cara a l'obtenció de càrrecs; sobretot l'ordre del ministeri de Gràcia i Justícia del 30 d'octubre de 1823 demanant els expedients d'aquells qui es creguessin amb dret a recompenses pels mèrits en defensa de l'Altar i el Tron, portà a Madrid una veritable invasió, un viver de peticionaris, fins al punt que el març de 1824 el rei prohibí als bisbes que donessin testimonials per a passar a Madrid i ordenà al cap de policia de Madrid que foragités de la cort els pretendents;⁶⁹ l'ordre, però, hagué d'ésser repetida el desembre de 1825.

Tot això sense comptar amb les promocions a nivell diocesà, que ens són desconegudes, però que bé degueren existir.

Cal afegir-hi, encara, naturalment, el restabliment d'una legislació favorable; els decrets de la Regència d'11 i 21 de juny de 1823 restablien tots els convents i els retornaven totes llurs possessions i rendes; el 13 de gener de 1824 foren declarats nuls els testaments dels exclaustrats i fou manat que tots llurs béns retornessin als convents que havien abandonat; el febrer hom autoritzà la tornada dels jesuïtes, que el 26 de gener de 1825 foren declarats lliures del servei militar; el novembre de 1826 franciscans i caputxins obtingueren l'exempció del dret de por-

67. Havia publicat a Tolosa el 1820 unes *Reflexiones sobre el catecismo de las fiestas de D. Emeterio Martí, cura de Gurb*, i més endavant publicà un altre fullet de títol prou expressiu: *Dar cumplimiento á la circular del ministro de Gracia y Justicia de 17 de enero de 1821, para la sujecion de los regulares á los diocesanos fuera hacerse cismático*. (No he pogut veure ni l'un ni l'altre.) De més a més, li fou encomanat el sermó dels funerals del bisbe Strauch: *Oración fúnebre que en las solemnes exequias, celebradas el dia 12 de febrero de 1824, en la Iglesia Catedral de la ciudad de Vich... dijo el R. P. Ramón de Jesús, Ministro del Convento de Trinitarios descalzos de dicha ciudad de Vich* (Perpiñan 1824). Vegeu, *supra*, V, C, 2, c.

68. ACB, *Copiador de Cartas* 1818-1825, data 22 de gener de 1824.

69. Reial Ordre de 13 de març de 1824.

tes. No és gens estrany, doncs, que els convents es dediquessin en aquests anys a fer costoses obres de reparació i millora: en 1827-28 els franciscans de Barcelona esmerçaren 40.000 lliures en obres al convent; Poblet, més de 50.000; Ripoll, 32.000... D'altra banda, com ha demostrat Mercader, els monestirs es mostraren ara molt més exigents en el cobrament de les rendes i els censals que els eren deguts.⁷⁰ Inconscientment, potser, era una declaració que l'Església espanyola havia assolit la recuperació de les seves antigues prerrogatives i s'hi havia instal·lat.

70. MERCADER, *Propietat monacal*, 198-202.

CLOENDA

En el moment que les forces més vives del país intentaven de dirigir aquest pels camins que a poc a poc s'aniran configurant com a característics de l'Europa del XIX, l'Església i, molt en particular l'espanyola, esguardava endarrera, amb més atenció a valorar allò que hom havia perdut, que no pas a caminar amb els temps presents. D'altra banda, l'èxit de les restauracions, sostingudes pel congrés de Viena i la Santa Aliança, feren creure a molts que el passat havia estat un malson i que amb una mica de vigilància restaria totalment esborrat del panorama de la història.

En aquestes circumstàncies la majoria de la clerecia espanyola no sabé ni volgué aprofitar la mà estesa que — per convicció o per conveniència: de tot hi degué haver — el liberalisme dels primers temps representava per a la incardinació de l'Església en l'esperit dels temps. La crítica de l'Església per part dels liberals espanyols no sobrepassava les idees dels anomenats «jansenistes» — d'altra banda, molts cops era obra d'ells —, sovint exponents de la part més inquieta, preocupada i lúcida de la clerecia. La finalitat dels liberals no era pas de fer desaparèixer l'Església, com suposaven tots aquells qui identificaren l'Església amb llurs idees político-religioses, sinó d'incorporar-la dinàmicament a un ordre nou i més just; i, bé que aquesta incorporació esdevenia subordinació en alguns punts, aquesta subordinació no era pas més forta que l'exigida per l'Antic Règim.

Però l'Església mirà sempre amb recel els liberals i estigué sempre a punt per a jutjar-los segons l'escolàstic «malum ex quocumque defectu», mentre que, en contraposició, idealitzava el règim absolutista com a sistema sense tara en les seves relacions amb l'Església, ni àdhuc en la seva actuació política, tares que haurien estat fàcils de trobar si hom hagués volgut utilitzar una mica la memòria.

Aquesta, però, semblava haver-se concentrat en una minoria d'eclésiàstics que veieren en el nou règim no solament la possibilitat de fer avançar el país per camins més viables, sinó també l'Església. Aquests abraçaren amb fervor la causa liberal i fins i tot es comptaren de vegades

entre els seus més efectius propagadors. Però passats aquests anys, els medis eclesiàstics se'ls feren cada cop més irrespirables, i podem gairebé afirmar que, com a grup, aquests eclesiàstics amb la mirada fita en l'esdevenidor desaparegueren gairebé totalment en temps del primer Concili Vaticà i no tornaren a aparèixer fins als nostres dies. Contribuí a llur desaparició el distanciament creixent dels dos grups — liberalisme i Església — entre els quals intentaven de servir de pont.

A l'oposició gairebé instintiva per la ideologia liberal, la clerecia espanyola, i molt en particular la catalana, vingué a afegir l'error del recurs a la violència, a la qual respongué el liberalisme, com sempre passa, amb la mateixa arma; les conseqüències posteriors d'aquest fet foren molt greus, car feren perdre de part del poble el respecte i la consideració que fins aleshores havia tingut envers les persones eclesiàstiques. Podríem dir que la mateixa ordre que serví per a reunir prop d'un llec mínim els homes de la primera revolta de Manresa del 1821, serví per a convocar les turbes a la crema dels convents quinze anys més tard; i potser més que en llur participació en la revolta, el descrèdit dels eclesiàstics es basà en l'afany de venjança que alguns d'ells mostraren un cop acabada la lluita amb llur victòria.

En definitiva, crec que el comportament de la clerecia catalana enfront del liberalisme i dels liberals enfront de les qüestions eclesiàstiques durant el *Trienni*, amb les tensions i els xocs corresponents, és la base del comportament posterior del clergat durant una gran part del segle i, potser encara més, la base del comportament de tots aquells qui es posaren contra la clerecia i, de rebot, contra l'Església i la religió.

APÈNDIXS

I

NOMBRE DELS RELIGIOSOS DELS MONESTIRS DE CATALUNYA I D'ALGUNS CONVENTS,
EN ESPECIAL, ELS DE BARCELONA

A) MONESTIRS. Font: ADB, *Expedients i informes, 1820. Monasterios célebres de la provincia, su estado y los que convendrían conservarse:*¹

<i>Benedictins observants de Valladolid:</i>	Monjos	Llecs	Altres
Montserrat.....	39 ^a	10	18 ^a
Sant Fruitós de Bages.....	15	1	—
Sant Feliu de Guíxols.....	16	2	—
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
	70	13	18
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
<i>Benedictins claustrals tarraconenses:</i>			
Ripoll.....	19	—	—
Sant Cugat del Vallès.....	15	1	1 ⁴
Besalú.....	10	—	—
Camprodon.....	6	—	—
Banyoles.....	10	1	—
Amer.....	7	—	—
Sant Pere de Galligans.....	5	—	—
Sant Pere de Roda.....	7	—	—
Serrateix.....	4	—	—
Gerri.....	5	—	—
Breda.....	5	—	—
Santa Maria de Mejà.....	1	—	—
Sant Pau de la Portella i Sant Pau de Barcelona junts.....	3	—	—
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
	97	2	1
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
<i>Cistercencs:</i>			
Poblet.....	51	14	2
Santes Creus.....	11	3	1
Escarp.....	10	3	1
Lavaix.....	11	3	1
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
	83	23	5 ^b
	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>

1. Aquest informe era obra de la Diputació i fou dut a terme cap al novembre de 1820.

2. D'ells, 7 vivien sempre lluny del monestir, a Barcelona, Madrid, València, Mèxic, Lima i Nàpols.

3. Cinc ermitans i 13 escolans.

4. Organista.

5. Postulants.

<i>Jerònims:</i>			
La Murtra.....	22	4	—
Vall d'Hebró.....	13	3	1 ⁸
	<u>35</u>	<u>7</u>	<u>1</u>
<i>Carloixans:</i>			
Scala Dei.....	26	15	—
Montalegre.....	25	11	—
	<u>51</u>	<u>26</u>	<u>—</u>
<i>Premostratencs:</i>			
Bellpuig de les Avellanes.....	19	—	—
	<u>19</u>	<u>—</u>	<u>—</u>
Total.....	<u>355</u>	<u>71</u>	<u>25</u>

B) CONVENTS DE BARCELONA. Font: ADB, *Expedients i informes. Expediente sobre el número de eclesiásticos seculares y regulares que havia en esta ciudad en tiempo de la epidemia de 1821, y los que murieron en aquella época.*

Convents de Barcelona	Religiosos	Llocs	Nombre de morts
Agustins calçats.....	49	22	22
Carmelitans descalços.....	32	11	15
Caputxins.....	43	19	23
Dominicans.....	60	14	8
Servites.....	27	4	1
Agustins descalços.....	22	5	7
Mínims.....	61	14	3
Carmelitans calçats.....	22	9	9
Trinitaris calçats.....	28	8	9
Franciscans.....	57	8	34
Mercedaris.....	54	13	11
Paüls (missionistes) ⁷	13	37 ⁸	—
	<u>468</u>	<u>104</u>	<u>142</u>

C) ALTRES CONVENTS. Fonts: ADB, *Expedients i informes, 1821, núm. 16. Elecciones*; ADU, *Correspondència, 1821-22, lligalls en 4^t.*

Caputxins: Mataró, 21; Sant Celoni, més de 9; Vilanova i la Geltrú, més de 10; Sarrià, 14; Tremp, 14.

Franciscans: Terrassa, 17; Balaguer, 13.

Mínims: Granollers, 25.⁹

6. Germà.

7. Dades de BARRAQUER, *Religiosos*.

8. Sumats llocs, novicis i estudiants.

9. Aquestes dades poden pecar fàcilment per defecte: religiosos absents del convent o secularitzats, etc.

2

FRAGMENT DEL DISCURS QUE PRONUNCIÀ EUDALD JAUMANDREU EN LA INAUGURACIÓ DE LA CÀTEDRA DE CONSTITUCIÓ A LLOTJA (31 DE MAIG DE 1820) I QUE MOSTRA L'OPTIMISME DELS LIBERALS EN ELS PRIMERS MOMENTS DEL RÈGIM.

La parte sana de la nació que teme igualmente los excesos de la anarquía como los actos arbitrarios de un gobierno absoluto, que solo desea la paz y tranquilidad; ella cooperará a la estabilidad de la Constitución y de las leyes, cuyo apoyo les es necesario para dedicarse a sus negocios y trabajos. Esta parte compuesta principalmente de los propietarios, de los labradores, artesanos y comerciantes, comprende todas las clases laboriosas y abraza casi toda la nación. Ella maldice al gobierno despótico y sus agentes cuyas injusticias y tiranía ha sufrido tantas veces. Ella amará al Rey y al gobierno constitucional, y le amará siempre más por la seguridad que se le ha dado, de que no se atentará al código ni a las leyes que le afianzan sus propiedades.

Como las clases laboriosas no solo procuran a la sociedad todo cuanto piden sus necesidades, si que también soportan todas sus cargas y pagan todas las contribuciones que sirven para hacer frente a los gastos públicos y para mantener los agentes del gobierno, tienen un interés esencial en que el poder legislativo nunca adopte leyes injustas y perjudiciales a la industria, ni que el monarca emprenda guerras inútiles, trabajos dispendiosos, ni monumentos gigantescos. Ellas deben desear que los impuestos sean moderados, que se repartan con equidad, que se perciban con poco gasto, sin vejaciones, y sobre todo sin las requisiciones que tanto les desolan y desaniman, que los gastos se hagan con una severa economía, por fin que las personas y propiedades estén bajo la salvaguardia de la ley, porque sin esta última condición la producción y el trabajo se ven entorpecidos en su mismo principio, pues se pierde el gusto de trabajar cuando se teme la prisión o el despojo. Las clases pues laboriosas están ligadas con el vínculo más fuerte, esto es, sus intereses, a la conservación del gobierno que las protege, a la tranquilidad del estado y al sostenimiento de la Constitución y de las leyes, pues las revoluciones son las destructoras de todas las industrias.

Las clases improductivas, concluye el memorado escritor, que ocupa todos los empleos eclesiásticos, civiles y militares necesarios a la acción del gobierno, tiene demasiadas obligaciones con las clases productivas para no aplaudir e interesarse en tan justos votos.

Su interés mismo se lo aconseja, pues que todos los sueldos se apoyan en los impuestos sobre las clases industriales, y que nunca podrían estas pagar si fuesen oprimidas. Si la agricultura y las manufacturas son los fundamentos y las columnas del edificio social; el comercio da el movimiento y actividad a todos los trabajos: los jueces y ministros mantienen el orden, la paz y tranquilidad en medio de los hombres agitados por pasiones e intereses diversos. Las Cortes, órgano de la opinión pública, imprimen a las

leyes el carácter sagrado del voto nacional. El rey tiene en sus manos las llaves de la bóveda y desde el alto del edificio en donde se halla colocado, dirige todos los esfuerzos y todas las voluntades hacia un solo objeto, el interés de los pueblos. He ahí, ciudadanos, la Constitución política de las Españas, he ahí las ventajas que nos ofrece. Ventajas que se harán tanto más apreciables, cuanto más se popularice el conocimiento de este precioso código, conocimiento indispensable para la felicidad de los pueblos.

(JAUMANDREU, *Oración inaugural*, 17-20)

3

LEI DE REFORMA ECLESIASTICA DEL 25 D'OCTUBRE DE 1820, QUE COMPORTA LA SUPRESSIÓ DE MONESTIRS, LA REDUCCIÓ DE CONVENTS I LA PROHIBICIÓ D'ADMETRE NOVICIS I PROFESSIONS.

El Rey se ha servido expedir el decreto siguiente :

D. FERNANDO VII POR LA GRACIA DE DIOS, y por la Constitución de la Monarquía española, Rey de las Españas, á todos los que las presentes vieren y entendieren, sabed : Que las Córtes han decretado y Nos sancionamos lo siguiente : «Las Córtes, despues de haber observado todas las formalidades prescritas por la Constitución, han decretado lo siguiente :

Art. 1.º Se suprimen todos los monasterios de las órdenes monacales ; los de canónigos reglares de S. Benito, de la congregación claustral Tarraconesa y Cesaraugustana ; los de San Agustín y los Premonstratenses ; los conventos y colegios de las órdenes militares de Santiago, Calatrava, Alcántara y Montesa ; los de la de S. Juan de Jerusalén ; los de la de S. Juan de Dios y de betlemitas, y todos los demás hospitalarios de cualquier clase.

2.º Para conservar la permanencia del culto divino en algunos santuarios célebres desde los tiempos mas remotos, el Gobierno podrá señalar el preciso número de ocho casas, y dejarlas al cargo de los monges que tenga por conveniente ; pero con sujecion al ordinario respectivo, y al prelado superior local que eligieren los mismos, y con prohibicion de dar hábitos y profesar novicios, proveyendo a la subsistencia de los individuos por los medios que expresan los artículos 5.º y 6.º, y al culto con la cuota que estime necesaria.

3.º Los beneficios unidos á los monasterios y conventos que se suprimen por esta ley, quedan restituidos á su primitiva libertad y provision Real y ordinaria respectivamente ; pero los actuales poseedores de curatos, prebendas, encomiendas, oficios u otras cualesquiera piezas de presentacion Real, continuarán en el egercicio y disfrute de ellas, y en el pago de pensiones alimenticias con que se hallen gravadas á favor de individuos, depositando en tesorería las de otra naturaleza, previa la correspondiente liquidacion y examen.

4.º Los méritos contraidos en sus respectivos institutos, y las gradua-

ciones que hayan obtenido en ellos los religiosos, serán atendidos muy particularmente por el Gobierno en la provision de arzobispados, obispados, prebendas y demas beneficios eclesiásticos.

5.º A todo monge ordenado in sacris, que no pase de 50 años al tiempo de la publicacion del presente decreto, se abonarán anualmente 300 ducados : al que exceda de 50, pero no llegue a 60, se le abonarán 400, y 600 á los mayores de 60.

6.º Los demas monges profesos percibirán anualmente 100 ducados, no llegando á la edad de 50 años, y 200 si pasaren. Quedan ademas habilitados para obtener empleos civiles en todas las carreras, asi como estarán sujetos á las cargas de legos.

7.º Los dos artículos anteriores se aplicarán respectivamente en su caso á los freires de las Ordenes militares, é individuos conventuales de obediencia de la de S. Juan de Jerusalem, y á los comendadores hospitalarios. A los de S. Juan de Dios, á los betlemitas y demas hospitalarios, bien sean sacerdotes ó legos, se abonarán 200 ducados, sin distinción de edad, y 100 á los donados profesos.

8.º Las asignaciones señaladas en los tres artículos precedentes cesarán desde el momento en que sus poseedores obtengan renta eclesiástica ó del Estado mayor ó igual á la de la pension; pero si fuese menor, continuarán percibiendo la diferencia.

9.º En cuanto a los demas regulares la Nacion no consiente que existan sino sujetos á los ordinarios.

10.º No se reconocerán mas prelados regulares que los locales de cada convento, elegidos por las mismas comunidades.

11.º Si el Gobierno considerase conveniente la concurrencia de la autoridad eclesiástica para la mas facil egecucion de los dos artículos anteriores, dictará al efecto las providencias oportunas.

12.º No se permite fundar ningun convento, ni dar por ahora ningun hábito, ni profesar á ningun novicio.

13.º El Gobierno protegerá por todos los medios que esten en sus facultades la secularizacion de los regulares que la soliciten, impidiendo toda vejacion ó violencia de parte de sus superiores ; y promoverá que se les habilite para obtener prebendas y beneficios con cura de almas ó sin ella.

14.º La Nacion dará 100 ducados de cóngrua á todo religioso ordenado in sacris que se secularice, la cual disfrutará hasta que obtenga algun beneficio ó renta eclesiástica para subsistir.

15.º El religioso que quiera secularizarse se presentará por sí ó por medio de apoderado al Gefe superior político de la provincia de su residencia para que le acredite la cóngrua de que habla el artículo anterior.

16.º No podrá haber mas que un convento de una misma orden en cada pueblo y su término, exceptuando el caso extraordinario de alguna población agrícola que haga parte del vecindario de una capital, y que á juicio del Gobierno necesite la conservacion de algun convento que hubiese en el campo hasta que se erija la correspondiente parroquia.

17.º La comunidad que no llegue á constar de 24 religiosos ordenados in sacris se reunirá con la del convento mas inmediato de la misma orden, y se trasladará á vivir en él; pero en el pueblo donde no haya mas que un convento, subsistirá este si tuviese 12 religiosos ordenados in sacris.

18.º Si la comunidad á que se reuniere la mas inmediata no tuviese rentas suficientes para mantener á los individuos de entrambas, deberá el Gobierno asignarla sobre el Crédito público el situado que juzgue necesario.

19.º El Gobierno resolverá las dudas sobre supresión ó permanencia de algunos conventos, á que pudiesen dar lugar los dos artículos anteriores, consultando siempre la conveniencia del público y la de los mismos religiosos.

20.º Por ahora, y hasta que el Congreso resuelva sobre los planes de instrucción pública y de misiones, los clérigos regulares de las Escuelas pias, y el colegio de misioneros para las provincias de Asia que existe en Valladolid, quedan exceptuados de lo dispuesto en el artículo 17, y de la parte del 12 que prohibe dar hábitos y profesar novicios. Y la sujecion al ordinario, de que habla el artículo 9.º, se entenderá para con los escolapios sin perjuicio de la traslacion de maestros de una casa á otra, y demás relativo á su régimen económico literario segun lo exija el mejor desempeño de su instituto, y juzgue conveniente el Gobierno.

21.º Los artículos 9.º, 10, 12 y 13 se extienden tambien á los conventos y comunidades de religiosas en su caso y lugar; y cada una de las que se secularicen disfrutará 200 ducados anuales de pension.

22.º Los ducados de que hablan el artículo anterior y los artículos 5.º, 6.º, y 14 se entenderán pesos fuertes para las provincias de Ultramar.

23.º Todos los bienes muebles é inmuebles de los monasterios, conventos y colegios que se suprimen ahora, ó que se supriman en lo sucesivo en virtud de los artículos 16, 17, 19 y 20, quedan aplicados al Crédito público; pero sujetos como hasta aquí á las cargas de justicia que tengan, así civiles como eclesiásticas.

24.º Si alguna de las comunidades religiosas de ambos sexos que deben subsistir resultase tener rentas superiores a las precisas para su decente subsistencia y demas atenciones de su instituto, se aplicarán al Crédito público todos sus sobrantes.

25.º Todo regular que se secularice, ó cuya casa queda suprimida, podrá llevar consigo los muebles de su uso particular.

26.º El Gobierno podrá destinar para establecimientos de utilidad pública los conventos suprimidos que crea mas á propósito.

27.º Los Gefes políticos custodiarán todos los archivos, cuadros, libros y efectos de biblioteca de los conventos suprimidos, y remitirán inventarios al Gobierno, quien los pasará originales á las Córtes para que estas destinen á su biblioteca lo que tengan por conducente, segun el reglamento aprobado por las ordinarias.

28.º Será cargo del Gobierno aplicar el residuo de los efectos mencionados en el artículo anterior á las bibliotecas provinciales, museos, academias y demas establecimientos de instruccion pública.

29.º Queda al arbitrio de los respectivos ordinarios disponer en favor de las parroquias pobres de su diócesis de los vasos sagrados, alhajas, ornamentos, imágenes, altares, órganos, libros de coro y demas utensilios pertenecientes al culto.

30.º Los ordinarios eclesiásticos podrán, con la aprobacion del Gobierno, habilitar interinamente, y hasta la nueva division de parroquias, las iglesias que resulten vacantes, y se juzguen precisas para la cura de almas. Madrid 1.º de octubre 1820.

Por tanto mandamos á todos los tribunales, justicias, gefes, gobernadores y demas autoridades, asi civiles como militares y eclesiásticas, de cualquiera clase y dignidad, que guarden y hagan guardar, cumplir y egecutar la presente ley en todas sus partes. Tendreislo entendido para su cumplimiento, y dispondreis se imprima, publique y circule. — Está rubricado de la Real mano. — En Palacio á 25 de octubre de 1820. — A D. Manuel García Herreros.

(Barcelona, Miguel y Tomas Gaspar,
Baxada de la Cárcel frente la plaza del Rey, año 1820.)

4

REAL ORDRE DEL 17 DE MAIG DE 1821 QUE REGLAMENTAVA LA REDUCCIÓ D'ETS
CONVENTS DE CATALUNYA.

Excmo. Sr. El Sr. secretario del despacho de Gracia y Justicia con fecha de ayer me dice lo que sigue. — He dado cuenta al Rey del arreglo de conventos de la provincia de Cataluña que en cumplimiento de la ley de 25 de octubre del año próximo pasado ha formado el Gefe político de dicha provincia de acuerdo con los R.R. obispos de Barcelona, Lérida, Gerona, Solsona, Tortosa, Vich, Urgel y gobernador del Arzobispado de Tarragona, en su vista y con presencia del espediente del asunto que V. E. me remitió con su oficio el 4 del corriente; se ha servido S. M. resolver, que subsistan en Barcelona el convento de Dominicos, el de Carmelitas calzados, el de Agustinos calzados, el de Mercedarios calzados, el de Trinitarios calzados, el de Franciscos, el de Mínimos, el de Servitas, el de Capuchinos, el de Carmelitas descalzos, el de Agustinos descalzos, el de Escolapios, y el de Carmelitas descalzos de Gracia, situado a media hora de distancia de Barcelona permanecerá por ahora, hasta que en el vecindario de Gracia que se compone de 2.608 almas, se erija la correspondiente parroquia; en Mataró subsistirán el de Carmelitas descalzos reuniéndose la comunidad del de Villanueva de Geltrú de igual instituto que se suprime; el de Capuchinos y el de Escolapios: en Tarrasa el de Franciscos: en Sabadell el de Capuchinos y el de Escolapios: en san Boy el de Servitas agregándole los religiosos del de Villarrodona de la misma orden que se suprime: en Granollers el de Mínimos destinándole la comunidad del de Gerona de la propia religión que se suprime: en Villanueva y Geltrú el de Capuchinos: en Villafranca del Panadés de Franciscos: en Sarriá el de Capuchinos, en Piera el de Trinitarios descalzos:

en Sanceloni el de Capuchinos; pasando á este los religiosos del de Granelers de la misma orden que se suprime: en Martorell el de Capuchinos agregándose cuatro religiosos del de Villafranca del Panadés de igual instituto que se suprime, y los demás se trasladarán al de Mataró de su orden: en Lérida el de Carmelitas descalzos, el de Franciscos reuniéndole seis religiosos, del de Cervera del mismo instituto que se suprime; y el de Dominicanos, al que se destinarán las comunidades de los conventos de Cervera, de Tremp y de Balaguer de la propia religión que se suprimen: en Serós el de Trinitarios calzados, agregándole los religiosos del de Tortosa de igual instituto que se suprime: en Gerona el de Dominicanos, el de Franciscos y el de Carmelitas calzados, destinándose á este la comunidad del de Perelada de la misma orden que se suprime: en Figueras el de Capuchinos; en Bañolas el de Servitas, reuniéndole los individuos del de Ampurias de igual religión que se suprime; en Castellon de Ampurias el de Franciscos, en Olot el de Capuchinos: en Santa Coloma de Farnés y en la Bisbal los de Franciscos, agregando al primero seis religiosos del de Figueras del mismo instituto que se suprime, y los restantes pasarán parte al último y parte al de Gerona de su orden: en Torruella de Mongrí el de Agustinos, trasladándose la comunidad del de Castellón de Ampurias del propio instituto que se suprime: en Blanes de Capuchinos; en Calella el de Escolapios: en Arenys de Mar el de Capuchinos: en Solsona el de Escolapios, y el de Capuchinos reuniendo á este seis religiosos del de Lérida de la misma orden que se suprime; en Berga el de Franciscos; en Cervera el de Capuchinos, agregándose los restantes individuos del citado de Lérida que queda suprimido: en Anglesola el de Trinitarios calzados, destinándole las comunidades de los de Balaguer y de las Sogas de la propia religión que se suprimen: en Tárrega el de Mercedarios calzados, reuniéndole los religiosos de Berga del mismo instituto que se suprime. Subsistirán además en Bellpuig el de Franciscos, agregándole los cinco religiosos restantes del de Cervera de su orden que queda suprimido: en Portell, el de Mercedarios calzados destinándole la comunidad del de Gerona de igual instituto que queda suprimido: en Tortosa el de recoletos de extramuro, y el de Dominicanos, agregándole los religiosos del colegio de su orden de la misma ciudad, con tal de completar el número que falta conforme á la ley: en Cardó el de Carmelitas descalzos; en María el de Servitas; en Mora de Ebro el de Observantes recoletos; en Ulldesona el de Dominicanos, destinándole 8 religiosos del de Tarragona de igual instituto que se suprime: en Tarragona el de Franciscos, el de Capuchinos y el de Carmelitas descalzos, trasladando á este la comunidad del de Selva de la propia orden que se suprime: en Reus el de Franciscos y el de Carmelitas descalzos: en Montblanch el de Franciscos; en Valls el de Carmelitas calzados, reuniéndole los religiosos del de Borjas de igual instituto que se suprime: en Selva el de Agustinos calzados destinándole seis individuos del de Tarragona de su orden que se suprime, y los tres que restan de este, pasarán al de Barcelona del mismo instituto; en Riudoms y en Alcover los de Franciscos recoletos: en Escornalbou el de Franciscos; en

San Magín el de Dominicos, agregándole la comunidad del de Ciutadilla de la propia religión que se suprime, y los cuatro individuos que resultan sobrantes del de Tarragona de igual instituto que queda suprimido: en Vich el de Capuchinos, el de Franciscos y el de Carmelitas calzados; destinando á este los catorce religiosos de la comunidad del de Olot de la misma orden que se suprime; en Manresa el de Capuchinos, agregándole nueve individuos del de Valls del propio instituto que se suprime, y los demás que sobran de este, pasarán al de Sarriá; y el de Carmelitas calzados, destinándole las comunidades del de Tárrega y el de Camprodon de igual orden que se suprimen; en Igualada el de Capuchinos; en Santa Coloma de Queralt el de Mercedarios calzados, reuniéndole ocho religiosos del de Vich del mismo instituto, que se suprime; en San Peñor y en Calaf los de Franciscos agregando á este la comunidad del de san Julian de Vilatorra de la propia orden que se suprime; en Urgel el de Dominicos en Tremp el de Capuchinos destinándole cuatro religiosos del de Tortosa de igual instituto que se suprime y los ocho restantes de esta comunidad pasarán al de Igualada: en Balaguer el de Franciscos y el de Escolapios; en Puigcerdá el de Dominicos reuniéndole los individuos del de Vich de la propia religión que se suprime y el de Escolapios: en Sanahuja el de Agustinos calzados, trasladándole las comunidades del de Puigcerdá, del de Cervera y de Urgel de la misma orden que se suprimen: en Agramunt el de Mercedarios calzados, agregándole los cuatro religiosos de igual instituto del de Vich que queda suprimido; en Oliana el de Escolapios: y el de Recoletos en el despoblado de Horta. S. M. se ha servido resolver que se supriman en Barcelona el Colegio de Dominicos que se agregarán al convento de su orden de la misma ciudad; el colegio de Carmelitas calzados que pasarán al convento de su instituto de la propia ciudad; el colegio de Agustinos calzados que destinan al convento de su religion de la misma ciudad; el colegio de Mercedarios calzados que se trasladarán al convento de su instituto de la propia ciudad, la capilla de santa Agueda de Mercedarios y el único religioso que hay en él pasará á donde los anteriores: el colegio de Trinitarios calzados que se destinan al convento de su orden de la misma ciudad; el convento de Francisco de Jesus de extramuros y el Colegio de su orden, cuyos individuos se reunirán al convento de igual instituto de la propia ciudad; el convento de Trinitarios descalzos que se trasladarán al de su orden de la misma ciudad, el de Teatinos ó de san Cayetano que se destinan al de Zaragoza de su orden según se ha mandado en el arreglo de conventos de la provincia de Aragón: el de Agonizantes y el de san Sebastian de Clérigos menores. Se suprimirán ademas en Villafranca del Panadés el de Trinitarios calzados, reuniendo seis de sus religiosos al de Piera y los demás al de Barcelona del mismo instituto; en Miralles el de Agustinos calzados agregándoles al de su religión de Barcelona; en san Ramón del Panadés el de Dominicos en despoblado que se trasladarán al de su orden de Barcelona: en Lérida el de Carmelitas calzados que pasarán al de Valls del mismo instituto: el de Mercedarios reuniéndoles al de su orden de Barcelona, el

de Agustinos calzados que se destinan al de su religion de Barcelona, y el de Trinitarios calzados que se trasladan al de su Instituto de Serós: en Castellón de Ampurias el de Dominicos: en Gerona el de Carmelitas descalzos que se reunirán al de su orden de Reus: el de Agustinos calzados agregándoles al de su instituto de Barcelona, y el de Capuchinos que pasarán al de su religión de Olot: en Perelada el de Dominicos destinándolos al de Gerona de su instituto: en Castellon de Ampurias el de Mercedarios: en Cladells el de Franciscos reuniéndoles al de Gerona de su orden: en Palamós el de Agustinos calzados que se destinan al de su instituto de Barcelona: en Bagur y en Hostalrich los de Mínimos: en Pineda y Calella el de Capuchinos que pasarán al de Figueras y el de Blanes de su misma orden: en Solsona el colegio de Dominicos que se trasladarán al convento de santo Domingo de Barcelona: en Cervera el de Mínimos: en Tárrega el de Agustinos calzados, trasladándolos al de su instituto de Barcelona: en Torá y en Cardona los de Franciscos que se agregarán al de su orden de Barcelona: en Tortosa el de Carmelitas descalzos y el de Mercedarios calzados: en Valls el de Mínimos: en Montblanch el de Mercedarios: en Tarragona el de la misma orden y el de Trinitarios calzados reuniendo la comunidad de este al de su instituto de Barcelona: en Vich el de Trinitarios descalzos y el de Carmelitas descalzos trasladando los individuos de este al de Reus de su misma religión: en Manresa el de Dominicos, destinándolos al de su orden en Urgel y el de Mínimos que pasarán al de Barcelona de su instituto: en Igualada el de Agustinos calzados agregándole el de su orden de Barcelona: en Balaguer el de Carmelitas descalzos destinándolos de su instituto de Lérida: en Agramunt el de Franciscos reuniéndolos al de su religión de Balaguer: en Guisona el de Agustinos descalzos trasladándolos al de su orden en Barcelona: en Pons el de Mínimos y en Arenys el de Carmelitas calzados. S. M. ha tenido a bien mandar que los expresados diocesanos y el Gefe político destinen los religiosos de los conventos que se suprimen y no tienen agregación determinada á los de la misma orden en la provincia; y en caso de no haberlos en ella, á los de la antigua provincia de su orden, ó á los que estimen mas proporcionados, poniéndose de acuerdo con las competentes autoridades, y que señalen el término más breve posible y perentorio para llevar á efecto este arreglo, dando cuenta á S. M. luego que se halle completamente executado, á fin de poderlo hacer presente á las Cortes antes de concluirse el presente mes. Todo lo que participo a V. E. de Real orden para su inteligencia y que se sirva disponer su cumplimiento en la parte correspondiente al ministerio de su cargo: en el concepto de que con esta fecha lo comunico á dichos ordinarios para su execucion en cuanto les pertenece. = Lo que traslado á V. E. de Real orden para su inteligencia y cumplimiento en la parte que le corresponda. Dios guarde á V. E. muchos años. Madrid 17 de mayo de 1821. = Felíu. = Señor Gefe político de la provincia de Cataluña. = Es copia.

(«Diario de Barcelona», 29 de maig 1821 n.º 149.)

Quadre comparatiu dels convents existents i suprimits a Catalunya, segons
la R. O. del 17 de maig de 1821

	Dominicans	Carmelitans c.	Agustins c.	M. ercedaris c.	Trinitaris c.	Franciscans	Mínims	Servites	Carmelitans d.	Caputxins	Agustins d.	Escolapis	F. recolets	Trinitaris d.	Teatins	Agonitzants	Menors st. Seb.	Existents	Suprimits	Resten
Agramunt.....	—	—	—		—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Alcover.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Anglesola.....	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Arenys de Mar.....	—	?	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Artesa de S. (Salgar).	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Balaguer.....	/	—	—	—	/		—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	2
Banyoles.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Barcelona.....	//	//	//	///	//	///		—				—	—	/	/	/	/	23	12	11
Begur.....	—	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Bellpuig.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Bellvis (Les Sogues)..	—	—	—	—	/		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Berga.....	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
La Bisbal.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Blanes.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Les Borges Blanques.	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Calaf.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Caella i P.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	/	—		—	—	—	—	—	2	1	1
Camprodon.....	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Cardó.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Cardona.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Castelló d'Empúries..	/	—	/	/	—		—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	1
Cervera.....	/	—	/	—	—	/	/	—	—		—	—	—	—	—	—	—	5	4	1
Ciutadilla.....	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Cladells.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Escornalbou.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Figueres.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Girona.....			/	/	—	/	/	—	/	/	—	—	—	—	—	—	—	8	5	3
Gràcia.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Granollers.....	—	—	—	—	—	—		—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Guissona.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Horta d'Ebre.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	1	0	1
Igualada.....	—	—	/	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Jesús i Maria.....	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Lleida.....	/	/	/	/	/	!	—	—		/	—	—	—	—	—	—	—	8	5	3
Manresa.....	/	!	—	—	—	/	—	—			—	—	—	—	—	—	—	4	2	2
Marçà.....	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Martorell.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Mataró.....	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—	—	—	3	0	3
Miralles.....	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Montblanc.....	—	—	—	/	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Móra d'Ebre.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Oliana.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	1	0	1
Olot.....	—	/	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Palamós.....	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Peralada.....	/	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	0
Piera.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Ponts.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Portell.....	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Puigcerdà.....		—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	2
Reus.....	—	—	—	—	—		—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Riudoms.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	1	0	1

	Dominicans	Carmelitans c.	Agustins c.	Mercedaris c.	Trinitaris c.	Franciscans	Mínims	Servites	Carmelitans d.	Caputxins	Agustins d.	Escolapis	F. recolets	Trinitaris d.	Teatins	Agonitzants	Menors st. Seb.	Existents	Suprimits	Resten
Sabadell.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0	2
Sanaüja.....	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Santa Coloma de Farners.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Santa Coloma de Queralt.....	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Sant Boi.....	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Sant Celoni.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Sant Julià de Vilatorrada.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Sant Magí de Brufaganya.....		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Santpedor.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Sant Ramon del Penedès.....	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Sarrià.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
La Selva.....	—	—		—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Scròs.....	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
La Seu d'Urgell.....		—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Solsona.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	3	1	2
Tarragona.....	—	—	/	/	/		—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	3
Tàrraga.....	/	/	/		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	1
Terrassa.....	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Torà.....	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Torroella de Montgrí.....	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Tortosa.....	//	—	/	—	—	—	—	—	/	/	—	—	—	—	—	—	—	7	5	2
Tremp.....	/	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Ulldecona.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0	1
Valls.....			—	—	—	/	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	1
Vic.....	/		—	/	—		—	—		—	—	—	/	—	—	—	—	7	3	4
Vilafranca del Penedès.....	—	—	—	/	—	—	—	—	/	/	—	—	—	—	—	—	—	4	3	1
Vilanova i la Geltrú.....	—	—	—	—	—	—	—	—	/		—	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Vila-rodonà.....	—	—	—	—	—	—	/	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
Existents.....	21	13	16	15	10	27	8	7	14	25	2	8	5	2	1	1	1	176	—	—
Suprimits.....	13	7	12	10	7	9	6	2	7	7	1	0	0	2	1	1	1	—	86	—
Resten.....	8	6	4	5	3	18	2	5	7	18	1	8	5	0	0	0	0	—	—	90

| = Convents que resten en peu.

/ = Convents suprimits.

¿ = El convent de Salgar no figura en l'ordre d'arreglament; segons SERRAHIMA [*Breve relació*, f. 241], subsistí perquè l'arreglament fou fet d'acord amb les llistes facilitades pels bisbats, i Salgar, depenent de l'arxiprestat d'Ager, no figurava en cap de les llistes.

? = A Arenys no hi havia el convent de carmelitans calçats que suprimeix l'ordre. Tampoc no hi havia a Barcelona convent de trinitaris calçats; els del col·legi suprimit pasaren (segons BARRAQUER. *Religiosos*, I, 576) a Valladolid.

El recompte dels convents dubtosos s'ha fet segons allò que ens en consta per altres fonts.

5

CARTA PASTORAL DEL BISBE DE BARCELONA PABLO DE SICHAR, EL 1824, CRITICANT L'ACTUACIÓ DELS LIBERALS PERÒ ANIMANT A LA CONCÒRDIA.

NOS DON PABLO DE SICHAR

Por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica Obispo de Barcelona, del Consejo de S. M. Etc.

A todos los fieles de nuestra diócesis salud en Nuestro Señor Jesucristo.

Con la más dulce satisfacción acabo de ver, amados Hijos, que el Rey N. S. hermanando cual padre tierno la justicia y la clemencia ha tenido á bien conceder un indulto y perdon general con relevación de las penas corporales y pecuniarias en que hayan podido incurrir á todas y cada una de las personas que desde principios del año de 1820 hasta el 1.º de octubre de 1823 en que fue reintegrado en la plenitud de los derechos de su legitima soberanía, hayan tenido parte en los disturbios, escesos y desordenes ocurridos en estos reinos con el objeto de sostener la pretendida constitución política de la monarquia sin mas escepciones que aquellas que despues de un maduro ecsamen y de sabios consejos ha conocido que no podia dejar de hacer para no faltar al mas sagrado de los atributos de su soberanía, y para no esponer á sus pueblos á ser victimas infelices de una porción de hombres que no anelan sino confusión y desorden.

Testigos presenciales todos los que vivimos del origen y progreso de la fatal revolución no podemos equivocarnos en el fin que se proponian sus autores, ni en los medios que empleaban para conseguirlo. Todos lo hemos visto con nuestros propios ojos, y lo hemos tocado con nuestras manos; y si al principio los engañosos nombres de felicidad, de igualdad, de libertad pudieron seducir y alucinar á muchos, luego las sendas por donde quisieron conducirnos para alcanzar aquellos imaginarios bienes desengañaron á todos los que conservaban algun resto, de probidad, de honradez y de pudor. Los atentados, los insultos, las estorsiones, el robo, la devastación, la violación de la misma ley que afectaban sostener, las prisiones, los saqueos, los asesinatos y los males todos se multiplicaban y reproducían cada dia. Los vicios progresaban con una rapidez extraordinaria, y por una consecuencia forzosa las costumbres que tanto honraron el suelo español, aquellas costumbres que heredamos de nuestros mayores, y que aunque no supimos en nuestros dias mantenerlas en toda su pureza se conservaban lo bastante para hacernos amable la virtud y odioso el crimen, desapareciendo enteramente. Jamas se habló tanto de virtudes civicas y morales como en la funesta epoca de la constitución, y jamas se han visto menos en practica. Léjos de inspirar á los hombres aquellos sentimientos de union, de paz y de benevolencia que forman la delicia de la sociedad, se les excitaban las pasiones mas opuestas, se les enfurecia á unos contra otros, se les encruelecia y se les cebaba con la misma sangre de sus hermanos de tal modo que aun en el propio instante en que un infeliz terminaba su vida en un afrentoso patibulo,

sin mas delito que su propia inocencia, en vez de oírse una voz de compasion que la naturaleza arranca casi involuntariamente al presenciar la destruccion de nuestros semejantes, poblaban el aire los horrosos vivas y los inhumanos gritos de aplausos. Se ponderaban de continuo y se exageraban los derechos del hombre, hasta el delirio de constituir en cada uno un soberano acá en la tierra, pero al mismo tiempo bastaba que un corto numero de malvados se conjurasen contra él, no solo para privarlo de la soberania que le suponian inherente, sino también del derecho innegable de pensar, para tratarle con la mayor vileza y para conducirlo á un suplicio. La libertad se vio mayor esclavitud, pues todos los españoles eran unos verdaderos esclavos de la faccion dominante. Un puñado de gritadores bien pagados era suficiente para que temblaran todos los moradores de las ciudades mas populosas, para arrancar al esposo de los brazos de su fiel compañera, al padre de familias del seno de sus hijos, y al hombre pacifico de su retiro; para escitar contra ellos la insolencia de las chusmas mas soez y desmoralizada, para transportarles á paises que les eran desconocidos, y dejarlos allí abandonados á la suerte, cuando antes no se les privára alevosamente de la vida, como para eterna afrenta de los que por antonomasia se llamaban constitucionales lo hemos presenciado no pocas veces. Aquellos hombres en quienes jamas se conoció otra ocupación que su continua residencia en las casas públicas, ni otra instruccion que el juego y la trampa, se convirtieron en un momento en hombres de estado, decidian con presumida maestria los negocios mas dificiles e intrincados, y reunidos en juntas clandestinas y tenebrosas con otros mas perversos que ellos, trazaban y llevaban á efecto los planes de iniquidad, de desorden y de trastorno general que desquiciaron enteramente la infeliz España.

El Rey cuya persona llamaban sagrada ó inviolable era el objeto de sus burlas, de sus sarcasmos y de sus continuos insultos, llegando no solo al extremo de privarle de la efímera autoridad que en apariencia le conservaron al principio, sino tambien de conducirle cautivo sin respetar al triste estado de su salud y el de su augusta esposa; y de atentar por varios medios contra su preciosa vida.

Los templos del Señor destinados para dar en ellos funciones cívicas, pues no eran otra cosa las solemnidades que en ciertos días se celebraban en ellos, y en las cuales Dios ocupaba el último lugar. Los fieles privados de purificarse de sus culpas y de santificar sus almas con el saludable Sacramento de la reconciliación, y aun de postrarse devotamente delante de su mismo Redentor para no incurrir en la terrible nota de alucinados, supersticiosos y serviles, que era lo mismo que marcarlos con la señal de prescripción y de muerte. Las cátedras del Espíritu Santo convertidas en Tribunas declamatorias para seducir y engañar, y para sembrar errores no menos nocivos en lo moral que en lo político. Los mas augustos misterios de nuestra Religion sacrosanta puestos en duda por unos, negados por otros, y publicamente escarnecidos por una gran parte. Los verdaderos creyentes perseguidos, y en la dura precision de ocultarse para dirigir al cielo sus

votos y oraciones. Todo por fin representaba la verdadera imagen del trastorno y desolación general en que llegó a verse sumergida nuestra desgraciada patria.

Ah Hijos míos! vosotros sabéis que no son estas expresiones escageradas sino verdades puras que vosotros mismos habeis presentado y llorado por largo tiempo. Mas cesaron felizmente aquellos días de horror y de luto, y solo pueden recordarse no para avivar nuestro resentimiento sino para bendecir la misericordia del Altísimo, para esclamar con el Profeta ex omnibus tribulationibus meis eripuit me: de todas estas tribulaciones nos ha librado el Señor, y para cotejar la diferencia entre el fatal yugo revolucionario, y el suave y paternal gobierno de nuestro legítimo Soberano. La lealtad española no podía contenerse viendo ultrajado su Dios y cautivo su Rey, y aunque las duras cadenas que la aprisionaban se estendian desde el Pirineo á las Columnas de Hércules, y desde el Oceano hasta el Mediterráneo, no cesaba en sus valerosos esfuerzos para romper la funesta coyunda que la oprimia. Larga y reñida hubiera sido la empresa, pero un Rey magnánimo y una Nacion escarmentada y generosa estendieron á la atribulada España su poderosa mano. El sabio, el virtuoso Luis XVIII entrega al Duque de Angulema, á quien su corazon se complace, no en busca de la guerra sino para establecer la paz. La España ve amanecer una nueva luz, recibe, hospeda, abraza á sus libertadores con toda la efusión de su alma, manifiesta sus sentimientos, acredita cual es la voluntad de la inmensa mayoría de la Nacion cuyo nombre tantas y tantas veces se habia prostituido, los buenos respiran, los malvados que osaron provocar la Europa entera son objeto del desprecio universal, y nuestro Fernando recobra su libertad.

Desde este momento ya no se piensa sino en cicatrizar antiguas llagas, en reparar males, en procurar el bien general, en restablecer el orden, y en cimentar la paz; y por último la magnanimidad de nuestro Soberano le conduce á conceder un indulto y un perdon general sin mas escepciones que aquellas pocas que escigen la justicia y la seguridad de sus pueblos. Ved si es este el ejemplo que dieron los revolucionarios, y cotejad si son iguales los sentimientos de un Rey que como padre os ama y los de una porción de hombres sedientos de riquezas y de sangre que á cada paso y por cualquier motivo disponian de vuestras propiedades y de vuestras vidas.

Vencida y destrozada la anarquía revolucionaria, conoce el Rey que entre sus hijos han de quedar abiertas mil heridas, que las pasiones no estan calmadas, que el solo indiscreto puede cometer errores, que los insultos y perjuicios que han sufrido pueden producir venganzas, y que el amor y la union entre todos los españoles no es aun cual conviene, y por lo mismo lo primero que nos dice es: imitad el ejemplo de vuestro Rey que perdona los extravios, las ingratitudes y los agravios sin mas escepciones que las que imperiosamente escigen el bien público y la seguridad del Estado. Estas son Hermanos míos las palabras de nuestro Soberano, palabras llenas de magnanimidad y de clemencia y palabras que debemos grabar en nuestro corazón para que nos sirvan de guia en nuestras acciones. ¿Y la voluntad que con

ellas espresa nuestro Rey es opuesta por ventura á la voluntad de Dios? ecsige acaso de nosotros lo que no estemos obligados á hacer como cristianos? Desengañemonos Hijos míos: si en lo político es un principio procurar el olvido de los agravios y el perdon de las injurias despues de grandes convulsiones, en nuestra sacrosanta Religión en todos tiempos es un precepto. En este punto esencialísimo no se limitó Jesucristo en darnos consejos, sino que llegó á imponernos mandatos: amad, nos dijo, á vuestros enemigos y haced bien á los que os aborrecen: diligite inimicos vestros et benefacite his qui oderunt vos: benedicir á los que os maldicen, y rogad por los que os calumnian: benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos: si amais á los que os aman, si haceis bien á los que os lo hacen, que mérito tendreis? pues esto tambien lo hacen los pecadores: si diligitis eos qui vos diligunt, si benefeceritis eos qui vos benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. Mas espresamente aun el Señor en el sermon de la montaña añadió, vosotros habeis oido que comunmente se dice amarás á tu prógimo y aborrecerás a tu enemigo, pero yo os digo amad á vuestros enemigos y haced bien a los que os aborrecen: no hagais solo lo que los gentiles y los publicanos hacen, sed perfectos porque también lo es vuestro Padre celestial. ¿Podrémos dudar pues, Hijos míos, sobre el modo como debemos portarnos con todos los españoles hijos de una misma patria, vasallos de un mismo Rey, y miembros por decirlo así, de una misma familia? Algunos de ellos son autores de los males que en general ha sufrido la Nacion entera, otros muchos han seguido sus funestas maximas y principios, y han secundado sus ideas; y otros por fin son causa de los males particulares que hemos padecido, es cierto, mas por ventura esto nos autoriza para aborrecerlos? Nos dispensa de deber de perdonarlos, y de la obligación de amarlos? Podemos prescindir nosotros de lo que debemos á Dios, al Rey y á la patria? Si el primero nos manda espresamente que les amemos, y que abandonemos el sacrificio mismo para correr primero á reconciliarnos con nuestros hermanos, el segundo nos previene que imitemos su ejemplo, que perdonemos los extravios, las ingratitudes y los agravios: y la tercera ecsige de nosotros que deponiendo los sentimientos de odio y de rencor, procuremos cimentar la paz, la union y la fraternidad entre todos. Estas son obligaciones sagradas, obligaciones de las cuales no podemos prescindir sin ofender á Dios, sin desobedecer al Rey, y sin arruinar á la patria. La inconsideración puede pretender que no es este el modo como procedian con nosotros los revolucionarios, y que por tanto no pueden quejarse de que nosotros los tratemos de la misma manera. Mas cuando pudiesemos olvidarnos de lo que Dios nos manda, seria justo ni decente que porque aquellos obraron mal pretendiesemos nosotros hacer lo propio? No, Hijos míos, no. Acordemonos de que somos cristianos, y de que somos españoles. Jesucristo no se contentó con imponernos el precepto de perdonar á los enemigos, sino que él mismo lo practicó y en el instante en que acababan de crucificarle, y en que para mayor ignominia le pusieron en medio de dos ladrones á fin de que fuese reputado por uno de ellos,

intercedió y rogó por sus perseguidores dirigiendo á su eterno Padre aquella energica suplica : Padre perdonales porque no saben lo que hacen. Pater dimitte illis non enim sciunt quid faciunt. Olvidemos pues todo motivo de resentimiento : correspondamos con generosidad á los insultos pasados, con beneficios á los agravios recibidos, y con amor al odio que nos profesaron. Léjos de nosotros hasta la menor idea de venganza. Es solo propio de almas debiles y bajas tomarla de ofensas personales, y en cuanto á los delitos públicos solo las autoridades legítimas que administran justicia en nombre del Rey que de Dios recibió la suya pueden tomarla. Á ellas toca el castigo de los crímenes escepcionados en el indulto general, y aquel que bajo pretexto de que no se administra justicia pretende tomarla por sus propias manos, es un infractor de la ley de Dios, un usurpador de la autoridad que no tiene, un perturbador del orden público, y un verdadero delincuente digno del mayor castigo.

Al paso que mi solicitud pastoral me obliga á ecsortar generalmente á todos al perdón de las injurias y á amar á nuestros enemigos, me obliga á dirigirme á aquellas ovejas que por desgracia han sido victimas de la seducción y del engaño. Todos los medios que pudo sugerir el infierno se pusieron en practica para pervertir las almas. Sin declarar una guerra abierta contra la Religión católica, se hacia del modo mas cruel y mas perverso, criticándola, ridiculizándola, apoyando y protegiendo á los que mas la insultaban, despreciando y persiguiendo á los que fielmente la observaban, fomentando las pasiones y los vicios, celebrando los papeles mas antireligiosos, repartiéndolos con prodigalidad para que el veneno cundiese con una prontitud asombrosa, prohibiendo los escritos que los impugnaban, y persiguiendo cruelmente á sus autores. Asi no es de estrañar que muchos jóvenes inexpertos y muchos hombres poco instruidos y ménos solidados en los principios de nuestra Religion divina hayan bebido casi sin percibirlo el tósigo de la impiedad, que hayan claudicado en puntos de la disciplina universal de la iglesia y aun en el mismo dogma, y que roto el freno de la Religion que es el único que puede dirigir con acierto las acciones de los hombres, se hayan precipitado en el caos del error y del crimen. Los que os hallais en este caso no por esto os acobardeis, ni seais tan nécios que querais cometer el mayor de los errores que es el de perseverar en él. La Iglesia nuestra Madre os abre de nuevo los brazos, y siguiendo el ejemplo de su Divino Maestro no desea ni pretende vuestra muerte sino vuestra reconciliación y vuestra felicidad. Yo como vuestro Pastor os dirijo especialmente mi voz, y os la dirijo con la mayor ternura. Venid Hijos míos y no temais. No busco ni anelo vuestro castigo, sino vuestra salud temporal y espiritual. Si la multitud de macsimas heréticas é impias que han inundado la España en la triste época de la revolución os han hecho vacilar en la fe, si os han apartado de ella, si os quedan dudas en vuestro corazón, venid, y cuando el peso de mis años no me permita disiparoslas por mi mismo, os señalaré personas ilustradas que os instruyan y os convenzan. Ved que nuestra Sacrosanta Religion no teme los ataques de la impiedad sino la ignorancia. Es como el oro que

cuanto mas se le acrisola sale mas puro y mas hermoso. Los pseudo-filosofos de nuestros dias nada han añadido á lo que dijeron los hereges de los primeros siglos de la iglesia, y que no quede enteramente desvanecido por los Santos Padres. Si no leéis mas que libros impios, y os cebais en su perversa doctrina, sin dignaros estudiar aquellas obras dogmáticas y apoloéticas que prueban hasta la evidencia la verdad y certeza de nuestra Religion, como habeis de salir del error? Sed francos y conoced que no es éste el medio de descubrir la verdad. Dios os llama aun y no querais despreciar unos momentos tan preciosos y que pueden no volver ya para vosotros, pues ninguna certeza teneis de vivir en el dia de mañana.

Vosotros por fin Cooperadores míos en el cargo de instruir á los fieles, Sacerdotes todos, ved que ha llegado el momento de reparar las ruinas de Sion. El primer medio para conseguirlo es que todos nosotros observemos una conducta de tal modo arreglada é irreprehensible, que ni aun aquellos que nos aborrecen puedan criticarla. No hay cosa indiferente en un eclesiástico, su porte, sus acciones, sus tratos, su conversacion, sus modales, sus conexiones familiares, sus inocentes pasatiempos, todo todo influye para edificar á los fieles, y este es el tiempo en que todos debemos emplearlo para vindicar el estado eclesiástico de las infinitas calumnias que se le han levantado, y para dar á todo el pueblo el buen ejemplo que tiene derecho a ecsigir de nosotros. Ministros de un Dios de paz, tenemos una estrechísima obligacion de procurarla no solo desde el pulpito, sino tambien en nuestras conversaciones particulares, esforzándonos en calmar y sosegar las pasiones, y en desimpresionar á aquellos á quienes un zelo indiscreto, ó tal vez una seducion astuta de parte de los enemigos del orden y del bien general les conduce a estremos siempre reprecensibles. Que nadie pueda decir haber oido de un eclesiastico una esprecion que ni remotamente sea inductiva al odio, y á la venganza, y que léjos de esto vean todos que allí donde se halla un Sacerdote no se oyen mas que palabras de caridad de reconciliacion y de piedad. Asi como por nuestro elevado caracter somos unos medianeros entre Dios y los hombres, seamos unos reconciliadores entre nuestros hermanos. Cimentemos bien en el corazón de los fieles las dos grandes maximas en que estriba toda la Religion de Jesucristo que son el amor á Dios y el amor al prójimo; instruyámosles en los principios de nuestra Santa fe de que tanto necesitan despues de unos tiempos de corrupcion como los que hemos presenciado, y en las saludables maximas evangélicas, y portemonos de modo que se convenzan de que no nos mueve otro interes que el bien de sus almas y la mayor gloria de Dios.

Leed, Hijos míos, esta carta con la misma ternura y con el mismo cariño con que yo os la dirijo, y recibid nuestra santa bendicion. Dada en el palacio episcopal de Barcelona á los 2 de junio de 1824.

Pablo Obispo de Barcelona.

Por mandato de S. S. I. el Obispo mi Sr.
D. D. Juan Calva, Secretario.

6

FULLET REALISTA QUE FINGEIX ELS ACORDS D'UNA SUPOSADA LÒGIA BARCELONINA
PER EXCITAR A LA VENJANÇA CONTRA ELS CONSTITUCIONALS.

ARREGLAMENT SECRET

*Per aruinar la Espanya, que en lo any 1820 perde un Senyor BOC-AL de
corts ántes de anar á Madrit, exint de la Junta de Frac-masons ó Constitucio-
nals, establerta en la*

LLOTJA DE BARCELONA

Traduhit del Espanyol al catalá per lo Senyor Fidel TOT-HODIU.
(*No se ha impres fins ara per falta de llibertat*)

Com nos ha ensenyat la experiéncia, que destruits per la intriga del ministre Aranda, los Jesuitas, que eran los guardias de Corps de la Iglesia (segons Voltér), se ha lograt la decadéncia de la Religió Cathólica, la ignorancia y corrupció de la juventud, lo abatiment de las ciencias y arts, y ab irreparables desórdres, que han servit de fonament per assentar lo sistema constitucional ó Frac-masónich; no podrém véurer completada esta obra, sens que se posen en práctica los següents articles :

1.º No parar un punt fins á tenir enterradas totes las demás Religions, y si es menester assessinar tots los Frares en una nit; que així no tindrem tants homes sabis que se oposen á nostres projectes, y nos farém richs ab tot lo que era propietat dels seus convents.

2.º Senyalar premis per qualsevol que mate un Ecclesiástich, y premis majors si estos son Bisbes, Arquebisbes, Cardenals.

3.º Fóra tots los Capellans, y sobrarà un per cada parròquia, perque lo Poble no entenga que volem tráurer la Religió Cathólica.

4.º Aterra todas las Hermitas, Santuaris, Confrarias, Congregacions, y nos apoderarém de tots los seus bens.

5.º Destruhir fins les arrels de la Inquisició, y donar llibertat de imprimir, tant sols, lo que sia contra Deu, contra lo Rey y contra los homens de be.

6.º Per acabar de desfigurar la Religió Cathólica, se plantará luego una Pedra en la plasa de cada una de les poblacions de tota Espanya; que com lo Arbre del Llibertinatge sia adorada en certs dias del any, que ningú enténdrá la malicia de esta cerimonia supersticiosa.

7.º Sufrirán la pena capital *ipso facto* tots los que parlen, obren, o escrigan á favor del Papa, ó a favor dels Concilis, ó á favor dels Cánons y determinacions de la Iglesia, ó dels seus ritus o ceremonias. Ab la mateixa pena serán castigats los que parlen bé dels Sagraments, ó del seus Ministres, ó de la Inquisició, ó de las penas de la altre vida. Ab la mateixa pena serán castigats també los que parlen, obren, o escrigan com a Cathólics, Aposthó-

lich, Romans, ó remogan, ó citen las lleys y penas imposadas y observadas antiguamente en Espanya contra los Heretges ó Frac-masons.

8.º Se farán imprimir y circular per tot lo Regne cansons, comedias, periódichs, y tot género de papers, ab los que se fará enténdrer al Poble que son *iguals* tots ab los Sacerdots y ab lo Rey: que lo poble es del tot *soberà* y es del tot *libre* y no entenen que estos noms se li aplican per burla, luego lo Poble quedarà víctima de la *igualtat* de la *llibertat* y de la *soberania*.

9.º Se formarán uns nous cossos de Milicianos voluntaris dels subjectes mes depravats é impijos de cada població, que ab las armas en mans perseguirán sempre a tots los que se oposen á nostra Constitució, y vullan parlar á favor de la Religió y del Rey, que de est modo no necessitarém las tropas del ejército, que molts tal vegada no voldrán fer un servei tant tant...

10.º Com la historia del any catorse nos recorda, que tornant lo Rey al trono no sabé castigar ni ab la vida, ni amb los bens, als vassals que li havien estat traydors, podrém sens temor algun aventurarnos á qualsevol atentat y picardía.

11.º Per esser la Agricultura anti-frac-masónica, o ánti-constitucional, porque porta en sí tota la riqueza del pays y assegura la propietat se formaran sempre projectes per son abatiment. Anys ha que se discorren medis per est fi, pero no se ha conseguit per falta de energia en los Empresaris.

12.º Posar en tots los rams un número sobradíssim de empleats jovers, ignorants y burros albadats de sabis, sens responsabilitat; que de ells se seguesca lo desarreglo de tots los trilemas, y estos se entengan ab la brivalla que sab enganyar á tot lo mon, la que abunda entre los bons Advocats.

13.º Que ningun particular puga fer disposició alguna dels propis bens que ell mateix se haja adquirir, sino que tots queden repartidors entre las familias, desterrant del mon lo nom tant odiós de Vincles, ab los quals uns se quedan ab tot lo patrimonio y los altres despullats al mitg del carrer.

14.º Despres de reduhidas totas las familias á la igualtat y miseria que se preten, y destruhits de esta manera los patrimonis que son nostres principals enemichs, se trahurán ab un sol decret totas la *propietats decimales*. Emborratxat lo Poble ab est suposat alivio, no sabrà enténdrer se li arrenque lo quint manament de la Iglesia, se li carreguen sobre sas espatlles las insoportables contribuciones, que ni las malas cullitas, ni altre desgracia, las hi podran aliviar.

13.º [15.º]. Com tant sols podém temer la guerra dels homens savis y eminentes, se buscarán motius verdaders ó falsos per desterrarlos. Seguint est principi, se prohibirá baix graves penas, la publicació y circulació del plan que dexá, antes de exir de Espanya, Don Pere Cevallos, porque si se posava en práctica, ab la major prontitut veuriam la monarquia espanyola en tot auge y esplendor.

16.º En seguida del mateix principi, porque lo Regne de Espanya no torne en los desgraciats dias del Rey FERNANDO II, que tenia cent mil homens existents en las armas, cent navios de guerra en la mar y cent milions de duros sobrants en lo erári; pagant los Pobles la mitat (y no mes)

de las contribucions imposadas en lo any mil vuyt-cents; se protegirá la mentida, la intriga, lo robo, lo assassinat... se promourá lo luxu excessiu en tots los estats y sexes; per haber ensenyat la experiencia esser estos medis los mes conduhents per empobrir una nació.

17.º Se prohibirá que en cada cap de partit se forme un Periódich semanal, ni tot altre escrit que diga la veritat y se condemnará lo autor á pena de mort, si té lo atreviment de parlar directa ni indirectament dels robos dels infinits Ministres de Hisenda, de las injusticies de quasi tots los Tribunals de las embrollas de molts dels nostres germans Advocats y Procuradors, del vici y poch honor de la major part dels militars, dels contrabandos de tants comerciants, de la mala fe de...

18.º Perque sia major lo número dels Assaltadors de provincias, ciutats, vilas y pobles, anomenats empleats de Hisenda se formarà una nova cria de altre ram de lladres encara mes fins, ab lo nom fals de *Credit públich*. Lo seu offici será tirarse de grapas sobre tots los caudals dels homens de bé y axó luego luego, sens dexarlos reparar, destruhint Iglesias y patrimonis sens distinció; fent circular sas ordres confusas y ab dos sentits, perque las pugan ells interpretar a sa moda. Ningú pot entrar en aquest ram que no sia del tot pobre y sense responsabilitat, als que se concedirán unas facultas amplíssimas per cobrar de tothom, y may pagar a ningú.

19.º Se obrirà un *fondo* per sepultar tots los caudals que produhixen los proprios y arbitris, drets de porta, barreras, ponts y barcas; perque si estos inmensos productos se administrassen ab fidelitat, com desitjan los nostros enemichs, veuriem luego protegidas las mes treballadores provincias, donant menjar al pobre ab fàbricas y obras públicas, y multiplicant rapidament las riquesas dels pobles; y axó no convé.

20.º Ningún encarregat de la policia, baix pena de dimissió de son empleo, pot admétrer la menor quexa contra los intrigans revolucionaris, y perturbadors del ordre y quietut, sia com sia y totas las Autoritats deurán castigar severament á qualsevol que informe mal de aquestos que tindrem, com uns emissaris y procuradors per donar asilo á la trampa, á la mentida, á la miseria y desolació dels pobles, en augment y xalabora de nostres germans frac-masons o constitucionals.

21.º Donar tota protecció al que predique, com altre Anti-Christ, á favor de nostra germandat. Que aquest sia home de dos caras, que sapia confesar en públich, y jurar (si lo cas ho demana) en tot tribunal, esser éll un contrari nostre: sens olvidar jamay de disminuir ó exágerar los fets que pugan rebaxar la nostra bona opinió y axí á la sordina assegurar nostra fama.

2.º Atenent als bons serveys que ha fet fins aquí la ciutat de Barcelona, distingint-se entre totas las demás en buscar medis per lo augment de nostra frac-masonería, se decretará no pugan clamar venjansa ni restitució, ni represalia, los robos, los incendis, las morts exécutadas ara y en lo successiu per qualsevol del seus habitants; y que quede perpetuament ab lo privilegi exclusiu de poder cridar guerra a totas las demes poblacions que se alsen

á favor de la Religió y del Rey ; en tot empleo que se puga embrollar tindran sempre los Barcelonins la preferencia.

23.º Com sia tantas vegadaş recomanat en nostre institut tot comers libre, se estableix que aquell género que sols tenia entrada de nits, se permeta de dias y en tota poblacio se destinarà una casa pública, á lo mènus, que allí se puga trobar a tota hora y preu esta mercadería.

24.º També providenciará en totas las principals ciutats de Espanya una Academia de impietat é immoralitat que aparentant ensenyar los articles de la Constitució, que havem copiat dels revolucionaris de las altres nacions, pervertirà descaradament per principis los nostres fills, y tota la juventut del Regne.

25.º Encara que lo Dimoni permetés que algun dia nos tornássem á véurer baix la tirania del Rey, primer nos havem de dexar matar, antes de permétrer que engrillonats se formen brigadas de nosaltres constitucionals per obrir canals y carreteras, en *premi* dels danys ahurém ocasionats al Regne. Pero com lo Govern de Espanya no ho farà ni ho sabia fer manant lo Rey, fora temors.

26.º Y si per desgracia nostra, lo Rey atiná en péndrer estas providencias del article anterior lo que miro impossible, no per axó havem nosaltres de desistir de la empressa, perque sempre quedarán los nostres fills y nets educats ab nostras matexas doctrinas, y podran estos encara fer mes mal que nosaltres, perque tallaran sobre patró y acertarán millor lo cop. Y si algú recela que lo Govern pense jamay en confiscar y véndrer lo patrimoni ó bens de nostres fills, reduhintlos al estat de miseria, per pagar los danys que nosaltres haurém ocasionat, no discorre ab fonament, perque estos càstichs, per escarment general del regne, los practicaria a tot altre govern, pero lo govern de Espanya no.

27.º Ignorant nosaltres tot lo que pot succehir de mal contra nostra secta, se pendrà de jurament a tots nostres germans, de no dexar las armas encara que no quede mes que un sol de nosaltres en Espanya ; y aquest jure y torne a jurar de matar sempre de tots modos li sia possible, fins a tenir la gloria de véure lo últim Rey penjat ab las tripas del últim sacerdot.

28.º Axí com los Bonapartistas y dexebles de Godoy, ab intrigas lograren del Rey los perdonés ; si arriba est cas tant temible sobre nosaltres, no devém espantarnos ; buscarém amichs que nos farán (*pagant*) totas las certificacions y abonos que necessitem ; y essent lo govern del Rey tant dolent per sobradament bo, lluny de castigarnos, encara nos donará empleos dels més principals, y ab esto tornarém á governar altra vegada, y alsarém altre revolució y altre vegada trastornarém y capgirarém tot lo mon.

(Barcelona, s. a. (1824?), 4 pàgs.)

FONTS I BIBLIOGRAFIA

A) ARXIUS

ARXIU DE LA CATEDRAL DE BARCELONA (=ACB).

- *Manual d'actes (1816-1822)*.
- *Manual de resolucions capitulars (1816-1823)*.
- *Copiador de cartes que comensa en lo agost de 1819 i fineix en juny de 1825* (citat: *Copiador de cartes*).
- *Epistolari (1816-1835)*, Capsa 39 (citat: *Epistolari*).

ARXIU DIOCESÀ DE BARCELONA (=ADB).

- PEDRO JOSEF AVELLÀ Y NAVARRO, *Correspondencia de oficio (1812-1830)*. II vols. manuscrits (citat AVELLÀ, *Correspondencia de oficio*).
- *Expedients i informes, 1820-1824*.

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT, BARCELONA (=AHCB).

- *Político y representaciones, 1820-1824*.
- *Consultas y representaciones, 1820-1824*.
- Fons de l'Ajuntament d'Horta, dipositat a l'annex de l'Hospital, en curs de classificació (citat Horta).
- MATEO CRESPI, *Diario de memorias de Barcelona* (manuscrit), anys 1821 i 1822 (citat: CRESPI, *Diario*).

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (=ACA).

- *Llibre de Resolucions de la M. Rt. Comunitat de N.ª S.ª del Carme Calsat de Barna y varias notas, començat en lo any 1647 y copiat del llibre vell en lo any 1786* (citat: *Llibre de Resolucions*). Dins aquest volum hi ha continguda l'obra de fra JOHAN SERRAHIMA, *Breve relació de lo que succehi en la proclamació de la Constitució dita per malicia espanyola, pues ella no era mes que una copia de la que los jacobins i fracmasons formaren en Franza en lo año 1791* (citat: SERRAHIMA, *Breve relació*).

ARXIU CAPITULAR DE TARRAGONA (=ACT).

- *Resolucions (1820-1824)*.

ARXIU ARXIEPISCOPAL DE TARRAGONA (=AAT).

- Vària, núm. 24: *Documents del pontificat de D. Jaume Creus* (citat: *Creus*).
- A més de diversos papers solts, aquest lligall conté quatre carpetes:
 - *Lista de los Eclesiásticos Constitucionales contenidos en este cuaderno* (citat: *Lista*).
 - *Nota de los oficios que se han pasado a varios eclesiásticos para hacer ejercicios espirituales* (citat: *Ejercicios*).

- Papers sobre la lògia de Vilanova i la Geltrú (citats: Lògia de Vilanova).
- Impresos del pontificat efectiu del Dr. Creus (1823-1825) (citats per llurs títols).
- ARXIU CAPITULAR DE GIRONA (=ACG).
- *Resoluciones Capitulares* (1814-1825), vols. 78, 79 i 80.
- ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA (=ADG).
- *Reales Ordenes, Comunicaciones y circulares del Gobierno*, 1816-1831 (citats: *Reales Ordenes*).
- *Querelae in et inter ecclesiasticos* (1820-1825) (citats: *Querelae*).
- ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA (=AMG).
- *Manual de acuerdos*, 1820-1823.
- *Lligall Clero: Comunidades religiosas y corporaciones eclesiásticas*.
- ARXIU DE LA CATEDRAL DE LLEIDA (=ACL).
- *Acuerdos y representaciones de 1820 a 1825* (citats: *Acuerdos*).
- *Cartulario desde el año 1817 a 1822 inclusive* (citats: *Cartulario*).
- ARXIU MUNICIPAL DE LLEIDA (=AML).
- *Acuerdos* 1820-1824.
- ARXIU CAPITULAR DE LA SEU D'URGELL (=ACU).
- *Papers solters del segle XIX, Anys 1820-1823*, Cartes (citats: *Papers solters, Cartes*).
- *Beneficis Eclesiàstics, Expedients, s. XIX*.
- *Cuaderno de los estudiantes diocesanos ordenados en el Pontificado del Ilmo. Sor. D. D. Fr. Simon de Guardiola, obispo de Urgel* (citats: *Cuadernos de los estudiantes*).
- *Concursos parroquiales: Pontificado del Ilmo. Sor. D. D. Simon de Guardiola* (citats: *Concursos parroquiales*).
- ARXIU DIOCESÀ D'URGELL (=ADU).
- *Procesos* (1820-1825).
- *Registro de expediciones del tiempo del Ilmo. Sor. Dn. Bernardo Francés Caballero Obispo de Urgel, Años 1823 y 1824, Libro 4.º* (citats: *Registro de expediciones*, 1823).
- *Vacante del ilustríssimo señor Francés Caballero y Registro de Expediciones del Ilustríssimo señor D. Fr. Bonifacio López Pulido, año de 1824, Libro 1.º* (citats: *Registro de expediciones*, 1824).
- Lligalls sense classificar, que només porten una indicació d'anys (citats per aquesta i el format).
- ARXIU EPISCOPAL DE VIC (=AEV).
- *Correspondència 1820-1848*, núm. 517 (citats: *Correspondència*).
- *Liber XXIII, Secretaries*, de 28-I-1820 a 24-XII-1836 (citats: *Secretaries*).
- *Liber IX Epistolarum* (1807-1829).
- *Miscel·lània*: fulls manuscrits sense títol referents al bisbe Strauch (semblen apunts per a una biografia o un sermó) (citats: *ms. Strauch*).
- ARXIU MUNICIPAL DE VIC (=AMV).
- *Acuerdos* (1815-1824).
- ARXIU DEL MONESTIR DE SANT JOAN DE LES ABADASSES (=AMSJ).
- *Correspondència* (1820-23).
- BIBLIOTECA DE CATALUNYA.
- Manuscrit 737. Anònim i sense títol, és un fragment del diari d'un milicià liberal (citats: *ms. 737*).

B) PERIÒDICS

- «Diario de Barcelona», 1792-...
- «Diario Constitucional de Barcelona». 11 març - 30 abril 1820. Continuat pel «Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona» fins al final d'octubre de 1823. Única col·lecció coneguda a l'AHCB, on manca l'any 1822 (citat: «Constitucional»).
- «El Amigo de la Religión». Barcelona. 1820-1821.
- «Miscelánea Liberal». Barcelona. Bisetmanal. 1820-1821.
- «Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes». Barcelona. 6 gener - 26 maig 1821 (citat: «Universal»).
- «Indicador Catalán, el diario político, mercantil y literario de Barcelona». 14 gener 1822 - final d'octubre 1823 (citat: «Indicador»).
- «Diario de la Ciudad de Barcelona o el Eco de la Ley». 1 maig 1922 - gener 1823 (citat: «Eco de la Ley»).
- «El Europeo. Periódico de ciencias, artes y literatura». Barcelona. 18 octubre 1823 - 24 abril de 1824.
- «Semi-Semanario Ilerdense». Lleida. 8 maig - 2 juny de 1822.
- «Dios y el Rey. Gazeta de la Regencia de España». Seu d'Urgell. Només coneixem el núm. de 7 de setembre de 1822.
- «Realista Manresano Dios y el Rey». 19 juny 1823 - 29 desembre 1823. Bisetmanal, després trisetmanal (citat: «Realista Manresano»).
- «Diario de Gerona». 24 maig 1823 - ? Només en coneixem alguns números.

C) FONTS IMPRESES

Els fullets poc corrents i dels quals hi ha un exemplar a la col·lecció Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya són indicats amb la citació F. B. i el número d'ordre. Les obres anònimes han estat ordenades segons un criteri cronològic.

- Instrucción pastoral de los ilustrísimos señores obispos de Lérida, Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona* (Mallorca 1813) (citat: *Instrucción pastoral*, 1813).
- Coloqui entre un rector y un pagés anomenat Macari, son parroquià sobre la constitució y decrets de corts* (Barcelona 1820). F. B. 1734.
- Proclama als incautos y sensills paisans* (Barcelona s. a. [1820]).
- Renovención crítico-político-apologética a los escritores antifrailescos: Decimas* (Barcelona 1820). F. B. 2514.
- Orden de S. M. para el arreglo y supresión de conventos de la provincia de Cataluña* (Barcelona 1821).
- Observaciones imparciales sobre las sociedades secretas. Número primero. Estatutos de la confederación de comuneros* (Madrid 1822).
- Relación de los acontecimientos del día 24 de febrero de 1822 en la ciudad de Barcelona, por los redactores del Constitucional* (Barcelona 1822).
- Relación de las causas que motivaron los sucesos del 24 de febrero y efectos que se siguieron* (Barcelona 1822).

- Relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822* (Barcelona 1822).
- Adición a la relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822 y respuesta a las variedades del Indicador Catalán de 13 de octubre y a las reflexiones del Descamisado militar sin remordamientos* (Barcelona 1822).
- Conversa que tingueren lo Bonosi y lo Xacó sobre los assumptos de España* (Girona, Agustí Figaró, [1823-24]).
- Segona conversa que tingueren lo Bonosi y lo Xacó sobre los assumptos de España* (Girona, Agustí Figaró, 1824).
- Conversa entre Manuel y Josepó. Molt instructiva y apta per a descobrir las embusterias dels filososfs y constipats de nostres dies* (Vic 1823).
- Exposición que dirigen a S. A. S. la Regencia del Reyno, los curas párrocos del Obispado de Solsona que suscriben* (Solsona, Imprenta del Gobierno, 1823).
- Felicitación que el obispo y cabildo de la Santa Iglesia de Urgel dirigen a S. M. (que Dios guarde) con motivo de su restitución al trono* (Seo de Urgel s. a.) (citat : *Felicitación-Urgel*).
- Muy Ilustre Señor, Los religiosos realistas Ilerdenses...* [21 de gener de 1824]. F. B. 1744.
- El Sr. Secretario de la Real Audiencia de Cataluña en fecha del 29 del último julio me dice lo que copio* (Mataró 1824). F. B. 10198.
- Arreglamiento secreto per arruinar la Espanya, que en lo any 1820 perde un Senyor BOC-AL de corts ántes de anar á Madrid, exint de la Junta de Frac-masons ó Constitucionals, establerta en la LLOTJA DE BARCELONA* (S. a. [1824]).
- Canción nueva poniendo á la memoria las obligaciones de nuestro Estado, y condición, recordando las tropelías que los Españoles han sufrido, y todo buen Realista por los sequaces de la Constitución, y destructores de nuestra Santa Religión* (Lérida, Bonaventura Corominas, 1824).
- Cansó nova a favor de la religió, rey, y realistas* [1825].
- Desahogos de un Constitucional Desengañado* (Vich, Ignacio Valls ; Reimpr. Lérida, Bonaventura Corominas).
- Nota de los asesinatos de que se ha podido tener noticia que cometieron los constitucionales desde últimos de diciembre de 1821 hasta últimos de 1823* (Barcelona 1826) (citat : *Nota de los asesinatos*).
- CIRILO ALAMEDA, *Representación que el general de San Francisco ha hecho á las Cortes acerca del proyecto de ley sobre reforma de Regulares, en la parte que corresponde a la Orden Seráfica* (Madrid 1820) (citat : ALAMEDA, *Representación*).
- [FÈLIX AMAT] MACARIO PADUA MELATO, *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica* (Barcelona 1817-1820). 3 vols. (citat : FÈLIX AMAT, *Observaciones pacíficas*).
- [FÈLIX AMAT] MACARIO PADUA MELATO, *Seis cartas a Irénico en que se dan claras y distintas ideas de los derechos del hombre y de la sociedad civil* (Barcelona 1817) (citat : FÈLIX AMAT, *Seis cartas a Irénico*).
- FÈLIX AMAT, *Ecclesiae Jesu-Christi summarium historicum* (Barcelona 1830). 2 vols.
- FRANCISCO ANGLADA, *Solemne bendición de la bandera del batallón de volun-*

- tarios realistas de la villa de Reus y oración que con este motivo dijo el R.P.R. ... (Reus 1825) F. B. 6746.
- [FRANCISCO ARAGONÉS] *EL FILÓSOFO ARRINCONADO, Cartas escritas en defensa de varias materias eclesiásticas y políticas* (Manresa 1823) (citat : FILÓSOFO ARRINCONADO : *Cartas*).
- [FRANCISCO ARAGONÉS] : *Tomo segundo de las cartas del Filósofo Arrinconado* (Barcelona s. a.) (citat : FILÓSOFO ARRINCONADO, *Tomo segundo*).
- FRANCISCO ARAGONÉS, *Frayles Franciscos de Cataluña, su historia de veinte años ó sea lo que hicieron y padecieron por la Religión, por el Rey y por la Patria, desde el año ocho hasta el veinte y ocho del siglo decimonono* (Barcelona 1833) (citat : ARAGONÉS, *Frayles Franciscos*).
- J. ARIAS TEJEIRO, *Diarios (1828-1831)*. En *Documentos del reinado de Fernando VII*, 3.ª edició i anotació de ANA M.ª BERAZALUCE (Pamplona 1967).
- [VEREMUNDO ARIAS TEJEIRO], *Representación del Arzobispo de Valencia á las Cortes* (Valencia-Barcelona 1820) (citat : ARIAS TEJEIRO, *Representación*).
- PEDRO JOSEF AVELLÁ Y NAVARRO, *Manifiesto que presenta al juicio y censura de la Nación Española D. ...* (Mallorca 1811) (citat : AVELLÁ, *Manifiesto*).
- MANUEL BENITO Y TABERNERO, *Pastoral del Ilustrísimo señor D. ... por la Gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica, obispo de Solsona* (Perpiñán 1823). F. B. 6448 (citat : BENITO Y TABERNERO, *Pastoral*).
- [ANTONIO BERNABEU], *Juicio Histórico-Canónico-Político de la autoridad de las naciones sobre los bienes eclesiásticos* (Alicante 1813) (citat : *Juicio Histórico-Canónico*).
- BONAVENTURA DE SAN LUIS GONZAGA, *Discurs pronunciat per lo R. P. Prior dels Carmelitas Descalsos del poble de Gracia Fr. ... en lo día de la colocació de la lapida constitucional en dit poble* (Barcelona 1822).
- [TOMÁS BOU], *Conversa entre Albert y Pascual, molt crítica, molt gustosa, molt interesant y molt instructiva per desvanèixer preocupacions y per illustrarse, en Decimas* (Barcelona 1823) (citat : BOU, *Albert y Pascual*).
- [TOMÁS BOU], *Segona conversa entre Albert y Pasqual. Anti-liberal ó anti-dibolica, y per lo mateix delatable á la Fracmasonica inquisició del liberalisme, jacobisme, carbonarisme, radicalisme y jansenisme, etc. etc., y digna de tots los anathemas de la secta, que te prohibit de dir la veritat desde que decretà la llibertat de imprenta* (Tolosa, Agustí Manavit, s. a.) (citat : BOU, *Segona conversa*).
- [TOMÁS BOU], *Tercera conversa entre Albert y Pasqual. Casi tant bona com las altres, encara que un xich mes cansada per los senyors liberals; pero paciencia, avuy per tu, demà per mi: fins ara ells han estat prou pesats, y han cansat d'una manera molt desagradable á tota la gent de be, ab conversas escritas, y sens'escriurer, y lo que es pitjor, ab obras. Ab la mateixa mida que mediréu los altres, sereu vosaltres medits, digué Jesu-Christ* (Vic, Ignasi Valls, 1823) (citat : BOU, *Tercera conversa*).
- [TOMÁS BOU], *Constitució sens mascara o verdadera idea de la Constitució abortada en Cadiz lo any 1812, morta en 1814: ressucitada per medi de puñals en 1820: y enterrada en 1823 per may mes tornar sobre la terra* (Solsona, s. a.)
- TOMÁS BOU, *Jesu-Christ crucificat capità dels servils. Sermó, que predicà en lo castell de la real vila de Berga en la solemne traslació de la imatge dita del Sant Christo del Castell á la capella novament construida en dit*

lloc, lo dia 30 del mes de maig de 1824 (Manresa, s. a.) (citat : BOU, *Jesu-Christ crucificat*).

THOMÀS BOU, *El verdadero y mas monstruoso fanatismo que han conocido los siglos. Oracion funebre, que en las honras funerales hechas el dia diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y cinco, con motivo de la colocación en el nuevo panteón de las veinticuatro víctimas de la ciudad de Manresa, sacrificadas por el furor constitucional en el diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y dos, dijo el M. R. P. ...* (Manresa, Ignacio Abadal, s. a.).

TOMÀS BOU, *Enterro solemne de la Constitució de Cadiz ó destrucció completa dels fonaments falsos sobre que descansaba que són igualtat, llibertat y soberania popular, distribuïda en cinch conversas tingudas entre un Pagés de la montanya y un Fill seu, devant de tota la familia: en que se dona una breu y clara noticia de la extravagancia de dits principis ó fonaments, y se demostra lo verdader origen de la autoritat Soberana. Que per desengany de Pagesos, Menestrals y Donas, y també perque servezca á las criaturas que aprenen a llegir publica un verdader amant de la veritat* (Manresa, Ignasi Abadal, s. a.) (citat : *Enterro solemne de la Constitució*).

BRUNO BRET, *Oración fúnebre que en las solemnes exequias que los reverendos párrocos del obispado de Vich consagraron a la memoria de su difunto prelado el Ilmo Sr. D. D. Fr. Raimundo Strauch y Vidal en la iglesia de PP. Dominicos de dicha ciudad el dia 14 de junio de 1824. Dijo el Iltre Sr. D. ...* (Vic 1824) (citat : BRET, *Oración fúnebre*).

ANTONIO BUXERES, *Elogio del difunto coronel Don Antonio Puig y Luca, primer ayudante general que fue de E. M., teniente del rey en la Ciudadela de esta plaza y últimamente presidente de la junta de señores jefes militares de cuartel, socio de la Academia de Buenas Letras, etc. Leído en la sesión pública de la misma, del 27 de mayo de 1849* (Barcelona 1849) (citat : BUXERES, *Puig y Luca*).

JOSÉ CANGA ARGÜELLES, *Diccionario de Hacienda*. 2 vols. (2.ª ed. Madrid 1833-1834) (citat : CANGA ARGÜELLES, *Diccionario*).

[DOMINGO DE CARALT], *Don ... Placies, Andreu, Salvador de Cabaspre, Coronel de los Reales ejércitos, y gobernador interino militar y político de la Ciudad de Mataró y su corregimiento etc.* (Mataró s. a.)

MANUEL CASAMADA, *Tributo de gratitud a las víctimas del 2 de mayo de 1808* (Barcelona 1820).

MANUEL CASAMADA Y COMELLA, *La Constitucion politica de la monarquía española, base de nuestra felicidad, cuando está apoyada y sostenida por las virtudes sociales* (Barcelona 1820).

MANUEL CASAMADA, *El imperio de las leyes sostenido y afianzado por las víctimas del 7 de julio de 1822 en Madrid* (Barcelona 1822).

ANDRÉS CASAUS DE TORRES, *Oración fúnebre que en el Aniversario de las víctimas de la patria del dos de mayo de 1808, celebrado en 1820, en la iglesia monasterial matriz de la villa de Sant Cugat del Vallés, con asistencia del magnífico alcalde y ayuntamiento constitucionales dijo el M. I. Sr. Dr. D... abad del monasterio de la misma* (Barcelona s. a.).

FRANCISCO JAVIER CIENFUEGOS Y JOVELLANOS, *Carta pastoral* (Vic 1820).

DOMINICO QUIRICO COMERMA, *Carta manifiesto del M. R. P. Provincial de Do-*

- minicos de la Corona de Aragón Fr... a los religiosos y religiosas de su provincia* (Vich s. a. [1823-1824]) (citat : COMERMA, *Carta manifiesto*).
- FRANCISCO COPONS Y NAVIA, *Memorias de los años 1814 y 1820 al 23* (Madrid 1858) (citat : COPONS Y NAVIA, *Memorias*).
- JOSEF COSTA, *Reflexiones del coronel ... para cortar la Insurrección de Cataluña* (Barcelona 1822).
- CLAUSEL DE COUSERGUES, *Observaciones varias sobre la Revolución de España, la intervención de Francia, y las actuales y antiguas Cortes* (Perpiñán 1823) (citat : COUSERGUES, *Observaciones*).
- MANUEL CÚNDARO, *Oración eucarística, que en la solemne función y oficio que se celebró en la Iglesia Catedral de Gerona el día 14 de octubre de 1823, en acción de gracias por la libertad de nuestro católico monarca Don Fernando VII dixo el R. P. Fr. ...* (Gerona s. a.). F. B. 4978 (citat : CÚNDARO, *Oración eucarística*).
- C. S. CUYNAT, *La Catalogne en 1824-27* (Dijon 1843-44).
- D. J. M. E., *Testamento de España. En el tiempo de su decadencia por el celebre Macanas* (Barcelona 1820) (citat : D. J. M. E., *Testamento de España*).
- FRANCISCO ESPOZ Y MINA, *Memorias del general don Francisco Espoz y Mina. BAE, 146-147* (Madrid 1962) 2 vols. (citat : ESPOZ Y MINA, *Memorias*).
- NICOLÁS FÁBREGAS, *Relación de las solemnes fiestas y. públicas demostraciones que la muy leal y realista ciudad de Vich hizo el 19 de setiembre de 1824 con motivo de la bendición de la bandera de su realista batallón. Con el sermón que dijo el reverendo D. D... (Vic 1824). F. B. 7661* (citat : FÁBREGAS, *Relación*).
- R. FAURE, *Souvenirs du Midi ou l'Espagne telle qu'elle est sous ses pouvoirs religieux et monarchique* (Paris 1831).
- [F. E], *Testamento y ultima voluntad de la Niña Bonita* (Zaragoza-Gerona s. a.).
- FERNANDO FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, *Mis memorias íntimas* (Madrid 1956). 2 vols.
- MAGÍN FERRER, *Oración fúnebre que en las solemnes exequias con que el M. Ilustre Sr. Gobernador y Ayuntamiento de la ciudad de Mataró, en unión con el clero de aquella parroquia honró la memoria del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Jaime Creus y Martí, Arzobispo de Tarragona* (Reus 1825). F. B. 3822 (citat : FERRER, *Oración fúnebre... Creus*).
- MAGÍN FERRER, *La mort dels justos condemna la vida dels dolents. Oració funebre que en las exequias que alguns ecclesiastics, que en lo temps de la revolució, tingueren que fugir a Fransa per la sua fidelitat a Deu y al Rey, reunits a altres ecclesiastichs y seculars que per la mateixa fidelitat sufriren la prissió mes amarga y dolorosa, celebraren en lo dia 6 de maig de 1824, en la iglesia de Sant Ramon Nonat del ordre de Nostra Senyora de la Merce en sufragi de las animas dels fidels realistes que en la epoca de la tirania y despotisme constitucional foren victimas de la impietat dels revolucionaris* (Cervera 1824) (citat : FERRER, *Mort dels justos*).
- BERNARDO FRANCÉS CABALLERO, *Nos D. ... al respetable clero y amado pueblo de la diócesis de Urgel* (Barcelona 1824).
- BERNARDO FRANCÉS, *Colección de documentos que manifiestan la conducta del obispo de Urgel en orden a las innovaciones en materias eclesiásticas*

- hechas por las Cortes de Madrid en la segunda época del régimen constitucional (Toulouse 1823) (citat: Colección de documentos).
- [BARTOLOMÉ JOSÉ GALLARDO], *Diccionario crítico burlesco del que se titula Diccionario razonado manual para inteligencia de ciertos escritores que por equivocación han nacido en España* (Cádiz 1811) (citat: GALLARDO, *Diccionario crítico burlesco*).
- FL. GALLI, *Campagne del general Mina en Catalogne* (París 1831) (citat: GALLI, *Mina*).
- JOSÉ GARCÍA DE LEÓN Y PIZARRO, *Memorias*, Edición, prólogo y apéndices de ALVARO ALONSO-CASTRILLO (Madrid 1956) 2 vols. (citat: PIZARRO, *Memorias*).
- JOSÉ ANTONIO DE GRASSOT Y GISPERT, *Defensa de la obra titulada «Projet d'une constitution religieuse considérée comme faisant partie de la constitution civil d'une nation indépendante»* (Barcelona 1821).
- DOMINIQUE MARIE JOSEPH HENRY, *Relation historique des malheurs de la Catalogne et mémoires de ce que c'est passé a Barcelone en 1821* (París 1822) (citat: HENRY, *Relation historique*).
- MIGUEL HERRERUELO, *Disertación teológica-jurídica en defensa del precepto que obliga a todos los fieles cristianos a pagar diezmos y primicias a la Iglesia de Dios* (Madrid-Barcelona, s. a.). F. B. 6446 (citat: HERRERUELO, *Disertación teológica-jurídica*).
- JUAN HORTET, *El testamento del rey mártir de la Francia Luis XVI y la última voluntad de la reyna su esposa, con algunos otros documentos que acreditan la justa causa de la Santa Alianza en Europa* (Tarragona, s. a.). F. B. 6449.
- PEDRO DE INGUANZO Y RIVERO, *El dominio sagrado de la Iglesia en sus bienes temporales. Cartas contra los impugnadores de esta propiedad, especialmente contra ciertos libelos de estos tiempos y contra otros críticos modernos* (Salamanca 1820-1823). 2 vols. (citat: INGUANZO, *El dominio sagrado*).
- I. P. y J., *Introducció breu de la Constitució i de lo mes principal que se conté en ella. Ho dedica a la patria la ciudad a ...* (Barcelona 1820). F. B. 1948.
- J. M. y R., *Memorias para la historia de la última guerra civil de España* (Barcelona 1826). 2 vols. (citat: J. M. y R., *Memorias*).
- AGUSTÍN JAUMANDREU, *Sermon que el dia 4 de abril de 1820 en la iglesia parroquial de Sta. Maria del Mar de esta ciudad en la solemne funcion que en acción de gracias por la feliz publicación de la Constitución Política de la Monarquía Española tributaron al Altísimo los gremios de mareañtes, pescadores, carpinteros y calafates presididos por el M. I. S. Comandante militar de Marina de este tercio naval* (Barcelona 1820).
- EUDALDO JAUMANDREU, *Oracion inagural que en la abertura de la cátedra de Constitucion establecida por la Junta Nacional de Comercio de esta ciudad dijo en el salon de la Nacional Casa de Lonja el dia 31 de mayo de 1820 el P. M. Fr...* (Barcelona, s. a.). F. B. 3839 (citat: JAUMANDREU, *Oración inagural*).
- SIMÓN LÓPEZ, *Nos Don ... por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica, Obispo de Orihuela, etc.* (Santa Pola, 12 agosto 1820). F. B. 6453.
- [SIMÓN LÓPEZ], *Carta pastoral del obispo de Orihuela a sus diocesanos con ocasión de su vuelta al obispado despues de mas de tres años que ha*

- estado desterrado de España por el gobierno intruso (Manresa, s. a.) (citat: LÓPEZ, *Carta pastoral*).
- JUAN ANTONIO LLORENTE, *Discursos sobre una constitución religiosa considerada como parte de la civil nacional* (París 1820).
- [IGNACIO MARCH], *El día diez y siete de noviembre de 1822, o sea breve resumen del asesinato de las 24 víctimas de la ciudad de Manresa y demás circunstancias que acompañaron a hacer más funebre aquel horroroso día* (Manresa 1824).
- JOAQUIM MARCO, *Poesía popular política del siglo XIX* (Barcelona 1967) (citat: *Poesía popular política*).
- EMETERIO MARTÍ, *Discurso contra el Dictamen de la Comisión Eclesiástica sobre el arreglo definitivo del clero de España, leído y pronunciado en la sesión de Cortes extraordinarias de 30 de enero del año 1823* (Madrid 1823).
- MARQUÉS DE MIRAFLORES, *Apuntes históricos para escribir la historia de la revolución de España desde el año 1820 hasta 1823* (Londres 1834) (citat: MIRAFLORES, *Apuntes históricos*).
- ROQUE OLZINELLAS, *Observaciones sobre la respuesta de don Juan Antonio Llorente publicada por D. José Antonio Grassot* (Barcelona 1821) (citat: OLZINELLAS, *Observaciones*).
- LUIS GONZAGA OROÑOZ, *Manifiesto que Fr. ... hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir a las autoridades legítimamente constituidas* (Barcelona 1821).
- MANUEL DE LA PINTA-NAVA, *Plan de reforma del estado eclesiástico secular y regular, que, a la soberanía de la nación reunida en sus cortes ordinarias presenta el Dr. D. ... cura propio de la villa de Fuente la encina en el arzobispado de Toledo* (Madrid-Barcelona 1820) (citat: PINTA-NAVA, *Plan de reforma*).
- [PIUS VII], *Carta de nuestro Santísimo Padre dirigida al Rmo. Cardenal de Escala, arzobispo de Toledo* (Barcelona 1821).
- [P. PONTI], *Lamentos que la Constitución Española desde son sepulcre despedeix als cors de sos fills los liberals, acompanyats de una ingenua confessió que la mateixa fa de son procehiment y de son caracter* (Vic, Ignasi Valls, 1823).
- FRANCISCO POU, *Carta pastoral que con el manifiesto del rey a la nación dirige a los fieles de su diócesis de Barcelona el muy ilustre Don. ...* (Barcelona 1823).
- A. P. A. [ALBERT PUJOL], *Catecismo polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitución política de la monarquía española y las obligaciones quels impoza* (Barcelona 1820). F. B. 4829 (citat: PUJOL, *Catecismo polítich*).
- ALBERTO PUJOL, *Las ventajas que resultan a la Nación Española de prohibir la Constitución el egercicio de cualquiera otra religion que no sea la católica apostólica, romana y la obligación de todo español de aplicar su celo en conservarla* (Barcelona 1821).
- ALBERTO PUJOL, *Elogio fúnebre que en las solemnes exsequias celebradas a la digna memoria de nuestro augusto monarca el S. D. Fernando VII de Borbón, en la iglesia de Santa Maria del Mar de Barcelona, el día 16 de enero de 1834 por disposición de la Real Junta de Comercio de Cataluña dijo el I. S. D. ...* (Barcelona, s. a.) (citat: PUJOL, *Elogio fúnebre*).

- MICHAEL JOSEPH QUIN, *Memoirs of Ferdinand VII* (Londres 1824). 3 vols. (citat: QUIN, *Memoirs*).
- MARIANO RAIS y LUIS NAVARRO, *Historia de la provincia de Aragón, orden de predicadores, desde el año 1808 hasta el de 1818. Supresión, y restablecimiento de sus conventos: y servicios hechos por la misma a la Religión y á la Patria* (Zaragoza 1819) (citat: RAIS-NAVARRO, *Historia de la provincia de Aragón*).
- RAMÓN DE JESÚS, *Oraçion funebre que en las solemnes exequias, celebradas el día 12 de febrero de 1824, en la Iglesia Catedral de la ciudad de Vich ... dijo el R. P. ... Ministro del Convento de Trinitarios descalzos de dicha ciudad de Vich* (Perpiñán 1824).
- [REGENCIA D'URGELL], *Catalans: la proclama de la titulada Diputació provincial de Barcelona [...]* (25 sept. 1822). (S. II. ni a.) (citat: REGÈNCIA D'URGELL, *Catalans*).
- S. A. DE RENTERÍA y REYES, *Exhortación a los eclesiásticos de nuestro obispado, de cualquier orden o dignidad que sean* (Lérida 1820). F. B. 1913 RENTERÍA y REYES, *Exhortación*.
- SIMÓN ANTONIO DE RENTERÍA y REYES, *A los eclesiásticos de nuestro obispado* (10 de gener de 1820, sense peu d'impremta).
- SIMÓN DE RENTERÍA y REYES, *Colección de los oficios y representaciones, que desde el año 1820 ha dirigido el obispo de Lérida al gobierno y cortes, llamados constitucionales, reclamando contra sus decretos en materias eclesiásticas, y publica para la instrucción del clero y pueblo de su diócesis* (Lérida 1823) (citat: RENTERÍA y REYES, *Colección*).
- LLORENS RIU, *Homilia sobre la persecucio y restauracio del rey y religio. Predicada en lo diumenge infra octava del Corpus dia primer de Juny de 1823* (Vich s. a.). F. B. 6427 (citat: RIU, *Homilia*).
- JOSÉ RIU, *Elogio fúnebre del coronel D. Pablo Miralles* (Cervera s. a.). F. B. 6409
- JOSEF ROBRENYO, *Teatre revolucionari*, A cura de JOAN LLUÍS MARFANY (Barcelona 1965).
- [MARIANO ROQUER], *El liberal arrepentido o confesion general práctica, en la que se tratan casi todas las materias en que puede haber delinquido un liberal revolucionario* (Tortosa 1824).
- VÍCTOR DAMIÁN SÁEZ SÁNCHEZ MAYOR, *Nos Don ... por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica obispo de Tortosa, del consejo de S. M. etc.* (Barcelona 1827).
- RAMÓN DE SANTILLÁN, *Memorias (1815-1856)*, edición y notas de ANA MARÍA BERAZALUCE, introducción de FEDERICO SUÁREZ (Pamplona 1960) (citat: SANTILLÁN, *Memorias*).
- PABLO DE SICHAR, *Exortacion pastoral que dirige á sus diocesanos el ilustrísimo señor ... obispo de Barcelona del Consejo de su majestad etc.* (Barcelona 1820).
- PABLO DE SICHAR, *Ecsortacion pastoral que dirige a sus diocesanos el ilustrísimo señor Don ... obispo de Barcelona del consejo de su majestad etc.* (Barcelona 1824) (citat: SICHAR, *Ecsortación pastoral*, 1824).
- [JUAN FACUNDO SIDRO VILLAROIG], *El fraile en las Cortes. Resentimiento sobre la sesion de las cortes de 18 de setiembre de 1812* (Alicante - Mallorca 1813). F. B. 6437 (citat: SIDRO VILLAROIG, *El fraile en las Cortes*).
- SILVESTRE DE BARCELONA, *Monumento fúnebre gozoso. Los siete religiosos ca-*

- puchinos sacrificados atrozmente, en el lugar que llaman: Tres robles, publicando la tiranía de los malos y el afecto de los buenos* (Manresa s. a.). F. B. 6406.
- FRANCISCO DE SOLCHAGA, *Observación respetuosa que el excelentísimo y reverendísimo P. General de los capuchinos ha hecho a S. M. y a las Cortes acerca del dictamen de la comisión, en su proyecto de Decreto sobre la reforma de los regulares* (Barcelona 1820). F. B. 6450 (citat: SOLCHAGA, *Observación respetuosa*).
- [LORENZO THIULI], *Apuntes poéticos y medios indispensables, para que la empobrecida y desmoralizada España, por sus apostatas e hijos negros, vulgo liberales, comuneros, carbonarios y masones, logre recuperar su agonizante vida física y moral. Con definición de serviles y liberales. Compuestos por el que no es poeta* (Barcelona 1824). F. B. 3819 (citat: THIULI, *Apuntes poéticos*).
- AGUSTÍN TORRES, *Perspectivas de la España después del 2 de mayo de 1808* (Vic s. a.). F. B. 4822.
- AGUSTÍN TORRES, *Oración fúnebre que en el aniversario celebrado en la Santa Iglesia Catedral de Vich el 30 de junio de 1823 por disposición de S.A.E. la Junta Provisional de gobierno de España e Indias en conmemoración de los españoles que han muerto tanto con las armas en la mano en defensa de la religión y del trono como en los suplicios dixo el D. D. ...* (Vic. s. a.) (citat: TORRES, *Oración fúnebre*).
- FÉLIX TORRES AMAT, *Vida del Ilmo. Sr. d. Félix Amat, arzobispo de Palmyra, abad de San Ildefonso, confesor del Sr. D. Carlos IV, del Consejo de S. M. etc.* (Madrid 1835) (citat: TORRES AMAT, *Félix Amat*).
- PEDRO URQUINAONA Y LARDO, *España bajo el poder arbitrario de la congregación apostólica* (París 1833) (citat: URQUINAONA, *Congregación Apostólica*).
- RAFAEL DE VÉLEZ, *Apología del Altar y el Trono ó historia de las reformas hechas en España en tiempo de las llamadas Cortes, a impugnación de algunas doctrinas publicadas en la Constitución. Diarios y otros escritos contra la Religión y el Estado* (Madrid 1818) (citat: VÉLEZ, *Apología del Altar y el Trono*).
- JOAQUÍN LORENZO VILLANUEVA, *Mi despedida de la Curia Romana* (Barcelona 1823).
- FRANCISCO XARRIÉ, *Relación de las solemnes exequias que en la Iglesia de nuestra señora de la Piedad de la ciudad de Vich... celebraron el 25 de octubre en memoria y en sufragio del alma del R. Diacono, brigadier de los reales exercitos D. Antonio Coll* (Vic 1823). F. B. 1920 (citat: XARRIÉ, *Relacion*).
- FRANCISCO XARRIÉ, *Sermón panegrico que en los solemnes cultos que todos los años tributa el excelentísimo ayuntamiento de la ciudad de Barcelona al santo Angel de la Guarda en su propia capilla erigida en los muros de esta ciudad dijo el R. P. ...* (Barcelona 1824).

D) BIBLIOGRAFIA

- E. APPOLIS, *Les jansénistes espagnols* (Bordeaux 1966).
- MIGUEL ARTOLA, Estudio preliminar de *Mi viaje a las cortes*, de J. L. VILLANUEVA, en *Memorias de tiempos de Fernando VII*, II (Madrid, 1957).
- MIGUEL ARTOLA, *Los orígenes de la España contemporánea* (Madrid 1959), 2 vols. (citat : ARTOLA, *Orígenes*).
- MIGUEL ARTOLA GALLEGO, *La España de Fernando VII*. Vol. XXVI de la *Historia de España* dirigida por RAMÓN MENÉNDEZ PIDAL, Introducción de CARLOS SECO SERRANO (Madrid 1968) (citat : ARTOLA, *Fernando VII*).
- VÍCTOR BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, V (Barcelona 1863).
- CAYETANO BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (Barcelona 1906). 2 vols. (citat : BARRAQUER, *Casas de religiosos*).
- CAYETANO BARRAQUER Y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX* (Barcelona 1915). 4 vols. (citat : BARRAQUER, *Religiosos*).
- ALFRED BAUDRILLART, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques* (París 1914).
- [ESTANISLAO DE KOTSCHKA BAYO], *Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España* (Madrid 1842), 3 vols.
- GERÓNIMO BECKER, *Relaciones diplomáticas entre España y la Santa Sede durante el siglo XIX* (Madrid 1908).
- A. BLADÉ DESUMVILA, *El prior Penna (documentos inéditos sobre los lluites polítics de la tercera dècada del vuit-cents a la Ribera d'Ebre)*. (Barcelona 1966) (citat : BLADÉ, *Prior Penna*).
- RAMÓN BULDÚ, *Historia de la Iglesia de España desde la predicación de los apóstoles hasta el año 1856*. 2 vols. (Barcelona 1857).
- JAIME DEL BURGO, *Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX*, I (Pamplona 1954).
- LUIS DE CARNÉ, *Examen critique des révolutions d'Espagne de 1820 à 1823* (París 1837).
- RAYMOND CARR, *España, 1808-1939* (Barcelona 1969).
- JAUME CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, II (Barcelona 1957).
- FRANCESC CARRERAS CANDI, *Aribau en el Diario de Dorca*, «La Vanguardia», 4 i 7 d'agost de 1933.
- IGNASI CASANOVAS, *Balmes. La seva vida. El seu temps. Les seves obres*, I (Barcelona 1932).
- FRANCESC DE P. COLLDEFORNS, *Les parròquies barcelonines en el segle XIX* (Barcelona 1936) (citat : COLLDEFORNS, *Parròquies*).
- JOSÉ LUIS COMELLAS GARCÍA-LLERA, *Los primeros pronunciamientos en España (1814-1820)* (Madrid 1958) (citat : COMELLAS, *Pronunciamientos*).
- JOSÉ LUIS COMELLAS GARCÍA-LLERA, *Los realistas en el Trienio Constitucional (1820-1823)* (Pamplona 1958) (citat : COMELLAS, *Realistas*).
- PERE COROMINÉS, *Revisió de valors del segle XIX* (Barcelona 1930).
- JOSÉ COROLEU, *Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1854)* (Barcelona 1946) (citat : COROLEU, *Memorias*).

- LUCIEN CREYSSENS, *Le Jansénisme Considérations historiques préliminaires à sa notion*, «Analecta Gregoriana», 71 (Roma 1954), pàgs. 3-32.
- JOSÉ MANUEL CUENCA TORIBIO, *La iglesia sevillana en la primera época constitucional*, «Hispania Sacra», vol. XV (1962), 149-162 (citat: CUENCA, *Iglesia sevillana*).
- JOSÉ MANUEL CUENCA TORIBIO, *La iglesia española en el trienio constitucional (1820-1823)*, «Hispania Sacra», XVIII (1965), 333-362.
- JOSÉ MANUEL CUENCA, *D. Pedro de Inguanzo y Rivero (1764-1836), Ultimo primado del Antiguo Régimen* (Pamplona 1965) (citat: CUENCA, *Inguanzo*).
- JOSÉ MANUEL CUENCA, *Arias Teijeiro ante la restauración religiosa (1814)*, «Príncipe de Viana», núms. 100-101 (1965), 343-350.
- JOSÉ MANUEL CUENCA, *Iglesia y Estado en la España Contemporánea (1789-1914)*, «Ius Canonicum», X (Pamplona 1970), 405-455 (citat: CUENCA, *Iglesia y Estado*).
- MARCELIN DEFOURNEAUX, *L'Inquisition et les livres français au XVIIIe siècle* (París 1963).
- [GEORGES] DESDEVIZES DU DEZERT, *L'Espagne de l'ancien régime, I: La Société* (París 1897) (citat: DESDEVIZES, *Espagne*).
- [GEORGES] DESDEVIZES DU DEZERT, *La Junte Supérieure de Catalogne*, «Revue Historique», XXII (1901), 1-426 (citat: DESDEVIZES, *Junte*).
- LUIS DíEZ DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario*, 2.ª ed. (Madrid 1956).
- FABIÁN ESTAPÉ, *Algunos comentarios a la publicación del «Ensayo sobre la naturaleza del comercio en general» de Cantillon*, «Moneda y Crédito», número 39 (Madrid 1951), pàgs. 39-77.
- M. FERNÁNDEZ ALMAGRO, *Historia del régimen constitucional en España* (Barcelona 1928).
- MANUEL FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea* (Madrid 1961).
- M. ASUNCIÓN FERNÁNDEZ PORRAS, *Restauración de las órdenes religiosas y de la enseñanza en Cataluña 1814-1820* (Barcelona, 1956). Tesi de Llicenciatura dipositada al Seminari d'Història de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona.
- MELCHOR FERRER, *Historia del tradicionalismo español*, XXII (Sevilla 1958).
- J. A. FERRER BENIMELI, *La masonería después del Concilio* (Barcelona 1968) (citat: FERRER BENIMELI, *Masonería*).
- JOSEP FONTANA, *La revolució de 1820 a Catalunya* (Barcelona 1961).
- E. FORT I COGUL, *L'aventura de la Trapa a Catalunya* (Barcelona 1968) (citat: FORT, *Trapa*).
- LESMEs FRÍAS, *La provincia de España de la Compañía de Jesús. Reseña Histórica ilustrada* (Madrid 1914).
- VICENTE DE LA FUENTE, *Historia eclesiástica de España, o adiciones a la historia general de la Iglesia escrita por Azlog* (Barcelona 1855) (citat: FUENTE, *Historia eclesiástica*).
- RAFAEL GAMBRA, *La primera guerra civil de España (1821-1823)* (Madrid 1950).
- PIUS BONIFATIUS GAMS, *Series episcoporum ecclesiae catholicae* (Leipzig 1931).
- MAXIMIANO GARCÍA VENERO, *Historia del parlamentarismo español (1810-1833)* (Madrid 1946).
- ALBERTO GIL NOVALES, *Las Sociedades Económicas y las Sociedades Patrióticas en 1820*, «Moneda y Crédito», núm. 116 (Madrid 1971), 33-64.

- RICHARD HERR, *España y la revolución del siglo XVIII* (Madrid 1964) (citat : HERR, *España XVIII*).
- JAVIER HERRERO, *Los orígenes del pensamiento reaccionario español* (Madrid 1971) (citat : HERRERO, *Pensamiento reaccionario*).
- LÉON-FRANÇOIS HOFFMANN, *La peste à Barcelone* (París, 1964).
- VICENTE LLORENS CASTILLO, *Liberales y románticos. Una emigración española a Inglaterra* (Méjico 1954).
- JOSÉ ANTONIO MARAVALL, *El pensamiento político en España a comienzos del siglo XIX*, «Revista de Estudios Políticos», núm. 81 (Madrid 1955).
- ANTONIO MARTÍ COLL, *Domingo de Caralt* (Mataró 1965) (citat : MARTÍ COLL, *Caralt*).
- MARCELINO MENÉNDEZ PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles*, VI-VII, 2.ª ed. (Madrid 1932).
- JUAN MERCADER RIBA, *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)* (Madrid 1949).
- JOAN MERCADER I RIBA, *Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del segle XIX*, «I Colloqui d'Història del monaquisme català», I (Santes Creus 1967), 183-208 (citat : MERCADER, *Propietat monacal*).
- P. MIGUÉLEZ, *Jansenismo y regalismo en España* (Valladolid 1895).
- MANUEL DE MONTOLIU, *Aribau i la Catalunya del seu temps* (Barcelona 1936).
- PÍO DE MONTOYA, *La intervención del clero vasco en las contiendas civiles, 1820-1823* (San Sebastián 1971).
- MIGUEL MORAYTA Y SAGRARIO, *Masonería española. Páginas de su historia* (Madrid 1956).
- RAFAEL OLARCHEA, *Las relaciones hispano-romanas en la segunda mitad del siglo XVIII. La agencia de preces* (Zaragoza 1965), 2 vols. (citat : OLARCHEA, *Relaciones hispano-romanas*).
- MIQUEL DELS SANTS OLIVER, *Mallorca durante la primera revolución (1808-1814)* (Palma 1901) (citat : OLIVER, *Mallorca*).
- MARIANO PSEET REIG i JOSÉ LUIS PSEET REIG, *Legislación contra liberales en los comienzos de la década absolutista (1823-1825)*, «Anuario de Historia del Derecho Español», XXXVII (1967), 437-485 (citat : PSEET, *Legislación contra liberales*).
- MARÍA DEL CARMEN PINTOS VIEITES, *La política de Fernando VII entre 1814 y 1820* (Pamplona 1958) (citat : PINTOS VIEITES, *Fernando VII*).
- AGUSTÍN PRIM I TARRAGÓ, *Cosas viejas de Lérida* (Lérida 1893).
- FEDERICO RAHOLA Y TRÉMOLS, *Los diputados por Cataluña en las Cortes de Cádiz*, «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», IX (1912).
- CARLES RAHOLA, *Estudi sobre la invasió francesa del 1823*, «Revista de Catalunya», Barcelona 1924.
- JOSEP M. RECASENS I COMES, *Les rendes del monestir de Poblet a l'arquebisbat de Tarragona a finals del segle XVIII*, «I Colloqui d'Història del monaquisme català», I (Santes Creus 1967), 297-307.
- BASILIO DE RUBÍ, *Reforma de regulares en España a principios del siglo XIX. Estudio histórico-jurídico de la Bula «Inter graviores» (15 de mayo de 1804)*. (Barcelona 1943) (citat : BASILIO DE RUBÍ, *Inter graviores*).
- BASILIO DE RUBÍ, *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio*

- (1732-1835), «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XVIII (1967), 5-44.
- RAMON SALAS I OLIVERAS, *Biografía de l'Excm. i Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, arquebisbe de Tarragona (1760-1825)* (Mataró 1961) citat: SALAS, *Creus*).
- LUIS SÁNCHEZ AGESTA, *El pensamiento político del Despotismo Ilustrado* (Madrid 1953).
- JEAN SARRAILH, *La España ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII* (México 1957) (citat: SARRAILH, *España ilustrada*).
- JEAN SARRAILH, *La crise religieuse en Espagne à la fin du XVIIIe siècle* (Oxford 1951).
- CARLOS SECO, Estudio preliminar a las Obras de D. Francisco Martínez de la Rosa, BAE, 148 (Madrid 1962).
- LUIS SIERRA, *La restitución de las reservas pontificias sobre impedimentos matrimoniales en la correspondencia Godoy-Azara*, «Hispania», XX, (1960), 111-133.
- LUIS SIERRA NAVA, *Los decretos del ministro Urquijo sobre matrimonios, de 1799-1809* (Madrid 1962).
- SILVERIO DE SANTA TERESA, *Historia del Carmen descalzo en España, Portugal y América*, XIII (Burgos 1946) (citat: SILVERIO, *Historia del Carmen*).
- RAMÓN SOLÍS, *El Cádiz de las Cortes. La vida en la ciudad los años 1810 a 1813* (Madrid 1958) (citat: SOLÍS, *Cádiz de las Cortes*).
- FEDERICO SUÁREZ VERDAGUER, *La crisis política del Antiguo Régimen en España (1800-1840)* (Madrid 1958).
- FRANCISCO JAVIER TAPIA, *Las relaciones Iglesia-Estado durante el primer experimento liberal en España (1820-1823)*, «Revista de Estudios Políticos» Madrid, set.-oct. 1970), pàgs. 69-86.
- EDUARD TODA I GÜELL, *La destrucció de Poblet (1800-1900)* (Poblet 1935). (citat: TODA, *Poblet*).
- CONDE DE TORENO, *Historia del levantamiento y guerra civil de España* (Madrid 1848), 4 vols. (citat: TORENO, *Historia*).
- JAIMÉ TORRAS ELÍAS, *La guerra de los Agraviados* (Barcelona 1967) (citat: TORRAS, *Agraviados*).
- ANGEL M. VERGÉS, *L'economia de Montserrat del 1815 al 1835*. Treball de curs mecanografiat, dipositat al Seminari d'Historia de la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona.
- JAUME VICENS VIVES I MONTSERRAT LLORENS, *Industrials i polítics (segle XIX)* (Barcelona 1958).
- PIERRE VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*. 4 vols. (Barcelona 1964-1968).
- ISIDORO DE VILLAPADIERNA, *El Jansenismo español y las Cortes de Cádiz*, «Analecta Gregoriana», núm. 71 (1954), pàgs. 271-303 (citat: VILLAPADIERNA, *Jansenismo español*).
- ISIDORO DE VILLAPADIERNA, *El Episcopado español y las Cortes de Cádiz*, «Hispania Sacra», XVI (1955), 275-355 (citat: VILLAPADIERNA, *Episcopado*).
- MARQUÉS DE VILLA-URRUTIA, *Fernando VII rey constitucional. Historia diplomática de España de 1820 a 1823* (Madrid 1943) (citat: VILLA-URRUTIA, *Fernando VII rey constitucional*).

T A U L A

	<u>Pàgines</u>
ADVERTIMENT	5
PREFACI	7
I. L'ESGLÉSIA DE L'ANTIC RÈGIM	9
A) Nombre i distribució de la clerecia	9
B) Els béns de l'Església	11
C) Les relacions amb Roma	16
D) Situació de la clerecia	19
E) Intents de reforma	22
F) La guerra	24
G) La Restauració	27
II. EL CONTEXT HISTÒRIC	35
A) La insurrecció de Riego	36
B) L'eufòria liberal dels primers moments	39
C) Primers enfrontaments	40
D) Separació dels camps	47
E) Del reformisme al radicalisme	49
F) L'exasperació liberal	58
G) La Internacional de l'Altar i del Tron	62
H) «Vivan las caenas!»	68
I) Malcontents	70
III. ELS CONSTITUCIONALS I L'ESGLÉSIA	71
A) La religiositat dels liberals	71
B) La irreligiositat i les sectes	75
IV. LA REFORMA DE L'ESGLÉSIA ESPANYOLA	83
A) Reforma de l'espiritualitat	84
B) Les relacions amb Roma	86
C) La Inquisició	88
D) La reforma dels regulars	90
E) La reforma de la clerecia secular	98
F) Reforma dels béns i dotació	102
V. L'ACTITUD DEL CLERGAT	111
A) La jerarquia i el nou règim	111
B) Els bisbes de Catalunya	112
C) La clerecia	120
VI. L'ACTUACIÓ DE LA CLERECIA ABSOLUTISTA	151
A) Els primers passos contra el règim constitucional	151
B) Començament de la reacció absolutista	152
C) La revolta de Manresa	156
D) La insurrecció general de Catalunya	157

	<u>Pàgines</u>
VII. LLUITA A MORT	167
A) La irritació dels liberals	167
B) Les primeres violències	169
C) El terror negre	170
VIII. EL TRIOMF DE L'ALTAR I DEL TRON	181
A) El clergat a la zona ocupada pels francesos	181
B) «Acaben amb els negres!»	184
C) Barcelona, asil liberal	188
D) La fi de la clerecia liberal	189
E) Premis a la fidelitat	192
IX. CLOENDA	195
APÈNDIXS	197
1. Nombre dels religiosos dels monestir de Catalunya i d'alguns convents, en especial els de Barcelona	197
2. Fragment del discurs que pronuncià Eudald Jaumandreu en la inauguració de la càtedra de Constitució a Llotja...	199
3. Llei de reforma eclesiàstica del 25 d'octubre de 1820...	200
4. Reial Ordre del 17 de maig de 1821 que reglamentava la reducció dels convents de Catalunya	203
5. Carta pastoral del bisbe de Barcelona Pablo de Schar, el 1824...	209
6. Fullet reialista que fingeix els acords d'una suposada lògia barcelonina per excitar a la venjança contra els constitucionals	215
FONTS I BIBLIOGRAFIA	219
A) Arxius	219
B) Periòdics	221
C) Fonts impreses	221
D) Bibliografia	230
TAULA	235

Acabat d'imprimir a la Impremta-Escola
de la Casa de Caritat de Barcelona,
el dia 15 de març de 1972

